

Οδηγός Πολιτιστικών Εκδηλώσεων

Α', Β', Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Νικόλαος Βαλκάνος , Πολιτιστικός παραγωγός Γεώργιος Βοζίκας , Φιλολόγος – Λαογράφος Δημήτριος Κουτσούγερας , Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Ελένη Σπαθάρη-Μπεγλίτη , Σχολική Σύμβουλος Χαράλαμπος Δερμιτζάκης , Σχολικός Σύμβουλος Παναγιώτα Σταθοπούλου , Γλύπτρια, Εκπαιδευτικός
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Σπυρίδων Γούσης , Αρχιτέκτονας-Εικονογράφος
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Μυρτώ Βέικου , Φιλολόγος
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ Π.Ι. ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Γεώργιος Σιγάλας , Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Μαρία Αλιφεροπούλου , Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Ευάγγελος Δημητράς , Ζωγράφος
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

Πράξη με τίτλο:

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Νικόλαος Βαλκάνος Γεώργιος Βοζίκας Δημήτριος Κουτσούγερης

Οδηγός Πολιτιστικών Εκδηλώσεων

Α', Β', Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Προλογικό σημείωμα

Για τη δυνατότητα – πρόκληση που μας δόθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο να αντιμετωπίσουμε το μεγάλο θέμα της επαφής των παιδιών με την τέχνη και τις διαδικασίες παραγωγής πολιτιστικών αγαθών θα θέλαμε να εκφράσουμε τις ευχαριστίες μας. Προσπαθήσαμε να συστηματοποιήσουμε τη δική μας εμπειρία (ο καθένας από τη δική του επαγγελματική σκοπιά), αλλά και τις ιδέες και εμπειρίες που κυκλοφορούν στο σώμα της εκπαίδευσης για να οργανώσουμε ένα σύστημα προτάσεων που αντιμετωπίζουν το θέμα, όχι καταληκτικά αλλά αφηγησιακά. Δυσκολευτήκαμε μ' έναν ρόλο που σχεδιάζεται πρώτη φορά, παθιαστήκαμε στις συζητήσεις μας καταλήξαμε σε λίγα, μείναμε εκκρεμείς σε πολλά. Δεν είναι πως δεν θέλουμε να πάρουμε την ευθύνη των προτάσεών μας αλλά το πεδίο του θέματος είναι τέτοιο που μόνο κομμάτι κομμάτι θα βεβαιώνεται ή θα αναιρείται στη σχολική πράξη. Ελπίζουμε ότι θα κρατήσει τις πόρτες ανοιχτές για δημιουργικό διάλογο με όλα τα μέρη της εκπαιδευτικής κοινότητας.

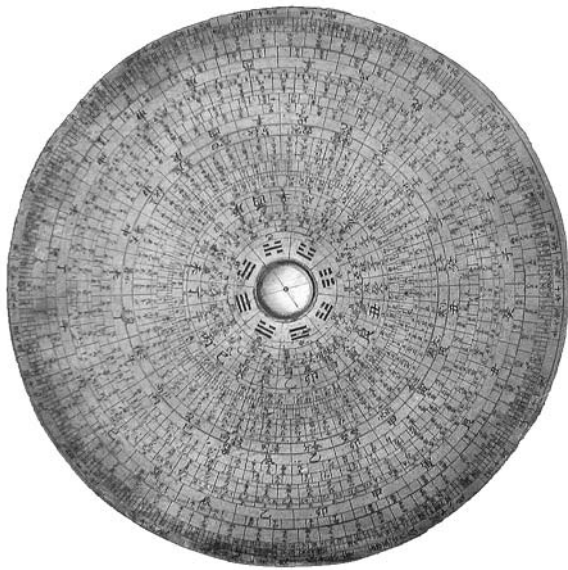
Αυτούς τους μήνες της κυφορίας ήρθαμε σε επαφή με πολλούς ανθρώπους από διαφορετικούς χώρους, που συνέβαλαν με τις απόψεις και τις σκέψεις τους στη διαμόρφωση αυτών των προτάσεων. Τους ευχαριστούμε όλους.

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α' ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	9-16
1. Σχολείο και κοινωνία	10
2. Σχολείο και επαφή με την τέχνη	10
3. Το θεσμικό πλαίσιο	11
4. Το νέο πλαίσιο πολιτιστικών δραστηριοτήτων	12
5. Η διαθεματική προσέγγιση	13
6. Η ευέλικτη ζώνη	14
7. Εκπαιδευτικά προγράμματα των πολιτιστικών φορέων	14
8. Το «Πρόγραμμα Μελίνα»	14
Β' Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ	17-80
I. Ένα μοντέλο επεξεργασίας της ιστορικής μνήμης	19
1. Η βιοματική μέθοδος	19
2. Η καλλιτεχνική προσέγγιση	25
α) Η λογοτεχνία	25
β) Τα εικαστικά	32
γ) Το θέατρο	44
δ) Ο κινηματογράφος	45
ε) Η μουσική	55
στ) Τα κόμικς	60
II. Ο κύκλος των καθιερωμένων εορτών: η επέτειος της 25^{ης} Μαρτίου	62
Γ' ΕΘΙΜΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΚΑΙ ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ	81-110
I. Λαϊκός πολιτισμός, λαογραφία και σχολείο	82
II. Η γιορτή για τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά.	99
Δ' ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΠΕΤΕΙΑΚΟ ΚΥΚΛΟ	111-156
I. Συνοπτική παρουσίαση ενός πλήρους ημερολογιακού κύκλου	112
II. Η Παγκόσμια Ημέρα του Πρόσφυγα-Μετανάστη	138
III. Έτος αφιερωμένο σε έναν Έλληνα λογοτέχνη ή καλλιτέχνη	149
Ε' ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΕΣ	157-222
I. Η έννοια του σχεδίου εργασίας (project) – Μεθοδολογική προσέγγιση.	158
II. Λίστα θεμάτων και παραδειγματικές αναλύσεις ανά θεματική ενότητα.	160
1. Ο λαϊκός πολιτισμός	160
2. Η τοπική ιστορία	167
3. Από τον κόσμο των τεχνών	168
4. Τα τεχνικά – καλλιτεχνικά εργαστήρια	181
5. Η επαφή με τα στοιχεία της φύσης	187
6. Ταξιδεύοντας στον κόσμο – μαθαίνοντας τους πολιτισμούς του	191
7. Η «Οδύσσεια» του Ελληνισμού	197

III. Σχέδια δράσης στην καθημερινή σχολική πράξη.	206
1. Η επίσκεψη σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς.	207
2. Η επίσκεψη σε επαγγελματικούς χώρους.	209
3. Η παρακολούθηση ενός καλλιτεχνικού γεγονότος.	210
IV. Μέσα και μέθοδοι τεκμηρίωσης, πληροφόρησης και επικοινωνίας.	212
ΣΤ' Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ.	223-262
I. Πρόταση καθιέρωσης ενός ετήσιου σχεδίου εργασίας.	224
II. Τομείς έρευνας.	228
1. Το φυσικό περιβάλλον.	228
2. Το οικιστικό και αρχαιολογικό περιβάλλον.	229
3. Τοπική ιστορική μνήμη.	233
4. Κοινωνική σύνθεση και επαγγέλματα.	234
5. Σύγχρονοι πολιτιστικοί και εκπαιδευτικοί οργανισμοί και θεσμοί.	235
6. Οι καλλιτεχνικές δυνάμεις – συγγραφείς, ερευνητές.	236
7. Το αρχείο του σχολείου.	237
8. Ο λαϊκός πολιτισμός.	238
Ζ' ΠΗΓΕΣ ΥΛΙΚΟΥ.	263-342
I. Βιβλιογραφία.	264
1. Ανθρωπολογία.	264
2. Λαογραφία.	267
3. Θεωρία πολιτισμού – πολιτισμοί.	270
4. Θεωρία της τέχνης.	272
5. Μουσική.	275
6. Χορός.	279
7. Θέατρο.	279
8. Εικαστικά.	282
9. Κινηματογράφος.	285
10. Φωτογραφία.	289
11. Κόμικς.	291
12. Σχολικά βοηθήματα.	294
II. Φιλμογραφία.	297
1. Ελληνικός κινηματογράφος.	297
2. Διεθνής κινηματογράφος.	301
III. Δισκογραφία.	309
1. Μικρή επιλογή από την Ελληνική Μουσική.	309
2. Οι Μουσικές του Κόσμου.	323
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗΣ.	343

Α'

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

1. Σχολείο και κοινωνία
2. Σχολείο και επαφή με την τέχνη
3. Το θεσμικό πλαίσιο
4. Το νέο πλαίσιο πολιτιστικών δραστηριοτήτων
5. Η διαθεματική προσέγγιση
6. Η ευέλικτη ζώνη
7. Εκπαιδευτικά προγράμματα των πολιτιστικών φορέων
8. Το «Πρόγραμμα Μελίνα»

1. Σχολείο και κοινωνία

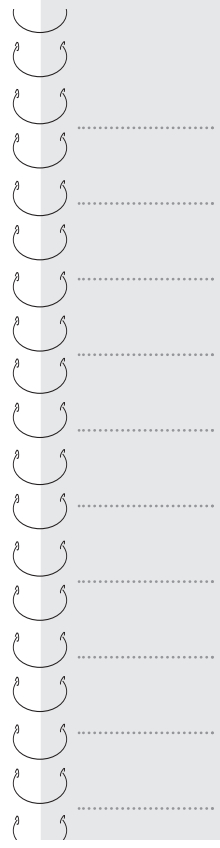
Η δυνατότητα διαμόρφωσης πολιτιστικής παραγωγής από έναν οργανισμό όπως το δημόσιο σχολείο μπορεί να μην τίθεται υπό αμφισβήτηση· ωστόσο, δεν μπορούμε να μην επιστήσουμε την προσοχή στον κίνδυνο της τυποποίησης, της απόλυτης ομοιογενοποίησης αυτής της παραγωγής. Ο άλλος κίνδυνος βρίσκεται στην επιλογή της θεματολογίας των εργασιών που αναλαμβάνουν οι μαθητές. Διαπιστώνουμε ότι στατιστικά αυτές κινούνται σε μια γνωστική περιοχή που διαφεύγει από την άμεση εμπειρία του μαθητή και την επαφή με τον βιωμένο περιγύρο του και αντλούνται από τον χώρο των γενικών θεωριών, ιδεών και ιστορικών γεγονότων. Σ' αυτό το εγχειρίδιο έχουν διαμορφωθεί ενότητες που εστιάζουν στην επεξεργασία της τοπικής ιστορίας και της συλλογικής μνήμης, του κοινωνικού περιγύρου και της πολιτιστικής του ταυτότητας, οι εφαρμογές των οποίων ωθούν τα παιδιά στην αποκατάσταση της επικοινωνίας με τον τόπο τους, τους κοντινούς και τους λιγότερο κοντινούς τους ανθρώπους, τους επίσημους φορείς, τους δήμους, τις κοινότητες κ.λπ.

Το σκεπτικό αυτών των ενοτήτων σχετίζεται με το ενδιαφέρον διαμόρφωσης ενός συνδεδεμένου ιστού του παρόντος των παιδιών και των εκπαιδευτικών με την παράδοση, την ιστορία και το παρόν του τόπου τους, της γειτονιάς, της συνοικίας, της περιφέρειας, της κοινότητάς τους. Αυτό το παιχνίδι της συνειδητοποίησης σε ό, τι αφορά την ενσωμάτωσή τους στον χώρο, την παράδοση και τις προοπτικές του παρόντος, φρονούμε ότι αφενός κάνει ρητή την άρρηκτη σύνδεση σχολείου και κοινωνίας, αφετέρου τροφοδοτεί με ιδέες τη δυναμική πολιτιστική τους παραγωγή, ιδέες προφανώς διαφορετικές από αυτές του διπλανού σχολείου, της διπλανής γειτονιάς κ.ο.κ. Εάν αυτή η αίσθηση του ανοιχτού στην κοινωνία σχολείου ως οργανισμού επικοινωνιακού που δίνει και παίρνει ερεθίσματα από το γύρω περιβάλλον γίνει έλλογη, γίνει κοινή συνείδηση στα παιδιά, τότε σε δεύτερη φάση μέσα από αυτήν την προσπάθεια των πολιτιστικών εκδηλώσεων, μπορεί να γίνει κοινή αντίληψη ότι το σχολείο δεν μπορεί να μην ανανεώνεται, να μην μπολιάζεται με τα κελεύσματα της εποχής του, ενώ ταυτόχρονα δεν μπορεί να στέκει ανενεργό και να μην συνεισφέρει στις κοινωνικές διεργασίες τη στιγμή που διαθέτει ένα τόσο ενδιαφέρον πληθυσμιακά, ηλικιακά και ποιοτικά ανθρώπινο δυναμικό.

2. Σχολείο και επαφή με την τέχνη

Το σκεπτικό της καθιέρωσης και προετοιμασίας πολιτιστικών εκδηλώσεων εντάσσεται, όπως φαίνεται και από τις αντίστοιχες ενότητες, στην προ-

σπάθεια διαμόρφωσης ενός διαύλου επικοινωνίας του παιδιού με την καλλιτεχνική και την αισθητική πραγματικότητα. Αποφεύγοντας εξαρχής την αναγωγή αυτής της πραγματικότητας σε μουσειακή αξία και προσπαθώντας να την καταστήσουμε όσο το δυνατόν πιο κοντινή και οικεία, αναζητούμε προτάσεις δημιουργικού παιχνιδιού με τα υλικά και τις πρωτογενείς διαδικασίες της. Μ' αυτήν τη λογική προτείνονται τα εργαστήρια, οι ασκήσεις δημιουργικής γραφής κι ανάγνωσης, η παραγωγή μικρών ταινιών και μουσικών προγραμμάτων, η δημιουργία ραδιοφωνικού σταθμού, η παραγωγή, σκηνοθεσία και συντονισμός του εορτασμού ως πολιτιστικού χάρπενινγκ. Θεωρούμε ότι περισσότερο από κάθε επιτυχές ακαδημαϊκό μάθημα, η καταγραφή στην εφηβική μνήμη αυτής της προσωπικής, σχεδόν σωματικής, εμπλοκής με τα καλλιτεχνικά πράγματα, πέρα από την παράλληλη ενημέρωση γι' αυτά, διαμορφώνει ένα πεδίο ιδιαίτερος ελπιδοφόρο σε ό,τι αφορά τη δυνατότητα επικοινωνίας, τη δυνατότητα συνομιλίας με τον κόσμο των τεχνών. Απομυθοποιώντας τη δημιουργία και επανοικειοποιούμενοι την καλλιτεχνική παράδοση, ακόμα και την καλλιτεχνική επικαιρότητα, προετοιμάζουμε έδαφος όχι κατ' ανάγκη για νέους φερέλπιδες δημιουργούς, αλλά σίγουρα για νέο, καλό και πιο ευαίσθητοποιημένο από το υπάρχον κοινό.

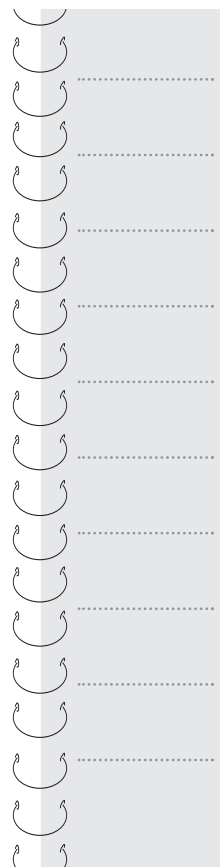

3. Το θεσμικό πλαίσιο

Στο ερώτημα, όλες αυτές τις ιδέες που προτείνονται σε ποιο πλαίσιο και τι χρόνο μπορούν να υλοποιηθούν μέσα στην τάξη και το σχολικό πρόγραμμα, θα απαντήσουμε με δύο τρόπους: α) με το ήδη θεσμοθετημένο, και διαρκώς βελτιούμενο, πλαίσιο που ανοίγει ρωγμές στο παραδοσιακό μοντέλο προγράμματος, β) με την πρόταση δρόμων μέσα από τους οποίους η καλλιτεχνική γλώσσα και η πολιτιστική δραστηριότητα διηθούνται στο σύνολο της εκπαιδευτικής πράξης.

Η πολιτιστική δραστηριότητα στο σχολείο δεν είναι ένα ακόμα μάθημα, δεν είναι μια περιθωριακή εναλλακτική απασχόληση των μαθητών, είναι ένας από τους βασικούς δρόμους παιδ-αγωγικής πράξης για την ανακάλυψη του εαυτού τους και του κόσμου.

Το νέο δυναμικό πλαίσιο που στηρίζεται κυρίως στο μοντέλο της συνεργατικής ανακάλυψης της γνώσης και της διαθεματικής ενιαίας προσέγγισης του υλικού της είναι το προνομιακό συνολικό πλαίσιο για την αποπεριθωριοποίηση της καλλιτεχνικής – πολιτιστικής δραστηριότητας στο σχολείο. Η είσοδος των νέων τεχνολογιών, των δικτυακών συνδέσεων, κάνει για πρώτη φορά την κάθε σχολική κοινότητα μέρος ενός συνολικού δικτύου ανταλλαγής απόψεων και συνεργασιών στην Ελλάδα και τον κόσμο. Την οργάνω-

νωση αυτών των νέων δυνατοτήτων – αντιλήψεων σε εξειδικευμένες δραστηριότητες αποπειρώμαστε σ' αυτό το βιβλίο.

Οι καλλιτεχνικές γλώσσες, όπως διαμορφώνονται μέσα από πολυποίκιλα αισθητικά ρεύματα, είναι βασικά εργαλεία για τη διαμόρφωση των δημιουργικών δεξιοτήτων του παιδιού και της αφομοίωσης της γνώσης όλων των γνωστικών αντικειμένων. Απ' αυτή τη σκοπιά ανοίγεται ένα μεγάλο πεδίο σχολικών σχεδίων εργασίας για την επαναπροσέγγιση της γνωστικής ύλης.

Η επεξεργασία των θεμάτων και των εργαλείων παραγωγής πολιτιστικών δραστηριοτήτων στο σχολείο έχει κυρίως να κάνει με: α) την εξοικείωση με τις καλλιτεχνικές γλώσσες, β) την επαφή με τα στοιχεία που συνθέτουν την πολιτιστική μας ταυτότητα μέσα από τις παραδόσεις και τη σύγχρονη ζωή, γ) την επαφή με τους πολιτισμούς του κόσμου. Κι όλα αυτά σε δύο επίπεδα: α) στο εσωτερικό της σχολικής κοινότητας και των δικτύων της, β) στη διαδραστική επαφή του ανοιχτού σχολείου με τον κοινωνικό περίγυρο, τοπικό και γενικότερο.

Το νέο θεσμικό πλαίσιο που καθιερώνει έναν καινούριο τρόπο αντιμετώπισης της εκπαιδευτικής πράξης και επιτρέπει την άνθηση των καλλιτεχνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων εντοπίζεται στα παρακάτω.

4. Το νέο πλαίσιο πολιτιστικών δραστηριοτήτων

Τη σχολική χρονιά 2003-2004, με την Υ.Α. Γ7/69259/10-07-03, θεσπίστηκε ο θεσμός των Υπευθύνων Πολιτιστικών Θεμάτων και Καλλιτεχνικών Αγώνων με σκοπό την προώθηση των Πολιτιστικών Θεμάτων και την ενίσχυση των Καλλιτεχνικών Αγώνων. Παράλληλα με την υπ' αριθμό 106137/Γ7/30-09-03 εγκύκλιο καθορίστηκε το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Πολιτιστικών Προγραμμάτων.

Είχαν ήδη διαμορφωθεί τα περιεχόμενα, η δομή και οι στόχοι αυτού του βιβλίου, όταν με ευχάριστη έκπληξη διαπιστώσαμε τη σύμπτωση απόψεων στο δημοσιοποιημένο (στις 17.11.03) αναλυτικό κείμενο του Δ' Τμήματος - Αισθητικής Αγωγής του ΥΠΕΠΘ, με θέμα, "Σχεδιασμός και υλοποίηση Πολιτιστικών Προγραμμάτων". Εκεί «ως Πολιτιστικό Πρόγραμμα ορίζεται κάθε δημιουργική διαδικασία που έχει ως αντικείμενό της την ανάδειξη και προώθηση στοιχείων πολιτισμού όπως: σύνθεση πληθυσμού, κοινωνική οργάνωση, οικονομική οργάνωση, πεποιθήσεις, αντιλήψεις, ιδέες (κοινωνία, ιδεολογία, θρησκεία κ.λπ.), κοινωνική συμβίωση – επικοινωνία, γλώσσα, ήθη - έθιμα, τελετουργίες, επαγγέλματα, υπηρεσίες, οικογένεια, σχολείο, γειτονιά, σωματείο, ξενοφοβία – ρατσισμός, σχέσεις των δύο φύλων, αστυφιλία, βία, ανεργία, τεχνολογικά επιτεύγματα, αρχιτεκτονήματα, καλ-

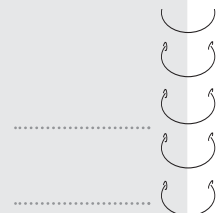
λιτεχνικά δημιουργήματα, αντικείμενα καθημερινής χρήσης». Η επιλογή του θέματος, η συγκρότηση των ομάδων εργασίας, η επιλογή μεθοδολογίας (μέθοδος σχεδίου εργασίας, έρευνα πεδίου, έρευνα δράσης, ανθρωπολογική έρευνα), όλα αφήνονται στην ελεύθερη επιλογή της προαιρετικά συγκροτούμενης ομάδας των μαθητών και των εμπυχωτών καθηγητών.

Η καθιέρωση των πολιτιστικών παραγωγών με το καινούριο σύστημα ορισμού υπευθύνων πολιτιστικών θεμάτων ανά περιφέρεια σε συνεργασία με φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, συνδέει τα ήδη καθιερωμένα θέματα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της τοπικής ιστορίας με το σύνολο του πολιτιστικού πλαισίου. Το γεγονός αυτό ανοίγει τον δρόμο και στηρίζει (οικονομικά και προγραμματικά) τις πρωτοβουλίες των καθηγητών για έναν τεράστιο κύκλο θεμάτων τα οποία μπορούν να επεξεργαστούν με τους μαθητές τους έτσι ώστε να αποτελέσουν υλικό που εγγράφεται στο συνολικό πλαίσιο, τοπικό, εθνικό ή διεθνές. Ευρωπαϊκά προγράμματα έρχονται να στηρίξουν ανταλλαγές και συμπαραγωγές των σχολικών κοινοτήτων σε ευρωπαϊκό επίπεδο (π.χ. το πρόγραμμα Comenius). Τα χρηματοδοτικά προγράμματα των Νομαρχιών εντάσσουν τα σχολεία και τις πρωτοβουλίες καθηγητών και μαθητών στη συνολική πολιτιστική δραστηριότητα της περιφέρειας.

5. Η διαθεματική προσέγγιση

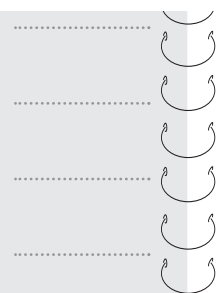
Σύμφωνα με τις απόψεις που το Π.Ι. και το ΥΠΕΠΘ καθιέρωσαν με το νέο πρόγραμμα σπουδών, «η προσέγγιση αυτή, δηλαδή η διαθεματική προσέγγιση, ένας όρος γενικότερος του όρου “διεπιστημονικότητα”, δίνει τη δυνατότητα στον μαθητή να συγκροτήσει ένα ενιαίο σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων, μια ολιστική εν πολλοίς αντίληψη της γνώσης, που θα του επιτρέψει να διαμορφώνει προσωπική άποψη για θέματα που σχετίζονται μεταξύ τους με ζητήματα της καθημερινής ζωής και να διαμορφώσει το δικό του κοσμοείδωλο, τη δική του κοσμοθεωρία. Η διαθεματική προσέγγιση δεν μπορεί παρά να υποστηρίζεται από μεθόδους ενεργητικής απόκτησης της γνώσης οι οποίες θα εφαρμόζονται κατά τη διδασκαλία κάθε γνωστικού αντικειμένου και θα εξειδικεύονται στις διαθεματικές δραστηριότητες που προβλέπονται στο τέλος κάθε θεματικής ενότητας».

Οι θεμελιώδεις έννοιες που προτείνονται για διαθεματική προσέγγιση (αλληλεπίδραση, διάσταση, επικοινωνία, μεταβολή, μονάδα-σύνολο, ομοιότητα-διαφορά, πολιτισμός, σύστημα) είναι κατεξοχήν έννοιες που μπορούν να προσεγγιστούν με το λεξιλόγιο των πέντε καλλιτεχνικών γλωσσών (εικαστικά, θέατρο, χορός, μουσική, φωτογραφία-βίντεο), αλλά και με τις πολυμεσικές δυνατότητες των νέων τεχνολογιών. Μικρότερης ή μεγαλύτερης διάρκειας πολιτιστικά σχέδια εργασίας των μαθητών εντάσ-

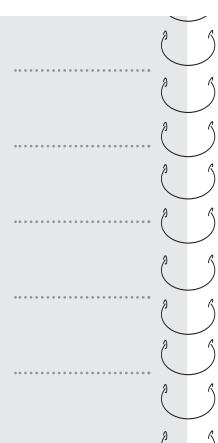
σονται δημιουργικά σ' αυτό το πλαίσιο, συμβάλλοντας καθοριστικά στη συνολική αντιμετώπιση της γνώσης και την ανάπτυξη των δημιουργικών δεξιοτήτων των παιδιών.

6. Η ευέλικτη ζώνη

Η καθιέρωση της καινοτομίας της ευέλικτης ζώνης, διάρκειας δύο τουλάχιστον ωρών εβδομαδιαίως, «στο πλαίσιο της οποίας θα πραγματοποιούνται διαθεματικές δραστηριότητες και σχέδια εργασίας» δίνει μια ακόμα δυνατότητα για την υλοποίηση πολιτιστικών σχεδίων που συναρτώνται με τις απαιτήσεις της διδασκαλίας του κυρίως κορμού του προγράμματος. Εδώ μπορούν να ενταχθούν πειραματικές μέθοδοι προσέγγισης της ύλης με την αρωγή των καλλιτεχνικών γλωσσών, κυρίως σε επαναλήψεις ολοκληρωμένων ενότητων σε κάθε μάθημα, για την βαθύτερα βιωματική αφομοίωσή της.

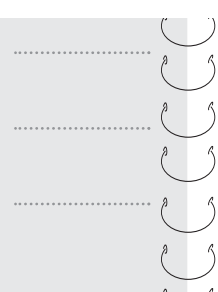
7. Εκπαιδευτικά προγράμματα των πολιτιστικών φορέων

Είναι πολύ σημαντικό να εντοπίσουμε το πλήθος των προγραμμάτων με εκπαιδευτικό περιεχόμενο που δημόσιοι ή ιδιωτικοί πολιτιστικοί φορείς υλοποιούν στο πλαίσιο της δραστηριότητάς τους. Περιγράφοντας τη φιλοσοφία και τη θεματολογία τους θα έχουμε έναν πλούσιο χάρτη σχεδίων εργασίας πρόσφορο σε συνεργασίες με το σχολείο σε όλους τους τομείς. Σχεδόν στο σύνολό τους οι πολιτιστικοί θεσμοί εκπονούν προγράμματα για την παιδεία με στόχο να φέρουν σε επαφή το πιο ευαίσθητο κομμάτι της κοινωνίας με τα προγράμματα και τους στόχους τους. Εικαστικά και λαογραφικά μουσεία, δημόσιες και ιδιωτικές βιβλιοθήκες και αρχεία, ιστορικοί και αρχαιολογικοί χώροι, θεσμοί καλλιτεχνικής κατάρτισης, εργαστήρια, επαγγελματικοί φορείς, πολιτιστικά προγράμματα στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής συνεργασίας κ.λπ.

Έναν μεγάλο αριθμό πρωτοβουλιών πολιτιστικών και καλλιτεχνικών φορέων και πυρήνων που καλούν σε συνεργασία ομάδες μαθητών και σχολεία ερευνούμε και καταγράφουμε στο πλαίσιο της έρευνας γι' αυτό το βιβλίο. Ο χάρτης αυτός θα πάρει τη μορφή μιας ανοιχτής στην ανάπτυξή της βάσης δεδομένων, που θα βρίσκεται στην ιστοσελίδα του βιβλίου.

8. Το «Πρόγραμμα Μελίνα»

Το «Πρόγραμμα Μελίνα» είναι ίσως το πιο συστηματικό και ολοκληρωμένο πρόγραμμα καλλιτεχνικής εκπαίδευσης και επαφής με την πολιτιστική ζωή που έχει εισαχθεί στην εκπαίδευση. Έχει σχεδιασθεί και για τις

τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης, δοκιμάζεται πέντε χρόνια τώρα στον πρωτοβάθμιο κύκλο, αλλά οι αρχές του και οι στόχοι του ισχύουν και για τους άλλους δύο.

«Το Πρόγραμμα “ΜΕΛΙΝΑ - Εκπαίδευση και Πολιτισμός” αποβλέπει στην ανάδειξη της πολιτισμικής διάστασης στην εκπαίδευση και στην αναζωογόνηση του πυρήνα της καθημερινής σχολικής δράσης με την ακατάλυτη δύναμη της τέχνης και του πολιτισμού. Η ανάδειξη της πολιτισμικής δυναμικής της εκπαίδευσης φιλοδοξεί να αποκαταστήσει μια αυθεντική επικοινωνία του παιδιού με το ιστορικο-κοινωνικό και πολιτισμικό του περιβάλλον. Στο πλαίσιο αυτό η διδασκόμενη ύλη δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως πληροφορία, αλλά και ως καταγραμμένη ανθρώπινη εμπειρία, ως ερέθισμα τελικών συγκινήσεων. Έτσι το σχολείο δεν καταρτίζει μόνο, δεν πληροφορεί απλώς, αλλά οδηγεί τον μαθητή σε μια γνωστική και συναισθηματική σχέση με κάθε αντικείμενο. Διδακτικοί στόχοι των δραστηριοτήτων Αισθητικής Αγωγής είναι: α) ανάπτυξη δεξιοτήτων καλλιτεχνικής έκφρασης, β) ανάπτυξη δεξιοτήτων διαπροσωπικής επικοινωνίας μέσα από την καλλιτεχνική έκφραση, γ) ανάπτυξη πολιτισμικής συνείδησης» (βλέπε: <http://www.prmelina.gr/a1/a12.htm>).

Για το πρόγραμμα, τους στόχους και τη μεθοδολογία του, αλλά και για την εφαρμογή του σε κάποια σχολεία βλέπε:

<http://www.prmelina.gr> (Το πρόγραμμα Μελίνα)

http://www.culture.gr/2/23/235/index_gr.html (ΥΠΠΟ – Πρόγραμμα Μελίνα)

<http://www.musicportal.gr/iema/melina.asp> (Οι εκδόσεις του προγράμματος)

<http://www.hri.org/E/1998/98-03-09.dir/keimena/art/art3.htm> (άρθρο)

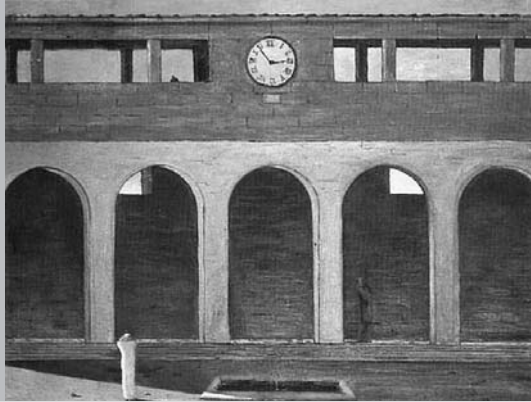
<http://alex.eled.duth.gr/Htmlfiles/xronos/xronos4.htm> (4ο Δημοτικό Σχολείο Κομοτηνής)

<http://11dim-kaval.kav.sch.gr/main/melina/melprogr.html> (11ο Δημοτικό Καβάλας)

<http://70dim-athin.att.sch.gr/Melina.html> (7ο Δημοτικό Αθήνας)

B'

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΜΝΗΜΗΣ

**I. Ένα μοντέλο επεξεργασίας
της ιστορικής μνήμης**

1. Η βιοματική μέθοδος

2. Η καλλιτεχνική προσέγγιση

α) Η λογοτεχνία

β) Τα εικαστικά

γ) Το θέατρο

δ) Ο κινηματογράφος

ε) Η μουσική

στ) Τα κόμικς

**II. Ο κύκλος των καθιερωμένων εορτών:
η επέτειος της 25^{ης} Μαρτίου**

Η επεξεργασία της ιστορικής μνήμης έχει εδώ τον χαρακτήρα μιας εισαγωγικής αντιμετώπισης της σχέσης των καλλιτεχνικών γλωσσών και των νέων τεχνολογιών με το υλικό της, και της διαμόρφωσης ενός μοντέλου βιωματικής ιστορικής αναζήτησης και αφομοίωσής της. Στόχος είναι να δώσουμε στα παιδιά αφενός ευέλικτες μεθόδους έρευνας και αναζήτησης της ιστορικής αλήθειας και αφετέρου τρόπους έρευνας, συλλογής και επεξεργασίας ιστορικού υλικού προς χρήση των εορτασμών και των σχεδίων εργασίας για την ιστορική μνήμη.

Η καλλιτεχνική γλώσσα είναι ίσως το προνομιακό εργαλείο για μια βιωματική προσέγγιση της ιστορικής μνήμης, ακόμα και για την πρώτου επιπέδου απλή εξοικείωση με τα ιστορικά γεγονότα. Ο τρόπος με τον οποίο κάθε τέχνη επεξεργάζεται το ιστορικό υλικό (με ποικίλες στάσεις, ανάλογες με τα αισθητικά ρεύματα) μπορεί να καταστεί δημιουργικό εργαλείο για την επαφή των παιδιών με τον ιστορικό χρόνο. Η μέθοδος που ακολουθήσαμε είναι διπλή: αφενός να εντοπίσουμε το πρωτογενές υλικό με το οποίο κάθε καλλιτεχνική γλώσσα χτίζει τη σχέση της με τον χρόνο και να προτείνουμε δημιουργικά παιχνίδια εξοικείωσης μ' αυτό· αφετέρου να εκθέσουμε παραδειγματικά υλικό σημαντικών δημιουργών από την ιστορία της τέχνης που μπορούν να λειτουργήσουν ως δεξαμενή άντλησης χρήσιμου υλικού.

Οι μεθοδολογίες που προτείνονται θα είναι χρήσιμες, αν αντιληφθούμε τον επετειακό εορτασμό ως καταληκτικό μιας διαδικασίας σχεδίων εργασίας που προετοιμάζουν πολλαπλά το υλικό της και όχι ως μονοήμερη εκδήλωση ανάγνωσης κειμένων ή πατριωτικών σκετς. Δόθηκε μεγαλύτερο βάρος στην επεξεργασία μιας μεθόδου παρά στην αναλυτική παρουσίαση του τρόπου οργάνωσης κάθε επετειακού εορτασμού. Περιοριστήκαμε, με τη μορφή υποδείγματος, μόνο στην επέτειο της Επανάστασης του '21 από τον ιστορικό κύκλο. Το ίδιο συνέβη και με τους δύο άλλους επετειακούς κύκλους: τον εθιμικό, με υπόδειγμα τη γιορτή των Χριστουγέννων, και τον κύκλο των διεθνών επετείων, με την Ημέρα του Πρόσφυγα.

I. Ένα μοντέλο επεξεργασίας της ιστορικής μνήμης

1. Η βιοματική μέθοδος

Στη συνειδησιακή κλίμακα ενός 13χρονου μαθητή η διαδικασία αυτή μπορεί να εξελιχθεί σ' έναν κύκλο πέντε σημείων:

1. Ξεκινάμε από τον πρώτο προσωπικό κύκλο του παιδιού, την οικογένειά του και τους συγγενείς του. Η καλύτερη και πιο δοκιμασμένη μέθοδος σε αυτό το επίπεδο είναι η βιογραφική μέθοδος ανάλυσης (που χρησιμοποιείται και για θεραπευτικούς σκοπούς) και η κατασκευή του **οικογενειακού δέντρου**. Το παιδί, καθώς θα καταγράφει και θα περνάει από την πρώτη στη δεύτερη και από κει στην τρίτη, την τέταρτη και την πέμπτη γενιά των προγόνων του, θα νιώθει όλο και πιο πολύ να βυθίζεται στο σώμα της ιστορίας. Μια γενιά πριν θα συναντήσει το Πολυτεχνείο, δυο γενιές πριν θα βρει μπροστά του το '40, κι αν είναι τυχερό, έξι γενιές πίσω θα βρει τους ήρωες του Εικοσιένα. Εκεί θα δει με έκπληξη ότι ο παππούς της προγιαγιάς του ίσως να είχε συναντήσει τον Κολοκοτρώνη.
2. Σε μια πρώτη διαστολή αυτού του προσωπικού κύκλου το παιδί θα συναντήσει το σώμα του εξαιρετικού **τοπικού ιστορικού γεγονότος**. Κάποιος από τους συγγενείς του, κι αν όχι αυτός, κάποιος από τον πρώτο κύκλο των φίλων η συγχωριανών του, θα έχει να μαρτυρήσει την άμεση συμμετοχή του σ' αυτό. Με τη μέθοδο της συνέντευξης και την καταγραφή της προσωπικής μαρτυρίας το παιδί θα γίνει κοινωνός αυτού του ιστορικού γεγονότος. Σ' ένα δεύτερο επίπεδο θα έρθει σε επαφή με τις καταγραμμένες μαρτυρίες των πρωταγωνιστών της εποχής, αυτοβιογραφίες ή επιστολές. (Διεξοδικότερη παρουσίαση του τρόπου καταγραφής του τοπικού ιστορικού γεγονότος θα βρείτε στο κεφάλαιο για την Πολιτιστική Ταυτότητα του Σχολείου.)
3. Τρίτος σταθμός είναι η **αναγωγή του τοπικού στο εθνικό**. Εδώ ο μαθητής θα αναταξινομήσει το υλικό της ιστορίας που διδάχθηκε στην τάξη του για να ερμηνεύσει και να εντάξει σ' αυτό το τοπικό ιστορικό γεγονός. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, το τοπικό θα αποκτήσει τη σημασία μέρους του Εθνικού και η απρόσωπη αφήγηση των ιστορικών γεγονότων θα πάρει σώμα και οστά.
4. Στη συνέχεια, θα αναζητήσει την αλληλουχία της εθνικής ιστορικής περιόδου με τα **διεθνή γεγονότα**, θα βρει ερμηνευτικές συνδέσεις, θα βιώσει τη σύνδεση του τοπικού με το οικουμενικό.

5. Στο κλείσιμο του κύκλου, ο οδηγός εκπαιδευτικός θα εξαγάγει τις παιδαγωγικής σημασίας **διαχρονικές αξίες** που κλείνει μέσα της η έρευνα των ιστορικών γεγονότων για να τις εντάξει στην προσωπική κλίμακα του παιδιού. Καθεμιά απ' αυτές τις αξίες ανάγεται σε αρχετυπικές αρχές – έννοιες. Εδώ θα προκύψουν οι διαθεματικές έννοιες που θα επεξεργαστεί η τάξη προετοιμάζοντας το πρόγραμμα, την εκδήλωση ή τη γιορτή. Θα εντοπίσουν τις ιστορικές συνθήκες που γεννούν το εξαιρετικό γεγονός, τις εξαιρετικές συμπεριφορές των κοινών ανθρώπων. Εκεί που τα πράγματα συμβαίνουν. Ένα παιχνίδι από τη μεγάλη κλίμακα στη μικρή, από το συλλογικό στο ατομικό, από το ομαδικό στο προσωπικό.

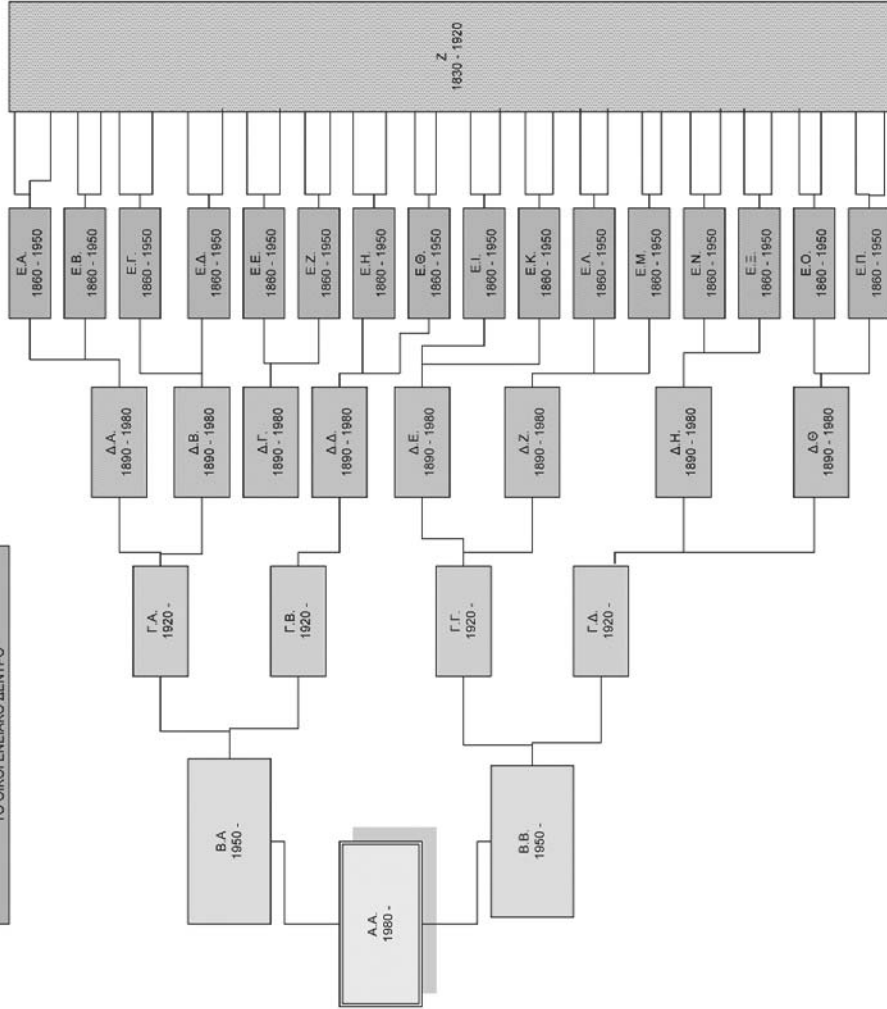
Αναλυτικότερα:

Η διαμόρφωση του οικογενειακού δέντρου προκύπτει από μια ψηφιακή βάση δεδομένων με πολλά πεδία πληροφοριών που μπορεί κανένας να «κατεβάσει» ως εργαλείο από διάφορες ιστοσελίδες γενεαλογίας (π.χ. <http://www.legacyfamilytree.com>, http://ourworld.compuserve.com/homepages/Brothers_Keeper) ή να τη βρει στην ιστοσελίδα του βιβλίου (υπό κατασκευή), προσαρμοσμένο στις ανάγκες της πρότασής μας και με δυνατότητες αλλαγών στα πεδία του ή την ταξινόμηση των πληροφοριών.

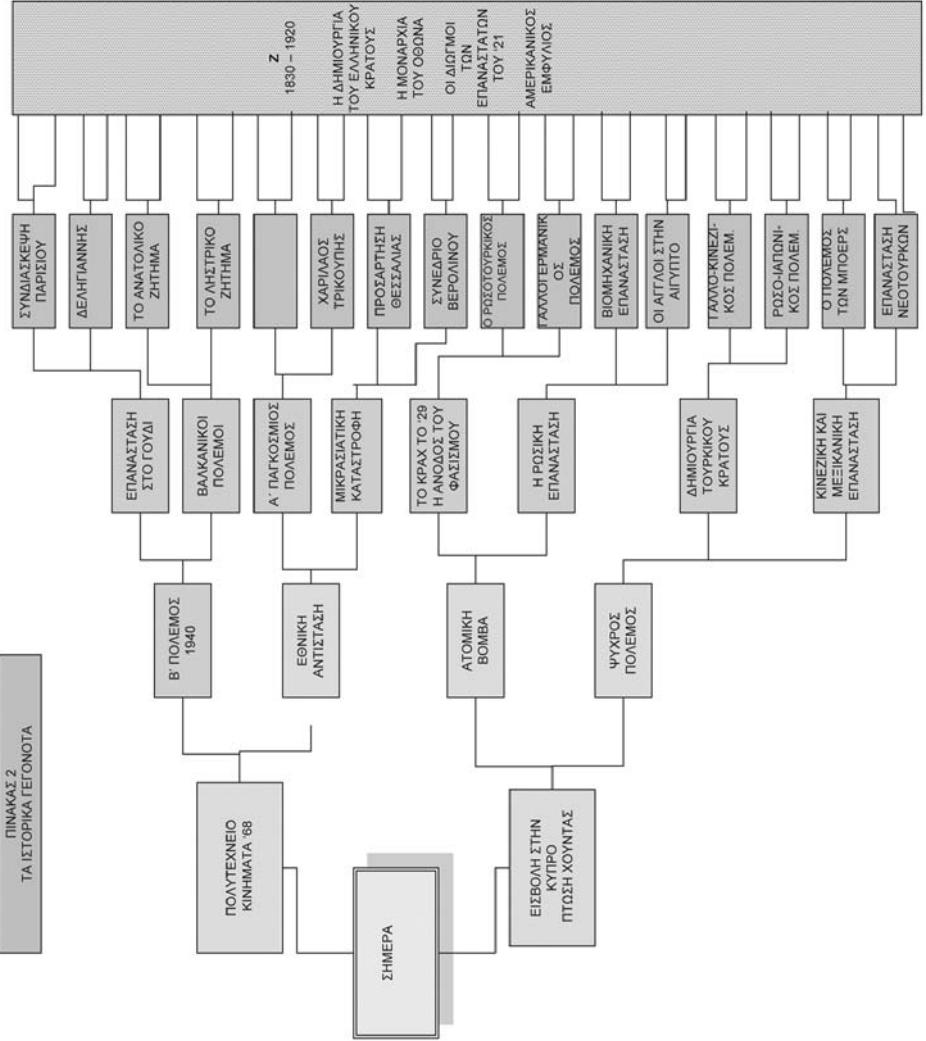
Η εμφάνιση των αποτελεσμάτων του, μετά τη συμπλήρωση των στοιχείων θα έχει περίπου τη μορφή του πίνακα 1 (δες σελίδα 21).

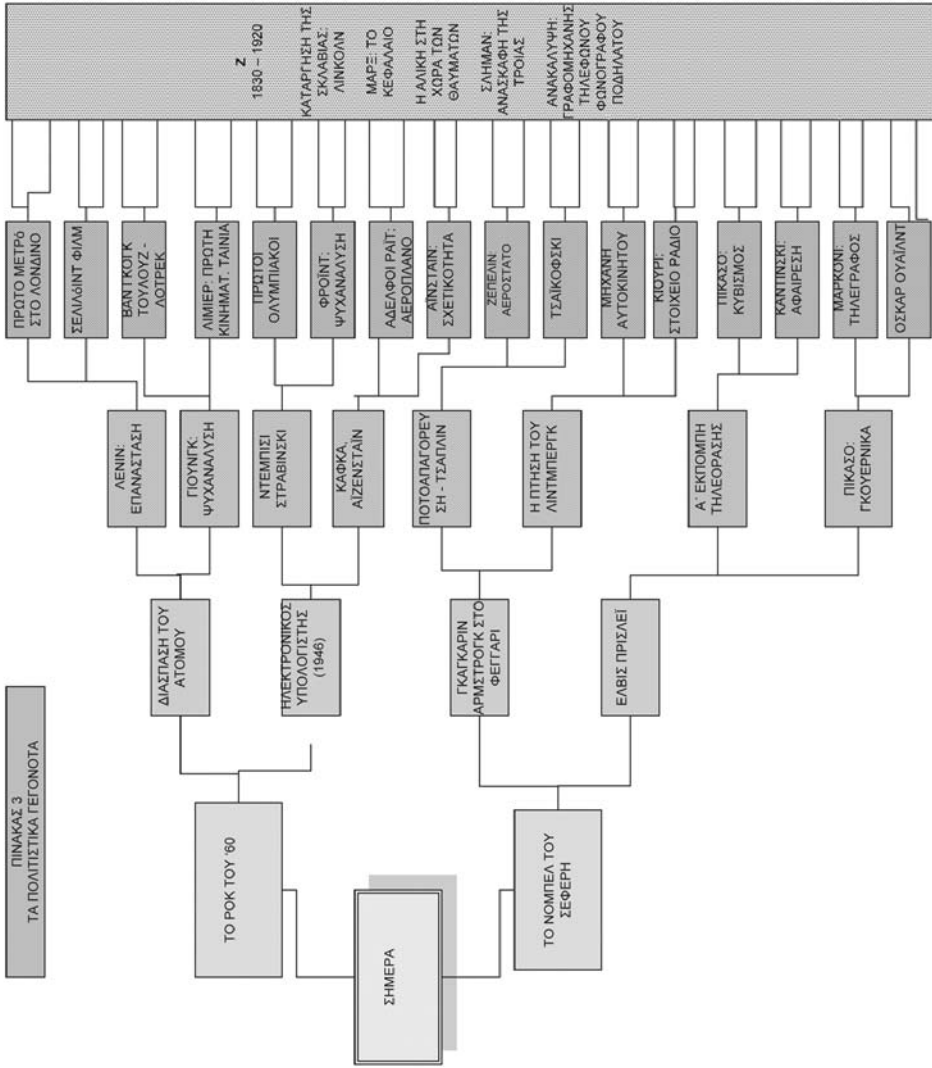
1. Η τυπική αναφορά των ονομάτων και των μεταξύ τους δεσμών θα συνοδεύεται από ένα υλικό που ουσιαστικά συγκροτεί το οικογενειακό αρχείο: μικρά βιογραφικά των μελών, προσωπικές αφηγήσεις και μαρτυρίες, μικρές ιστορίες, γράμματα, φωτογραφίες. Το οικογενειακό δέντρο εντάσσεται στην περιοχή προστασίας των προσωπικών δεδομένων, άρα δεν είναι δημοσιεύσιμο. Αυτό που μπορεί να είναι δημοσιεύσιμο είναι οι αφηγήσεις και μαρτυρίες που κυκλοφορούν μέσα στο σώμα της οικογένειας και τέμνονται με την τοπική και πολλές φορές με την εθνική και διεθνή ιστορία, αυτές που το ίδιο το παιδί θα επιλέγει να κοινοποιήσει.
2. Πάνω στη δομή του οικογενειακού δέντρου και της οικογενειακής αφήγησης, σ' ένα δεύτερο στάδιο, το παιδί θα τοποθετήσει τα ιστορικά γεγονότα (τοπικά, εθνικά και διεθνή) που καθορίζουν και το πλαίσιο ζωής κάθε μέλους της οικογένειας, καθώς κινούνται από το παρόν προς το παρελθόν (βλέπε πίνακα 2, σελίδα 22).
3. Σ' ένα τρίτο στάδιο, και με τον ίδιο τρόπο, θα φτιάξει έναν χάρτη των εξαιρετικών πολιτιστικών στιγμών που συνδέονται με το ίδιο χρονικό πλαίσιο (πίνακας 3, σελίδα 23).
4. Στο τέταρτο στάδιο αρχίζει η δημιουργική, μυθοπλαστική δουλειά του παιδιού που αφομοιώνει στη δική του κλίμακα όλα τα προηγούμενα: με

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΔΕΝΤΡΟ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2
ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ 3
ΤΑ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

1830 - 1920

ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΤΗΣ ΣΚΛΑΒΙΑΣ: ΛΙΝΚΟΛΝ ΜΑΡΞ: ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΛΑΙΚΗ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΣΛΗΜΑΝ: ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΗΣ ΤΡΟΙΑΣ

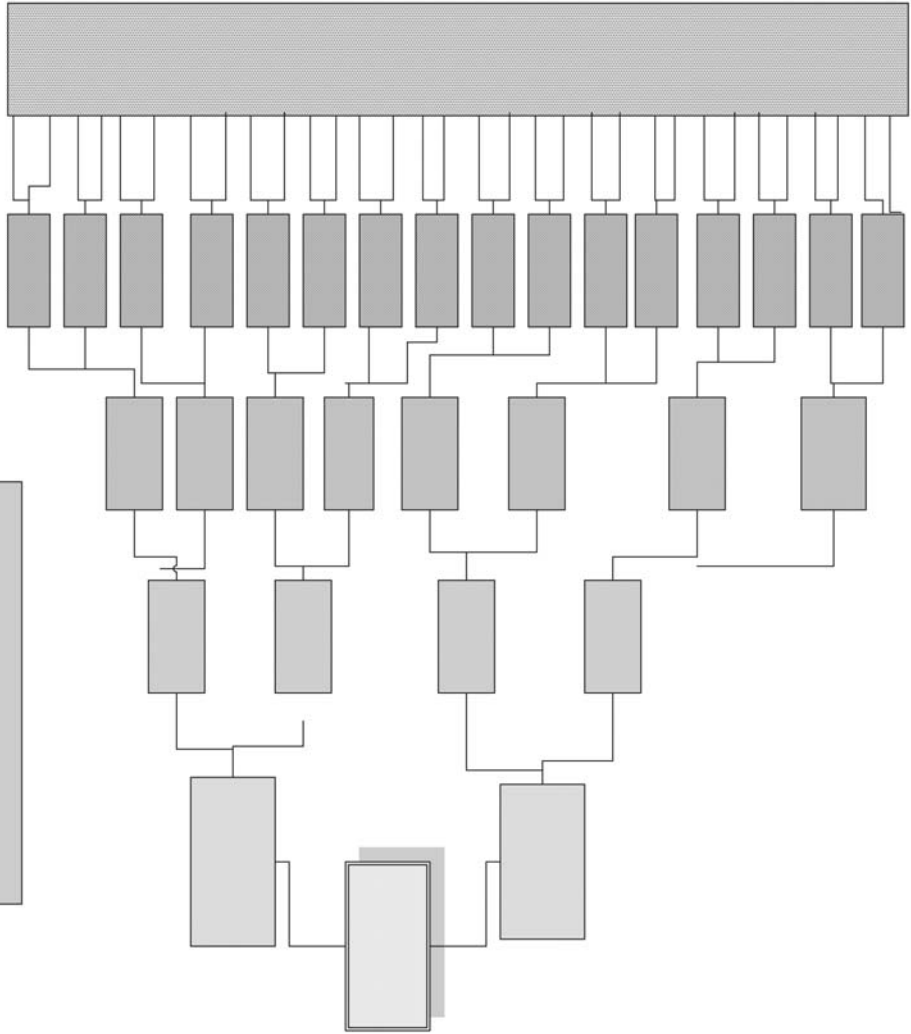
ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ: ΓΡΑΦΟΜΗΧΑΝΗΣ ΤΗΛΕΦΩΝΟΥ ΦΩΝΟΓΡΑΦΟΥ ΠΟΔΗΛΑΤΟΥ

- ΠΡΩΤΟ ΜΕΤΡΟ ΣΤΟ ΛΟΝΔΙΝΟ
- ΣΕΛΛΑΙΝΤ ΦΙΛΜ
- ΒΑΝΤΚΟΥΚ ΤΟΥΛΟΥΖ - ΛΟΠΡΕΚ
- ΛΙΜΙΕΡ: ΠΡΩΤΗ ΚΙΝΗΜΑΤ. ΤΑΙΝΙΑ
- ΠΡΩΤΟΙ ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ
- ΦΡΟΥΝΤ. ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ
- ΑΔΕΛΦΟΙ ΡΑΙΤ: ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ
- ΑΙΝΣΤΑΙΝ: ΣΧΕΤΙΚΟΤΗΤΑ
- ΖΕΡΕΛΑΙΝ: ΑΕΡΟΣΤΑΤΟ
- ΤΣΑΙΚΟΦΣΚΙ
- ΜΗΚΣΑΝΗ: ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΥ
- ΚΙΟΥΡΗ: ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΡΑΔΙΟ
- ΠΙΚΑΣΟ: ΚΥΒΙΣΜΟΣ
- ΚΑΝΤΙΝΣΚΙ: ΑΦΑΙΡΕΣΗ
- ΜΑΡΚΟΝΙ: ΤΗΛΕΓΡΑΦΟΣ
- ΟΣΚΑΡ ΟΥΑΪΛΤ

- ΛΕΝΙΝ: ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ
- ΠΟΥΝΓΚ: ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ
- ΝΤΕΜΠΙΣΙ ΣΤΡΑΒΙΝΣΚΙ
- ΚΑΦΚΑ, ΑΙΖΕΝΣΤΑΙΝ
- ΠΟΤΟΠΑΓΟΡΕΥ ΣΗ - ΤΣΑΠΛΙΝ
- Η ΠΤΗΣΗ ΤΟΥ ΛΙΝΤΜΠΕΡΓΚ
- Α' ΕΚΠΟΜΠΗ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗΣ
- ΠΙΚΑΣΟ: ΓΚΟΥΕΡΝΙΚΑ

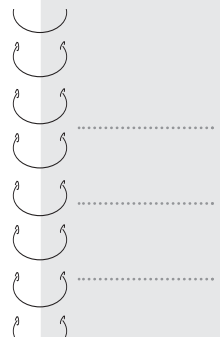
- ΔΙΑΣΠΑΣΗ ΤΟΥ ΑΤΟΜΟΥ
- ΓΡΗΓΟΡΟΚΙΝΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗΣ (1946)
- ΓΚΑΙΓΚΑΡΝ: ΑΡΜΙΣΤΡΟΚ ΣΤΟ ΦΕΙΓΓΑΡΙ
- ΕΛΒΙΣ ΠΡΙΣΛΕΙ

- ΤΟ ΡΟΚ ΤΟΥ '60
- ΣΗΜΕΡΑ
- ΤΟ ΝΟΜΠΕΛ ΤΟΥ ΣΕΦΕΡ

ΑΝΟΙΧΤΟ ΦΥΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

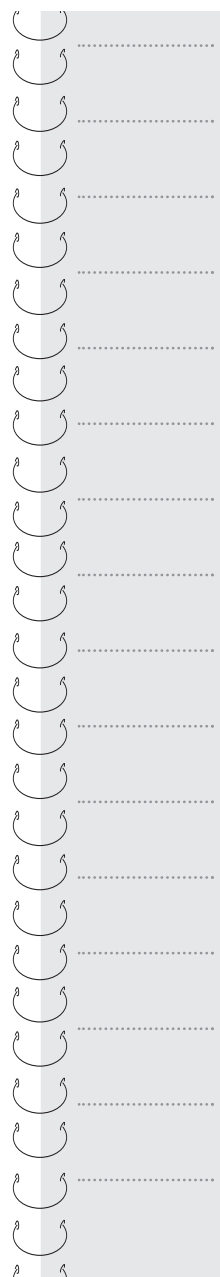
βάση την πολυεπίπεδη προσέγγιση της ιστορικής μνήμης, που έχει ήδη επεξεργαστεί, θα φτιάξει έναν νέο χάρτη (δες πίνακα σελ. 24) τοποθετώντας τους προγόνους του μέσα στα ιστορικά και πολιτιστικά πλαίσια της εποχής τους, δημιουργώντας φανταστικούς ρόλους και αφηγήσεις κατά τη δική του επιθυμία και γνώση. Ο δάσκαλος εμπνευσμένος μπορεί να μπει στον ρόλο του προγόνου με τα στοιχεία που επιλέγει το παιδί, συμβάλλοντας στην παραγωγή διαλόγων και αφηγήσεων.

Η καλλιτεχνική προσέγγιση

α) Η λογοτεχνία

Υπάρχουν άπειρες περιπτώσεις που μπορούμε να εντοπίσουμε τη διαδικασία μετατροπής της ιστορικής μνήμης σε τέχνη, όταν αναφερόμαστε στο σώμα της λογοτεχνίας. Από την Οδύσεια μέχρι τη Βίβλο, από τον Μακρυγιάννη μέχρι τον Σεφέρη κι από τον Ροΐδη μέχρι τον Ταχτσή, παρατηρούμε την μνήμη να ανασυγκροτείται, να γίνεται μαρτυρία, ημερολογιακή κατάθεση, βιογραφία, μυθιστόρημα, διήγημα, παρατηρούμε εν τέλει την μνήμη μέσα από πλήθος συνειδητών και μη διεργασιών να γίνεται αφήγηση. Βεβαίως, από την ιστορική αφήγηση του Ηροδότου μέχρι τον Μακρυγιάννη και τον Ροΐδη κυλά πολύ νερό στ' αυλάκι, ενώ τα δεδομένα από επιστημονικής και μεθοδολογικής απόψεως αλλάζουν πολύ. Ωστόσο, υπάρχει μια παραδοχή στην οποία μπορούμε να συναινέσουμε άπαντες, ειδικοί και μη: ότι η λογοτεχνία ενέχει σαφώς πολύ περισσότερη γοητεία ειδικά για τους εφήβους, απ' όσο η ανάγνωση σχολικών ιστορικών εγχειριδίων. Τα μοτίβα και τα σχήματα που αναδύονται μέσα από τη λογοτεχνική ανάγνωση μπορούν ν' αποδειχθούν δυνάμει πολύ πιο αποτελεσματικά για την κατανόηση εποχών, ηθών, ανθρώπινων τύπων σε σχέση με την ορθοφροσύνη της επιστημονικής - δοκιμιακής γραφής. Στο χέρι του συντονιστή αυτής της προσπάθειας, του εκπαιδευτικού, βρίσκεται το διακύβευμα της δημιουργικότητας αυτής της ανάγνωσης.

Ας ξεκινήσουμε με κάτι πολύ οικείο: τα Ομηρικά έπη. Η Οδύσεια (επιλογή αποσπασμάτων) μπορεί να παρουσιαστεί ως πρότυπο συναρπαστικής περιπλάνησης. Ο ακροατής ή ο αναγνώστης αυτής της αφήγησης θα κληθεί να σχολιάσει την μορφή αυτού του αρχέτυπου του περιπλανώμενου ήρωα, του Οδυσσέα. Κι έτσι, ως περιπλάνηση, μπορεί να συνεχιστεί η συστηματική ανάγνωση κλασικών λογοτεχνικών έργων τα οποία λειτουργούν έτσι κι αλλιώς ως ξεναγήσεις στην εκάστοτε εποχή.

Κάπως έτσι θα κληθεί, λοιπόν, ο μαθητής να περιπλανηθεί μετά τον Όμηρο στον κόσμο του Λ. Τολστόι ή του Μπαλζάκ, προκειμένου να εισχωρήσει στην ατμόσφαιρα της Ρωσίας ή του Παρισιού του 18^{ου} αιώνα. Με παρόμοιο τρόπο θα έλθει αντιμέτωπος με τη λιτότητα και την αμεσότητα των

απομνημονευμάτων του Μακρυγιάννη, ενώ θα αποπειράται να περιπλα-
νηθεί στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα, και με παρόμοιο τρόπο θα δει την α-
νατολή του 20^{ου} μέσα από τον λόγο του Σεφέρη. Η ανάγνωση επιλεγμένων
αποσπασμάτων από άρθρα και ρεπορτάζ εφημερίδων της εποχής θα είναι
πολύτιμο εργαλείο κατανόησης του ιστορικοκοινωνικού πλαισίου· ωστό-
σο, η εύρεσή τους απαιτεί μια έρευνα αρκετά κοπιώδη (βιβλιοθήκες – δια-
δίκτυο) που χρειάζεται κάποια μεθόδευση προκειμένου να μη λάβει τον
χαρακτήρα του υποχρεωτικού. Σε κάθε περίπτωση, η σχέση με το λογοτε-
χνικό κείμενο καλό είναι να πάρει τον χαρακτήρα μεμονωμένης μικρής
εκδήλωσης αντί της επιβεβλημένης διδακτικής ώρας.

Αυτό μπορεί να γίνει, αρχικά, επαναφέροντας μια κουλτούρα μάθησης χα-
μένη από χρόνια στο δυτικό εκπαιδευτικό σύστημα: **την πολυφωνική μά-
θηση**. Αντί της περιληπτικής παρουσίασης ενός κειμένου και της αναμονής
αντιδράσεων κατόπιν μοναχικής ανάγνωσης, προτείνεται η ζωντανή – έ-
στω και σκηνοθετημένη – ανάγνωση ει δυνατόν όλου του κειμένου, προ-
κειμένου ν' αποδοθεί όσο γίνεται ο χαρακτήρας της κλασικής αφήγησης,
του *storytelling*, σ' αυτήν τη διαδικασία. Όπως ισχυριζόταν ο Ρότζερ Πολ
Ντρούα (Roger Pol Droit¹), το ελληνικό ιδίωμα αναγνωρίζεται στη συνή-
θεια εκείνη κατά την οποία επιθυμούμε ελεύθερα να συναθροιζόμαστε δί-
χως να μας έχει υποχρεώσει καμιά αρχή και να μπορούμε έτσι «να μαθαί-
νουμε μιλώντας», καταργώντας την πεπατημένη εκατοντάδων ετών του δυ-
τικού εκπαιδευτικού κόσμου, της σιωπηλής ακρόασης για τη μάθηση. Με-
τά την ανάγνωση του κειμένου, καλό είναι να δοθούν κάποιες στοιχειώδεις
ιστορικές πληροφορίες για τον συγγραφέα, την εποχή κ.λπ. Ζώντας στην ε-
ποχή του διαδικτύου και των ψηφιακών βιβλιοθηκών δεν είναι τόσο δύ-
σκολο ούτε ιδιαίτερος χρονοβόρο και δαπανηρό να αναζητήσει κανείς
πληροφορίες μόνος του. “Μόνος του” δεν σημαίνει κατ' ανάγκη και παρο-
πλισμένος, βέβαια. Αυτό που οφείλει να έχει κάνει εκ των προτέρων ο συ-
ντονιστής αυτής της προσπάθειας, σ' αυτήν την περίπτωση, είναι η παροχή
στους συντελεστές της ενός ενημερωτικού φυλλαδίου με βασικές, θεμελιώ-
δεις οδηγίες για το πώς δρομολογούμε μια έρευνα στον κυβερνοχώρο.

Μετά λοιπόν από την ανάγνωση του κειμένου και την τοποθέτηση στον
χώρο και τον χρόνο, μπορούν ν' ακολουθήσουν συζητήσεις σχετικά με
την πλοκή, τους ήρωες, τον τρόπο με τον οποίο ο αφηγητής παίρνει θέση
ως προς τα γεγονότα ή παραμένει ενδεχομένως ουδέτερος, μπορούν να
γίνουν – αν το κείμενο προσφέρεται – συζητήσεις γύρω από ζητήματα
γλωσσικά, υφολογικά, αφηγηματολογικά, όλα αυτά βέβαια συναρτήσει

1. Droit Roger-Pol, *Οι Έλληνες, οι Ρωμαίοι κι εμείς, η επικαιρότητα του αρχαίου κό-
σμου*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992, σελ. 10.

των δυνατοτήτων των μαθητών και λαμβάνοντας πάντοτε υπόψιν ότι η διαδικασία πρέπει να είναι όσο το δυνατόν συμμετοχική. Προσπαθώντας να βάλουμε τα θεμέλια μιας σχέσης με τη λογοτεχνία κι όχι μιας συσσωρευσης κειμένων διαβασμένων άπαξ και καταδικασμένων στη λήθη, είναι καλό να επιμείνουμε λίγο στη διαδικασία προσέγγισης του έργου. Στοιχεία που ειδικά στην εφηβεία εμφανίζονται με ένταση είναι η άμεση ταύτιση του αναγνώστη με κάποιον ήρωα, πράγμα που άλλωστε κατά κόρον συμβαίνει και στον κινηματογράφο και στις περισσότερες παραστατικές τέχνες.

Αυτό που μπορούμε να κάνουμε είναι να αναφέρουμε με μια σχετική έμφαση τη διάκριση μεταξύ των δυο ειδών προσέγγισης του έργου τέχνης, δηλαδή της ταύτισης και του υποκειμενισμού από την αποστασιοποίηση και το κριτικό πνεύμα, ενώ παράλληλα προσπαθούμε να δώσουμε όσο το δυνατόν περισσότερα παραδείγματα προς αποσαφήνιση του τι σημαίνει «κριτική στάση», «κριτική διάθεση», «κριτικό πνεύμα». Οφείλουμε να προσπαθήσουμε να καταστήσουμε αντιληπτή τη διαφορά ανάμεσα στη διαδικασία του δημιουργικού στοχασμού αναφορικά με ένα έργο τέχνης και στην απλή απόλαυσή του. Ο μεν πρώτος προϋποθέτει αναλυτικά εργαλεία, γνώση και κόπο, η δε δεύτερη μόνο συγκινησιακή συμμετοχή.

Αυτές οι δυο στάσεις πρέπει να γίνουν ρητές για να γίνουν κατανοητές. Άφθονο υλικό γι' αυτήν την προσπάθεια μας δίνουν οι βιβλιοκριτικές και το σύνολο των τεχνοκριτικών των έντυπων και ηλεκτρονικών μέσων. Έχουμε παραδείγματα κριτικών δημοσιευμένων που χαρακτηρίζονται από σοβαρότητα κι επιστημονικότητα, αντιπαραδείγματα δημοσιευμένων κριτικών που χαρακτηρίζονται από απουσία κριτικών εργαλείων, προσφυγή σε τυποποιημένες εκφράσεις και υποκειμενισμό, καθώς και δευτερογενείς δημιουργίες (έργα με αφορμή άλλα έργα, έργα – σχόλια). Πέρα από το ότι θα έχουμε αποδώσει ιδιαίτερη σημασία στη σημασία της αναλυτικής και της κριτικής σκέψης, μ' αυτήν τη μεθόδευση θα έχουμε εισαγάγει και μια ακόμα χρήσιμη για το πλαίσιο προβληματική, αυτήν του ρόλου της κριτικής στο χώρο της τέχνης. Πρόκειται για προβληματική που αξίζει να δουλευτεί και στις άλλες προσεγγίσεις του κόσμου των τεχνών, προκειμένου να γίνει αντιληπτός ο ρόλος του διαμεσολαβητή, ο ρόλος του κατασκευαστή κοινού αισθητηρίου, προκειμένου να σκιαγραφηθεί επιτυχώς ο ρόλος της κριτικής στην πολιτιστική παραγωγή.

Στην περίπτωση που επιλέξουμε για ανάγνωση ένα κείμενο που έχει μεταφερθεί επιτυχώς και στον κινηματογράφο, δεν λειτουργεί καθόλου αρνητικά μια παράλληλη ή κοντινή χρονικά προβολή της ταινίας, εφόσον έτσι μπορούμε να δώσουμε αφορμή για συζήτηση αναφορικά με τις

γλώσσες και τις διαφορές των μέσων, με τις δυσκολίες και τις ευκολίες του καθενός και με την αμεσότητά τους. Κυρίως ο συντονισμός των συζητήσεων θα γίνεται με βάση το τρίπτυχο “έργο – συγγραφέας – εποχή”, εάν θέλουμε να διατηρήσουμε το μέλημα για την επεξεργασία του στοιχείου της μνήμης. Εάν ωστόσο υπάρχει περιθώριο για δημιουργικότερη ανάγνωση, μπορούμε να δώσουμε όσο περισσότερο βάρος επιθυμούμε στη σκιαγράφιση και στη δόμηση των χαρακτήρων, στις διαφορές των θετικών από τους αρνητικούς ήρωες, στο ρυθμό και την πλοκή, στην κλιμάκωσή τους, στις εικόνες που παράγει η ανάγνωση, στα τεχνικά εν τέλει μέσα, στο εργαστήριο του λογοτέχνη. Φυσικά, υπάρχει πάντα η δυνατότητα πρόσκλησης συγγραφέων, πεζογράφων και ποιητών των οποίων έχουμε διαβάσει δείγμα δουλειάς τους και, μάλιστα, εάν μπορούμε να μην αρκεστούμε σε μια απλή συνάντηση αλλά να τους παροτρύνουμε να δουλέψουν λίγο με τους μαθητές, έστω στο πλαίσιο σύντομων ασκήσεων, ερωταποκρίσεων.

Από μια τέτοια διαδικασία δημιουργικής ανάγνωσης, πέρα από το ότι μπορεί να προκύψει ένα ανθολόγιο αγαπημένων έργων των παιδιών, να τυπωθεί, να δεθεί και να μοιραστεί στο τέλος ως τεκμήριο αυτής της πρώτης εξοικείωσης με την πεζογραφία και την ποίηση, μπορεί επίσης να αντληθούν αρκετές πληροφορίες χρήσιμες για τις καθιερωμένες γιορτές. Ο Μακρυγιάννης μπορεί να είναι μια θαυμάσια εναλλακτική λύση για την γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου, αλλά ακόμα κι αν δεν πρόκειται για ανάγνωση πρωτότυπου κειμένου, μια προβληματική όπως «η έννοια του έθνους και του εθνικού στον Σεφέρη» σαν αντικείμενο έρευνας μπορεί να οδηγήσει σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα και μ’ αυτά να εμπλουτιστεί μια τυποποιημένη εθνική γιορτή.

Όλα τα παραπάνω αφορούν το κομμάτι της δημιουργικής ανάγνωσης. Η δημιουργική γραφή ωστόσο, είναι ακόμα πιο περίπλοκη υπόθεση. Αρχικά, είμαστε εξόχως ικανοποιημένοι εάν τα παιδιά μουν με χαρά κι ενδιαφέρον στον κόσμο της λογοτεχνίας και μόνο από την πύλη της ανάγνωσης. Δεν είναι υποχρεωτικό να γράψουν όλοι για να έχουν αποκτήσει την περιφήμη «εξοικείωση» και τη δυνατότητα επεξεργασίας της συλλογικής μνήμης, όπως δεν είναι υποχρεωτικό να γυρίζουν ερασιτεχνικά φιλμάκια για να μάθουν ν’ αγαπούν τον κινηματογράφο. Ωστόσο, πάντα αντιλαμβανόμενοι τις διαθέσεις και τις δυνατότητές τους, υπάρχει η πιθανότητα να λειτουργήσει αυτή η ενεργοποιός παρότρυνση θετικά. Μπορεί η άμεση και γρήγορη προσφυγή στη χειρονομία της γραφής να τους κάνει καλύτερους αναγνώστες, να τους αυξήσει την όρεξη για έρευνα, για γνωριμία με περισσότερα είδη γραφής, με περισσότερα κείμενα, με περισσότερους δημιουργούς.

Άσκηση 1

(Στηρίζεται σε μια πρόταση του Ροντάρι από τη *Γραμματική της Φαντασίας*. Αποτελεί μια από τις πρώτες ασκήσεις της δραματοθεραπείας, συνοδευμένη από κίνηση. Ο τύπος της άσκησης αυτής έχει αναπτυχθεί σε θεατρικές παρεμβάσεις του Αουγκούστο Μπόαλ –θέατρο ενηλίκων, πολιτικό θέατρο, το θέατρο ως πολιτική πράξη).

Δίνουμε στα παιδιά της ομάδας μια λέξη ή μια φράση και τους ζητάμε να φτιάξουν μια ιστορία. Το πρώτο παιδί φτιάχνει με τη λέξη μια φράση. Το δεύτερο τη συμπληρώνει με μια άλλη δική του κ.ο.κ., χωρίς να αφήνουμε μεγάλα χρονικά περιθώρια, ώστε να είναι οι φράσεις όσο γίνεται πιο αυθόρμητες. Δεν μας ενδιαφέρει η συνοχή, η λογική συνέχεια κ.τ.λ. Ζητάμε μόνο να θυμούνται τι έχουν πει οι συμμαθητές τους και φυσικά τα ίδια. Αφού ολοκληρώσουμε ένα κύκλο, ζητάμε από τα παιδιά να γράψουν την ιστορία που σχηματίστηκε και να προσπαθήσουν να χρησιμοποιήσουν όσες πιο πολλές λέξεις και φράσεις χρησιμοποιήθηκαν από τους συμμαθητές τους. Διαβάζουμε την ιστορία. Την φωτοτυπούμε και τη μοιράζουμε σε κάθε παιδί. Τους ζητάμε έπειτα να την “εκλογικεύσουν”: χρησιμοποιώντας δηλαδή όσα περισσότερα στοιχεία μπορούν, να δημιουργήσουν μια ιστορία με συνοχή, πρόσωπα, χαρακτήρες.

Άσκηση 2

(Παραλλαγή της προηγούμενης). Διαβάζουμε στα παιδιά ή καλύτερα τους προτείνουμε να διαβάσουν μια σύντομη ιστορία, ένα μικρό διήγημα και τους ζητάμε να γράψουν μια ιστορία δική τους που να χρησιμοποιεί ήρωες του αναγνώσματος σε άλλες περιπέτειες, να μιλά για παρόμοιες καταστάσεις που έζησαν άλλοι άνθρωποι.

Άσκηση 3

Ζητάμε από τα παιδιά να ψάξουν τα αρχεία της οικογένειάς τους ή του δήμου, αν είναι εφικτό κάτι τέτοιο, και να “ξετρυπώσουν” γράμματα, ημερολόγια, συμβόλαια, προικοσύμφωνα, παλιά περιοδικά και εφημερίδες. Έπειτα χωρίζουμε τα παιδιά σε ομάδες, συνήθως ανάλογα με το υλικό που έχει το καθένα τους. (Εδώ προσέχουμε να συνθέσουμε ομάδες είτε με βάση κάποια κοινά στοιχεία στο υλικό ή που είναι φίλοι μεταξύ τους και να εντάξουμε σε ομάδες “αδύναμα” μέλη, παιδιά που δεν βρήκαν υλικό ή συγκέντρωσαν λίγο υλικό ή αρνούνται να δουλέψουν. Μπορούμε να βάλουμε τις ομάδες να δουλέψουν αντιθετικά είτε συμπληρωματικά μεταξύ τους.) Ζητάμε από τα παιδιά να γράψουν μια μικρή ιστορία της οικογένειάς τους ή της περιοχής τους. Έπειτα να ενώσουν σε ένα κείμενο για κάθε ομάδα τις ατομικές δουλειές τους και να ενοποιήσουν το ύφος: αν πρόκειται για τοπική ιστορία σε αναφορά με την περιοχή, αν πρόκειται για οικογενειακή ιστορία μπορούμε να τα βοηθήσουμε τα παιδιά να δουν τον εαυτό τους ως τον ενοποιητικό πα-

ράγοντα όλων αυτών των ιστοριών. Στο τέλος μπορούμε να προτείνουμε με βάση αυτές τις ιστορίες να γραφτεί ένα μικρό μυθιστόρημα (ας πούμε 50 σελίδων στο οποίο το υλικό μπορεί να αλλοιωθεί, να χρησιμοποιηθεί με φαντασία κ.λπ.)

Άσκηση 4 (Παραλλαγή της προηγούμενης). Κάθε πόλη, χωριό, γειτονιά έχει ένα μνημείο, ένα σημείο φορτισμένο από την ιστορία, ένα θρύλο. Μπορούν να δουλέψουν πάνω σ' αυτό. Το ίδιο μπορεί να γίνει με δημοτικά τραγούδια μιας περιοχής αλλά και με μύθους της ελληνικής μυθολογίας (π.χ. οι μύθοι που αφορούν τον Ηρακλή) ή μύθους άλλων χωρών.

Άσκηση 5 Ζητάμε από τα παιδιά να γράψουν ένα ποίημα για μια όμορφη στιγμή της ζωής τους. Αυτό είναι καλό να γίνει αφού τους έχουμε διαβάσει ποιήματα που υμνούν τη ζωή και τα έχουμε βοηθήσει να πλησιάσουν το νόημα, τα έχουμε επίσης βοηθήσει να “οσμιοτούν” έστω την ποιητικότητα (το πεζό περπατάει ενώ το ποίημα χορεύει, κατά την προσφιλή έκφραση του Σεφέρη).

Το κείμενο – γεννήτρια

Στόχος αυτής της πρότασης είναι η οργάνωση ενός μηχανήματος επιλογής κειμένων που θα απαρτίσουν το σώμα μιας πολιτιστικής εκδήλωσης στο σχολείο. Ένα μηχάνημα που μας παραπέμπει στη «γεννήτρια παραμυθιών» που είχε εφεύρει ο Βλαδίμηρος Προπ, τη δεκαετία του '30 (βλ.

http://www.brown.edu/Courses/FR0133/Fairytale_Generator/gen.html).

Η συνήθης πρακτική έχει συσσωρεύσει ένα λίγο ως πολύ γνωστό απόθεμα κειμένων κατάλληλων για κάθε περίπτωση, στο οποίο καταφεύγει ο δάσκαλος για να αντλήσει το υλικό μιας γιορτής. Η διεύρυνση των πηγών, η αλλαγή της λογικής στην αναζήτηση και η δημιουργική συμμετοχή των μαθητών στην περίοδο προετοιμασίας είναι το ζητούμενο. Η εναλλακτική επιλογή κεντρικού κειμένου μπορεί να αποτελέσει ένα μαθησιακό ταξίδι στην ιστορία της λογοτεχνίας, με κριτική εποπτική λειτουργία.

Γεννήτρια κειμένων

γία, στο βαθμό που πρέπει να συγκεντρώνει μερικά βασικά χαρακτηριστικά που προσομοιάζουν με το προτεινόμενο κείμενο: επιλογή από μια σημαντική ιστορική στιγμή, λόγο με διαχρονικά χαρακτηριστικά, συμπύκνωση πολλαπλών αποχρώσεων του θέματος, ισχυρή πηγή συνειρμικών αναζητήσεων, ιδιαίτερο ρόλο στην ιστορία της λογοτεχνίας. Ο καθηγητής μπορεί να διευρύνει και να τυποποιήσει κατά περίπτωση τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά του αναζητούμενου από τους μαθητές κειμένου. Πηγές γι' αυτή την αναζήτηση μπορούν να αποτελέσουν: τα ίδια τα σχολικά εγχειρίδια – ανθολόγια, το δίκτυο των 500 περίπου σχολικών βιβλιοθηκών που οργάνωσε το ΥΠΕΠΘ στο πλαίσιο του ΕΠΕΑΕΚ και οι ηλεκτρονικές διευθύνσεις βιβλιογραφίας. Φυσικά δεν αποκλείεται τον ρόλο ενός τέτοιου κειμένου – μοτέρ να παίζει και μια σημαντική προφορική μαρτυρία που τα ίδια τα παιδιά θα έχουν συλλέξει (αιτιολογώντας τη βαρύτητά της).

Νοηματοδοτικές συστοιχίες κειμένων

Το επόμενο βήμα αυτής της διαδικασίας είναι να εντοπίσουμε τους νοηματικούς άξονες που προκύπτουν από το κεντρικό κείμενο και σηματοδοτούν το νοηματικό περιεχόμενο της γιορτής. Αν τους δώσουμε ένα σχεδόν συνθηματικό τίτλο, αυτό μπορεί να εκπέμπει ερεθίσματα για συνειρμικές αλληλουχίες στην αναζήτηση παράλληλων κειμένων. Αν δοκιμάσαμε να ανοίξουμε τέτοιες γραμμές μνημονικών συνειρμών χρησιμοποιώντας τους διαφορετικούς τύπους της κινηματογραφικής γλώσσας του μοντάζ (αφηγηματικό, λογικό, σουρεαλιστικό κ.λπ.), θα οδηγούμαστε σε διαφορετικές, πολλαπλές γραμμές, που η καθεμιά «αφηγείται» με διαφορετικό τρόπο το περιεχόμενο μιας επετείου. Έτσι το κειμενικό υλικό μιας γιορτής αποχτάει απρόβλεπτο πλούτο και τέμνει όλο το σώμα της λογοτεχνίας, απελευθερώνοντας στα παιδιά τη δυνατότητα να κάνουν τις δικές τους ανθολογήσεις και να θεωρούν νόμιμο να προσθέσουν και δικά τους κείμενα.

Πρακτικές προετοιμασίας

Ο χαρακτήρας της γιορτής τείνει πιο πολύ σε έκθεση των αποτελεσμάτων της δουλειάς των ομάδων, με εργαστηριακό χαρακτήρα και ύφος ανοιχτής πρόσβασης. Σε κάποια σημαντικά σημεία μπορούν να παρεμβάλλονται συγκροτημένα ιντερμέδια – χάπενινγκς. Μ' αυτό τον τρόπο ξεπερνιέται το παραδοσιακό μοντέλο δρώντος προσώπου και παθητικού θεατή. Κεντρικό ρόλο παίρνει η παρουσίαση της συλλογικής, συνεργατικής δουλειάς μέσα στην οποία όλοι έχουν λόγο και ρόλο.

Στη φιλολογική προετοιμασία στόχος είναι να φτάσουν τα παιδιά στα δομικά στοιχεία με τα οποία είναι χτισμένο το κείμενο, γλωσσικά, μετρικά,

πραγματολογικά, ιστορικά κ.λπ. Να καταφέρουν να κρατάνε κάθε λέξη στα χέρια τους ως υλικό αντικείμενο.

Αντίστοιχα με την επιλογή κεντρικού κειμένου για το χτίσιμο της γιορτής πρέπει εδώ να επιλεγεί ένα μουσικό κομμάτι αναφοράς, που θα μελετηθεί σε βάθος και θα καταστεί κινητήρας για τη συνάρτηση του παράλληλου ηχητικού υλικού. Η μουσική δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως απλό υπόστρωμα στον λόγο, αλλά πρέπει να πάρει μια ισότιμη και αυθύπαρκτη θέση σε διάλογο με τα άλλα στοιχεία της γιορτής. Και εδώ η ανάλυση του κομματιού στα δομικά του στοιχεία (μοτίβα, ρυθμικά στοιχεία) και η εξοικείωση των μαθητών μ' αυτά μπορεί να απελευθερώσει τις μουσικές τους ικανότητες έτσι ώστε να δημιουργήσουν το δικό τους ηχητικό υλικό.

Κάτι ανάλογο ισχύει και για την κατάκτηση της εικαστικής γλώσσας με την οποία θα επεξεργαστούν τους νοηματικούς άξονες της γιορτής. Οι εικονοποιημένες έννοιες αναλύονται στα βασικά στοιχεία της εικαστικής γλώσσας για να ξαναχτίσουν τα παιδιά με απλούς εφευρετικούς τρόπους και εναλλακτικές τεχνικές την εικαστική εμπειρία της γιορτής.

Εστιάζοντας στην προετοιμασία και τη συστηματική συλλογή υλικού, οι μαθητικές κοινότητες μεταβάλλονται σε μια πολύτιμη βάση συγκέντρωσης πρωτογενούς υλικού. Το άνοιγμα του σχολείου στις τοπικές κοινωνίες και μέσω του Δικτύου στο σύνολο της χώρας μπορεί να δώσει μια άλλη διάσταση και να γεννήσει έναν σημαντικό ετήσιο θεσμό: την καταληκτική γιορτή – έκθεση της πολιτιστικής ταυτότητας κάθε σχολείου (που θα συζητήσουμε σε άλλο σημείο). Η χαρτογράφηση από τους μαθητές των πολιτιστικών δυνάμεων της περιοχής τους και η πρόσκληση ντόπιων λογοτεχνών και καλλιτεχνών για εκπαιδευτικά εργαστήρια, η καταγραφή και συγκέντρωση αφηγήσεων ζωής και στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού, η εξοικείωση και καταγραφή του λόγου των προσφύγων της περιοχής τους κ.λπ. μπορούν να διευρύνουν τη μαθησιακή διδασκαλία, να δώσουν πολιτιστική ταυτότητα στην τοπική τους καταγωγή και να απεμπλέξουν τους μαθητές από τη μονόδρομη κυριαρχία των μαζικών μέσων, δημιουργώντας μια πολύτιμη εθνική βάση δεδομένων.

β) Τα εικαστικά

Από τι υλικό είναι φτιαγμένη η ιστορική μνήμη; Ποιο είναι το υλικό των αναμνήσεων; Η προσέγγιση της υφής, του είδους και των συστατικών του υλικού τους είναι μια καλή μέθοδος για να φτιάξουμε ένα αλφαβητάρι δημιουργίας εικόνων και απλές τεχνικές για την παραγωγή εικαστικού υλικού στις γιορτές ή τα σχέδια εργασίας. Από τις πρωτόγονες ζωγραφιές

στις σπηλιές της Αλταμίρα ως τον Γερμανό ζωγράφο Anselm Kiefer και τις σκληρές του εικόνες που επεξεργάζονται την ιστορία της Γερμανίας, οι εικόνες που παρήγαγαν οι εικαστικές τέχνες είχαν ως συνήθη πρώτη τους ύλη, με τον έναν ή με τον άλλο τρόπο, την ιστορική μνήμη. Οι μέθοδοι, οι αισθητικές και οι ιδεολογίες που διαμόρφωναν τη στάση απέναντι σ' αυτό το υλικό μας έδωσαν και μια αντίστοιχη σειρά τεχνοτροπίες και σχολές. Η τυποποίηση αυτών των τάσεων μπορεί να δώσει τρόπους για διαφορετικές προσεγγίσεις του εικαστικού υλικού μιας πολιτιστικής παραγωγής στο σχολείο.

Κάποια παραδείγματα που μπορούν να βοηθήσουν την εφευρετικότητα των παιδιών σ' αυτόν τον πειραματισμό:

- *Οι εγγραφές του χρόνου πάνω στο ίδιο μας το σώμα (σημάδια και τραυματισμοί, τα μαλλιά και τα νύχια, οι αλλαγές της εφηβικής ηλικίας, η φωνή κ.λπ.)*
- *Η άμμος, τα βήματά μας και η γραφή πάνω της που το κύμα τα σβήνει, ή η άμμος που αφήνουμε να αδειάσει μέσα από τη χούφτα μας*
- *Τα συρτάκια ενός αρχείου*
- *Ένα φωτογραφικό λεύκωμα*
- *Τα σημάδια στη φύση, ένας βράχος φαγωμένος από τη θάλασσα, ένας ξεφλουδισμένος κορμός δέντρου*
- *Τα σκουπίδια και η άρτε πόβερα (arte povera)*
- *Μια σειρά φωτογραφίες του ίδιου σημείου της πόλης σε διαφορετικές χρονικές στιγμές*
- *Ένα κάρβουνο, η φλόγα που το καίει, η στάχτη*

Το ρεπερτόριο των αναμνήσεών μας, διαθέτει σχήμα, χρώμα, άρωμα, γεύση και ήχο. Η ιστορική μνήμη μπορεί κάλλιστα να μεταφραστεί σε εικόνα, σε μουσική, σε γεύση κι αρώματα. Αναφερόμενοι στην εποχή μας, αυτήν που οι θεωρητικοί του '60 προανήγγειλαν ως εποχή του πολιτισμού της εικόνας, και με την πρωτοκαθεδρία πια των ηλεκτρονικών μέσων, δεν είναι υπερβολή να ισχυριστούμε ότι η ιστορική μνήμη, η σχέση μας με το παρελθόν, ατομικό ή συλλογικό, το νοσταλγικό μας φορτίο, είναι πριν από οτιδήποτε άλλο, εικόνα. Αν, στη συνέχεια, σκεφτούμε πόσο απλή μπορεί να είναι η εκμετάλλευση μιας τέτοιας εικόνας προκειμένου να παράγουμε σειρά οπτικοποιήσεων, κατασκευών, ζωγραφικών αποτυπώσεων και άλλων παρομοίων, αντιλαμβανόμαστε πόσο δημιουργική και συναρπαστική μπορεί να είναι η διαδικασία εισαγωγής μιας ομάδας παιδιών σ' αυτό το παιχνίδι, σ' ένα παιχνίδι οικείωσης της ιστορικής μνήμης με παράλληλη εφαρμογή της δημιουργικότητάς τους. Το αποτέλεσμα αυ-

τής της ενεργοποίησης μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε ως εικαστικό υλικό στις καθιερωμένες γιορτές, είτε ως αφορμή για το στήσιμο μιας αυτόνομης εκδήλωσης όπου θα παρουσιάζεται η πολιτιστική παραγωγή του σχολείου.

Υπόδειγμα πρώτο

Το οικογενειακό λεύκωμα – Εγγραφή του χρόνου στο ανθρώπινο πρόσωπο, στο σώμα και στον χώρο

Αναθέτουμε στα παιδιά να συλλέξουν αγαπημένες τους φωτογραφίες από το οικογενειακό τους λεύκωμα και να τις βάλουν σε μια χρονολογική σειρά. Επισημαίνουμε ότι οι φωτογραφίες οφείλουν να έχουν μια ικανή χρονική απόσταση μεταξύ τους. Στη συνέχεια τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν τις αλλαγές τόσο στο έμφυχο όσο και στο άψυχο υλικό. Αφενός, δηλαδή, έχουμε την ευκαιρία παρακολούθησης της πορείας του χρόνου στο ανθρώπινο πρόσωπο και σώμα, αφετέρου στο περιβάλλον, δηλαδή στους εσωτερικούς χώρους διαβίωσης (παρατήρηση στην αλλαγή επίπλωσης, στα κυρίαρχα χρώματα σύμφωνα με την τάση της εποχής) αλλά και στους εξωτερικούς χώρους στην πόλη, στα κτίρια, στις φωτεινές επιγραφές κ.λπ. Καρφιστώνουμε κάθε σειρά φωτογραφιών σε μια –όσο κρίνουμε– μεγάλη επιφάνεια. Τα παιδιά έρχονται αντιμέτωπα με ένα παζλ οικογενειακής μνήμης που όλο μαζί έστω και πρόχειρα συναρμολογημένο, μπορεί οριακά να θεωρηθεί ως το παζλ της μνήμης της συγκεκριμένης περιοχής (συννοικίας, γειτονιάς, περιφέρειας) για το συγκεκριμένο σχολείο, την συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Τονίζουμε ότι έχουμε στα χέρια μας την οπτικοποίηση του χρόνου μας, της ιστορίας της δικής μας και των συμμαθητών μας. Επιδιώκουμε να ενεργοποιήσουμε μια συζήτηση, όσο αυτό είναι δυνατό, προκειμένου να διερευνήσουμε πώς τα παιδιά προσλαμβάνουν αυτήν την παράταξη φωτογραφιών. Συμφωνούν με το συμπέρασμα που αναφέραμε προηγούμενα, διαφωνούν, εξεγείρονται μπροστά στη θέση «αυτή είναι η ιστορία μας», ενοχλούνται, τους αρέσει το παιχνίδι με αυτού του τύπου την έκθεση στοιχείων τους;

Η αίσθηση που αποκομίζουμε μπορεί να είναι εξαιρετικά σημαντική για την συνέχιση αυτής της ιστορίας. Στην περίπτωση που διαγιγνώσκουμε στοιχεία ανταγωνισμού και δυσφορίας, (ενδεχομένως να μην επιθυμεί κανείς να παρουσιάσει το γενεαλογικό του δέντρο, να μη θέλει να εκθέσει σε κοινή θέα το σπίτι του προ δεκαετίας, κ.λπ.) μπορούμε να επιλέξουμε κάποιο από τα επόμενα παραδείγματα. Εάν, ωστόσο, διαπιστώσουμε κύμα ευφροσύνης και δημιουργικότητας, σαφώς και μπορούμε να συνεχίσουμε με την πρόταση οπτικοποίησης σε μια πιο μικρή επιφάνεια αυτήν τη φορά (μεγέθους Α3, 4 ακόμα και 5) της κυρίαρχης αίσθησης που άφησε στον καθένα α) η σχέση με το οικογενειακό του λεύκωμα και την υποχρέ-

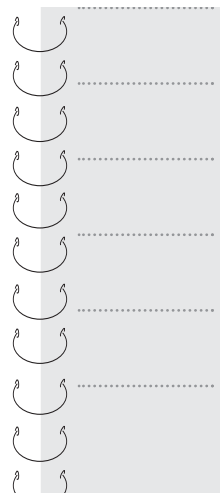
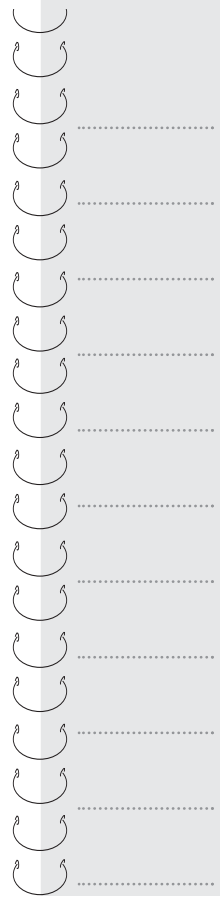
ωση ανάσχυσης εικόνων, β) η σχέση με το συνολικό αποτέλεσμα του ομαδικού πάζλ - κολάζ. Γι' αυτήν την προσπάθεια αφήνουμε πλήρη ελευθερία επιλογών και κινήσεων. Τόσο για το πρώτο όσο και για το δεύτερο, η οπτικοποίηση μπορεί να είναι ζωγραφική (ελεύθερη η χρήση οποιουδήποτε υλικού), τυπογραφία (κλασική και μη), τρισδιάστατη κατασκευή (πλαστική, γλυπτό, συναρμολόγηση ετερόκλητων στοιχείων), ψηφιακή για όποιον διαθέτει κάμερα, υπολογιστή και δεξιότητα στη χρήση αντίστοιχων προγραμμάτων, οτιδήποτε. Δεν αξιολογείται ο βαθμός επιτυχίας αυτής της άσκησης, όλες αποθηκεύονται και εμφανίζονται όπως αναφέραμε και παραπάνω είτε ως μέρος μιας γιορτής είτε ως αυτόνομη εκδήλωση ανάδειξης της παραγωγής της τάξης.

Το σημαντικό στοιχείο σ' όλη τη διαδικασία που περιγράφηκε εδώ, είναι η αναγκαιότητα «αντιμετώπισης» της συλλογικής μνήμης με έναν τρόπο παιγνιώδη και ταυτόχρονα δημιουργικό. Επίσης, σημαντική θεωρούμε την εμφάνιση αυτής της ιστορικής μνήμης σε μικρή κλίμακα που αυτόματα την καθιστά οικεία: πρόκειται για την ιστορία της γειτονιάς, της συνοικίας, του χωριού, για ένα άτυπο χρονολόγιο του τόπου και των συγγενών μας. Είναι οι καθημερινές μας διαδρομές προτού κάνουμε εμείς την εμφάνισή μας. Έχουμε αιφνιδίως ν' αντιμετωπίσουμε τη σκηνή της καθημερινότητάς μας δίχως εμάς. Αυτή, λοιπόν, η μνήμη που κρατάμε από αφηγήσεις, αυτό το «εκεί» για το οποίο δεν είμαστε βέβαιοι καθώς δεν χρηματίσαμε αυτόπτες μάρτυρες αλλά που ωστόσο νιώθουμε κοντινό μας, με τη φωτογραφική έκθεση (και εν μέρει την προσωπική μας αυτοέκθεση) μεταπλάθεται από υλικό ασυμφώνη ανάμνησης σε συλλογική συνείδηση. Όσο σημαντικό θεωρούμε σ' αυτή τη διαδικασία το «πρόσωπο με πρόσωπο» με τις νοσταλγικές μας αποσκευές και το χρονικό της γειτονιάς, άλλο τόσο κρίσιμο θεωρούμε τη συνείδηση της καταγωγής, προφανώς έξω από κάθε τοπικιστική κορόνα, καθώς εδώ συζητάμε για την καταγωγή εν είδει γέφυρας με το παρελθόν, στην προσπάθεια κατάκτησης, έστω και μίας ζώσας εικόνας.

Υπόδειγμα δεύτερο

Ιστορίες τοπίων

Μετά τις εικόνες πόλης, ή έστω τις εικόνες οικιστικών χώρων που πιθανότατα έχουν παρελάσει στην παραπάνω μεγάλη κλίμακα έκθεση, σ' αυτήν την περίπτωση καλείται ο διδάσκων να φέρει οπτικό υλικό που να απεικονίζει την φύση σε διάφορες εποχές και με τρόπο τέτοιο ώστε τα ίχνη του χρόνου να γίνονται ευκρινή, π.χ. ένας βράχος μεγάλος κι επιβλητικός σε αντιδιαστολή με έναν βράχο φαγωμένο από τη θάλασσα. Λήψη ε-

νός κομματιού αμμουδιάς με χαραγμένα συνθήματα και λήψη του ιδίου κομματιού μετά το πέρασμα είτε του κύματος είτε μιας στρατιάς περιπατητών. Ένας κορμός δέντρου νέος και γερός σε αντιπαράθεση με έναν ξεφλουδισμένο κορμό. Μια φωτιά – ανάμνηση από συνάθροιση στην παραλία – και εν συνεχεία οι στάχτες και τα καμένα ξύλα.

Τα παιδιά καλούνται να φτιάξουν μια ιστορία χρησιμοποιώντας ένα ή και περισσότερα από τα ζευγάρια εικόνων. Η ιστορία μπορεί να εκφραστεί σε οποιαδήποτε φόρμα από την πιο μίνιμαλ έως την πλέον μάξιμαλ, από εκείνη της λεζάντας, του δημοσιογραφικού ρεπορτάζ, της συνέντευξης, του άρθρου, από τη φόρμα του ποιήματος, του ημερολογίου, του διηγήματος, έως εκείνη του θεατρικού διαλόγου, μιας στιχομυθίας που θα συνιστά τμήμα κινηματογραφικού σεναρίου, ακόμα και νουβέλας. Προβλέπεται ακόμα και η περίπτωση παρουσίασης μιας ψηφιακής εκδοχής της ίδιας ιστορίας, σε web site, cd rom, dvd rom, video. Αυτό το παράδειγμα, ευνοεί πολύ περισσότερο από το πρώτο την ομαδική εργασία. Προφανώς όλα τα παιδιά δεν έχουν την ίδια κλίση στο γράψιμο, ή στην κατασκευή ιστοριών. Μπορούν, ωστόσο, να το αντιμετωπίσουν ως διασκεδαστική προοπτική, αφού μοιραστούν αρμοδιότητες (από τη σύλληψη της αρχικής ιδέας μέχρι την υλοποίηση) και ενδεχομένως προκύψουν προϊόντα ομαδικής δουλειάς ακόμα κι αν το ύφος τους δεν είναι ενιαίο. Μ' αυτό το παράδειγμα η μνήμη του τοπίου, η καταγραφή του χρόνου στη φύση γίνεται οικεία μέσω ενός απλού τεχνάσματος.

Επίσης, το παραπάνω παράδειγμα, ενώ αξιοποιεί το εικαστικό υλικό, αναδεικνύει και τις δυνατότητες σύζευξής του με μια διαφορετικής καταγωγής χειρονομία, τη δημιουργική γραφή. Πού μπορεί να μας οδηγήσει η επιθυμία και η φαντασία; Πόσο αιχμάλωτοι της ιστορικής πραγματικότητας είμαστε; Τέλος, ειδικά για παιδιά που ζουν στο αστικό τοπίο και στερούνται της σχέσης με την ύπαιθρο, αυτή η άσκηση μπορεί να βοηθήσει ως απόπειρα αποκατάστασης μιας σχέσης έστω υπό μορφήν κινηματογραφικής, λογοτεχνικής, θεατρικής κ.λπ. σύμβασης. Οι ιστορίες που ανακύπτουν τελικά, είναι προφανές ότι δύσκολα μπορούν να ενταχθούν σε μια καθιερωμένη σχολική γιορτή. Προφανώς, αν παρουσιαστούν, αυτό θα συμβεί αποσπασματικά και αυτόνομα σε μια ειδική εκδήλωση.

Υπόδειγμα τρίτο

Τα σκουπίδια – μάρτυρες

Στην πορεία της σύγχρονης τέχνης πολλές ήταν οι τάσεις εκείνες που εκμεταλλεύθηκαν το υλικό των κάδων απορριμμάτων. Η “arte povera”, η “junk sculpture”, αργότερα η “cheap art”, πειραματίστηκαν τόσο με το ελάχιστο, το φτηνό, το «ανυπόληπτο» στο χρηματιστήριο της τέχνης, όσο

και με το ίδιο το σκουπίδι, αυτό καθαυτό, με το «απόρριμμα», το απορριφθέν στοιχείο ενός χρηστικού παρόντος. «Ο χρυσός έχει την ίδια αξία που έχει και το κάρβουνο στο έργο τέχνης», θα πει ο Κουνέλης, ηγετική φυσιογνωμία της “φτωχής τέχνης” που αναπτύχθηκε με κέντρο την Ιταλία την επαναστατημένη δεκαετία του ’60. “Με ελάχιστα μέσα οι εκπρόσωποι αυτού του ρεύματος πειραματίστηκαν, βγήκαν έξω από το κάδρο, ακούμπησαν στην αξία της ύλης και έδωσαν με αυτή καθαρές εικόνες, μεγάλης κλίμακας έργα, μνημειακές κατασκευές”.

Το τρίτο παράδειγμα σχετίζεται με το παιχνίδι απόδοσης ρόλου και φωνής στα αντικείμενα. Το άχρηστο σαραβαλιασμένο αυτοκίνητο, το μεταχειρισμένο βιβλίο, η κιτρινωμένη εφημερίδα, η πεταμένη τεχνητή οδοντοστοιχία, το άδειο μπουκάλι κρασί, το κουτί γάλα, τα υφάσματα, τα παλιά κατεστραμμένα έπιπλα, όλα μπορούν να υποκρύπτουν μια ενδιαφέρουσα ιστορία. Κι εδώ λοιπόν μπορούν να κληθούν τα παιδιά να φτιάξουν μια δική τους αφήγηση ανάλογα με την εποχή που προτιμούν να τοποθετηθούν, καλούνται δηλαδή να επιλέξουν τον τόπο και τον χρόνο στάσης της χρονομηχανής τους μέσα από τη δίοδο ενός πεταμένου πράγματος. Σ’ αυτήν την περίπτωση «γεννήτρια» είναι ο κάδος απορριμμάτων. Ως εδώ το εγχείρημα μοιάζει πολύ με την προηγούμενη άσκηση. Μια δεύτερη εκδοχή ή φάση του μπορεί να είναι η πρόκληση κατασκευής μιας μαρτυρίας με μοναδικό υλικό το περιεχόμενο ενός κάδου απορριμμάτων.

Ένα παράδειγμα ενός τέτοιου καλλιτεχνικού γεγονότος – αφήγησης είναι η παράσταση της ηθοποιού και τραγουδίστριας Μάρθας Φριντζήλα με τον τίτλο “Ονόματα” που στηρίχτηκε στο υλικό που βρήκε κλεισμένο σ’ ένα κουτί στον κάδο σκουπιδιών. Ήταν το ημερολόγιο και η αλληλογραφία μιας περιθωριοποιημένης σε δευτερεύουσες παραστάσεις ηθοποιού, που κατέγραφε τρυφερά αυτή τη διαδικασία με μικρές αφηγήσεις και τραγούδια αφιερωμένα σε ονόματα και ιστορίες γυναικών.

Τα παιδιά καλούνται να προσπαθήσουν να διαμορφώσουν μια τρισδιάστατη κατασκευή απ’ όπου να μπορεί κανείς να συλλάβει το ιστορικό της πλαίσιο τουλάχιστον αν όχι το ειδικό της μήνυμα. Από το προηγούμενο εγχείρημα καθώς και την πρώτη φάση αυτού που ευνοούν ιδιαίτερος τη λεκτική επικοινωνία, σ’ αυτό το σημείο προμοδοτούμε κυρίως την εξωλεκτική, οπτική επικοινωνία και την χρήση οπτικών σημάτων. Ο χρόνος από αφήγηση δια στόματος παππού, γιαγιάς, οποιουδήποτε αφηγητή μετατρέπεται στον χρόνο της εικόνας και πάλι, μόνο που εδώ το προϊόν, η τωρινή εικόνα, η κατασκευή των παιδιών, οφείλει να είναι εύλωπτη, να μαρτυρά όσα η γλώσσα θα χρειαζόταν μεγάλης κλίμακας φόρμες προκειμένου να εκφράσει.

Κρίνουμε πως με την ολοκλήρωση αυτής της άσκησης θα ήταν χρήσιμες μερικές αντιπαραθέσεις των δυο ειδών επικοινωνίας. Μπορεί μια ιστορία για ένα έγγλημα να πει περισσότερα από ένα τρύπιο ματωμένο πουκάμισο; Μπορεί μια ιστορία εγκατάλειψης να πει περισσότερα από μια καρέκλα χωρίς ταίρι, σ' ένα τραπέζι για δυο; Μπορεί ένα παιδικό παιχνίδι πεταμένο και τσαλαπατημένο να είναι πιο εύγλωττο από την αφήγηση ενός παιδικού τσακωμού; Η αναμέτρηση του λόγου και του οπτικού ερεθίσματος, μπορεί κι αυτή να δώσει ενδιαφέροντα στοιχεία για τον τρόπο καλύτερης πρόσληψης της πληροφορίας και της γνώσης στα συμφραζόμενα του σημερινού σχολείου. Για την παρουσίαση των ευρημάτων αυτής της έρευνας-άσκησης ισχύει ό, τι και για τα προηγούμενα παραδείγματα.

Υπόδειγμα τέταρτο

Η πρόσφατη μνήμη

Τα παιδιά καλούνται να καταγράψουν με οπτικά και πάλι σχήματα τη διαδρομή τους από το σχολείο μέχρι το σπίτι. Ζωγραφικές, φωτογραφικές απεικονίσεις, κολάζ, ψηφιακές αποδόσεις, βίντεο, χρώματα, γραμματοσειρές, τυπογραφίες, όλα μπορούν να χρησιμοποιηθούν, αρκεί η οπτικοποίηση της διαδρομής ως σειρά εικόνων είτε σε έντυπη είτε σε ηλεκτρονική μορφή να αφηγείται εύληπτα την καθημερινή τους διαδρομή. Σ' αυτό το παράδειγμα η συμβολή του κειμένου, δεν μπορεί να απαγορευτεί μεν, ωστόσο καλό είναι να περιοριστεί καθώς δεν έχουμε να κάνουμε με παιχνίδι δημιουργικής γραφής αλλά με παιχνίδι οπτικοποίησης. Το κείμενο βέβαια υπό μορφήν λεξάντας ή αποσπασμάτων που κοσμούν την εικόνα μπορεί να συνιστά εύστοχη κίνηση γι' αυτό και δεν το αποκλείουμε. Με αυτήν την άσκηση τα παιδιά μπαίνουν στη διαδικασία απόδοσης σημασίας σε κάτι καθημερινό και μάλλον όχι ιδιαίτερα ευχάριστο, όπως μπορεί να είναι μια καθημερινή υποχρεωτική διαδρομή. Ωστόσο, αυτή η άσκηση χρησιμεύει ως αποκατάσταση καλής σχέσης με την πρόσφατη μνήμη κι επαναξιολόγησης της σχέσης με τον χώρο και τον χρόνο όταν αυτή η διαδικασία σχετίζεται με μια τόσο συχνά επαναλαμβανόμενη και κοντινή στη μνήμη δραστηριότητα. Τα αποτελέσματα σ' αυτό το παράδειγμα μπορούν να δείξουν πόσο ανοίκειο μας είναι το παρόν μας ή ακόμα και πόσο ανεκμετάλλετος είναι ο χρόνος μας, πόσο «κοιμάται» το διανοητικό μας μέρος, όταν πραγματοποιούμε κάτι που δεν το αξιοδοτούμε ιδιαίτερα. Για την παρουσίαση των δειγμάτων αυτής της άσκησης, ισχύει ό, τι και για τις προηγούμενες ασκήσεις.

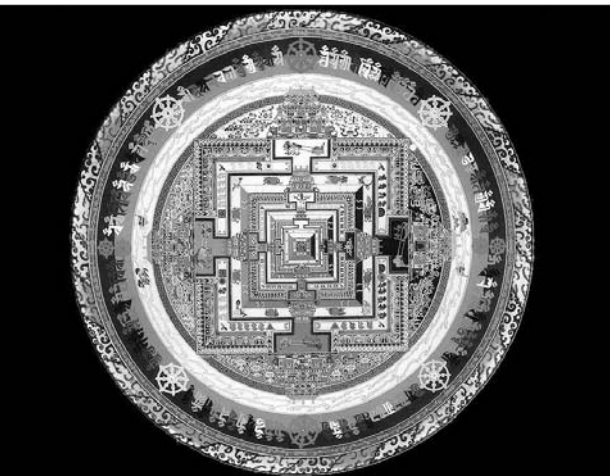
Υπόδειγμα πέμπτο

Εφήμερη τέχνη από ευπαθή υλικά

Η συντήρηση της μνήμης είναι μια διαδικασία πολλές φορές επίπονη και δύσκολη. Η μνήμη, ακόμα κι όταν αφορά προσωπικά μας πράγματα προκειμένου να συντηρηθεί χρειάζεται άσκηση. Το έργο τέχνης ομοίως. Η συντήρηση έργων τέχνης μπορεί ως γνωστό πεδίο να αυτονομήθηκε σχετικά πρόσφατα στην ιστορία της εκπαίδευσης, ωστόσο οι τεχνικές συντήρησης σύμφωνα με τις γραφές ισχύουν από πολύ παλιά. Τι συμβαίνει όμως όταν τα υλικά κατασκευής ενός έργου τέχνης είναι εξαιρετικά ευπαθή; Η σύγχρονη τέχνη έχει να επιδείξει έργα φτιαγμένα από ζάχαρη, ψωμί, λεπτό ύφασμα, χρώμα και πλήθος άλλων δύσκολων να συντηρηθούν υλικών. Πώς απαντά κανείς στην πρόκληση διατήρησης ενός εικαστικού γεγονότος ακόμα κι αν αυτό δεν είναι έργο τέχνης;

Σ' αυτό το υπόδειγμα, τα παιδιά καλούνται να εκφραστούν έναντι της πρόκλησης διατήρησης κατασκευών τις οποίες έχουν διαμορφώσει τα ίδια, ατομικά ή σε ομάδες, με υλικά εφήμερα και ευπαθή. Η άμμος, το χρώμα, τα μαλακά μολύβια, το ρύζι, η ζάχαρη, το ψωμί, όλα τα υλικά που κυκλοφορούν στο σπίτι μπορούν ν' αξιοποιηθούν. Σε δεύτερη φάση η εφήμερη κατασκευή μπορεί να παραπέμπει σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή της ζωής του καθενός: κούκλα από ρύζι για την παιδική ηλικία, ζωγραφισμένο ψωμί για τη νηπιακή, γιrolάντες με λουλούδια για το πρώτο πάρτι κ.λπ. Αρχικά πρέπει τα ίδια τα παιδιά ν' αποφασίσουν για τη σημασία ή την απουσία σημασίας ενασχόλησης με μια εφήμερη κατασκευή. Έχει νόημα να πασχίσουμε για την κατασκευή ενός πύργου στην άμμο, όταν παίζουμε με τα κουβαδάκια; Μεγαλώνοντας, έχει νόημα να πασχίσουμε για μια δημιουργία από ζάχαρη; Ο χρόνος επαναξιοδοτείται και ελέγχεται ως χρόνος αναμονής, πιο συγκεκριμένα αναμονής του τέλους. Ωστόσο, τα παιδιά εδώ δεν καλούνται απλώς να παίξουν με τη μνήμη, ανασύροντας όσο πιο πιστά μπορούν την εικόνα του έργου τους πριν την καταστροφή, δεν καλούνται μόνο να χειριστούν μια προσωρινή εικόνα. Καλούνται να αξιοδοτήσουν αυτό που θα ξεχαστεί και δε θα υπάρξει μαρτυρία – παρά μόνο, ίσως φωτογραφική – για να τους το υπενθυμίζει. Καλούνται μ' άλλα λόγια να διαφύγουν από τη στενή διχαστική λογική του «χρήσιμο – άχρηστο» «λειτουργικό – δυσλειτουργικό» «βολικό – μη βολικό», «αποτελεσματικό – αναποτελεσματικό» σ' ό,τι αφορά δημιουργικές δραστηριότητες και κατά συνέπεια χρήσεις του χρόνου. Τα παιδιά με ασκήσεις σαν κι αυτή, αντιλαμβάνονται ότι ο χρόνος δεν μετρά ως προς το τι αποδίδει (γνώσεις, χρήματα, εμπειρίες) αλλά και για τη βίωσή του αυτή καθαυτή, ακόμα και για τη σπατάλη του.

Μια άμεση βιωματική εμπειρία για το εφήμερο της τέχνης, και κατ' ακολουθία του ανθρώπου και του κόσμου τούτου, είναι η τελετουργική πρα-

κτική της *Μαντάλα* από άμμο που κατασκευάζουν οι βουδιστές μοναχοί στα μοναστήρια του Θιβέτ και της Ινδίας. Είναι μια τελετουργία δώδεκα ημερών, που συμβολίζει τον κύκλο του χρόνου, στη διάρκεια της οποίας φτιάχνεται αυτό το λεπτεπίλεπτο μωσαϊκό από ψιλή χρωματιστή άμμο, διαμέτρου δύο περίπου μέτρων, στο οποίο ιχνογραφείται η σχέση του ανθρώπου με τον χρόνο και το σύμπαν, όπως και η σειρά 722 εορτών στη διάρκεια του χρόνου. Στο τέλος της τελετουργίας, μετά από μια στιγμιαία απόλαυση αυτού του πανηγυριού χρωμάτων, σχεδίων και φιλοσοφικών ιδεών, μ' ένα φύσημα η περίπλοκη ζωγραφιά διαλύεται στους αρχικούς κόκκους άμμου που χύνονται σ' ένα ποτάμι ή ρυάκι που θα τους ταξιδέψει σ' άλλους τόπους και ανθρώπους. Στις τρεις εικόνες που ακολουθούν φαίνονται: α) στην πρώτη σειρά η διαδικασία κατασκευής της *Μαντάλα*, β) η τελειωμένη της μορφή, γ) η διάλυσή της.

Στις δικές μας τελετουργίες, έχουμε πολλά παραδείγματα αυτής της εφήμερης τελεστικής τέχνης που έρχονται κυρίως από τον γυ-

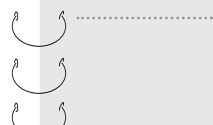
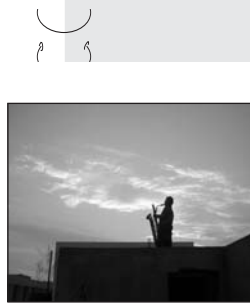
ναικείο παραδοσιακό πολιτισμό. Τα κόλλυβα (για μνημόσυνα ή χαρούμενες επετείες) και οι περίτεχνες, συναγωνιστικές πολλές φορές, τεχνικές διακόσμησής τους, τα πολυσπόρια, ο στολισμός του Επιτάφιου ή τα εορταστικά ψωμιά, σαν την κρητική κουλούρα γάμου, είναι κάποια παραδείγματα.

Εφήμερη τέχνη στον δημόσιο χώρο

Ένα άλλο μεγάλο πεδίο είναι η εφήμερη τέχνη στον δημόσιο χώρο, ένας τρόπος παρέμβασης που τα παιδιά ασκούν έτσι κι αλλιώς, ζωγραφίζοντας στους τοίχους, γράφοντας συνθήματα ή κάνοντας γκράφιτι. Θα παρουσιάσουμε τις δυνατότητες που ανοίγει για τα παιδιά αυτός ο δρόμος με δυο παραδείγματα: α) την εμπειρία από μια πολύτεχνη παρέμβαση στα “Προσφυγικά” της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, β) τις προτάσεις της “land art” (της τέχνης που προκύπτει από την παρέμβαση στο τοπίο).

- Τον Αύγουστο του 2003, μια ομάδα χορού (η “Λάθος κίνηση”, του Κων-

σταντίνου Μίχου), μια δεκαμελής ομάδα εικαστικών από τη Σχολή Καλών Τεχνών, μια ομάδα μουσικών (ανάμεσά τους, ο Γιώργος Συμεωνίδης, ο Τζο Τορναμπένε, η Δόμνα Σαμίου, η Σαβίνα Γιαννάτου, η Σωτηρία Λεονάρδου) και μια ομάδα κατοίκων των σπιτιών, δημιούργησαν μια δεκαήμερη παρέμβαση στο χώρο των “Προσφυγικών”, με τον τίτλο “Πρώτη κατοικία” και υπότιτλο “Οι μνήμες είναι από άνεμο, τα όνειρα από χώμα”, που τελικά συνέβαλε στην αποτροπή του γκρεμίσματός τους, όπως σχεδιάζόταν, και στον χαρακτηρισμό τους και πάλι ως διατηρητέων. Βρισκόμαστε στο κεφάλαιο της επεξεργασίας της ιστορικής μνήμης, κι αυτά τα σπίτια έχουν χαραγμένο πάνω στο σώμα τους όλη τη σύγχρονη ελληνική ιστορία, έτσι που απαγορεύεται τόσα χρόνια να επισκευαστούν. Χτισμένα για Μικρασιάτες πρόσφυγες, είδαν από τα μπαλκόνια τους την είσοδο των Γερμανών στην Αθήνα, τα εγγλέζικα τανκς του Δεκεμβρίου, και τα σημάδια του Εμφυλίου είναι νωπά ακόμα πάνω τους. Πολλά απ’ αυτά είναι εγκαταλειμμένα, γεμάτα απομεινάρια άλλων εποχών. Μ’ αυτά δούλεψαν οι εικαστικοί, μετασχηματίζοντάς τα για λίγες μέρες σε έργα τέχνης: α) “πάγωσαν” κάποια απ’ αυτά (μια γραφομηχανή, μια παλιά βαλίτσα κ.λπ.), τυλίγοντάς τα με ένα χημικό υλικό και τα τοποθέτησαν στον υπερυψωμένο διάδρομο μιας σειράς σπιτιών, β) “τακτοποίησαν” παλιά αντικείμενα και σκουπίδια σε ένα δωμάτιο και τα έκαναν “έκθεση”, τοποθετώντας στην είσοδο ένα επίσημο κόκκινο κορδόνι σε μεταλλικές βάσεις, ενώ για τίτλους των “έργων” έφτιαξαν πινακίδες με λεπτές λωρίδες από την ταπετσαρία που μιμούνταν τη γραφή, γ) ανέσυραν και πρόβαλαν παλιά ίχνη στους τοίχους (ρωγμές, συνθήματα, ζωγραφιές), δ) έκοψαν ένα παλιό τραπέζι στα δύο, το έβαψαν κόκκινο και κόλλησαν το μισό μέσα και το μισό απέξω από έναν τοίχο σπιτιού, ε) έστησαν καθρέφτες και σπασμένες καρέκλες στο ταβάνι. Οι χορευτές αυτοσχεδίασαν στο χώμα, στις αυλές, στις σκάλες και τις ταράτσες των κτιρίων, ακόμα και στα ετοιμόρροπα ρείθρα τους, ανάμεσα στις εικαστικές παρεμβάσεις και συνεργάστηκαν με τους εικαστικούς και τους μουσικούς σε απρόβλεπτα χάπενινγκς, ανασύροντας θραύσματα από τις τραγωδίες “Φιλοκτήτης” και “Βάκχες”. Ο χορευτής – οδηγός των θεατών στα δρώμενα και τις εγκαταστάσεις, που τους οδηγούσε ανάμεσα σε αυλές, χαλάσματα, διαδρόμους, και σκάλες ως τις ταράτσες των κτιρίων, έδειχνε τα σημάδια της ιστορίας και διαλεγόταν με τις ρωγμές των κτιρίων σαν με ένα άλλο ανθρώπινο σώμα. Ο θεατής έφευγε από τον χώρο με βιωμένη και απτή πάνω στο σώμα του την ιστορία και τις αφηγήσεις αυτών των σπιτιών και του οικισμού. Κάθε σχολείο έχει στην περιοχή του κάποιο εγκαταλειμμένο κτίριο που τα παιδιά μπορούν να ανακαλύψουν την ιστορία του και να την αφηγηθούν πάνω στους τοίχους του με εφήμερες παρεμβάσεις ή δρώμενα. Μπορούν να δοκιμάσουν έτσι την

κοινωνική διάσταση της τέχνης και να βιώσουν τα όριά της έξω από το θεσμικό πλαίσιο του μουσείου ή της γκαλερί.

- Ήπιες καλλιτεχνικές παρεμβάσεις στο τοπίο και με τα υλικά που αυτό το ίδιο προσφέρει συνιστούν τους άξονες της land art (τέχνης του τοπίου), που συνδέεται με το εφήμερο, με την άρνηση στην εμπορευματοποίηση της τέχνης, με την οικολογική ευαισθησία, με τη συλλογική δημιουργικότητα, με την άρνηση της τυπικής σχέσης καλλιτέχνη - θεατή. Ξεκινώντας ως αισθητικό ρεύμα τη δεκαετία του '60, άλλαξε τον τρόπο να βλέπουμε το τοπίο, χωρίς να έχει καμιά σχέση με τις διακοσμητικές παρεμβάσεις (σε κήπους, πάρκα κ.λπ.). Πολλοί σημαντικοί καλλιτέχνες άφησαν έργα-παρεμβάσεις τους στη φθορά του υπαίθριου χώρου, κοντά στα έργα που η ίδια η φύση δημιουργεί. Ο Άγγλος Richard Long (1942, <http://www.richardlong.org>), κάνει μεγάλες πορείες στη φύση, φτάνοντας ως τα Ιμαλάια, και αφήνει πίσω του μικρές παρεμβάσεις, αναδιατάσσοντας μόνο στοιχεία, όπως πέτρες, κυρίως, δίνοντας τους τα αρχετυπικά σχήματα του τελετουργικού κύκλου ή της απλής γραμμής – μονοπατιού προς μια πνευματικότητα που ο ίδιος δημιουργεί με τη σχέση σεβασμού του προς τη φύση. Ο Αμερικάνος Robert Smithson (1938-1973, <http://www.robertsmithson.com>) με τις μεγάλες παρεμβάσεις στα αχανή αμερικάνικα τοπία. Πιο επιδεικτικός και σταρ ο Βούλγαρος Christo (1935, <http://christojeanneclaude.net>) που ντύνει με υφάσματα τις γέφυρες του Σηκουάνα, ένα ρωμαϊκό τείχος ή μια παραλία. Τα παιδιά μπορούν να βρουν εδώ ένα πολύ δημιουργικό, και στα μέτρα τους, πεδίο δημιουργώντας αισθητικές φόρμες με στοιχεία της φύσης, στη σχολική τους εκδρομή, στον περίγυρο του σχολείου, σε μια ορειβατική τους εξόρμηση. Μπορούν, επίσης, να βρουν εδώ μια χρήσιμη μέθοδο καθαρισμού ενός τοπίου μεταβάλλοντας τα σκουπίδια σε ψηφίδες μιας μεγάλης αισθητικής κατασκευής.

Δικτυακοί τόποι

Πέραν των βιβλιογραφικών προτάσεων για τα εικαστικά στο τέλος του βιβλίου, παραθέτουμε εδώ μια σειρά χρήσιμων για την ανεύρεση εικόνων δικτυακών τόπων:

Γενικές βάσεις δεδομένων:

Εικονικά μουσεία:

<http://www.artcyclopedia.com>

<http://pro.corbis.com>

<http://witcombe.sbc.edu/ARTHLinks.html>

<http://www.abcgallery.com>
<http://www.wga.hu>
http://artchive.com/ftp_site.htm
<http://www.globalgallery.com/index.htm>
<http://wwar.com/artists/index.html>
<http://www.allposters.com>
<http://www.bluffton.edu/~sullivanm/index/index3.html>
<http://cgfa.sunsite.dk>
<http://www.artfacts.net>
<http://www.artincontext.org>

Μουσεία και πινακοθήκες:

<http://icom.museum/vlmp>
<http://vlmp.museophile.com/world.html>
<http://www.123world.com/museumsandgalleries>
<http://www.culture.gr/2/21/toc/museums.html>
<http://www.culture.gr/2/21/214/21406m/e21406m.html>
<http://www.benaki.gr>
<http://www.cycladic-m.gr>
<http://www.greekstatemuseum.com>
<http://www.cact.gr>
<http://www.frissirasmuseum.com>
<http://www.icomoshellenic.gr>
<http://www.cultureguide.gr>
<http://www.thebritishmuseum.ac.uk>
<http://www.louvre.fr>
<http://www.hermitagemuseum.org>
<http://www.moma.org>
<http://www.metmuseum.org>
<http://www.guggenheim.org>
<http://www.si.edu>
<http://americanart.si.edu>
<http://www.getty.edu/museum>
<http://www.nga.gov>
<http://www.africanart.org>
<http://www.tate.org.uk/home/default.htm>
<http://www.nationalgallery.org.uk>
<http://www.centrepompidou.fr>
<http://museoprado.mcu.es>
<http://www.uffizi.firenze.it>
<http://www.mmkslw.or.at>

Βάσεις φωτογραφιών και πινάκων:

<http://community.webshots.com>

<http://rubens.anu.edu.au>

<http://archnet.org/library/images>

<http://www.artlex.com>

http://en.wikipedia.org/wiki/History_of_art

<http://www.webshots.com>

<http://www.getty.edu/artsednet/images/date.html>

<http://www.ibiblio.org/wm/paint>

http://www.barewalls.com/index_style.html

<http://www.thinker.org/index.asp>

<http://www.artrenewal.org/asp/database/contents.asp>

<http://www.theartgallery.com.au>

<http://virtualology.com/virtualmuseumofart>

<http://www.lbwf.gov.uk/wmg/home.htm>

<http://www.art.com>

<http://tlfe.org.uk/imart>

<http://www.arts.ouc.bc.ca/fiar/glossary/gloshome.html>

<http://www.artguide.org/uk>

<http://www.masters-of-photography.com>

<http://www.sculptor.org>

<http://www.art-connection.com>

<http://www.artonline.it/eng/default.asp>

<http://www.allposters.com>

<http://www.ocaiw.com>

<http://www.artmovements.co.uk>

<http://art-and-photography.com>

<http://the-artists.org>

<http://www.artforschools.com>

<http://www.askart.com/Artists/r.asp>

γ) Το θέατρο

Αν ταξινομούσαμε επιγραμματικά τις διαφορετικές προσεγγίσεις της ιστορικής μνήμης στην ιστορία του θεάτρου θα βλέπαμε μια μεγάλη ποικιλία: ο επικός κύκλος, η τραγωδία, το λαϊκό τελετουργικό θέατρο των λαών, οι κλασικοί της εθνογένεσης, ο Σέξπιρ, το ηθογραφικό θέατρο, το Μπρεχτικό, το θέατρο στην υπηρεσία των επαναστάσεων, το σωματικό του Γκροτόφσκι και του Μπάρμπα, το ανατρεπτικό σαν το Λίβιγκ Θίατερο

(Living Theater), τα σύγχρονα πολυθεάματα που ενώνουν διαφορετικές τέχνες...

Ως υπόδειγμα, θα θέλαμε να αναφερθούμε στην περίπτωση του «Θεάτρου της Κοινότητας», στην αγροτική πόλη Ντέβον (Devon) της Νότιας Αγγλίας, όπως παρουσιάζεται στο ηλεκτρονικό περιοδικό του εκπαιδευτικού δικτύου «Εκπαίδευση και Θέατρο» (http://www.de.sch.gr/theatro/EandT_frame_educ.htm).

Ο Τζον Ζόμερς (John Somers), καθηγητής στο τμήμα θεάτρου του Πανεπιστημίου του Έξετερ (Exeter), σχεδίασε ένα πρόγραμμα που λειτουργεί ως υπόδειγμα για τη θεατρική επεξεργασία θεμάτων της τοπικής ιστορίας. Τα στάδια μέσα από τα οποία πέρασε το στήσιμο της παράστασης ήταν τα ακόλουθα:

- Από την έκδοση της τοπικής κοινότητας του Ντέβον που καταγράφει την ιστορία του χωριού, διάλεξε κάποια γεγονότα για επεξεργασία και συναφείς με τα γεγονότα χώρους για την τελική παράσταση: τη δολοφονία ενός ιερέα μέσα στην παλιά εκκλησία του χωριού το 1650, τη σκληρότητα των τιμωριών στο σχολείο του 1920, τα προσφυγόπουλα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέσα στην κουζίνα ενός παλιού σπιτιού, την κοινωνική ιεραρχία της κοινωνίας του 1860 μέσα σ' ένα παλιό εργαστήριο κρασιού, τον ερχομό του πρώτου αυτοκινήτου σ' ένα παλιό γκαράζ κ.λπ.

- Με συνεχή εργαστήρια προετοιμάζονται οι μαθητές που μετέχουν στα δρώμενα, όπως και κάτοικοι του χωριού. Ετοιμάζονται οι αφηγήσεις των γεγονότων και οι θεατρικές σκηνές που τα ζωντανεύουν.
- Ανάμεσα στις επιλεγμένες σκηνές οι κάτοικοι συμμετέχουν με εμβόλιμες αφηγήσεις ή με αναπαραστάσεις παλιών γεγονότων.
- Τη μέρα της παράστασης οι θεατές – συμμετέχοντες μετακινούνται στα διαφορετικά σημεία του χωριού όπου συμβαίνουν τα δρώμενα.
- Ο κύκλος κλείνει με τη συμβολική παράδοση των περγαμηνών του χωριού από τις αρχές στους μαθητές του δημοτικού, σαν να παραλαμβάνουν το μέλλον του, αλλά με γνώση της ιστορίας και της παράδοσής του.

δ) Ο κινηματογράφος

Την πιθανότητα χρήσης στοιχείων από το χώρο της κινηματογραφικής δημιουργίας για την επεξεργασία της συλλογικής μνήμης, μπορούμε να την καταλάβουμε όλοι όσοι έχουμε διατελέσει θεατές ταινιών. Με την αναφορά σ' αυτήν την πιθανότητα, δεν εννοούμε ότι η σύνδεση είναι ανάγκη να γίνει αποκλειστικά με έργα που συγκαταλέγονται στην κατηγορία «ιστορικό ντοκιμαντέρ». Ενδεχομένως να πρόκειται για ταινίες μυθοπλασίας που

έχουν ως αφητηρία τους ιστορικά γεγονότα, ή για ταινίες που μέσα από μια επινοημένη ιστορία αποτυπώνουν τα ήθη, τα έθιμα και το άρωμα μιας εποχής. Μια σειρά προβολών λοιπόν, που θα αναμιγνύουν αυτού του είδους ταινίες μυθοπλασίας με ιστορικά ντοκιμαντέρ, μπορεί να αποτελέσει αφητηρία γόνιμων συζητήσεων και εργασιών, πολύ προτού αποφασίσουν τα παιδιά εντός πλαισίων εργαστηρίου να πειραματιστούν με την εικονοληψία, την κινηματογράφηση, το μοντάζ και άλλες παρόμοιες τεχνικές εργασίες.

Έχουμε λοιπόν δυο βασικούς άξονες: από τη μια ο κινηματογράφος, κι από την άλλη η ιστορία, προφανώς όχι με την αυστηρότητα της επιστήμης της ιστορίας, αλλά με την εκδοχή της ιστορικής αφήγησης.

Οι ταινίες που μπορούν να χρησιμεύσουν ως αφητηρία για μια συζήτηση αναφορικά με την ιστορία και τη συλλογική μνήμη είναι πολλές. Επίσης οι δυνατότητες συντονισμού μιας τέτοιας συζήτησης, λαμβάνοντας υπόψιν την ηλικία και τις προσλαμβάνουσες των μαθητών δεν είναι λίγες. Βλέποντας μια ταινία, έχει μεγάλη σημασία να δούμε αν το εφηβικό κοινό τάσσεται αυτομάτως, όπως στις περισσότερες ταινίες μυθοπλασίας, με την πλευρά του θετικού ήρωα, ή είναι ιδιαιτέρως επιφυλακτικό ως προς την παρουσίαση αυτής της κινηματογραφικής πραγματικότητας. Έχει επίσης μεγάλη σημασία για τους ίδιους, να διερευνήσουν αν και σε ποιο βαθμό η ιστορία και η συλλογική μνήμη τους αφορούν όταν δεν αποτελούνται από σωρείες γραμματοσειρών σε τυπωμένο χαρτί προς απομνημόνευση και εξέταση αλλά από σελλίδιντ. Ο εκπαιδευτικός μπορεί, παράλληλα με την εισαγωγή σ' αυτόν τον κινηματογραφικό κόσμο, να δίνει κάποια πραγματολογικά στοιχεία για τα καταγεγραμμένα γεγονότα της περιόδου και του τόπου που μελετάται.

Ανάλογα με τη δουλειά που έχει κάνει η τάξη πάνω στην κινηματογραφική γλώσσα, μπορεί να προχωρήσει λιγότερο ή περισσότερο σε μια σειρά κριτικές στάσεις για την ταινία που έχουν παρακολουθήσει: α) ανάλυση της γλώσσας της ταινίας σε σχέση με τον τρόπο που επεξεργάζεται την ιστορική ύλη, β) κριτική παραβολή με τη γλώσσα άλλων ταινιών του ίδιου σκηνοθέτη ή ταινιών πάνω στο ίδιο θέμα (π.χ. ο τρόπος που επεξεργάζονται τις Σταυροφορίες οι Μόντι Πάιθονς και οι χολιγουντιανές ταινίες), γ) απόπειρα να ενταχθεί η συγκεκριμένη ταινία σε μια συνολικότερη ενότητα (γεωγραφική ή αισθητική), δ) τα παιδιά να συλλέξουν μαρτυρίες από το κοντινό τους περιβάλλον και να τις συγκρίνουν από άποψη ιστορικής αξίας με την ταινία που είδαν, κατανοώντας, παράλληλα, και τη διαδικασία της έρευνας που προηγείται για τη συγγραφή ενός σεναρίου, ε) μια εισαγωγή στην αμφισημία της έννοιας «αλήθεια» στην κινηματογραφική και εν γένει στην καλλιτεχνική γλώσσα.

Η κινηματογραφική προσέγγιση της ιστορικής μνήμης φέρνει μέσα από το

υλικό της ταινίας την ιστορία, την αφήγηση, ένα μέτρο εγγύτερα απ' όσο μπορεί να το πράξει η ανάγνωση δοκιμίων. Από μια τέτοια δραστηριότητα τα παιδιά βοηθούνται να αποκτήσουν ένα αυτόνομο ενδιαφέρον για τον κινηματογράφο, να επισκέπτονται συχνότερα τις αίθουσες, να κατανοούν τη διαδικασία παραγωγής, να επιθυμούν να είναι πιο ενημερωμένα, κι όχι αναγκαστικά να μεταβληθούν σε πρώιμους σκηνοθέτες χωρίς επαρκή εξοπλισμό.

Αν οι κριτικές ασκήσεις των μαθητών καταλήξουν σε κείμενα, μέσα στο παιχνίδι της δημιουργικής γραφής μπορεί ο εκπαιδευτικός να παρουσιάσει στα παιδιά σειρές κινηματογραφικών κριτικών, διαφορετικών σχολών και αντιλήψεων, ώστε να μπορούν να έχουν μια ιδέα για τους κανόνες σύνταξης ενός τέτοιου κειμένου. Όλα αυτά μπορούν να φέρουν στην επιφάνεια προτάσεις εναλλακτικών τρόπων αντιμετώπισης των καθιερωμένων σχολικών εορτών, καθώς το ιστορικό τους ενδιαφέρον θα έχει ανανεωθεί με αυτόν τον εξωακαδημαϊκό τρόπο.

Προτεινόμενες ταινίες

Ελληνικές ταινίες (χρονολογικά)

Αδελφοί Μανάκια, όλες οι μικρές ιστορικές ταινίες τους από το 1906 (δες το CD-ROM, *Αδελφοί Μανάκια, Πρωτοπόροι της εικόνας στα Βαλκάνια*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1997)

Γαζιάδης, Δημήτρης, *Ελληνικό θαύμα*, 1922

Λελούδας, Κώστας, *Λάβαρο του '21*, 1929

Παπαμιχάλης, Βίων, *Αδούλωτοι σκλάβοι*, 1946

Καραγάτσης Μ, *Καταδρομή στο Αιγαίον*, 1946

Γρηγορίου, Γρηγόρης, *Πικρό ψωμί*, 1951

Τατασόπουλος, Στέλιος, *Μαύρη γη*, 1952

Κούνδουρος Νίκος, *Παράνομοι*, 1958

Κούνδουρος Νίκος, *Το ποτάμι της λευτεριάς*, 1959

Τατασόπουλος, Στέλιος, *Το κάστρο του Ζαλόγγου*, 1959

Μανθούλης, Ροβήρος, *Ψηλά τα χέρια Χίτλερ*, 1962

Γρηγορίου, Γρηγόρης, *Διωγμός*, 1964

Κύρου, Άδωνις, *Το Μπλόκο*, 1965

Δαμιανός, Αλέξης, *Μέχρι το πλοίο*, 1966

Κανελλόπουλος, Τάκης, *Εκδρομή*, 1966

Σταμπουλόπουλος, Γιώργος, *Ανοιχτή επιστολή*, 1969

Αγγελόπουλος, Θόδωρος, *Αναπαράσταση*, 1970

Κατσουρίδης Ντίνος, *Τι έκανες στον πόλεμο Θανάση*, 1971

Κατσουρίδης, Ντίνος, *Θανάση πάρε το όπλο σου*, 1972
Μαραγκός, Θόδωρος, *Λάβετε θέσεις*, 1973
Αντωνόπουλος, Γιώργος, *Μετανάστες*, 1973
Τάσιος, Παύλος, *Οι προστάτες*, 1973
Χατζόπουλος, Τάκης, *Γάζωρος Σερρών*, 1974
Θέος, Δήμος, *Κιέριον*, 1974
Μακρής, Δημήτρης, *Εδώ Πολυτεχνείο*, 1974
Μαραγκός, Θόδωρος, *Ο αγώνας*, 1975
Μαυρίκιος, Δημήτρης, *Polemota*, 1975
Κακογιάννης, Μιχάλης, *Αττίλας '74*, 1975
Χαρωνίτης, Λευτέρης, *24 Ιουλίου '74*, 1975
Αγγελόπουλος, Θόδωρος, *Θίασος*, 1975
Τσεμπερόπουλος – Μανιάτης, *Μέγαρα*, 1975
Μανιάτης, Σάκης, *Μάνη*, 1975
Καβουκίδης, Νίκος, *Μαρτυρίες*, 1975
Παπαδημητράκης, Λάμπρος – Κίττου, *Θέκλα, Κύπρος η άλλη πραγματικότητα*, 1976
Ψαράς, Τάσος, *Μάης*, 1976
Βούλγαρης, Παντελής, *Χάπι Ντέι*, 1976
Παπαλιού – Χατζημιχάλη, Μαίρη, *Ο αγώνας των τυφλών*, 1977
Αντωνόπουλος, Γιώργος, *Μαντούδι*, 1977
Μαλιάρης, Άγγελος, *Υπόθεση Πολκ*, 1978
Κούνδουρος, Νίκος, *1922*, 1978
Γρηγοράτος, Διονύσης, *Παράσταση για έναν ρόλο*, 1978
Λεβεντάκος, Διαμαντής, *Εμφύλιος λόγος*, 1979
Τζήμας, Νίκος, *Ο άνθρωπος με το γαρίφαλο*, 1980
Τάσιος, Παύλος, *Παραγγελιά*, 1980
Παπαστάθης, Λάκης, *Ο καιρός των Ελλήνων*, 1981
Βερνίκος, Δημήτρης, *Γιάννης Τσαρούχης*, 1981
Θεοδοσόπουλος, Θεοδόσης, *Δίκη της χούντας*, 1981
Χριστοφής, Χριστόφορος, *Ρόζα*, 1982
Αλκουλή, Πόπη, *Μικρασιατική Καταστροφή*, 1984
Σιοπαχάς, Χρήστος, *Η κάθοδος των εννέα*, 1984
Βούλγαρης, Παντελής, *Πέτρινα Χρόνια*, 1985
Ψαράς, Τάσος, *Καραβάν Σεράι*, 1986
Ξανθόπουλος, Λευτέρης, *Καλή πατρίδα σύντροφε*, 1986
Παπατάκης, Νίκος, *Φωτογραφία*, 1986
Παπαστάθης, Λάκης, *Θεόφιλος*, 1987

Βρεττάκος, Κώστας, *Τα παιδιά της χελιδόνας*, 1987
Κουτσομούτης, Κώστας, *Ο κλοιός*, 1987
Γρηγοράτος, Διονύσης, *Ο φάκελος Πολκ στον αέρα*, 1988
Σπύρου, Δημήτρης, *Ο ψύλλος*, 1990
Αγγελόπουλος, Θόδωρος, *Το μετέωρο βήμα του πελαργού*, 1991
Κούνδουρος, Νίκος, *Λόρδος Βύρων*, 1992
Γκορίτσας, Σωτήρης, *Απ' το χιόνι*, 1993
Αναγνωστόπουλος, Νίκος, *Στα πρόσωπα της Ανατολής κοιμάται ο χρόνος*, 1993
Παυλίδης, Στέλιος, *Ένας ύποπτος πολίτης*, 1994
Αγγελόπουλος, Θόδωρος, *Το βλέμμα του Οδυσσέα*, 1995
Λαμπρινός, Φώτος, *Γλέντι γενεθλίων – Μια βουβή βαλκανική ιστορία*, 1995
Σεβαστίκογλου, Πέτρος, *Άνεμος πάνω από την πόλη*, 1996
Σμαραγδής, Γιάννης, *Καβάφης*, 1996
Βούπουρας, Χρήστος – Κόρρας Γιώργος, *Μιρουπάφσιμ, καλή αντάμωση*, 1997
Χατζημιχάλη-Παπαλιού, Μαρία, *Ήπειρος – αρχέγονος Ελλάς*, 1997
Σιαφλιάκη, Ηρώ, Κουλιμάσης Τίμων, *Σινασός – τοπογραφία της μνήμης*, 1997
Αγγελόπουλος, Θόδωρος, *Μια αιωνιότητα και μια μέρα*, 1998
Βαρδάρος, Λεωνίδα, *Ούλοι εμείς αφέντη*, 1998
Στασινός, Στράτος, *Ήπειρος*, 1998
Κουτσιαμπασάκος, Δημήτρης, *Ύψωμα 33*, 1998
Κουτσαφτής, Φίλιππος, *Αγέλαστος πέτρα*, 2000
Λουλές Βασίλης, *Ένας λαμπερός ήλιος*, 2000
Παπαστάθης, Λάκης, *Το μόνον της ζωής του ταξείδιον*, 2001
Μαυρίκου, Μαρία, *Οι απεκεί*, 2001
Οικονόμου, Μαριάννα, *Το σχολείο*, 2001
Κατζουράκης, Κυριάκος, *Ο δρόμος προς τη Δύση*, 2003
Μπουλμέτης, Τάσος, *Πολίτικη κουζίνα*, 2003
Παπαηλιού, Αλέξανδρος, *Πατριδα είναι η παιδική ηλικία (Et in Arcadia ego)*, 2003
Βούλγαρης, Παντελής, *Νύφες*, 2004
Αγγελόπουλος, Θόδωρος, *Το λιβάδι που δακρύζει*, 2004
Αναγνωστόπουλος, Νίκος, *Αναζητώντας τη χαμένη ζωγραφιά (Θεοφάνης ο Έλληνας)*, 2004

Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου

<http://www.gfc.gr>: στην ιστοσελίδα του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου θα βρείτε τους τίτλους των ταινιών που είναι παραγωγή ή συμπαραγωγή του Κέντρου από το 1981 κυρίως έως σήμερα, όπως και μια μικρή παρουσίαση του θέματος κάθε ταινίας και των συντελεστών της. Το σχολείο μπορεί να απευθυνθεί στο Κέντρο όταν ετοιμάζει κάποιο σχέδιο εργασίας ή γιορτή και να ζητήσει αντίγραφο σε βίντεο κάποιας από τις ταινίες του αρχείου του. Σε επικοινωνία που είχαμε με τη διεύθυνση μας διαβεβαίωσαν για τη διαθεσιμότητα του Κέντρου να στηρίξει την εκπαιδευτική διαδικασία και με αντίγραφα ταινιών αλλά και με τη ζωντανή παρουσία των σκηνοθετών τους, που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση των ταινιών. Το Κέντρο βρίσκεται στην Αθήνα, Πανεπιστημίου 10, τηλ. 210 3648007, 210 3631733, φαξ 210 3614336, email info@gfc.gr

Διεθνής κινηματογράφος

Altman, Robert (Άλτμαν, Ρόμπερτ) *MASH*, 1970

Attenborough, Richard (Ατένμπορο, Ρίτσαρντ), *A Bridge Too Far*, (*Κραυγή ελευθερίας*) 1977

Attenborough, Richard (Ατένμπορο, Ρίτσαρντ), *Gandhi* (*Γκάντι*), 1982

Benigni, Roberto (Μπενίνι Ρομπέρτο) *La Vita è bella*, (*Η ζωή είναι ωραία*), 1997

Bertolucci, Bernardo (Μπερτολούτσι, Μπερνάρντο), *1900*, 1976

Bertolucci, Bernardo (Μπερτολούτσι, Μπερνάρντο), *The Last Emperor* (*Ο Τελευταίος Αυτοκράτορας*), 1987

Bresson, Robert (Μπρεσόν, Ρομπέρτ), *Le Procès de Jeanne d'Arc* (*Το μαρτύριο της Ιωάννας της Λορένης*), 1962

Brook, Peter (Μπρουκ, Πίτερ), *Marat/Sade* (*Η δολοφονία του Μαρά*), 1967

Bunuel, Luis (Μπουνιουέλ, Λουίς), *Los Olvidados*, 1950

Chaplin, Charles (Τσάπλιν, Τσάρλι), *The Great Dictator* (*Ο δικτάτορας*), 1940

Chukhraj, Grigori (Τσουχράι, Γριγόρι), *Ballad of a Soldier* (*Η μπαλάντα του στρατιώτη*), 1959

Coppola, Francis Ford (Κόπολα, Φράνσις Φορντ), *Apocalypse Now* (*Αποκάλυψη τώρα*), 1979

Curtiz, Michael (Κέρτιζ, Μάικλ), *Casablanca* (*Καζαμπλάνκα*), 1942

DeMille (Ντε Μιλ, Σεσίλ), Cecil B. *Cleopatra*, 1934

Dovzhenko, Alexander (Ντοβζένκο, Αλεξάντρο), *Arsenal* (*Αρσενάλ – Το οπλοστάσιο*), 1928

Dovzhenko, Alexander (Ντοβζένκο, Αλεξάντρο), *Earth (Η Γη)*, 1930

Dragojevic, Srdjan, (Ντραγκόγιεβιτς, Σέρτζιαν), *Pretty Village, Pretty Flame (Όμορφα χωριά, όμορφα καίγονται)*, 1996

Dreyer, Carl Theodor (Ντράγιερ, Καρλ Θίοντορ), *The Passion of Joan of Arc (Το Πάθος της Ζαν ντ'Αρκ)*, 1927

Egoyan, Atom (Εγκογιάν, Ατόμ), *Ararat (Αραράτ)*, 2002

Egoyan, Atom (Εγκογιάν, Ατόμ), *Diaspora (Διασπορά)*, 2001

Eisenstein, Sergei (Αϊζενστάιν, Σεργκέι), *Alexander Nevsky (Αλέξανδρος Νιέφσκι)*, 1938

Eisenstein, Sergei (Αϊζενστάιν, Σεργκέι), *Battleship Potemkin (Το Θωρηκτό Ποτέμκιν)*, 1925

Eisenstein, Sergei (Αϊζενστάιν, Σεργκέι), *Ivan the Terrible, Parts I and II (Ιβάν ο τρομερός)*, 1945 and 1958

Eisenstein, Sergei (Αϊζενστάιν, Σεργκέι), *October (Οχτώβρης)*, 1927

Eisenstein, Sergei (Αϊζενστάιν, Σεργκέι), *Strike (Απεργία)*, 1924

Fassbinder, Rainer Werner (Φασμπίντερ, Ράινερ Βέρνερ), *Berlin Alexanderplatz (Βερολίνο, Αλεξάντερπλατς)*, 1979-80

Fellini, Federico (Φελίνι, Φεντερίκο), *Roma*, 1972

Flaherty, Robert (Φλάερτι, Ρόμπερτ), *Nanook of the North (Νανούκ του βορρά)*, 1922

Flaherty, Robert (Φλάερτι, Ρόμπερτ), *Tabu (Ταμπού)*, 1931

Fleming, Victor (Φλέμινγκ, Βλίκτορ), *Gone With The Wind (Όσα παίρνει ο άνεμος)*, 1939

Ford, John (Φορντ, Τζον), *Rio Grande (Ρίο Γκράντε)*, 1950

Gance, Abel (Γκανς, Άμπελ), *Napoleon (Ναπολέον)*, 1927

Gavras, Costas (Γκαβρός Κώστας), *Z*, 1969

Gavras, Costas (Γκαβρός Κώστας), *État de siège (Κατάσταση πολιορκίας)*, 1973

Greenaway, Peter (Γκρίναγουεϊ, Πίτερ), *Prospero's Books (Τα βιβλία)*, 1991

Griffith, D. W. (Γκρίφιθ), *The Birth of a Nation (Η γέννηση ενός έθνους)*, 1915

Güney, Yilmaz (Γκιουνέι, Γιλμάζ), *The Herd (Το κοπάδι)*, 1978

Gutiérrez Alea, Tom_s (Γκουτιέρεζ, Αλέα) *Stories of the Revolution (Ιστορίες επανάστασης)*, 1960

Herzog, Werner (Χέρτζοκ, Βέρνερ), *Aguirre: The Wrath of God (Αγκίρε, η μάστιγα του θεού)*, 1972

Herzog, Werner (Χέρτζοκ, Βέρνερ), *Where the Green Ants Dream (Το νεκροταφείο των πράσινων μυρμηγκιών)*, 1984

Hawks, Howard (Χικς, Χάουαρντ), *Red River (Ο κόκκινος ποταμός)*, 1948

Huston, John (Χιούστον, Τζον), *Prizzi's Honor (Η τιμή των Πριτζί)*, 1985

Huston, John (Χιούστον, Τζον), *The Maltese Falcon (Το γεράκι της Μάλτας)*, 1941

Janco, Miklos (Γιάντσο, Μίκλος), *Red Psalm (Ο κόκκινος ψαλμός)*, 1971

Kazan, Elia (Καζάν, Ηλίας), *America, America (Αμέρικα – Αμέρικα)*, 1963

Kazan, Elia (Καζάν, Ηλίας), *Viva Zapata (Βίβα Ζαπάτα)*, 1952

Keaton, Buster (Κίτον, Μπάστερ), *The General (Ο στρατηγός)*, 1926

Kramer, Stanley (Κρέιμερ, Στάνλεϊ), *Judgment at Nuremberg (Η δίκη της Νυρεμβέργης)*, 1961

Kubrick, Stanley (Κιούμπρικ, Στάνλεϊ), *Dr. Strangelove or: How I Learned to Stop Worrying and Love the Bomb*, 1964

Kurosawa, Akira (Κουροσάβα, Ακίρα), *Kagemusha (Καγκεμούσα, ο ίσκιος του πολεμιστή)*, 1980

Kurosawa, Akira (Κουροσάβα, Ακίρα), *Ran (Ραν)*, 1985

Kurosawa, Akira (Κουροσάβα, Ακίρα), *Rashomon (Ρασομόν)*, 1950

Kurosawa, Akira (Κουροσάβα, Ακίρα), *Seven Samurai (Οι 7 Σαμουράι)*, 1954

Kurosawa, Akira (Κουροσάβα, Ακίρα), *Throne of Blood (Ο θρόνος του αίματος)*, 1957

Kusturica, Emir (Κουστουρίτσα, Εμίρ), *Underground (Άντεργκράουντ)*, 1995

Lang, Fritz (Λανγκ, Φριτς), *Metropolis (Μητρόπολη)*, 1926

Lean, David (Λιν, Ντέιβιντ), *Lawrence of Arabia (Ο Λόρενς της Αραβίας)*, 1962

Lean, David (Λιν, Ντέιβιντ), *The Bridge On The River Kwai (Η γέφυρα του ποταμού Κβάι)*, 1957

Lee, Spike (Λι, Σπίκ), *Malcolm X (Μάλκολμ Χ)*, 1992

Leone, Sergio Λεόνε, Σέρτζιο, *Duck, You Sucker (Κάτω τα κεφάλια)*, 1971

Leone, Sergio Λεόνε, Σέρτζιο, *Once Upon a Time in America (Κάποτε στην Αμερική)*, 1984

Leone, Sergio Λεόνε, Σέρτζιο, *Once Upon a Time in the West (Κάποτε στην Δύση)*, 1968

Levinson, Barry (Λέβινσον, Βάρι), *Good Morning, Vietnam*, 1987

Loach, Ken (Λόουτς, Κένεθ), *11.09.01 - September 11*, 2002

Loach, Ken (Λόουτς, Κένεθ), *Bread and Roses (Ψωμί και τριαντάφυλλα)*, 2000

Loach, Ken (Λόουτς, Κένεθ), *Land and Freedom (Γη και ελευθερία)*, 1995

Losey, Joseph (Λόουζι, Τζόζεφ), *Galileo (Γαλιλαίος)*, 1974

Marker, Chris (Μαρκέρ Κρις), *Fond de l'air est rouge (Το βάθος τ' ουρανού είναι κόκκινο)*, 1977

Méliès, Georges (Μελιέ, Ζορζ), *Jeanne d'Arc (Ιωάννα της Λορένης)*, 1900

Mészáros, Marta (Μεζάρος, Μάρθα), *The Girl (Το κορίτσι)*, 1972

Milestone, Lewis (Μάιλστοουν, Λιούις), *All Quiet on the Western Front (Ουδέν νεότερο από το Δυτικό Μέτωπο)*, 1930

Mizoguchi, Kenji, *Ugetsu monogatari (Ουγκέτσου Μονογκατάρι)*, 1953

Montaldo, Giuliano (Μοντάλντο Τζουλιάνο), *Sacco e Vanzetti (Σάκο και Βαντσέτι)*, 1971

Monty Pythons (Μόντι Πάιθονς), *Life of Brian (Η ζωή του Μπράιαν)*, 1979

Monty Pythons (Μόντι Πάιθονς), *Monty Python and the Holy Grail (Το ιερό δισκοπότηρο)*, 1975

Monty Pythons (Μόντι Πάιθονς), *The Meaning of Life (Το νόημα της ζωής)*, 1983

Moore, Michael (Μουρ, Μάικλ), *Bowling for Columbine (Ο ακήρυχτος πόλεμος)*, 2002

Moore, Michael (Μουρ, Μάικλ), *Fahrenheit 9/11*, 2004

Parajanov, Sergei (Παρατζάνοφ, Σεργκέι), *Shadows of Forgotten Ancestors (Στις σκιές των ξεχασμένων προγόνων)*, 1964

Parajanov, Sergei (Παρατζάνοφ, Σεργκέι), *Legend of Suram fortress (Ο θρύλος του Κάστρου Σουράμ)*, 1984

Parajanov, Sergei (Παρατζάνοφ, Σεργκέι), *Sayat Nova (Σαγιατ Νόβα - Το χρώμα του ροδιού)*, 1968

Pasolini, Pier Paolo (Παζολίνι, Πιερ Πάολο), *Edipo re (Βασιλιάς Οιδίπους)*, 1967

Polanski, Roman (Πολάνσκι, Ρομάν), *The Pianist (Ο πιανίστας)*, 2002

Polonsky, Abraham (Πολόνσκι, Αβραάμ), *Tell Them Willie Boy Is Here (Ο δραπετής)*, 1969

Pontecorvo, Gillo (Ποντεκόρβο, Τζίλιο), *La Battaglia di Algeri (Η μάχη της Αλγερίας)*, 1965

Pudovkin, Vsevolod (Πουντόβκιν, Βσέβολοντ), *Hunger (Οργή)*, 1921

Pudovkin, Vsevolod (Πουντόβκιν, Βσέβολοντ), *Mother (Η μάνα)*, 1905

Pudovkin, Vsevolod (Πουντόβκιν, Βσέβολοντ), *Storm Over Asia (Θύελλα στην Ασία)*, 1928

Ray, Nicholas (Ρέι, Νίκολας), *55 Days at Peking (55 μέρες στο Πεκίνο)*, 1963

Renais, Alain (Ρενέ, Αλέν), *La Guerre est finie (Ο πόλεμος τελείωσε)*, 1966

Resnais, Alain (Ρενέ, Αλέν), *Hiroshima mon amour (Χιροσίμα, αγάπη μου)*, 1959

Riefenstahl, Leni (Ρίφενσταλ, Λένι), *Olympia (Ολυμπιάδα)*, 1936

Romm, Mikhail (Ρομ, Μιχαήλ), *Ordinary Fascism (Ο αληθινός φασισμός)*, 1965

- Rosi, Francesco (Ρόζι, Φραντσέσκο), *Salvatore Giuliano (Τζουλιάνο ο Αρχιληστής)*, 1961
- Rosi, Francesco (Ρόζι, Φραντσέσκο), *Il caso Mattei (Η υπόθεση Ματέι)*, 1972
- Rossellini, Roberto (Ροσελίνι, Ρομπέρτο), *Roma, città aperta (Ρώμη ανοχύρωτη πόλη)*, 1945
- Schlöndorff, Volker (Σλέντορφ, Φόλκερ), *The Lost Honor of Katharina Blum (Η χαμένη τιμή της Καταρίνα Μπλούμ)*, 1975
- Schlöndorff, Volker, *Le Tambour (Το ταμπούρολο)*, 1979
- Sheridan, Jim (Σέρινταν, Τζιμ), *In the Name of the Father (Εις το όνομα του Πατρός)*, 1993
- Spielberg, Steven (Σπίλμπεργκ, Στίβεν), *Schindler's List (Η λίστα του Σίντλερ)*, 1993
- Stone, Oliver (Στόουν, Όλιβερ), *Alexander (Μέγας Αλέξανδρος)*, 2004
- Stone, Oliver (Στόουν, Όλιβερ), *JFK*, 1991
- Stone, Oliver (Στόουν, Όλιβερ), *Nixon (Νίξον)*, 1995
- Szabo, Istvan (Ζάμπο, Ίστβαν), *Budapest Tales (Ιστορίες της Βουδαπέστης)*, 1976
- Tarkovsky, Andrei (Ταρκόφσκι, Αντρέι), *Andrei Rublev (Αντρέι Ρουμπλιόφ)*, 1971
- Taviani, Vittorio - Paolo Taviani (Ταβιάνι Βιτόριο και Πάολο), *Allonsanfan (Αλλονζανφάν)*, 1973
- Taviani, Vittorio - Paolo Taviani, *La Notte di San Lorenzo (Η νύχτα του σαν Σαν Λορέντσο)*, 1982
- Trotta, Margarethe von (Τρότα, Μαργαρίτα Φον), *Rosa Luxemburg (Ρόζα Λούξεμπουργκ)*, 1986
- Truffaut, François (Τρυφώ, Φρανσουά), *Fahrenheit 451 (Φαρενάιτ 451)*, 1965
- Varda, Agnès (Βαρντά, Ανιές), *Loi du Vietnam (Βιετνάμ)*, 1967
- Vertov, Dziga (Βερτόφ, Τζίνγκα), *Man with a Movie Camera (Ο άνθρωπος με την κινηματογραφική μηχανή)*, 1929
- Vidor, King (Βίντορ, Κινγκ), *Big Parade (Η μεγάλη παρέλαση)*, 1925
- Vidor, King (Βίντορ, Κινγκ), *War and Peace (Πόλεμος και ειρήνη)*, 1956
- Visconti, Luchino (Βισκόντι, Λουκίνο), *Morte a Venezia (Θάνατος στη Βενετία)*, 1971
- Visconti, Luchino (Βισκόντι, Λουκίνο), *Terra trema (Η γη τρέμει)*, 1948
- Wajda, Andrzej (Βάιντα, Αντρέι), *Danton (Δαντών)*, 1982
- Wang, Wayne (Γουάνγκ Γουέιν), *Smoke (Ο καπνός)*, 1995
- Welles, Orson (Γουέλς, Όρσον), *Citizen Kane (Ο πολίτης Κέιν)*, 1941

- Welles, Orson (Γουέλς, Όρσον), *The Stranger (Ο ξένος)*, 1946
- Wenders, Wim (Βέντερς, Βιμ), *Lisbon Story (Λίσμπον στόρι)*, 1994
- Wilder, Billy (Γουάιλντερ, Μπίλι), *Stalag 17*, 1952
- Wong Kar-Wai (Γουόνγκ, Καρ-Βάι), *Ashes of Time (Στάχτες του χρόνου)*, 1994
- Wyler, William (Γουάιλερ, Γουίλιαμ), *Ben Hur (Μπεν Χουρ)*, 1959
- Yimou, Zhang (Γιμού, Ζανγκ), *Not One Less (Ούτε ένας λιγότερο)*, 1999
- Yimou, Zhang (Γιμού, Ζανγκ), *The Road Home (Ο δρόμος για το σπίτι)*, 1999
- Yimou, Zhang (Γιμού, Ζανγκ), *To Live (Να ζεις)*, 1994

Η πλούσια αμερικάνικη παραγωγή σε ιστορικές ταινίες από τη μεγάλη σειρά επικών ταινιών του Χόλιγουντ (Μπεν Χουρ, Κβο Βάντις, Ελ Σιντ, Σπάρτακος, Ιούλιος Καίσαρ, Οδύσσεια, Μέγας Αλέξανδρος και χιλιάδες άλλα) ως τα σύγχρονα κακόγουστα σίριαλ σαν την Ζήνα και τον Ηρακλή, θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο συγκριτικής μελέτης σ' ό,τι αφορά τη διαστρέβλωση των ιστορικών δεδομένων, όχι προφανώς στην κατεύθυνση της εξάντλησης κάθε δυνατότητας μυθοπλαστικών στοιχείων προκειμένου να προκύψει ένα αληθινό έργο τέχνης, αλλά στην κατεύθυνση της καθυπόταξης επιμεριστικών στοιχείων της ιστορίας προκειμένου να ακολουθηθεί η τυπική συνταγή του εμπορικού λαοφιλοπούς δράματος, συμπεριλαμβανομένων όλων των συστατικών της μαζικής κουλτούρας – βλ. μελό, επικό δράμα κ.λπ.

ε) Η μουσική

Ο βασικός συσχετισμός της μουσικής με την ιστορία μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ως εξής:

- α) Σε άμεση αναφορά σε ιστορικά γεγονότα. Εδώ εντάσσονται οι μουσικές δημιουργίες που περιλαμβάνουν κείμενα που αναφέρονται άμεσα σε ιστορικά συμβάντα. Τέτοια μουσικά κομμάτια είναι π.χ. τα τραγούδια της Άλωσης της Πόλης, τραγούδια υπόδουλων εθνών ή κοινωνικών ομάδων (*Θούριος*, τραγούδια των μαύρων), επαναστατικά τραγούδια (π.χ. Επανάσταση του 1821, κλέφτικα, αντιδικτατορικά κ.ο.κ.), τραγούδια εργατικών αγώνων (π.χ. Ρώσικης Επανάστασης, Κιλελέο), τραγούδια επικά που εξιστορούν γεγονότα (π.χ. ακριτικά), τραγούδια πολιτικής ή στρατιωτικής εμπύχωσης (π.χ. τραγούδια εμφυλίου, πατριωτικά), στρατευμένα πολιτικά και κοινωνικά τραγούδια.
- β) Σε αναφορά μόνο στον τίτλο ή ως περιγραφή του δημιουργού. Εδώ ουσιαστικά αναφερόμαστε σε μουσική χωρίς λόγια όπου ο δημιουρ-

γός εξυμνεί, αφιερώνει ή αναφέρεται σε κάποιο ιστορικό γεγονός, ή πρόσωπο. Π.χ. Τσαϊκόφσκι (*Εισαγωγή 1812*), Καλομοίρης (*Συμφωνία της λεβεντιάς*), Σοστακόβιτς (*Συμφωνία Νο 7, του Λένινγκραντ*), Λουτοσλάβσκι –Lutoslavsky– (*Χιροσίμα*), Ρζέβσκι –Rzewsky– (*Φυλακές Άττικα*).

- γ) Σε έμμεσο συσχετισμό με ιστορικές και κοινωνικοπολιτικές αλλαγές. Και εδώ υπάρχουν δύο κατηγορίες: τραγούδια με κείμενο που δεν αναφέρονται σε συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός αλλά σε γενικούς κοινωνικοπολιτικούς αγώνες (π.χ. *Πνευματικό Εμβατήριο* του Μίκη Θεοδωράκη), τραγούδια με κείμενο που αναφέρονται έμμεσα σε ιστορικά συμβάντα (π.χ. *Στη Σμύρνη και στο Αϊβαλί* του Δήμου Μούτση έχουμε έμμεση αναφορά στη Μικρασιατική Καταστροφή, στο *Μαουτχάουζεν* του Θεοδωράκη έμμεση αναφορά στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο).

Παραδειγματικά, θα θέλαμε να αναφερθούμε σε δύο περιπτώσεις όπου η μουσική και η ιστορία δένονται άμεσα, σχεδόν σωματικά:

- α) Η σύνθεση του Γάλλου συνθέτη Ολιβιέ Μεσιάν (Olivier Messiaen, 1908 - 1992), *Κουαρτέτο για το τέλος του χρόνου* (*Quatuor pour la fin du temps*), που γράφτηκε το 1940 σε γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης στη Σιλεσία, όπου ο συνθέτης βρισκόταν ως αιχμάλωτος πολέμου. Το κουαρτέτο είναι ασυνήθιστο στη σύνθεσή του, για βιολί, κλαρινέτο, τσέλο και πιάνο (που προστέθηκε αργότερα, ενώ στην αρχική του μορφή φτιάχτηκε για τρίο), κι αυτό γιατί μέσα στο στρατόπεδο αυτά ήταν τα μόνα όργανα που βρήκε σε χέρια έγκλειστων μουσικών και μάλιστα σε κακή κατάσταση. Η πρώτη εκτέλεσή του έγινε στις 15 Ιανουαρίου του 1941, απ' αυτούς τους κρατούμενους μουσικούς και τον ίδιο στο στρατόπεδο αιχμαλώτων Στάλαγκ VIII, μπροστά σε 5.000 αιχμαλώτους. “Ποτέ δεν ακούστηκε η μουσική μου με τόσο μεγάλη προσοχή και κατανόηση”, είπε ο ίδιος γι' αυτή την εκτέλεση. Το έργο, που θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα του συνθέτη που καθόρισε τη σύγχρονη πρωτοποριακή μουσική, είναι διάρκειας 49 λεπτών και εξελίσσεται σε οχτώ κινήσεις, με τίτλους όπως: *Για τον Άγγελο που αναγγέλλει το τέλος του κόσμου*, *Η άβυσσος των πουλιών* κ.λπ.

- β) Η σύνθεση του Μορίς Ραβέλ (Maurice Ravel, 1875-1937) *Πιάνο κονσέρτο για αριστερό χέρι* (*Piano Concerto for the Left Hand*), γράφτηκε το 1930 ειδικά για τον πιανίστα Πολ Βιτγκενστάιν (Paul Wittgenstein, 1887-1961, αδελφό του μεγάλου φιλοσόφου Ludwig Wittgenstein), που έχασε το δεξιό του χέρι ως στρατιώτης του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Η ηρωική ίσως και πιο πολύ από τα ανδραγαθήματα του πολέμου υπέρβαση της αναπηρίας του ενέπνευσε σε συνέχεια πολλούς άλλους μεγάλους συνθέτες που έγραψαν έργα για αριστερό χέρι ειδικά

γι' αυτόν σαν τους Σεργκέι Προκόφιεφ (Sergei Prokofiev), Μπένζαμιν Μπρίτεν (Benjamin Britten), Πολ Χίντεμιθ (Paul Hindemith), Ρίχαρντ Στράους (Richard Strauss).

Ένα βασικό στοιχείο της μουσικής που σχετίζεται με το παρελθόν και το παρόν είναι η πράξη του αυτοσχεδιασμού ως συμβόλου της απρόβλεπτης ανάπτυξης μέσα στον χρόνο. Η εμπειρία της στιγμής και η απόλυτη ελευθερία της έκφρασης αναμετριέται με το κοινό ιστορικό και αισθητικό πλαίσιο μιας παράδοσης που ο μουσικός πρέπει να γνωρίζει βαθιά για να μπορεί να το επαναβιώσει ως προσωπική γλώσσα. Αυτό το ιστορικό πλαίσιο καθορίζει τελικά το υλικό του και ορίζει τα όρια του ταξιδιού του. Κάποιοι πολιτισμοί δεν το επιτρέπουν καν αυτό, πράγμα που δείχνει το σύστημα ελευθεριών και ελέγχων που επιβάλλει η κοινωνία τους.

Η μουσική ως σάουντρακ

Όταν η μουσική συνοδεύει ή συνδιαλέγεται με τον λόγο ή την εικόνα, τότε δευτερευόντως μόνο λειτουργεί ως αυτόνομο καλλιτεχνικό έργο αλλά κυρίως ως μία πλευρά ενός σύνθετου έργου. Έχουμε σε ένα τέτοιο έργο δύο, και πολλές φορές τρεις γραμμές αφήγησης. Αυτή τη γραμμή αφήγησης που συντίθεται από τους μουσικούς ήχους ονομάζουμε σάουντρακ, και έχουμε μια ποικιλία αισθητικών στάσεων για το λεξικό και το συντακτικό της. Θα μας ήταν πολύ χρήσιμο να αναζητήσουμε κάποιες απ' αυτές, στο βαθμό που η ανάγκη μιας τέτοιας χρήσης της μουσικής, ως συνοδευτικής κειμένων και εικόνων, είναι πολύ συχνή στο σχολείο, στις γιορτές, στην παρουσίαση σχεδίων εργασίας, στην καθημερινή διδασκαλία μέσα στην τάξη. Τα ερωτήματα που τίθενται από τον δάσκαλο και τον μαθητή είναι τι να χρησιμοποιήσω για κάθε ανάγκη και πώς.

- Όταν έχουμε δύο γραμμές αφήγησης θα πρέπει και οι δύο να ακουστούν και να αποδώσουν το μήνυμά τους (λογικό ή συναισθηματικό), χωρίς να μπερδεύεται, να “λερώνει”, η τελική εικόνα.
- Αν φανταζόμαστε το τελικό έργο τρισδιάστατο, θα πρέπει να φροντίζουμε συνεχώς τη θέση των πηγών αφήγησης μέσα στον χώρο, μετακινώντας μπρος - πίσω και δυναμώνοντας τη φωνή του αφηγητή που έχει να μιλήσει, κάνοντας τον άλλο να υποχωρεί.
- Ένα πιο σχηματικό παράδειγμα μπορούμε να πάρουμε από την τραγωδία, από τη σχέση Ηθοποιών και Χορού. Ο λόγος των δρώντων προσώπων αναπτύσσει τον κεντρικό κορμό της αφήγησης και ο χορός σχολιάζει τα δρώμενα: συμφωνεί, επικροτεί, αντιτίθεται, εκπλήσσεται, χαιρείται, οργίζεται, ενισχύει τη δραματικότητα ή την εκτονώνει, εκ-

φράζει την κοινότητα και τη συλλογική ασφάλεια απέναντι στην επικίνδυνη προσωπική αναμέτρηση του ατόμου με τη μοίρα, επικαλείται το Θείο και τη συλλογική μνήμη και σοφία. Πρόσφορη σε μια τέτοια δομή μπορεί να είναι η γιορτή για το Πολυτεχνείο, όπου αν χρησιμοποιήσουμε τη μουσική στο ρόλο του χορού μπορούμε να οδηγηθούμε σε πολύ διαφορετικές από τις τρέχουσες μουσικές επιλογές.

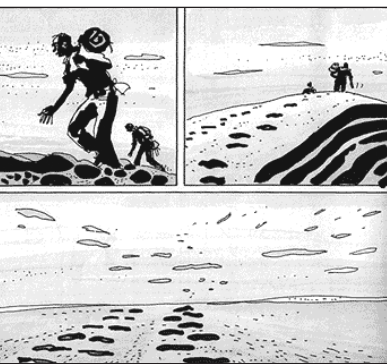
- Η επιλογή της μουσικής να συμβάλλει στο παιχνίδι της έντασης – χαλάρωσης που απαιτεί η εξέλιξη της αφήγησης.
- Η συναισθηματική δύναμη της μουσικής μπορεί πολλές φορές να παίξει ύπουλο παιχνίδι στην ανέλιξη της δραματικότητας. Να αναιρεί, να ξεστρατίζει ή να πολλαπλασιάζει αναίτια το συναίσθημα. Είναι φορές που δεν έχει σημασία πια τι λέγεται αλλά πάνω σε ποια μουσική υπόκρουση εκφέρεται. Το χολιγουντιανό μελό χρησιμοποίησε πολύ αυτή την τεχνική.
- Μια πολύ σημαντική διάσταση για την επιλογή μουσικής που θα συνοδεύσει ένα κείμενο είναι η μελέτη της φόρμας, όπου μπορεί να ασκηθεί η λογοτεχνική κριτική ματιά του φιλολόγου. Μπορεί η πηγή έμπνευσης για τη μουσική συνοδεία να είναι η φιλτραρισμένη, σε δεύτερο επίπεδο, σχέση με το θέμα, το γενικό κλίμα, τις ιστορικο-κοινωνικές συνθήκες ή την αλληλουχία των συναισθημάτων που εκπέμπει, αλλά καθοριστικό ρόλο για την αισθητική επιλογή έχει η συνάφεια της φόρμας. Για παράδειγμα: η μινιμαλιστική φόρμα της ποίησης του Κάλβου θα παρέπεμπε σε ένα αυστηρό, λιτό κομμάτι της σύγχρονης, ακόμα και ατονικής, μουσικής τύπου Σένμπεργκ, παρά σε μια μεγαλόστομη συμφωνία, τύπου Καλομοίρη. Γι' αυτό και η μελοποίηση του Θεοδωράκη μας έδωσε το πιο δωρικό και λιτό ίσως έργο του. Σε ένα δεύτερο παράδειγμα, για τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη, θα παραπέμπαμε στη διαπίστωση του Σταύρου Ζουμπουλάκη (εισαγωγή, στη μετάφραση του Παπαδιαμάντη για το έργο του Γκι Ντε Μοπασάν, *Η κληρονομιά*, Δόμος, 2003): *Το διήγημα του Παπαδιαμάντη μεγαλώνει ασύμμετρα, όπως το δέντρο, χωρίς αυστηρό σχέδιο, χωρίς ανέλιξη σιχνά, και τελειώνει αθόρυβα ("σ' ένα πουφ", κατά τη ρήση του Παλαμά), χωρίς πράξιν σπουδαίαν, ρευστό, λυρικό.* Αν είναι έτσι, τότε μια φόρμα συμφωνίας η ορατόριου (με αρχή, μέση και τέλος, με κεντρικό θέμα και έξαρση πριν την κορύφωση), θα ήταν ακατάλληλη για να το αποδώσει, ανεξάρτητα αν συνάδει με το θέμα του. Τότε, ίσως (εκτός από ένα κουαρτέτο εγχόρδων ή μια μουσική δωματίου), ένα κομμάτι τζαζ, που σε πρώτη σκέψη θα ηχούσε αταίριαστο, να είναι καταλληλότερο. Αν δε έχει και μια αντίστοιχη πνευματικότητα και ρίζες σε λαϊκούς πολιτισμούς (π.χ. Τζον Κολτρέιν), θα εξέπληττε η συνάφειά του.
- Η ανακάλυψη και προβολή της μουσικής που έχει το ίδιο το κείμενο, ιδιαί-

τερα αν πρόκειται για ποίημα. Εδώ αναδύεται το παλιό δίλημμα για τη θεατρική ή μουσική εκφορά ενός ποιήματος. Η ακρόαση της μουσικής ανάγνωσης των ποιημάτων του από τον ίδιο τον Κάμινγκς (e.e.cummings) θα σας πείσει για τη δεύτερη επιλογή, όντας η υποδειγματικότερη, ίσως, πρόταση. Μπορείτε να τη βρείτε και στο διαδίκτυο (κάποια ποιήματα ακούγονται στις διευθύνσεις <http://www.gvsu.edu/english/cummings/EECCreads.html> και <http://www.ubu.com/sound/cummings.html>), ή στην τετραπλή κασέτα e.e.cummings, *Reading his poetry*, από την Caedmon, 1953, και από την HarperAudio, 2001 (<http://www.harpercollins.com>). Αναγνώσεις ποιημάτων από Έλληνες ποιητές μπορείτε να βρείτε στο “Ανθολόγιο αναγνώσεων” του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (<http://www.snhell.gr>) και στη σειρά δίσκων “Ελληνικά ποιήματα” που εξέδωσε η “Λύρα” (<http://www.lyra.gr>), και στην οποία μεγάλοι Έλληνες ποιητές διαβάζουν ποιήματά τους (Σεφέρης, Εμπειρίκος, Εγγονόπουλος, Ελύτης, Βάρναλης, Παλαμάς, Σικελιανός, Αναγνωστάκης, Ρίτσος κ.λπ.).

- Μια μεθοδολογία μπορεί να προκύψει από την έρευνα και αποτύπωση των ποικίλων αισθητικών σχέσεων της μουσικής με την κινηματογραφική γλώσσα. Αν συστηματοποιήσουμε αυτές τις διαφορετικές στάσεις θα έχουμε έναν πολύ ενδιαφέροντα χώρο της σχέσης μουσικής και αφήγησης. Στις πρώτες ταινίες του βωβού κινηματογράφου ένας πιανίστας έπαιζε ζωντανά τα δικά του κομμάτια σε μια ανεξάρτητη σχέση με την εικόνα. Στις μέρες μας κάποιοι συνθέτες ενδιαφέρθηκαν πολύ γι’ αυτό το παιχνίδι και φτιάχτηκαν μουσικές π.χ. από τον Σάκη Παπαδημητρίου και τον Μιχάλη Γρηγορίου που παίχτηκαν ζωντανά και ταυτόχρονα με την προβολή ταινιών του βωβού κινηματογράφου. Οι τρεις βασικές εκδοχές αυτής της σχέσης είναι: α) η δευτερεύουσα σχέση της μουσικής με την αφήγηση, όπου ακούγεται σαν μακρινή υπόκρουση που σχολιάζει φευγαλέα τα αισθήματα, β) η μουσική που εκμεταλλεύεται το κενό και παίρνει τη θέση βασικού σχολιαστή, όπως τη στιγμή που η μεγάλη μάχη, στο έργο του Κουροσάβα, βρίσκεται στο ανώτερο σημείο της και σταματάει η κλαγγή των όπλων για να ακουστεί μόνο η μουσική, γ) η μουσική που αποκαθιστά μια πλήρη σχέση, είτε ευθύγραμμη είτε σε δημιουργική αντίθεση – ας θυμηθούμε την εικόνα στα στρατόπεδα συγκέντρωσης των ναζί, όπου οι οιμωγές των βασανιζόμενων καλύπτονταν από τον ήχο των κουαρτέτων του Μότσαρτ που παίζονταν ζωντανά έξω από τους θαλάμους.
- Στην περίπτωση που χρειαζόμαστε μουσική ή ήχους να συνοδεύσουν κάποια δράση, ίσως είναι προτιμότερο να καταφύγουμε στη ζωντανή παραγωγή τους. Για παράδειγμα, ανοίγοντας στα παιδιά τη δυνατότη-

τα να βιώσουν σωματικά την έννοια της εξέγερσης στη γιορτή του Πολυτεχνείου, μπορούμε να φτιάξουμε ένα πλαίσιο συνολικής δράσης, και μάλιστα στην αυλή του σχολείου. Τα παιδιά μπορούν να ετοιμάσουν αυτοσχέδια κρουστά, όλων των τύπων (όπως προτείνονται στο κεφάλαιο για τα τεχνικά εργαστήρια – οργανοποιίας και ήχου, σελ. 184). Στο εικαστικό μέρος, να απλώσουν ένα οντουλέ χαρτί σ' όλον τον αυλόγυρο, πάνω στα κάγκελα, και σ' όλη τη διάρκεια της δράσης να μπορούν να αναγράφουν (με μαρκαδόρους, σπρέι, κάρβουνο κ.λπ.) συνθήματα ιστορικής μνήμης αλλά και σύγχρονων αιτημάτων, που μπορεί να ανάψουν συζητήσεις και συγκρούσεις για την ορθότητά τους. Μπορεί, επίσης, κάποιος να ξεφύγει και προς τον τοίχο και να αντιμετωπίσει την αντιπαράθεση και την κριτική των υπολοίπων. Αυτή η αντιπαράθεση μπορεί να πάρει πιο οργανωμένη μορφή, καθισμένοι σ' έναν μεγάλο κύκλο στην αυλή, με τα κρουστά που θα έχουν ετοιμάσει στο κέντρο του. Σχηματίζοντας ομάδες οι κρούστες μπορούν να βρουν κοινούς ρυθμούς, να αντιπαρατεθούν και να εκφράσουν τον θυμό τους η μια στην άλλη, να παίξουν ομαδικά αλλά και να επιτρέψουν ή να εμποδίσουν την ατομική έξαρση, να κάνουν απόπειρες να επιβάλουν γνωστά τραγούδια που μπορεί να γίνουν αποδεκτά ή όχι. Μια άλλη πηγή ερεθισμάτων για αντιπαραθέσεις θα ήταν η λειτουργία ενός ελεύθερου μικροφώνου, από το οποίο τα παιδιά θα μπορούσαν να εκφράσουν σύγχρονα αιτήματα, συνθήματα, κριτικές, όχι με ασφάλεια αλλά με το ρίσκο να αντιμετωπίσουν την κριτική ή ακόμα και να διακοπούν από άλλους που δεν συμφωνούν, αναγνωρίζοντας μεταξύ τους συγγένειες και διαφορές. Το υλικό του απολογισμού της δράσης και της επεξεργασίας του με τους δασκάλους θα οδηγούσαν σίγουρα σε πολύ χρήσιμα για την πορεία του σχολείου συμπεράσματα.

στ) Τα κόμικς

Τα κόμικς, παράλληλη, ή προστάδιο, γλώσσα με τον κινηματογράφο, έχουν το ίδιο επεξεργαστεί την ιστορική μνήμη, σε όλη την εξέλιξή τους και με όλες τις τεχνοτροπίες τους (δες αναλυτικότερη εισαγωγή στη σελ. 179). Από τα Κλασικά Εικονογραφημένα, τον Μικρό ήρωα, τον Αστεριξ και τον Λούκυ Λουκ ως στον Κάπτεν Νέμο του Πρατ και τους 300 του Μίλερ. Ο Ούγκο Πρατ με οδηγό τον ήρωά του Κόρτο Μαλτέζε επεξεργάστηκε την ιστορία από τον Ρασπούτιν ως τις Λατινοαμερικάνικες επαναστάσεις και στους *Σκορπιούς της ερήμου* σχεδιάζει την ιστορία του “Ναπολέοντα” της Αφρικής. Ο Λάρι Γκόνικ επιχειρεί σε μια μεγάλη σειρά άλμπουμ τη μετάπλαση όλης της ιστο-

ρίας της ανθρωπότητας. Ο Ένκι Μπιλάλ, στην *Παρτίδα κυνηγιού* αναλύει την πτώση του σοσιαλισμού και στη *Φάλαγγα της μαύρης τάξης* το φαινόμενο του Ναζισμού. Ο Σπίγκελμαν στο *Μάους* την εμπειρία των στρατοπέδων συγκέντρωσης, ο Τζο Σάκο την Παλαιστινιακή εξέγερση, ο Καμπ και η θρυλική επεξεργασία του κινήματος του '68 με τους Φοικ Μπράδερς που έγιναν εξώφυλλο σε δίσκο της Τζάνις Τσόπλιν.

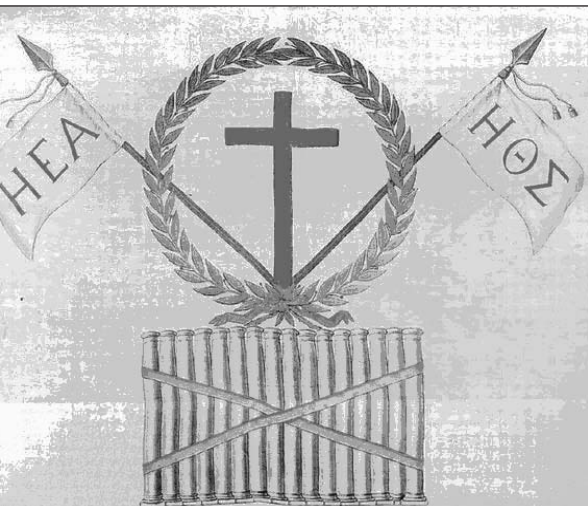
Εξεχωρίζουμε δύο από τους Έλληνες: τον Μποστ και τον Γιάννη Καλαϊτζή.

Ο Μποστ (Μέντης Μποσταντζόγλου) επεξεργάστηκε με την ανορθόγραφη γλώσσα του και το ανατρεπτικό του σκίτσο όλη τη μεταπολεμική ελληνική ιστορία, με τη *Μαμά Ελλάς*, τον *Πειναλέοντα* και την *Ανεργίτσα*, την *Αλληλογραφία με τον Κώστα* και τη θρυλική *Φάουστα*.

Υποδειγματική περίπτωση μελέτης και αποτύπωσης των στρωμάτων της ιστορίας είναι ο τρόπος κατασκευής του *Μαύρου είδωλου της Αφροδίτης*, του Γιάννη Καλαϊτζή. Στην έκθεση που οργάνωσε το Γαλλικό Ινστιτούτο για την έκδοση του άλμπουμ του, εξέθεσε όλο το υλικό που του χρησίμευσε ως βάση και μετασηματίστηκε σε αλληλουχία των καρτέ και της αφήγησης: χειρόγραφα και μεσαιωνικά βιβλία, λαϊκές φυλλάδες, Καραγκιόζης, φωτογραφίες υπαρκτών προσώπων που έδωσαν τους χαρακτήρες του, σαν τον Καζατζίδη ή τον Μητρόπουλο.

II. Ο Κύκλος των καθιερωμένων εορτών: η επέτειος της 25ης Μαρτίου

Το κείμενο – γεννήτρια

Στο σχετικό με τη λογοτεχνία και ιστορική μνήμη κεφάλαιο (σελ. 25) αναφέρθηκε ο τρόπος επιλογής ενός κεντρικού κειμένου που θα λειτουργήσει ως πηγή για την παραγωγή συγγενών κειμένων που θα πλαισιώσουν μια εκδήλωση (σελ. 30). Σχετικά με το '21 ο καθηγητής έχει στη διάθεσή του άπειρα κείμενα που θα μπορούσαν να παίξουν αυτόν τον ρόλο, ανάλογα με το ύφος και τη θεματική κατεύθυνση που θα ήθελε να δώσει στην εκδήλωση. Με τη μορφή υποδείγματος εδώ, το βασικό αυτό κείμενο αναζητήθηκε στο χώρο της Καλβικής ποίησης. Είναι μια ποίηση που διασώζει το

πατριωτικό ρίγος σε μια εποχή που η έννοια του έθνους, η ιστορική του λειτουργία και οι θεσμοί του έχουν υποστεί εκτεταμένη εκλογίκευση, σιβαρή κριτική και «ιστορικοποίηση». Ταυτόχρονα, η ποίηση των *Ωδών* κινείται στο χώρο του «υψηλού» χωρίς να ηχεί κραυγαλέα ή στομφώδη. Σημαντικό κριτήριο της επιλογής μας είναι και η γλωσσική «πρόκληση» που συνιστούν για τον μαθητή του Γυμνασίου οι Καλβικές στροφές.

Συγκεκριμένα, προτείνεται ως κείμενο – γεννήτρια απόσπασμα από την *Ωδή εις Θάνατον*, ειδικότερα τις στροφές λβ', λγ' και λδ'. Προκρίθηκε έναντι άλλων αυτή η *Ωδή*, γιατί πρόκειται για ένα κείμενο που εκφράζει ταυτόχρονα τόσο την ταυτότητα όσο και την ετερότητα της εθνικής μας επανάστασης. Ενώ, δηλαδή, η *Ωδή εις Θάνατον* θεωρείται ένα κείμενο που έχει τα στοιχεία ενός αυστηρά προσωπικού, σχεδόν ιδιωτικού, βιώματος, στις τέσσερις τελευταίες στροφές εκβάλλει αιφνίδια στους βασικούς κοινούς τόπους της εθνικής ιδεολογίας του '21.

Πηγές για το κείμενο και τον ποιητή:

Ανδρέα Κάλβου, *Άπαντα*. Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 1979. (εισαγωγή Κωνσταντίνου Τσάτσου)

Ωδαί, Επιμέλεια Γιάννη Δάλλα. Αθήνα, Ωκεανίδα, 1997

Οι Ψαλμοί του Δαυΐδ Υπό Ανδρέα Κάλβου· Εισαγωγή – Σχόλια Γιάννη Δάλλα, Αθήνα, Κείμενα, 1981

Ανδρέου Κάλβου Ιωαννίδου, *Η Ιωνιάς*, Φιλολογική επιμέλεια Γιάννη Δάλλα, Αθήνα, Συνέχεια, 1992

Ανδρέα Κάλβου, *Ωδαί*· Κριτική έκδοση Filippo Maria Pontani, Αθήνα, Ίκαρος, 1970

Βαγενάς Νάσος (επιμ.), *Οι Ωδές του Κάλβου· Επιλογή κριτικών κειμένων*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 1992

Δάλλας Γιάννης, *Η τελευταία ιδεολογική ζύμωση και η γλωσσική εμπειρία των Ωδών*, *Οι Ψαλμοί του Δαυΐδ· Υπό Ανδρέα Κάλβου*, σ. 7-73, Αθήνα, Κείμενα, 1981

Ελύτης Οδυσσέας, *Η αληθινή φυσιογνωμία και η λυρική τόλμη του Ανδρέα Κάλβου*, Ανοιχτά Χαρτιά, Αθήνα, Αστερίας, 1974

Καψάσκης Σωκράτης, *Μοναχικοί μαυροντυμένοι περιπατητές της Κέρκυρας*, Σολωμός – Κάλβος, Αθήνα, Τυπωθήτω, 1997

Παλαμάς Κωστής, *Ανδρέας Κάλβος (1792-1869)*. Αθήνα, Φιλολογικός Σύλλογος «Παρνασσός», 1969

Σεφέρης Γιώργος, *Πρόλογος*, *Κάλβου: Η Λύρα*, σ. 11-54, Αλεξάνδρεια, εκδόσεις Νεοαλεξανδρινών, 1942

Σκοπετέα Σοφία, *Πέντε μαθήματα για τον Ανδρέα Κάλβο*. Αθήνα, Ίδρυμα Γουλανδρή – Χορν, 1985

Στεργιόπουλος Κώστας, *Η εσωτερική περιπέτεια του Κάλβου*, Καινούρια Εποχή, Καλοκαίρι, 1960

Vitti Mario, *Ο Κάλβος και η εποχή του*, Αθήνα, Στιγμή, 1995

Νέα Εστία 40, ετ. Κ', Χριστούγεννα 1946, αρ. 467

Το Δέντρο 9, 4-5/1992, ετ. ΙΔ', περ.Γ', αρ. 67-68

Διαβάζω 140, 26/3/1986

Πόρφυρας 64-65 (Κέρκυρα), 1-6/1993

Τετράδια Ευθύνης 24

<http://www.snhell.gr/lakeim.html>

<http://www.cslab.ece.ntua.gr/~phib/hellas/kalvos.htm>

http://www.philology.gr/bibliographies/nef_kalvos.html

- α) **Εξέγερση** (*Εγώ τώρα εξαπλώνω...*). Η εξέγερση εδώ συμπυκνώνεται στην εικόνα μιας εκτατικής κίνησης του χεριού και φαίνεται στεγανά περιορισμένη στο ατομικό επίπεδο, αλλά παραδόξως οδηγεί στην ακαριαία συντριβή της τυραννίας. Η παραδοξότητα αυτή μπορεί να θιγεί στην προπαρασκευαστική διαδικασία και να προταθούν κάποιες δοκιμαστικές ερμηνευτικές λύσεις με βάση την «ποιητική άδεια», τη «μαγγανεία» της ποίησης, που μετατρέπει το απίστευτο σε πιστευτό, την αναγεννησιακή πίστη στην “προμηθεϊκή” δύναμη του πνευματικού ανθρώπου, τη ρομαντική ιδέα του προφητικού – ηγετικού ρόλου του ποιητή, τη στενή λογική συσχέτιση ατομικής και συλλογικής ελευθερίας και την εκβιαστική και κάπως αφελή εκδοχή πως η μητέρα είναι η πατρίδα και το ποιητικό υποκείμενο ο λαός.
- β) **Τυραννοκτονία** (*και την άτιμον σφίγγω...*). Εδώ έχουμε μια εικόνα τυραννοκτονίας, που αποτελεί κοινό τόπο της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Βέβαια, η άμεση αποτελεσματικότητα της δολοφονίας ενός τυράννου στην πόλη – κράτος δεν θα μπορούσε να είναι ίδια ως προς την ανατροπή του καθεστώτος σε μια αυτοκρατορία. Ο στίχος, επομένως, παραπέμπει στο χώρο των συμβόλων.
- γ) **Τα δεινά της τυραννίας** (*Εγώ τα σκήπτρα σάζοντα...*). Βασικό ιδεολογικό στοιχείο της Ελληνικής Επανάστασης είναι η συνεχής αναφορά στα δεινά της οθωμανικής τυραννίας, τα οποία, άλλωστε, τη δικαιώνουν. Η στενή συσχέτιση δεινών και επανάστασης διατηρείται στη στροφή αυτή.
- δ) **Κατά δεισδαιμονίας – διαφωτισμός** (*και καίω της δεισδαιμονίας...*). Η επαναστατική ιδεολογία του διαφωτισμού είχε ως σύμβολο πίστεως την καθολική παιδεία και θεωρούσε ως προϋπόθεση της απαγκίστρωσης από το Παλιό Καθεστώς τη νίκη κατά της δεισδαιμονίας. Αξιοσημείωτη είναι εδώ η συμβολική ταύτιση δεισδαιμονίας και βάκτρου. Η δεισδαιμονία είναι ένα βαρύ βάκτρο, στηρίζει τον άνθρωπο δίνοντάς του κάποιες νόθες λύσεις στις πνευματικές του ανάγκες, αλλά ταυτόχρονα τον επιβαρύνει, τον καθηλώνει. Το ποιητικό υποκείμενο ρίχνει στην πυρά τους παρωχημένους ζωτικούς μύθους και αποκαθαίρεται πνευματικά.
- ε) **Καθαρήρια προπαρασκευαστική τελετουργία** (*Επάνω εις τον βωμόν...*). Η λδ' σε συνδυασμό με τη λε' στροφή έχει σαφή πλατωνική αναφορά. Η επίγνωση της αλήθειας οδηγεί στην «ερωτική» προσήλωση σ' αυτήν και κατ' επέκταση στην αρετή. Η αφιέρωση στην αλήθεια αποδίδεται με μια τελετουργία θυσιαστική που έχει θρησκευτικά, παγανιστικά, αλλά και λογοκρατικά στοιχεία.

Εδώ οργανώνονται πέντε διακειμενικές συστοιχίες με βάση τους παραπάνω θεματικούς άξονες, όπως συσχετίζονται με τις αναφορές στο βασικό κείμενο.

Άξονας πρώτος: α) *Δέσπω* (ιστορικό δημοτικό τραγούδι - *Κλέφτικα*, Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, Εκδόσεις *Ερμής*, 1981, σελ. 45), β) *Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος* (Επαναστατική προκήρυξη του Αλέξανδρου Υψηλάντη - *Ιστορία Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, 1991, σελ. 156), γ) *Ελλάδα Επαναστάτισσα* (ποίημα του Αλεξάνδρου Πούσκιν - Σόνια Ιλίνσκαγια, *Η Ελληνική Επανάσταση στον Καθρέφτη της Ρωσικής Ποίησης*, Εκδόσεις *Εστία*, 2001, σελ. 19), δ) *Το Ελληνόπουλο* (ποίημα του Βίκτωρος Ουγκώ, σε μετάφραση Κωστή Παλαμά, *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, 1999, σελ. 183), ε) *Είστε πολλά ολίγοι* - *Απομνημονεύματα Μακρυγιάννη* (απόσπασμα - *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, 2000, σελ. 84), στ) *Μπολιβάρ* (ποίημα του Νίκου Εγκονόπουλου, το απόσπασμα *επίκλησις*, σελ. 31, Εκδόσεις *Ίκαρος*, 1968), ζ) Βιτσέντζου Κορνάρου, *Ερωτόκριτος* (Μέρος Τέταρτο, στίχοι 489-520, κριτική έκδοση Στ. Αλεξίου, Εκδόσεις *Ερμής*, 1980).

Άξονας δεύτερος: α) *Ψήφισμα Δημοφάντου* (στήλη Δημοφάντου, όπως αναφέρεται από τον Δημοσθένη στον Ολυμπιακό), β) *Επί Ασπάλαθων* (ποίημα του Γιώργου Σεφέρη, *Νέα Κείμενα 2*, Κέδρος, 1971, σελ. 17), γ) *Ελληνική Νομαρχία* (απόσπασμα - Εκδόσεις *Κάλβος*, 1968, σελ. 16), δ) *Μασσαλιώτιδα* (ο ύμνος της Γαλλικής Επανάστασης), ε) *Ενκ Φαν Βούρντεν, Αναπαράσταση μιας δολοφονίας* (απόσπασμα για τον τυραννοκτόνο Δημήτριο Τσαφέντα, που σκότωσε τον Έντρικ Φερβούρτ, πρωθυπουργό του απαρτχάιντ στη Νότιο Αφρική, το 1966 - Εκδόσεις *Κέδρος*, 2001, σελ. 218-220).

Άξονας τρίτος: α) *Ύμνος εις την Ελευθερίαν* του Διονυσίου Σολωμού (απόσπασμα, στροφές 3-9, *Άπαντα*, Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, 1967), β) *Διακήρυξη της Επιδάυρου* (απόσπασμα - *Ιστορία Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, 2002, σελ. 184-185), γ) *Ευριπίδη Τρωάδες* (απόσπασμα, στίχοι 466-510, από τις στερεότυπες εκδόσεις της Οξφόρδης, *Ευριπίδης*, τόμος II), δ) *Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, Επέσανε τα Γιάννενα* (*Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Β' Τάξης, ΟΕΔΒ, 2002, σελ. 312).

Άξονας τέταρτος: α) *Τι είναι διαφωτισμός* (φιλοσοφικό δοκίμιο του Καντ, στο *Αγωγή και ελευθερία - Καντ και Φίχτε*, του Λικ Βινσέντι, μτφρ. Γιάννης Πρελορέντζος, Πατάκης, 1997), β) *Διδαχές του Κοσμά του Αιτωλού* (απόσπασμα, *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, 2002, σελ. 64), γ) *Δράξασθε Παιδείας*, του Αδαμάντιου Κοραή (απόσπα-

σμα - Α. Κοραή *Άπαντα*, τόμος δεύτερος, *Ο Κοραής και το 21*, Εκδοτικός Οίκος Μπίρη, 1969), δ) Ρήγα Φεραίου, *Φυσικής Απάνθισμα* (απόσπασμα - Φωτοαναστατική έκδοση, με ευρετήριο ονομάτων και πραγμάτων, Επισημονική Εταιρεία Μελέτης «Φερών – Βελεστίνου – Ρήγα», Αθήνα 1991, <http://www.rhigassociety.gr/default.htm>).

Άξονας πέμπτος: α) *Ο μύθος του σπηλαίου* (Πλάτωνος, *Πολιτεία*, απόσπασμα, 514α), β) Ομήρου *Οδύσσεια* (ραψωδία λ', *Νέκυια*, απόσπασμα, στίχοι 25–54, μετάφραση Δ. Μαρωνίτη, *Ομηρικά Έπη 1*, ΟΕΔΒ, 2001, σελ. 236–238), γ) *Όρκος των Φιλικών* (*Ιστορία*, Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, 2002, σελ. 154–155), δ) Ροβεσπιέρος, για τη Γαλλική Επανάσταση (απόσπασμα - *Μαρά, Σεν Ζιστ, Ροβεσπιέρος, Κείμενα*, επιλογή Μάριος Βερέτας, Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, σελ. 273), ε) *Ο από του νεκρού καθαρός* (Γεώργιος Α. Μέγας, *Ζητήματα Λαογραφίας*, Αθήνα, 1975, κεφάλαιο *Τα μετά την ταφήν*, σελ. 189–190).

Η προετοιμασία

1. Η προετοιμασία του ιστορικού υλικού:

Υποδειγματικά και σε σύνδεση με την πρόταση για το '21 θα επεξεργαστούμε μια μέθοδο συγκέντρωσης και μελέτης του ιστορικού υλικού από τους μαθητές. Ίδια ή παρόμοια μεθοδολογία μπορεί να ακολουθηθεί για την προετοιμασία του υλικού και των άλλων επετείων ιστορικής μνήμης ή των σχεδίων εργασίας για την τοπική ιστορία.

Η αναπτυσσόμενη εδώ πρόταση για την οργάνωση της γιορτής της 25^{ης} Μαρτίου αρθρώνεται γύρω από τον άξονα της ιστορικής μνήμης, και μπορεί να αναλυθεί ενδεικτικά στις εξής συνιστώσες:

- α) *Ιστορική μνήμη – απομνημόνευση του βασικού ιστορικού υλικού*
- β) *Λαϊκή ιστορική μνήμη (όπως κυρίως διασώζεται στα ιστορικά και κλέφτικα δημοτικά τραγούδια και στα απομνημονεύματα των αγωνιστών)*
- γ) *Η ζώσα λαϊκή ιστορική μνήμη (ό, τι σώζεται σήμερα στη λαϊκή μνήμη από τα γεγονότα και το πνεύμα του '21)*
- δ) *Η λόγια ιστορική μνήμη (όπως συλλαμβάνει το πνεύμα και το νόημα της Επανάστασης η λογοτεχνία και η ιστοριογραφία)*
- ε) *Η θυμική ιστορική μνήμη (με την προβολή των θετικών προτύπων και οικουμενικών αξιών που καλλιέργησε η Επανάσταση ως ερεθίσματα προς ενστερνισμό τους από τους μαθητές)*
- στ) *Ορθολογική – κριτική μνήμη («εθνικόν τ' αληθές», Δ. Σολωμός)*

Με βάση αυτές τις διαστάσεις της ιστορικής μνήμης, η παρούσα πρόταση

ενσωματώνει την ακολουθούσα πιο εξειδικευμένη πρόταση για την αξιοποίηση της λογοτεχνίας στον σχολικό εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου, καθώς ταυτίζεται με την πτυχή της «λόγιας ιστορικής μνήμης». Με βάση τον συνθετικό της χαρακτηρα μπορεί να αξιοποιηθεί διττά:

- α) Μπορεί να αποτελέσει τον σκελετό για την ανάπτυξη ενός ετήσιου ή και πιο μακρόχρονου σχεδίου εργασίας, που θα κορυφώνεται στην παρουσίασή του κατά την ημέρα του εορτασμού. Αυτό δεν αποκλείει την παρουσίασή του σε άλλες ημερομηνίες που δίδουν εύλογες αφορμές.
- β) Μπορεί να επιλεγεί μια πτυχή του, περιεκτική ή εξειδικευμένη, που θα τιτλοφορήσει τη γιορτή. Αντί, λοιπόν, να έχουμε γενικά και αόριστα το 1821, θέμα αχανές και πολυσύνθετο, μπορούμε να εστιάσουμε σε μια ειδική του πλευρά, μείζονα (η διπλωματική ιστορία του '21, το ναυτικό '21, ο «εσωτερικός» αγώνας κ.λπ.), ή ελάσσονα (η δημοτική μούσα και το '21, τα πολεμικά γεγονότα και ο Παναγιώτης Ζωγράφος, ένδοξοι και άδοξοι θάνατοι πολεμιστών, τοπικοί ήρωες και τοπικές μάχες κ.λπ.).

Η εξειδίκευση της γιορτής εξυπηρετεί κρίσιμους στόχους της: α) την ανάγκη να μην έχουμε την ανέμη επανάληψη τυποποιημένων γιορτών κάθε χρόνο σ' όλη την Ελλάδα, με το ίδιο «χρονικό» των γεγονότων και παραπλήσια δομή, β) την ευχερέστερη οργάνωσή τους, στο βαθμό που ο περιορισμός του γενικού θέματος συνεπάγεται πιο ευσύνοπτο πεδίο δράσης και πιο εύκαμπτη διαχείριση του ιστορικού υλικού, γ) την αναγωγή στο γενικό πνεύμα της επανάστασης που επιτυγχάνει τελεσφορότερα η επαγωγική κίνηση από το ειδικό στο γενικό, ενώ η ολιστική σύλληψη υποχρεώνει να κινείται κανείς σ' ένα γενικό και αόριστο πλαίσιο.

α) Ιστορική μνήμη – απομνημόνευση του βασικού ιστορικού υλικού

Πολιτισμός είναι ο αγώνας της Μνήμης ενάντια στη Λήθη
ΜΙΛΑΝ ΚΟΥΝΤΕΡΑ

Είναι πάγιο αίτημα του εκπαιδευτικού μας συστήματος η ανάγκη «συγκράτησης» στη μνήμη όλων των μαθητών των σημαντικότερων γεγονότων της εθνικής και παγκόσμιας ιστορίας. Η υλοποίησή του όμως χωλαίνει σε βαθμό απελπιστικό. Και είναι προφανής η αναγκαιότητα υλοποίησής του, εφόσον απαιτείται μια πρώτη ύλη στέρεη ώστε να οικοδομηθεί με αυτήν ως θεμέλιο η ιστορική γνώση, η ιστορική κρίση, ο ιστορικός στοχασμός, η ιστορική αισθαντικότητα (όπως θα έλεγε ο Σικελιανός), γενικά η ιστορική συνείδηση.

Πρακτικά, αυτό το στάδιο της προπαρασκευής μπορεί να αναλαμβάνει η

Γ' Γυμνασίου γιατί συνδυάζεται με τη διδακτέα της ύλης και γιατί αυτή έχει την ευχέρεια του τριώρου μαθήματος. Μια σειρά δραστηριοτήτων που μπορούν να προγραμματιστούν είναι:

- α) Εντοπισμός των βασικών ιστορικών γεγονότων: τα γεγονότα καταγράφονται και ταξινομούνται στον χρονικό άξονα (κατά έτος) και στον κλασικό τριμερή άξονα (πολεμικά, πολιτικά και διπλωματικά). Στη διαδικασία της επιλογής και απόρριψης των γεγονότων που θα καταγραφούν δημιουργούνται οι πρώτες κρίσεις για την ιεράρχηση των γεγονότων.
- β) Αποδελτίωση: σε λευκά δελτία οι μαθητές γράφουν τυπικά ή καλλιγραφικά – εικαστικά, τον τίτλο ενός γεγονότος (Άλωση της Τριπολιτσάς), έναν όρο (Φαναριώτες), ή ένα πρόσωπο (Ανδρούτσος). Στην πίσω πλευρά του δελτίου αναγράφεται η ταυτότητα του ιστορικού γεγονότος, όρου ή προσώπου. Αυτό μπορεί να στηριχτεί στη σχηματική ερωματοθεσία: έγινε – τι; πού; πότε; πως; γιατί; ποιοι; συνέπειες; Κάθε μαθητής αναλαμβάνει να ταυτοποιήσει ένα-δυο γεγονότα, όρους ή πρόσωπα. Τα σύντομα κείμενά τους παρουσιάζονται, συζητούνται και διορθώνονται, αποκτώντας μια ευσύνοπτη συνθηματική διατύπωση που καταγράφεται στο πίσω μέρος του δελτίου. Έτσι, προκύπτει ένα σύνολο περίπου 100 δελτίων του τύπου: πρώτη πλευρά «Φιλική Εταιρεία» - δεύτερη πλευρά «Μυστική οργάνωση που προετοίμασε την Επανάσταση – Οδησός 1814, Σκουφάς Τσακάλωφ, Ξάνθος, Υψηλάντης».
- γ) Παιχνίδια και διαγωνισμοί: τα δελτία αναπαράγονται στον αριθμό των μαθητών της τάξης κι έτσι κάθε παιδί έχει μια φιλοτεχνημένη «τράπουλα» του 1821. Αυτή μπορεί να αποτελέσει βάση για ανάπτυξη ποικίλων παραλλαγών ενός παιχνιδιού γνώσεων: κάποιος διαβάξει τη μια πλευρά και ο άλλος πρέπει να μαντέψει την άλλη.
- δ) Μνημοτεχνικά ποιημάτια και τραγούδια: κάθε ομάδα γεγονότων (π.χ. όλα τα πολεμικά που συνέβησαν στο ίδιο έτος) μπορούν να ενσωματωθούν σε ένα μνημοτεχνικό ποίημα το οποίο βοηθάει την απομνημόνευση. Την ευρεσιτεχνία της μεθόδου διεκδικούν οι Κρήτες της αρχαϊκής εποχής, οι οποίοι στην εφηβική ηλικία μάθαιναν «τραγουδιστά» σε μνημοτεχνικά ασμάτια τους νόμους της πατρίδας τους. Οι στίχοι μπορούν να προσαρμοστούν μουσικά σε γνωστούς ρυθμούς και μελωδίες ή να συνοδευτούν από μια ρυθμική σωματική κίνηση. Τα γεγονότα της Επανάστασης το 1822 (θάνατος Αλή Πασά, Πέτα, Νάουσα, Χίος, Κανάρης, Δερεβένια, Μεσολόγγι, Κάνιγγα, Ιερά Συμμαχία) έδωσαν το παρακάτω μνημοτεχνικό σιχούρημα από τους μαθητές του Γυμνασίου Ιστιαίας Ευβοίας:

*Χουρσίτ συντρίβει Αλή Πασά/ και πάει κατά το Σούλι/ και εις τον Πέτα
νίκησε/ και τον Μαυροκορδάτο. Εδάμασε ο Λουμπούτ Πασάς/ την κλε-*

φτουριά του Ολύμπου/ και ο Καρά-Αλής κατέσφαξε/ τους έρημους τους Χιώτες. Κανάρης πήρε εκδίκηση/ και καίει τη ναυαρχίδα/ αλλά κι ο Γέρος του Μωριά/ τον Δράμαλη εξοντώνει. Ο Κιουταχής και ο Μεχμέτ/ ζώνουν το Μεσολόγγι/ ο Κάνινγκ γίνεται υπουργός/ μα ο Καποδίστριας φεύγει/ και στη Βερόνα οι βασιλείς/ «δικάζουν» τον Αγώνα.

ε) Παρουσίαση της απομνημόνευσης

- Δημιουργία φυλλαδίου με τους μνημοτεχνικούς στίχους.
- Πλαισίωση με γεωγραφικούς πίνακες ή χάρτες, που προβάλλονται με μηχανή για σλάνιτς ή βιντεοπροβολέα, μέσω υπολογιστή.
- Έκθεση με τις καλύτερες τράπουλες γεγονότων. Θα άξιζε να απεικονιστούν πανοράματα που να περιέχουν πολλά γεγονότα και πρόσωπα καθώς και τους συσχετισμούς τους, σε μορφή αφήγησης με κόμικς: για το 1822, ο Μαυροκορδάτος γελοιογραφικά τρεπόμενος σε φυγή στο Πέτα, μια λεπτομέρεια από τον πίνακα του Ντελακρουά για τη σφαγή της Χίου, προσωπογραφία του Κανάρη, ένα πυρπολικό, ο Κάνινγκ – καρτούν να ανεβαίνει σε θώκο, ο Καποδίστριας με ένα δισάκι να αποχωρεί από το Ρωσικό Υπουργείο των Εξωτερικών, μια φωτογραφία της Βερόνας. Επίσης, μεγάλα ιστορικά διαγράμματα π.χ. με τα διπλωματικά γεγονότα, τα συντάγματα του Αγώνα, τις παρατάξεις του εμφυλίου με τις κυριότερες μάχες κ.λπ.

β) Λαϊκή ιστορική μνήμη

Ο πιο πρακτικός, αρκετά πλούσιος και αντιπροσωπευτικός οδηγός λαϊκής μνήμης για το 1821 είναι η δημοτική ποίηση με τα ιστορικά και κλέφτικα τραγούδια που μπορούν να συνδυαστούν με τα γεγονότα που εκτίθενται, σε απαγγελία ή μελοποιημένη μορφή.

Μια άλλη σημαντική πηγή της λαϊκής ιστορικής μνήμης είναι τα απομνημονεύματα των αγωνιστών όπου παρ' όλη την ποικιλία, τις εμφύλιες διαφορές και τις συγκρουόμενες οπτικές διασώζεται απόφρα η στρωματογραφία της λαϊκής μνήμης του '21.

γ) Η ζώσα λαϊκή ιστορική μνήμη

Η έρευνα για την παρούσα λαϊκή ιστορική μνήμη μπορεί να πάρει ενδεικτικά τις ακόλουθες κατευθύνσεις:

- Οργάνωση ερωτηματολογίου που διερευνά το επίπεδο ιστορικών γνώσεων για την Επανάσταση σε δείγμα μαθητικού πληθυσμού αλλά και μη. Το ερωτηματολόγιο αυτό μπορεί να λειτουργήσει και ως αυτοαξιολογητικό τεκμήριο για τον έλεγχο της αποτελεσματικότητας του πρώτου μέρους της πρότασης για την απομνημόνευση, με το να μελετηθούν συγκριτικά τα

αποτελέσματα πριν και μετά την υλοποίηση του σχεδίου. Κάποιες από τις ερωτήσεις που μπορούν να τεθούν είναι: α) Στα τοπικά πανηγύρια ακούγονται δημοτικά ή άλλα τραγούδια για το '21; β) Στις λαϊκές αφηγήσεις και τα παραμύθια οι παππούδες αφηγούνται λαϊκούς παραδοσιακούς θρύλους ή άλλα «ρεαλιστικότερα» αφηγήματα για το '21; γ) Στις σύγχρονες λαϊκές στιχοπλοκίες, π.χ. στις Κρητικές μαντινάδες για τη Δικτατορία και το Πολυτεχνείο συσχετίζονται κάποια γεγονότα με εκείνα του '21 ή υπάρχουν αναφορές σε πρόσωπα της Επανάστασης;

- Διαδικτυακή σύνδεση με κάποια σχολεία αναφοράς που βρίσκονται σε πόλεις με ιστορικά γεγονότα, όπως το Μεσολόγγι, η Τρίπολη, η Χίος, τα Ψαρά, μπορούν να κάνουν αυτά τα σχολεία πηγές πληροφοριών και αφηγήσεων που θα πλουτίσουν το υλικό των υπολοίπων.
- Έρευνα για τον τοπικό ήρωα ή τις τοπικές μάχες της επανάστασης μπορεί να εμπλουτίσει και να εξειδικεύσει τον εορτασμό του '21 αλλά και να αποτελέσει θέμα αυτοτελούς τοπικής γιορτής.

δ) Λόγια ιστορική μνήμη και λογοτεχνία

Μια ολοκληρωμένη πρόταση γι' αυτό το σκέλος δίδεται στις προηγούμενες σελίδες για τη γιορτή της 25^{ης} Μαρτίου.

ε) Μνήμη θυμική

Μια σημαντική συνιστώσα του σχολικού εορτασμού είναι η προώθηση των βασικών αξιών, σημασιών, προτύπων και αρετών που αφθονούν στην εθνική μνήμη του μεγάλου ξεσηκωμού. Ταξινομώντας τη θεματολογία, τα γεγονότα, τις εξαιρετικές πράξεις, τις σκοτεινές πλευρές του Αγώνα μπορεί η ομάδα προετοιμασίας, με την καθοδήγηση του καθηγητή, να κάνει την αναγωγή τους σε μια σειρά αφηρημένων εννοιών – αξιών, αυτές που θα δώσουν το παιδαγωγικό σύστημα αξιών, θετικών ή αρνητικών προτύπων που προκύπτουν από το ιστορικό γεγονός.

Σχετικά με το '21, αυτές οι αφηρημένες έννοιες – αξίες θα μπορούσαν να προκύψουν στους παρακάτω άξονες:

- α) *Ο προδρομικός οραματισμός – Ρήγας, Κοσμάς ο Αιτωλός*
- β) *Ο μειοψηφικός καταλύτης – Φιλική Εταιρεία, Παπαφλέσσας*
- γ) *Ο μετασχηματισμός του ταπεινού καθημερινού ανθρώπου σε Ήρωα*
- δ) *Η άνιση αναμέτρηση – Χάνι της Γραβιάς, Δεσφενάκια*
- ε) *Ο οίστρος του υποδειγματικού θανάτου – Σούλι, Μεσολόγγι, Διάκος*
- στ) *«Πού πας παλικάρι ωραίο σαν μύθος κι ολόγισια στον θάνατο κολυμπάς» (Σαββόπουλος, για τον Καραϊσκάκη)*

- ζ) Ο φυσικός ηγέτης-καθοδηγητής – Ο Κολοκοτρώνης
- η) Οι σφετεριστές των αγώνων – Κοτζαμπάσηδες, Μαυροκορδάτος
- θ) Η προδοσία
- ι) Ο αναπόδραστος εμφύλιος
- ια) Η θλίψη της «αλλαγής των καιρών» – Η φυλάκιση του Κολοκοτρώνη, η περιθωριοποίηση και οι διωγμοί των πρωταγωνιστών
- ιβ) Η απεγνωσμένη αντίσταση – Το ληστροικό ζήτημα

στ) Ορθολογική – κριτική μνήμη

Η πιο κρίσιμη αλλά και κορυφαία στιγμή της ιστορικής μνήμης είναι η κριτική και ορθολογική της εξέταση, ο ιστορικός στοχασμός, οι αναθεωρήσεις των ιστορικών «κοινών τόπων», η εποικοδομητική και δημιουργική υπέρβασή τους, η προσέγγιση της ιστορικής πραγματικότητας.

Ως θεματολόγιο της κριτικής ματιάς για το '21, θετικής ή σκεπτικιστικής, μπορεί να προταθεί η εξής δέσμη θεματικών πυρήνων:

- α) Ο πρωτοποριακός, διεθνής ιστορικός ρόλος της Επανάστασης
- β) Η Επανάσταση ως βασικό έναυσμα, διεθνώς, για την αναξωπύρωση της υπνώττουσας, λόγω της Ιεράς Συμμαχίας, επαναστατικής και δημοκρατικής ιδέας του πνεύματος του Διαφωτισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων
- γ) Η κοινωνική ταυτότητα των επαναστατικών δυνάμεων και τα συγκρουόμενα συμφέροντα και γραμμές δράσης
- δ) Το κυμαινόμενο στερεότυπο του προδότη
- ε) Οι Φαναριώτες και οι εναλλακτικές λύσεις
- στ) Η αδυναμία στρατηγικής για την προστασία των αμάχων
- ζ) Η συχνή μεταστροφή των Φιλελλήνων σε ανθελληνισμό και η στάση του Βύρωνα
- η) Ο Εμφύλιος και η σύνδεσή του με τον Θουκυδίδη
- θ) Τα Συντάγματα, ο «Θούριος» του Ρήγα και η οικουμενική ιδεολογία του '21

2. Φιλολογική προετοιμασία

Προπαρασκευαστική διαθεματική εξοικείωση με την ποίηση του Κάλβου: προτείνεται η μελέτη της γλώσσας του και η σύνταξη ενός μικρού λεξικού των Ωδών. Αυτό περιέχει τις Καλβικές λέξεις που είτε είναι νεολογικές είτε είναι ακατανόητες από τους μαθητές είτε είναι σπάνιες και εντυπωσιακές. Το λεξικό αυτό μπορεί να γραφεί με εικαστικά στοιχεία σε λευκά

δελτία: από τη μία πλευρά η Καλβική λέξη με την παραπομπή και από την άλλη η ερμηνεία της. Το λεξικό που προέκυψε από την αποδελτίωση περνά από κάθε τμήμα, μοιράζονται από ένα δύο δελτία σε κάθε μαθητή και με βάση τις παραπομπές γίνονται αναγνώσεις των οικείων στροφών.

3. Μουσική προετοιμασία

Μελέτη της μετρικής των *Ωδών* με βάση τις *Επισημειώσεις* του ίδιου του Κάλβου (Ανδρέας Κάλβος, *Ωδαί*, Ίδρυμα Ουράνη, 1988, σελ. 190–197). Από εδώ μπορεί, με τον συντονισμό του καθηγητή της μουσικής, να προκύψει η μουσική εκφορά ορισμένων μετρικών στοιχείων των *Ωδών*. Για παράδειγμα, εισαγόμενοι στη μουσική αξία της εναλλαγής μακρών, βραχέων, δίχρονων στον στίχο, μπορούν τα παιδιά να επιλέξουν τρία όργανα με αντίστοιχες χρονικές αξίες (ένα πνευστό για τα μακρά, ένα κρουστό για τα βραχέα και ένα νυκτό για τα δίχρονα) και να προσεγγίσουν τις λέξεις του ποιήματος ως φορείς ηχητικής και όχι νοηματικής σήμανσης, φτάνοντας ως το δομικό στοιχείο συσχέτισης τη συλλαβή. Μια ομαδική μετρική απαγγελία σε συνδυασμό με την ενόργανη εκφορά των μουσικών αξιών μπορεί να δημιουργήσει εκπλήξεις.

Οι μαθητές μελετούν τρόπους απαγγελίας και μουσικής εκφοράς ενός κειμένου. Χρήσιμο υλικό είναι οι ηχογραφημένες απαγγελίες ποιημάτων ή πεζών από τους ίδιους τους συγγραφείς τους όπως τον Παλαμά, τον Σεφέρη, τον Εμπειρικό κ.λπ. (Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης - <http://www.snhell.gr/apagelia.html> – Δισκογραφική Εταιρεία *Λύρα* - <http://www.lyra.gr/eshop.asp?code=73979335848781238200331941&lng=GR&cat=13>). Εδώ ταξινομούνται οι διαφορετικοί τρόποι εκφοράς (μουσική, θεατρική, χρωματισμένη συναισθηματικά, ουδέτερη, στομφώδης, με κέντρο το νόημα ή τον εσωτερικό ρυθμό). Επίσης, μελετώνται οι δημοφιλείς φωνές, από το θέατρο, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση, τους DJ, τον περιφερόμενο πωλητή, της λαϊκής και του υπαίθριου πανηγυριού, τον παλιό ντελάλη, τον ψάλτη και τον παπά. Τα παιδιά μπορούν να ασκηθούν σ' όλους αυτούς τους τύπους εκφοράς κειμένου και να παίξουν υποδουόμενοι και αλλάζοντας ρόλους. Μπορούν, επίσης, να καλέσουν στο σχολείο ένα τέτοιο πρόσωπο της περιοχής τους (π.χ. τον Αλέξη Κωστάλα, τον ψάλτη της εκκλησίας τους, τον αγαπημένο τους εκφωνητή κάποιας εκπομπής κ.λπ.), οργανώνοντας ένα εργαστήριο μελέτης των διαφορετικών τύπων εκφώνησης, ή καλώντας τους ως συμμετόχους στη γιορτή τους. Με όλες αυτές τις αναφορές και την καθοδήγηση του καθηγητή τους διαμορφώνουν το προσωπικό τους στυλ, που προσιδιάζει και στο εκφερόμενο κείμενο. Μπορούν, επίσης, με ψηφιακά μέσα (προγράμματα: wavelab, soundforge, cooledit, cubase) να α-

ναλύσουν την αγαπημένη τους, ή καταλληλότερη για το κείμενο, φωνή και να παρέμβουν στο ύψος, τη διάρκεια ή, με τη χρήση φίλτρων, στο χρώμα, τροποποιώντας πειραματικά τον τύπο εκφοράς του κειμένου. Αυτό, κυρίως, θα τους εξοικειώσει με τις πολλαπλές δυνατότητες που έχουν οι ίδιοι να παίζουν με τη φωνή τους.

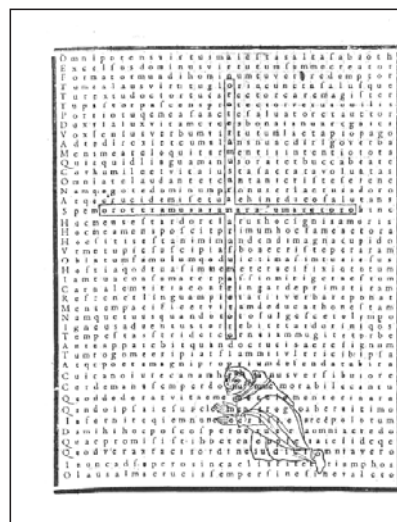
Ένα προνομιακό στη σχέση του με το Καλβικό ύφος έργο μπορεί να είναι οι *Ελληνικοί Χοροί* του Νίκου Σκαλκώτα (1904 - 1949 – *Νίκος Σκαλκώτας*, έκδοση MINOS - EMI, 1999). Και εδώ, όπως στον ποιητικό λόγο, ο ήχος αναλύεται στα δομικά του στοιχεία, που είναι τα μοτίβα και τα ρυθμικά σχήματα. Στους *Χορούς* είναι εύκολα αναγνωρίσιμα και τα δύο. Τα παιδιά μπορούν να διαλεχθούν με τον λόγο του Κάλβου, επαναλαμβάνοντας αποσπασματικά μοτίβα και ρυθμούς των Χορών, παιγμένα με κρουστά και πνευστά όργανα. Στο τέλος κάθε τέτοιου κύκλου θα ακούγεται ολόκληρο το απόσπασμα από τον δίσκο.

Άλλες χρήσιμες πηγές ήχων για τη γιορτή μπορούν να είναι: α) Μίκης Θεοδωράκης, *Ωδές*, β) Νίκος Μαμαγκάκης, *Ερωτόκριτος* και *Μπολιβάρ*, γ) Δήμος Μούτσης, *Τετραλογία*, πάνω στον Σεφέρη, δ) Ιάνης Ξενάκης, *Πολλά τα δεινά*, με θέμα την Αντιγόνη (<http://www.iema.culture.gr/iema>). Το τελευταίο αυτό μπορεί να λειτουργήσει οδηγητικά στους τρόπους ανάγνωσης και μουσικής εκφοράς του κειμένου της τραγωδίας.

4. Εικαστική προετοιμασία

Επειδή οι λέξεις στην ποίηση του Κάλβου έχουν ένα σχεδόν από – υλικό περιεχόμενο, οι μαθητές μπορούν να παίξουν εικαστικά με την ίδια τη γραφή της λέξης. Εισαγόμενοι στην παράδοση αλλά και στις πιο αβανγκάρντ αντιλήψεις του «λετρισμού» μπορούν να φτιάξουν ολοκληρωμένα έργα χρησιμοποιώντας αυτές τις τεχνικές με τις λέξεις του Κάλβου (Για μια εισαγωγή στη συγκεκριμένη, οπτική, διαστηματική, φωνητική ποίηση δεξ το βιβλίο του Πιέρ Γκαρνιέ: *Διαστηματισμός*, Εκδόσεις Δίφρος, 1967 και στην ιστοσελίδα: <http://www.ubu.com/>). Η υλοποίηση μπορεί να γίνει από ομάδα 10 περίπου μαθητών με τους καθηγητές της γλώσσας και των εικαστικών.

Μελέτη της εικονοποιίας του Κάλβου και εικαστική της απόδοση από μαθητές. Προπαρασκευαστικά, μπορούν να εντοπιστούν ολοκληρωμένες ποιητικές εικόνες, να τους δοθεί τίτλος, να αναλυθούν στα επιμέρους εικαστικά στοιχεία (π.χ. στη λβ' στροφή, δεξιό σφιγμένο χέρι, πλεξίδα μαλλιών, πιάσιμο της πλεξίδας, κεφαλή τυράννου, ποιητής). Με βάση αυτές τις αποσπασματικές εικόνες τα παιδιά καλούνται να κάνουν σκι-

τσογραφικές δοκιμές (ως οδηγός θα μπορούσε να χρησιμεύσει το σημειωματάριο του Πικάσο, όπου αυτός συγκέντρωνε τα σκίτσα προετοιμασίας της Γκουέρνικα). Προτείνεται η δημιουργία προσωπικών σημειωματαρίων των παιδιών όπου καταγράφονται οι δοκιμές τους για μεγάλο χρονικό διάστημα. Έτσι κι αλλιώς, πέραν της συγκεκριμένης γιορτής, αυτό θα τους βοηθούσε να διαβάζουν με συστηματικό εικαστικό τρόπο τον κόσμο.

5. Χρήση πολυμέσων

Μελέτη των γεωγραφικών αναφορών των Ωδών και δημιουργία χάρτη της Καλβικής ποίησης, με τη χρήση υπολογιστή. Στόχος είναι να τεθούν στον ιστορικό χάρτη της εποχής οι Καλβικές αναφορές, με ένθετα εικαστικά στοιχεία (πίνακες, σκίτσα, προσωπογραφίες ηρώων κ.λπ.) που συνδέονται με ιστορικά ή ποιητικά γεγονότα (π.χ. η καταστροφή της Χίου με τον ομότιτλο πίνακα του Ντελακρουά).

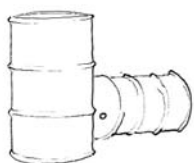
Να εντοπιστούν τα επαναστατικά συνθήματα που βρίσκουμε στις Ωδές (π.χ. *Θέλει αρετήν και τόλμη η ελευθερία*), να δουλευτούν με τη βοήθεια εργαλείων του υπολογιστή, να τυπωθούν σε φέιγ βολάν ή σε πανό. Σε μια πιο προχωρημένη εικαστική δουλειά θα μπορούσε να εισαχθεί η μεταξοτυπία (η τεχνική της περιγράφεται στο κεφάλαιο της τεκμηρίωσης, σελ. 217).

6. Η σκηνοθεσία – υλοποίηση της γιορτής

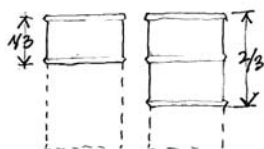
Στην ολομέλεια των μαθητών προβάλλεται μια βιντεοσκοπημένη συνέντευξη του συντονιστή καθηγητή (που έχει πάρει ένας επιλεγμένος από την τάξη μαθητής), όπου αυτός εξηγεί το θέμα της γιορτής και δίνει τα βασικά στοιχεία που προϋποτίθενται για την κατανόησή της. Επίσης, προβάλλονται κάποια στιγμιότυπα από τις εργασίες των ομάδων κατά την προετοιμασία της γιορτής.

Απαγγέλλεται το κείμενο αναφοράς στο σύνολό του. Τα παιδιά έχουν ήδη επεξεργαστεί τρόπους απαγγελίας με μουσική εκφορά. Για το συγκεκριμένο κείμενο αναφοράς μπορεί να καλλιεργηθεί μια σωματικότερη σχέση με το επαναστατικό πνεύμα του Κάλβου, αν τα παιδιά συνοδεύσουν μια κυκλική εναλλασσόμενη απαγγελία των Ωδών με ομαδική υπόκρουση ενός απλού επανα-

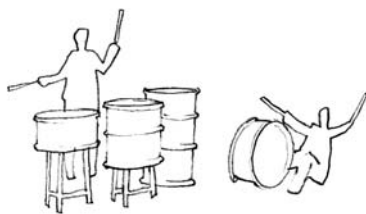
ΜΟΥΣΙΚΙΑ ΒΑΡΕΛΙΑ

Αιάσφρα παλιά βαρέλια

Κόσμη βαρέλιωι σε διαφορετικώ ύψος

Τρόποι χρήσεως των βαρέλιωι ώς κρουστά

λαμβάνομενου ρυθμού σε απλά μεταλλικά βαρέλια παίζοντας με χοντρά στικς. Μπορούν να προστεθούν και οι κρούστες της μαθητικής μπάντας με κανονικά τύμπανα, καθώς και άλλα αυτοσχέδια κρουστά.

Σε δεύτερο κύκλο, το κείμενο αναφοράς απαγγέλλεται τμηματικά συνοδευόμενο από εκφώνηση του εκάστοτε θεματικού άξονα. Ταυτόχρονα με την ανακοίνωση εμφανίζεται στη σηνή η αντίστοιχη ομάδα παρουσίασης των παράλληλων κειμένων. Κάθε ομάδα μπορεί να έχει το διακριτό της σύμβολο (π.χ. μια από τις πολλές διαφορετικές σημαίες του '21, διαφορετική κατά περιοχή ενδυμασία, τις συνθηματικές φράσεις που θα έχουν επεξεργαστεί κ.λπ.).

Το υπόλοιπο υλικό

Κάθε εικόνα που εμφανίζεται έχει τις εξής εναλλακτικές τακτικές σχολιασμού: α) μουσικό (σολωμικό επίγραμμα για τα Ψαρά – πίνακας Ντελακρουά – αντάτζιο Αλμπινόνι), β) ρητό (όρκος Φιλικών – ομόθεμος πίνακας Τσόκου – ανάλυση από μαθητή κατά πόσον αποδίδει ο πίνακας τα βασικά στοιχεία του κειμένου), γ) αμοιβαίο εικαστικών στοιχείων (με συνειρμική ροή, λογική ή σουρεαλιστική). Στην τελευταία περίπτωση και σε σχέση με τα προτεινόμενα κείμενα στον τρίτο θεματικό άξονα (εικόνες καταστροφής και ανθρώπινου πόνου) μπορούμε να οδηγηθούμε α) με λογική ροή σε ζωγραφικούς πίνακες εποχής, από άλλους πολέμους, από ιστορικές ή και σύγχρονες φωτογραφίες του Τύπου ή των μαθητών), β) με συνειρμική ροή στο *Ελληνόπουλο* του Ουγκώ, εικόνες ενός παιδιού που κλαίει, σύννεφων, πολέμου, παιχνιδιού και με υπερρεαλιστική ροή στο ποίημα του Βαλαωρίτη μπορούμε να έχουμε διαδοχικά, φωτογραφία μιας άδειας τάξης, μια αγχόνη.

Χρήσιμες πηγές υλικού:

<http://www.culture.gr/4/42/421/42103/42103e/g42103e1.html>,

<http://www.parliament.gr/1821>, <http://www.ime.gr>,

<http://www.makriyannis.gr>,

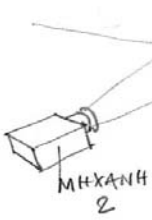
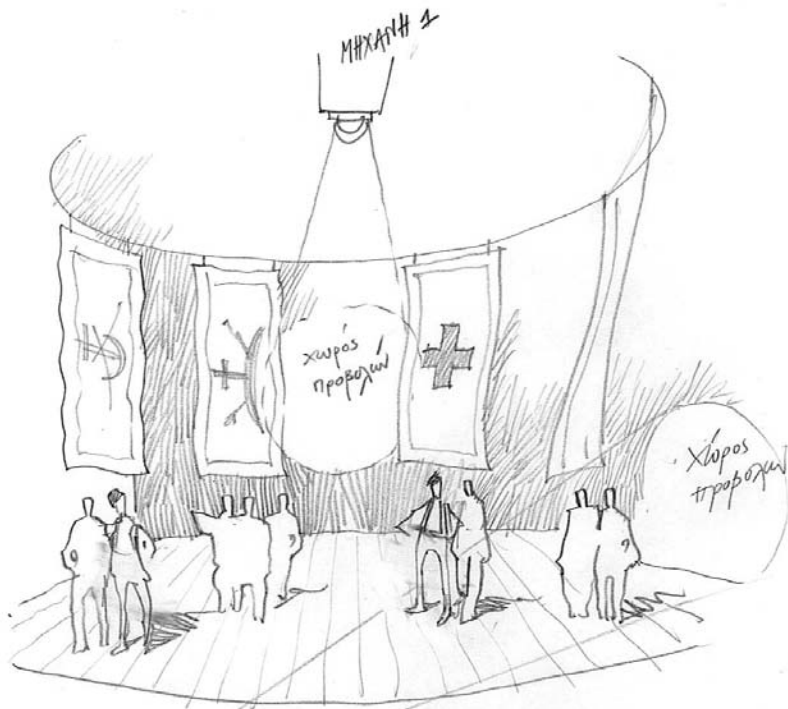
<http://www.culture.gr/2/21/214/21406m/g21406m.html>,

<http://www.benaki.gr>,

<http://www.ocaiw.com/index.htm>,

<http://www.louvre.fr>,

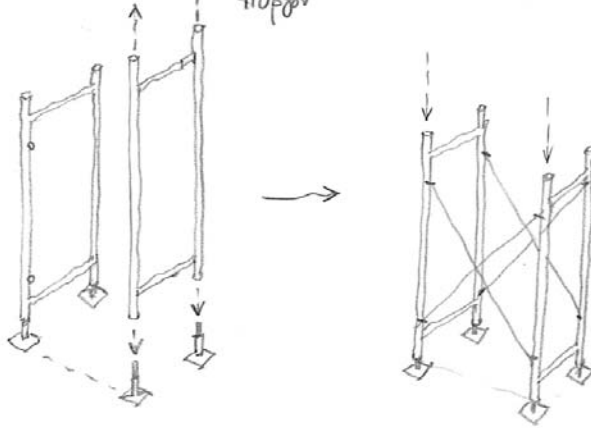
http://www.artcyclopedia.com/artists/delacroix_eugene.html

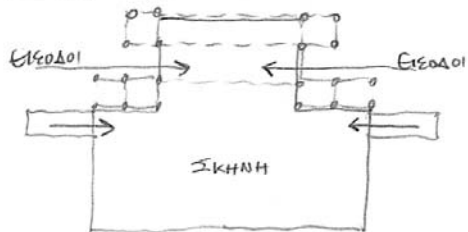
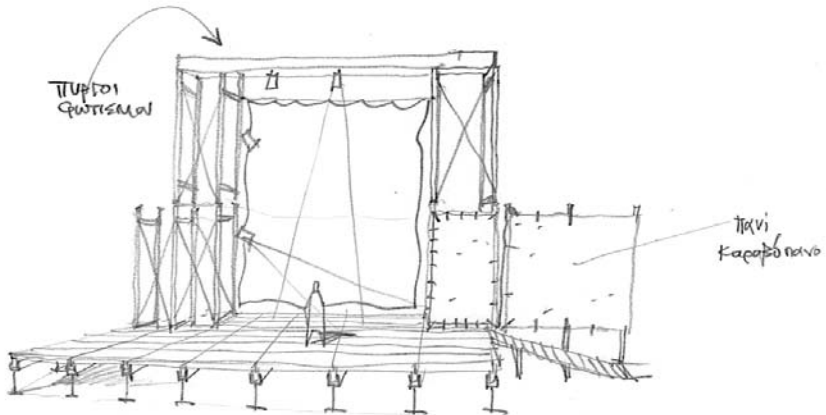
ΣΤΗΛΙΜΟ
ομάδων με Διακριτή
Είσοδο
Π.Χ. Εμπόσια ταξ Ανώτατα
Τοπικές Φορολογίες

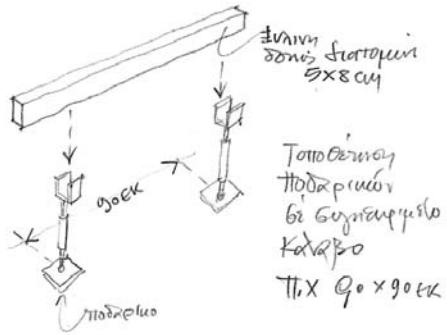
ΤΥΠΟΙ
ΣΚΑΛΩΣΕΩΣ

ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ
ΑΛΛΩ
ΤΥΠΟΥ

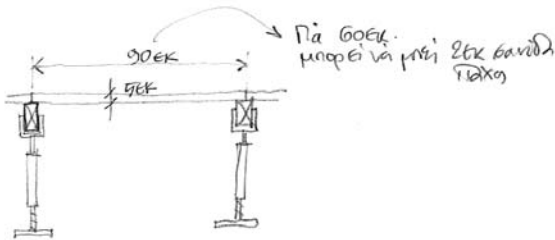

ΤΥΠΟΙ
ΣΠΩΣΜΑΤΩΣ

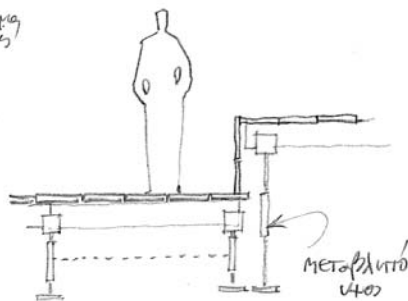
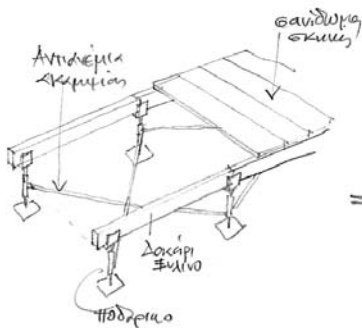

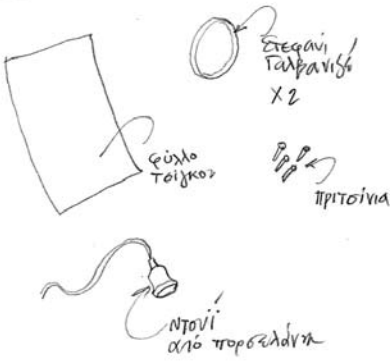
ΠΡΟΣΑΡΤΗΣΗ, ΣΥΡΙΤΣΕΣ ΣΑΝΕΔΑΙΟΚΥΜΙΣ

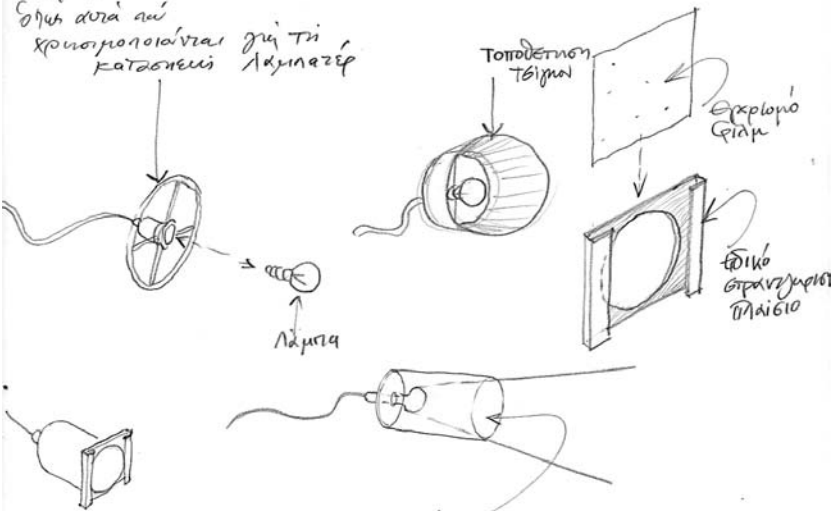
Τομή τριώνων ούκων

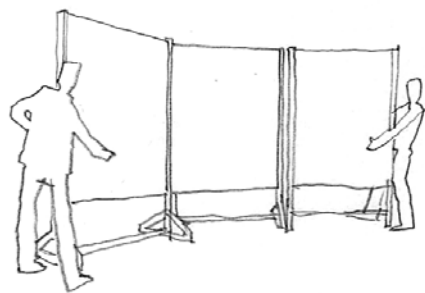
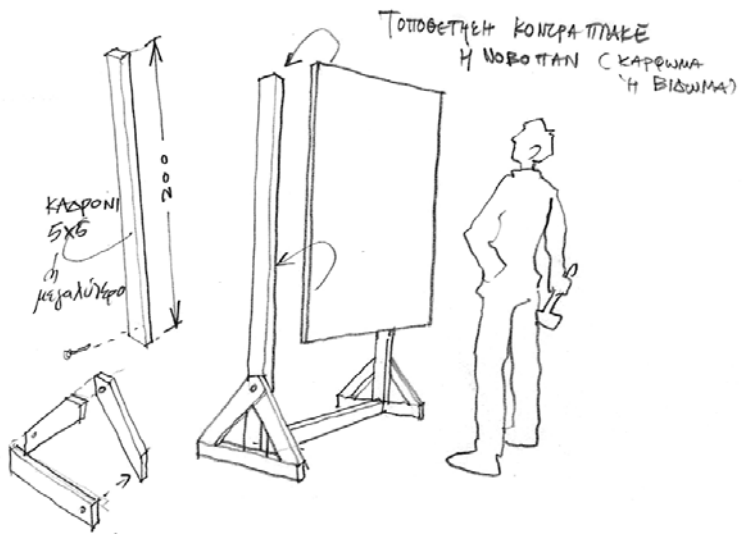
ΦΩΤΙΣΜΕΣ

Στεγάνια
όπως αυτά εδώ
χρησιμοποιούνται για τη
κατασκευή Ακτινωτές

Λάμπη
Της Εξόδου με όσι χρώμα Φίλη Δείγμα

ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ
ΤΡΟΠΟΙ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗΣ
ΤΩΝ ΠΛΑΚΩ

Γ'

ΕΘΙΜΙΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΚΑΙ ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

- I. Λαϊκός πολιτισμός, λαογραφία και σχολείο
- II. Η γιορτή για τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά

I. Λαϊκός πολιτισμός, λαογραφία και σχολείο

Παρά το γεγονός ότι η παράδοση εξακολουθεί να υπάρχει ως πολιτισμικό υπόβαθρο σε πολλές πλευρές της σύγχρονης ζωής, εντούτοις η διδασκαλία του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού μέσα στο σχολείο, σύμφωνα με τα πορίσματα της επιστήμης που τον μελετά, της λαογραφίας, περιορίζεται σε κάποιες περιστασιακές και αποσπασματικές αναφορές. Ένα αντιστάθμισμα σε αυτή την διαμορφωμένη πραγματικότητα μπορεί να αποτελέσουν οι πολιτιστικές εκδηλώσεις και παραγωγές που προτείνονται σε αυτό το βιβλίο με θέματα από τον ελληνικό παραδοσιακό και σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό.

Αντικείμενο

Το κεφάλαιο του συγκεκριμένου βιβλίου που αφορά το λαϊκό πολιτισμό έχει ως αντικείμενο την εισαγωγή των μαθητών στον ελληνικό παραδοσιακό και σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό. Η επαφή των μαθητών με τη μορφή και το περιεχόμενο του λαϊκού πολιτισμού γίνεται με διάφορες εργασίες που αναλαμβάνουν οι μαθητές μέσα από σχέδια εργασίας και τις οποίες αργότερα παρουσιάζουν είτε με τη μορφή πολυσύνθετων πολιτιστικών εκδηλώσεων είτε με τη μορφή ημερίδας, βιβλίων, σχολικών περιοδικών, άρθρων, τεχνικών ή καλλιτεχνικών κατασκευών, συνθέσεων κ.λπ.

Σκοπός

Ο σκοπός των προτάσεων του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι η βιωματική επαφή των μαθητών με την ελληνική λαϊκή παράδοση, ώστε με αυτόν τον τρόπο να αποκτήσουν οι μαθητές μία εμπειρία του παραδοσιακού και σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού και όχι απλώς μια θεωρητική γνώση.

Στόχοι

Οι στόχοι των σχεδίων εργασίας που προτείνονται μπορούν να συνοψιστούν στην ανάπτυξη του γνωστικού και βιωματικού κεφαλαίου των μαθητών σχετικά με το λαϊκό πολιτισμό σε τοπικό - εθνικό επίπεδο και στην αναγνώριση της σημασίας που έχει ο λαϊκός πολιτισμός για τη σημερινή σύγχρονη κοινωνία και για την επικοινωνία μέσα σε αυτήν. Ειδικότερα μπορούμε να πούμε για κάθε κατηγορία στόχων τα ακόλουθα:

Γνωστικοί στόχοι:

- α) Μέσα από τις εργασίες που πρόκειται να αναλάβουν οι μαθητές κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους στόχος είναι να προσεγγίσουν και να γνωρίσουν βιωματικά, τόσο ως προς τη μορφή όσο και ως προς το πε-

ριεχόμενο, τον παραδοσιακό και το σύγχρονο λαϊκό πολιτισμό χρησιμοποιώντας ως αφετηρία τα συμπεράσματα της σύγχρονης λαογραφικής επιστήμης.

- β) Άλλος στόχος είναι να κατανοήσουν, χρησιμοποιώντας ως μεθοδολογικά όργανα την επιτόπια έρευνα και τη μελέτη πρωτογενών πηγών αλλά και λαογραφικών βοηθημάτων, τις ιστορικές και κοινωνικές διαδικασίες με τις οποίες εξελίσσεται ο πολιτισμός και ειδικότερα τη διαδικασία την οποία ακολουθούσε στη διαμόρφωσή του ο σύγχρονος ελληνικός πολιτισμός, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο.
- γ) Ένας ακόμη γνωστικός στόχος είναι να κατανοήσουν τη δυναμική φύση του λαϊκού πολιτισμού και τη δυνατότητα που αυτός έχει να παραλλάσσεται και να μετεξελίσσεται.

Κοινωνικοί στόχοι:

- α) Ένας πρώτος τέτοιος στόχος είναι η συνειδητοποίηση της τοπικής και εθνικής ταυτότητας των Ελλήνων μαθητών στην προοπτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και της παγκόσμιας κοινότητας.
- β) Μέσα από τις δραστηριότητες που πρόκειται να αναλάβει ο μαθητής κατά την επιτέλεση του σχεδίου δράσης μαθαίνει να ανιχνεύει το λαογραφικό υπόβαθρο πολλών από τις εκδηλώσεις της σύγχρονης ζωής, να ανακαλύπτει το χαμένο τους νόημα, να τις κατανοεί πληρέστερα και να αποκαθιστά την επικοινωνία του παρελθόντος με το παρόν.
- γ) Η επαναφορά στο προσκήνιο της συγκεκριμένης χρονικής ετερότητας μαζί με όλο το πολιτισμικό της υπόβαθρο συντελεί ώστε πολλές βεβαιότητες της εποχής μας να εξετάζονται συγκριτικά σε σχέση με την οργάνωση των παραδοσιακών κοινωνικών δομών, και σε σχέση με τον παραδοσιακό πολιτισμό γενικότερα. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για μια κριτική στάση απέναντι στη νεοτερικότητα και για ενίσχυση των κοινωνικών αξιών που συνδέονται με την αλληλεγγύη, τη συνεργασία και τη φιλοξενία.

Βασικές έννοιες στη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού

Ο καθηγητής, ο οποίος θα αναλάβει να προτείνει στους μαθητές και να επιβλέπει την εκπόνηση ενός σχεδίου εργασίας με θέμα από το χώρο του λαϊκού πολιτισμού, είναι σκόπιμο να έχει κατανοήσει ο ίδιος από πριν τι είναι λαϊκός πολιτισμός, ποιος είναι ο φορέας του, με ποια διαδικασία εξελίσσεται και πώς προσεγγίζεται επιστημονικά. Γι' αυτό κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία σύντομη αναφορά στην έννοια του λαϊκού πολιτισμού και στην επιστήμη που τον μελετά, τη Λαογραφία.

Έχει επικρατήσει, όταν αναφερόμαστε στην έννοια «λαϊκή παράδοση»,

να πηγαίνει το μυαλό μας στον πολιτισμό των αγροτικών κοινοτήτων. Και είναι λογικό αυτό, αφού μέχρι σχετικά πρόσφατα η πλειονότητα του πληθυσμού παρέμενε στον αγροτικό χώρο και ασχολούνταν με τις αγροτικές καλλιέργειες. Ωστόσο, λαϊκός πολιτισμός δεν είναι μόνο ο αγροτικός πολιτισμός. Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, με την ανάπτυξη της τεχνολογίας και την εμφάνιση νέων τεχνικών διαδικασιών στην καλλιέργεια της γης και ιδίως μετά το κύμα της εσωτερικής μετανάστευσης, ο αγροτικός πολιτισμός βρίσκεται σε υποχώρηση. Ο αγροτικός πληθυσμός στρέφεται και εγκαθίσταται στην πόλη μεταφέροντας μαζί του συνήθειες και στάσεις ζωής, εκ των οποίων άλλες αδρανοποιούνται και αποβάλλονται, άλλες επιβιώνουν ως θραύσματα και άλλες προσαρμόζονται στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα αποκτώντας κάποτε καινούργιο νόημα. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής είναι η διαμόρφωση ενός συνεχούς και ενός διαύλου επικοινωνίας ανάμεσα στον ύπαιθρο χώρο και τον αστικό. Παράλληλα, όμως, καινούργιες συνήθειες και πρακτικές εμφανίζονται στην πόλη διαμορφώνοντας με τη σειρά τους ένα δικό της πολιτισμό, τον πολιτισμό της πόλης, και μια «παράδοση» η οποία, μπορεί να μην είναι μακρόχρονη, όμως έχει τη δική της δυναμική.

Σήμερα, λοιπόν, όταν αναφερόμαστε στην παράδοση και στον λαϊκό πολιτισμό, καλό είναι να αποφεύγουμε τις σχηματοποιήσεις. Είναι σκόπιμο να διευκρινίζουμε στους μαθητές πως, εκτός από τον πολιτισμό της αγροτικής κοινότητας, υπάρχει και ο πολιτισμός της πόλης.

Λέγοντας νεοελληνικό παραδοσιακό πολιτισμό εννοούμε τον πολιτισμό των αγροτικών κοινοτήτων, ο οποίος ήκμασε στα τέλη του 17^{ου} και το 18^{ου} αι., ενώ βρισκόταν σε ισχύ μέχρι και το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μετά από το χρονικό σημείο αυτό οι ανακατατάξεις που εμφανίστηκαν ήταν ριζικές, τόσο στον τομέα παραγωγής όσο και στον κοινωνικό και πολιτιστικό τομέα, και εγκαινίασαν μία περίοδο σκληρής δοκιμασίας για τον παραδοσιακό πολιτισμό. Αναφερόμενοι στο νεοελληνικό αστικό λαϊκό πολιτισμό εννοούμε κυρίως τον πολιτισμό της πόλης, στην ολότητά του, ο οποίος εμφανίζεται στον αστικό χώρο στα τέλη του 18^{ου} αι. και φτάνει μέχρι σήμερα έχοντας αρκετά στοιχεία του αγροτικού παραδοσιακού πολιτισμού. Αυτός, ωστόσο, εμπεριέχει και αυτόνομες μορφές λαϊκού πολιτισμού, οι οποίες είναι καθαρά αστικές. Σήμερα ο αστικός πολιτισμός γνωρίζει μία γεωγραφική και ιδεολογική εξάπλωση φθάνοντας μέχρι και τις αγροτικές κοινότητες της ελληνικής ενδοχώρας.

Η επιστήμη που μελετά το λαϊκό πολιτισμό είναι η Λαογραφία – στο εξωτερικό έχει διάφορες ονομασίες Folklore (Αγγλία, Αμερική), Volkskunde (Γερμανία) κ.ά. – και ιδρύθηκε στα τέλη του 19^{ου} αι. Ιδρυτής της Ελληνικής λαογραφίας είναι ο Ν. Γ. Πολίτης (1852 - 1921). Αντικείμενο της λαο-

γραφίας είναι ο πολιτισμός των ιστορικών λαών, εκείνων, δηλαδή, που βρίσκονται σε μια εξελιγμένη βαθμίδα από οικονομική, κοινωνική και τεχνολογική άποψη. Το πεδίο έρευνας και μελέτης της λαογραφίας είναι στα όρια του έθνους – κράτους μέσα στο οποίο ανήκει και ο ίδιος ο λαογράφος. Από άποψη περιεχομένου ο πολιτισμός της λαογραφίας περιλαμβάνει το σύνολο των εκδηλώσεων του ανθρώπου.

Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα των πολιτισμικών φαινομένων που μελετά η λαογραφία είναι η ομαδικότητα. Αυτό σημαίνει πως στην κατηγορία των λαογραφικών φαινομένων μπορούν να ενταχθούν, μαζί μ' εκείνα που τα χαρακτηρίζει η μακροβιότητα, και τα διάφορα νεοτερικά φαινόμενα που χαρακτηρίζουν την εποχή μας, αρκεί, βέβαια, να τα διακρίνει η ομαδικότητα στη συμπεριφορά (π.χ. οι άτυπες κοινωνικές ομάδες, οι σχολικές εκδρομές, η μόδα, το εργατικό κίνημα, η διαδήλωση κ.λπ.).

Ο φορέας του λαϊκού πολιτισμού είναι ο λαός. Σύμφωνα με τη σύγχρονη λαογραφία, ο «λαός» είναι ένας όρος περιγραφικός ο οποίος δεν περιορίζεται ως προς το περιεχόμενό του αποκλειστικά σε ορισμένα μόνο στρώματα της κοινωνίας (π.χ. αγροτικά ή κατώτερα οικονομικά), αλλά συμπεριλαμβάνει το σύνολο της κοινωνίας (αγροτικά, εργατικά και αστικά στρώματα). Ο λαός, δηλαδή, εκλαμβάνεται ως μία πολυταξική και πολυστρωματική έννοια.

Μεθοδολογικές επισημάνσεις

Η μέθοδος, ο τρόπος, δηλαδή, που επιλέγουμε για να προσεγγίσουμε ένα φαινόμενο σχετίζεται πάντα με τη φύση και τα χαρακτηριστικά του ίδιου του φαινομένου. Αυτό σημαίνει πως, για να μελετήσουμε ένα φαινόμενο και να επιλέξουμε μία μέθοδο με την οποία θα το προσεγγίσουμε, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τα χαρακτηριστικά του φαινομένου.

Στην προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού θα πρέπει να έχουμε πάντα υπόψη μας πως ο λαϊκός πολιτισμός δεν είναι ένα α-ιστορικό φαινόμενο, αλλά προσδιορίζεται από τις εκάστοτε ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες. Αυτό σημαίνει πως στην έρευνα του λαϊκού πολιτισμού και των πολιτισμικών του φαινομένων θα πρέπει να αποφεύγουμε τις ωραιοποιήσεις του παρελθόντος και τα αβασάνιστα συμπεράσματα. Προκειμένου να ερμηνεύσουμε σωστά τα πολιτισμικά φαινόμενα, θα πρέπει να τα εντάσσουμε πάντα στο αντίστοιχο ιστορικό και κοινωνικό τους πλαίσιο, να τα εξετάζουμε δηλαδή χρησιμοποιώντας την ιστορικο-κοινωνική μέθοδο.

Τα τελευταία χρόνια γίνεται όλο και περισσότερο αποδεκτό από τα μέλη της επιστημονικής κοινότητας πως η θετικιστική προσέγγιση των κοινωνικών φαινομένων με τη χρήση ποσοτικών μεθόδων, ποσοτώσεων, δει-

κτών, σχεδιαγραμμάτων κ.λπ. δεν φθάνει στην καρδιά του προβλήματος και δεν μας αποκαλύπτει τη σημασία που έχουν τα φαινόμενα για τον ίδιο τον άνθρωπο. Αντί της θετικιστικής προσέγγισης, γίνεται λόγος για την ανάγκη μιας ποιοτικής μεθόδου έρευνας, η οποία δεν στηρίζεται τόσο στις ποσοτικές μετρήσεις και στις ποσοτώσεις όσο στη βιωματική προσέγγιση του αντικειμένου με τη συμμετοχή στα δρώμενα και την, όσο είναι αυτό δυνατό, προσεκτική παρατήρησή τους.

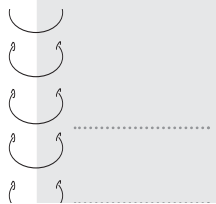
Προτού προχωρήσουμε στην έρευνα, θα πρέπει να έχουμε ξεκαθαρίσει μέσα μας το αντικείμενο που πρόκειται να μελετήσουμε και τι ζητάμε να βρούμε. Αυτό θα μας βοηθήσει να οργανώσουμε καλύτερα την έρευνά μας, να διατυπώσουμε τα κατάλληλα ερωτήματα στους πληροφορητές μας και θα μας προστατεύσει από πελαγοδρομήσεις.

Όσοι έχουν ασχοληθεί με τον παραδοσιακό πολιτισμό της αγροτικής κοινότητας γνωρίζουν πως παρά τις εσωτερικές της κοινωνικές διαφοροποιήσεις αυτή διακρινόταν για την πολιτισμική της ομοιογένεια. Τα πράγματα όμως αλλάζουν, όταν μεταφερόμαστε σε άλλους κοινωνικούς σχηματισμούς και σε άλλες κλίμακες. Όταν το αντικείμενο μελέτης μας είναι η πόλη, θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας τις διαφορετικές ιστορικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που ισχύουν στην πόλη, ώστε να μην την προσεγγίζουμε όπως θα προσεγγίζαμε μια αγροτική κοινότητα. Η πόλη ως κοινωνικό μόρφωμα διακρίνεται για τον κοινωνικό της κατακερματισμό, ο οποίος μεταφράζεται και σε πολιτισμικό κατακερματισμό. Επομένως, όταν μελετούμε τον πολιτισμό της πόλης, είναι σκόπιμο να έχουμε υπόψη μας πως αναφερόμαστε σε διάφορες κοινωνικές ομάδες και τάξεις, οι οποίες στη σύνθεσή τους μας δίνουν την ολότητα του πολιτισμού της πόλης.

Το ζητούμενο στην έρευνα, εκτός από την απλή συλλογή του υλικού, είναι η διατήρηση της ατμόσφαιρας μέσα στην οποία βρίσκεται το αντικείμενο της έρευνάς μας και η σύνδεσή του με το σύνολο του τοπικού πολιτισμού που το περιβάλλει. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη στροφή της προσοχής μας, παράλληλα προς τη μελέτη του αντικειμένου, στο χωρικό, ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου βρίσκεται το υλικό και με την καταγραφή διαφόρων πληροφοριών που σχετίζονται με αυτό. Μ' αυτόν τον τρόπο το υλικό που συλλέγουμε παύει να εκλαμβάνεται λημματογραφικά και συνδέεται με το συνολικό κοινωνικό, ιστορικό και πολιτισμικό περίγυρο.

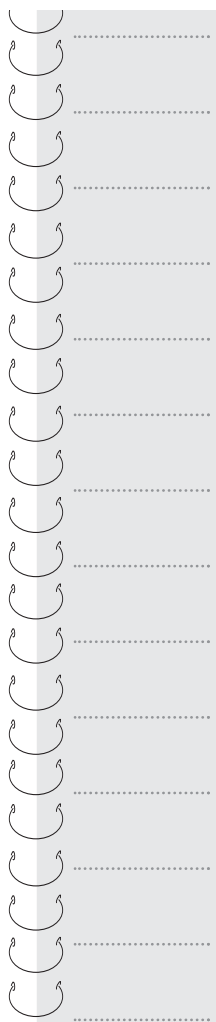
Υπάρχουν πολλοί τρόποι μελέτης του λαϊκού πολιτισμού. Το ποιο τρόπο θα διαλέξουμε σχετίζεται με το θέμα το οποίο πρόκειται να ερευνήσουμε, ενώ δεν αποκλείεται και ο συνδυασμός ερευνητικών μεθόδων. Η λαογραφία συγκαταλέγεται στις εμπειρικές επιστήμες και ως εκ τούτου η επιτό-

πια έρευνα ανήκει στα βασικά μεθοδολογικά της εργαλεία. Παρακάτω δίνονται μερικές οδηγίες σχετικά με το πώς μπορεί να πραγματοποιηθεί ένα σχέδιο εργασίας με βάση κυρίως την επιτόπια έρευνα.

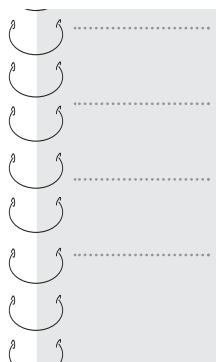
Η επιτόπια έρευνα

Η επιτόπια έρευνα μπορεί να περιλαμβάνει τη συμμετοχική παρατήρηση (δηλαδή την προσωπική εμπλοκή του μαθητή στα δρώμενα και την όσο είναι δυνατόν ταυτόχρονη παρατήρησή τους) σε συνδυασμό με τη συνέντευξη των πληροφορητών. Δηλαδή, το σχέδιο εργασίας προβλέπει έρευνα και συλλογή δεδομένων εκτός του χώρου του σχολείου, στο φυσικό περιβάλλον των πηγών και του αντικειμένου της έρευνας, δηλαδή στην ίδια την τοπική κοινότητα. Για το σκοπό αυτό οι μαθητές χρησιμοποιούν διάφορα τεχνικά μέσα όπως ερωτηματολόγια, μαγνητοφώνηση πληροφορητών, βιντεοσκοπήσεις, φωτογράφιση, σχεδιαγράμματα, καταγραφή των δραστηριοτήτων και των εντυπώσεών τους σε δικό τους ημερολόγιο έρευνας που αργότερα μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατά τη φάση της επεξεργασίας του υλικού. Το απομαγνητοφωνημένο λαογραφικό υλικό από τις συνεντεύξεις καλό είναι να διατηρεί την ακριβή εκφορά του λόγου των πληροφορητών. Ακόμη, η συλλογή του λαογραφικού υλικού μπορεί να επεκταθεί και στο αρχαιακό υλικό που υπάρχει στην ίδια την κοινότητα (δημοτολόγια, αρχεία κ.ά.) προκειμένου να συγκεντρώσουν και ποσοτικά στοιχεία που θα βοηθήσουν στην έρευνα (όπως την πληθυσμιακή σύνθεση, τον αριθμό παιδιών που αντιστοιχούν σε κάθε οικογένεια, οικονομικά στοιχεία γύρω από την παραγωγή κ.λπ.). Για τις ανάγκες της έρευνας οι μαθητές μπορούν να στραφούν και προς τις βιβλιοθήκες του σχολείου και του δήμου, προκειμένου να βρουν στοιχεία από αναφορές τοπικών λογίων που σχετίζονται με το θέμα τους. Η φάση της συλλογής είναι ουσιαστική για την πορεία της έρευνας και συνδέεται άμεσα με τη φάση της επεξεργασίας και ερμηνείας του υλικού, καθώς ανάλογα το υλικό που συγκεντρώνεται επαναπροσδιορίζεται και η κατεύθυνση της έρευνας. Όσον αφορά το ρόλο του εκπαιδευτικού στην όλη διαδικασία, συνιστούμε τη «δράση από το παρασκήνιο», ενώ για τα τεχνικά ζητήματα της έρευνας προτείνουμε την εναργέστερη εμπλοκή του.

Τα περιεχόμενα του βιβλίου σχετικά με το λαϊκό πολιτισμό

Τα ζητήματα που σχετίζονται με τη λαογραφία και το λαϊκό πολιτισμό αναπτύσσονται διάσπαρτα στις σελίδες του βιβλίου και κατατάσσονται ως εξής: α) στο κεφάλαιο Γ', η ενότητα με τίτλο «Λαϊκός πολιτισμός, λαογραφία και σχολείο», το οποίο παρατίθεται παραπάνω και στο οποίο αναπτύσσονται θεωρητικά ζητήματα της μελέτης του λαϊκού πολιτισμού, β)

στο κεφάλαιο Γ', η ενότητα «*Η γιορτή για τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά*», γ) στο κεφάλαιο Ε', η ενότητα «*Λαϊκός πολιτισμός*», δ) στο κεφάλαιο ΣΤ', η ενότητα με τίτλο «*Λαϊκός πολιτισμός*» και ε) επίσης στο κεφάλαιο ΣΤ', η υποενότητα «*Το παιχνίδι στις παραδοσιακές κοινωνίες*».

1. Στην ενότητα «*Λαϊκός πολιτισμός, λαογραφία και σχολείο*» του κεφαλαίου Γ', εκτός από τα προβλήματα που σχετίζονται με τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού, συνάπτεται στο τέλος, μετά την αναφορά στα περιεχόμενα του βιβλίου σχετικά με το λαϊκό πολιτισμό, υποστηρικτικό υλικό με σχετική «ενδεικτική βιβλιογραφία» που αναφέρεται σε βιβλία ή δημοσιευμένα άρθρα τα οποία έχουν σχέση με τη θεωρία της λαογραφίας, τη μεθοδολογία και με την παιδαγωγική λαογραφία (θεωρητικά κείμενα και προτάσεις έρευνας). Αυτά θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν στον καθηγητή για περαιτέρω εμβάθυνση επάνω στα ζητήματα της σχέσης του λαϊκού πολιτισμού με το σχολείο. Στο τέλος παρατίθενται οι διευθύνσεις και τα τηλέφωνα άλλων φορέων ή μουσείων που ασχολούνται με τη λαογραφία καθώς επίσης τα εκπαιδευτικά προγράμματα μαζί με το εκπαιδευτικό υλικό που έχουν εκπονήσει κατά καιρούς.

2. Στην ενότητα «*Η γιορτή για τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά*» του κεφαλαίου Γ', παρατίθεται μία πρόταση οργάνωσης μιας πολιτιστικής εκδήλωσης από τον εθμικό κύκλο. Η προσέγγιση του λαϊκού πολιτισμού σε αυτή την ενότητα διαφοροποιείται σε σχέση με αυτές που αφορούν το λαϊκό πολιτισμό στα υπόλοιπα μέρη του βιβλίου. Η έννοια της γιορτής είναι κεντρικός άξονας αναφοράς σε αυτή την πρόταση. Αυτό σημαίνει πως οι δραστηριότητες που πρόκειται να επιλεγθούν από τον καθηγητή για να προταθούν στους μαθητές, καθώς και ο τρόπος παρουσίασης του όλου υλικού, πρέπει να ευνοούν τη δημιουργία μια ανάλογης εορταστικής ατμόσφαιρας. Σε αυτή την κατεύθυνση είναι και οι δραστηριότητες που παρατίθενται σε αυτή την πρόταση για την οργάνωση μιας πολιτιστικής εκδήλωσης.

Η ανάδειξη της διαχρονικότητας που χαρακτηρίζει τη λαϊκή παράδοση είναι κεντρικός στόχος. Η έμφαση στη διαχρονικότητα προτείνεται να δοθεί τόσο μέσα από την επισήμανση στους μαθητές της διατήρησης αυτούσιων πολλών στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού μέχρι τις μέρες μας, όσο και μέσα από την ανάδειξη του ρόλου της παράδοσης, ως πολιτισμικού υπόβαθρου, σε πολλές εκδηλώσεις της σύγχρονης κοινωνικής ζωής και καλλιτεχνικής παραγωγής. Προσπαθούμε, δηλαδή, να δούμε είτε πώς διάφορα μοτίβα από τη λαϊκή μας παράδοση έχουν φθάσει αναλλοίωτα, ή παραλλαγμένα, μέχρι σήμερα μέσα στην καθημερινότητα και στις τέχνες, είτε πώς μπορούμε να αξιοποιήσουμε εμείς

τα στοιχεία της παράδοσης σήμερα και να μιλήσουμε με αυτά χρησιμοποιώντας τη γλώσσα των τεχνών. Σκοπός μας είναι η γιορτή να αποτελέσει και μία αφορμή για γενικότερο προβληματισμό των μαθητών επάνω στην αξία και τη δυναμική της παράδοσης.

3. Στην ενότητα «*Λαϊκός πολιτισμός*» του κεφαλαίου Ε', καταγράφονται διάφορες προτάσεις έρευνας του λαϊκού πολιτισμού με τη μορφή της μεθόδου σχεδίων εργασίας, οι οποίες χαρακτηρίζονται από μια ποικιλία στη θεματική και στις μεθόδους προσέγγισης του λαϊκού πολιτισμού (επιτόπια, αρχαιολογική, φιλολογική, συγκριτική έρευνα κ.ά.) καθώς και από μία ευρύτητα ως προς το γεωγραφικό και χρονικό πλαίσιο του θέματος.
4. Η ενότητα «*Λαϊκός πολιτισμός*» του κεφαλαίου ΣΤ' έχει ως σκοπό να συνδεθούν οι μαθητές με τη λαϊκή παράδοση του τόπου τους. Περιλαμβάνει επιμέρους θεματικές ενότητες που αντιστοιχούν σε βασικές παραμέτρους του λαϊκού πολιτισμού (οικιστική, οικονομία, κοινωνική ζωή, λαϊκή λατρεία, έντεχνος λαϊκός λόγος). Σε κάθε μία ενότητα αναλύεται ενδεικτικά ένα θέμα.

Στο κεφάλαιο αυτό οι μαθητές δεν περιορίζονται στο ρόλο του συλλογέα αλλά προχωρούν ένα βήμα πιο πέρα και αναστοχάζονται επάνω στον λαϊκό πολιτισμό του τόπου τους, γίνονται με άλλα λόγια οι ίδιοι ερευνητές. Μέσα από την επιτόπια έρευνα, τα ερωτηματολόγια, τη συμμετοχική παρατήρηση και τον αναστοχασμό καλούνται οι μαθητές να μάθουν και να κατανοήσουν τον τοπικό λαϊκό πολιτισμό καθώς και να γνωρίσουν βασικά στοιχεία της ταυτότητάς του, η οποία είναι και η δική τους ταυτότητα.

5. Στην ενότητα «*Λαϊκός πολιτισμός*» του κεφαλαίου ΣΤ' και ιδιαίτερα στην υποενότητα «*Το παιχνίδι στις παραδοσιακές κοινωνίες*», υπάρχει μία ενδεικτική ανάλυση ενός θέματος («το παραδοσιακό παιχνίδι»), ως ερέθισμα για τη δημιουργία προβληματισμών στον καθηγητή, σχετικά με το πώς θα ήταν δυνατό να πραγματοποιηθεί η συγκέντρωση υλικού και η μελέτη ενός λαογραφικού θέματος (π.χ. η διατύπωση της προβληματικής, η επιλογή της μεθοδολογίας, η σύνταξη του ερωτηματολογίου, η συλλογή και επεξεργασία του υλικού, τα στάδια εφαρμογής και μελέτης κ.λπ.).

Υποστηρικτικό υλικό για το λαϊκό πολιτισμό

1. Ενδεικτική βιβλιογραφία

α) Γενικά – Θεωρητικά

Αυδίκος, Ευάγγελος Γρ., «Αστική Λαογραφία: Ουτοπία ή πραγματικότητα», *Εθνολογία* 3, (1994), σσ.163 - 187.

Αλεξιάδης, Μηνάς Αλ., *Η ελληνική και διεθνής επιστημονική ονοματοθεσία της Λαογραφίας*, Αθήνα: Καρδαμίτσα, 1988.

Κυριακίδου - Νέστορος, Άλκη, *Η θεωρία της ελληνικής Λαογραφίας. Κριτική ανάλυση*, Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 1978.

Λουκάτος, Δημ. Σ., *Πασχαλινά και της Άνοιξης*, Αθήνα: Φιλιππότη, ²1988.

Λουκάτος, Δημ. Σ., *Τα καλοκαιρινά*, Αθήνα: Φιλιππότη, ²1992.

Λουκάτος, Δημ. Σ., *Τα φθινοπωρινά*, Αθήνα: Φιλιππότη, 1982.

Λουκάτος, Δημ. Σ., *Χριστουγεννιάτικα και των γιορτών*, Αθήνα: Φιλιππότη, ²1984.

Λουκάτος, Δημήτριος Σ., *Εισαγωγή στην ελληνική Λαογραφία*, Αθήνα: Μ. Ι. Ε. Τ., ⁴1992.

Μέγας, Γ. Α., *Ελληνικά έορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Αθήνα: 1979.

Μερακλής, Μιχάλης Γ., *Ελληνική Λαογραφία, Λαϊκή Τέχνη*, Αθήνα: Οδυσσεάς, 1992.

Μερακλής, Μιχάλης Γ., *Ελληνική Λαογραφία. Ήθη και Έθιμα*, Αθήνα: Οδυσσεάς, 1986.

Μερακλής, Μιχάλης Γ., *Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση*, Αθήνα: Οδυσσεάς, 1984.

Μερακλής, Μιχάλης Γ., *Λαογραφικά Ζητήματα*, Αθήνα: Χ. Μπούρα, 1989.

Νιτσιάκος, Βασίλης Γ., *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*, Αθήνα: Οδυσσεάς, 1991.

Περιοδικό *Διαβάζω* 245 (1990) [Περιλαμβάνει αφιέρωμα στη Λαογραφία με αναφορά σε θεωρητικά ζητήματα και στις σύγχρονες κατευθύνσεις της]. Πολυμέρου - Καμηλάκη Αικατερίνη, Ανδρίτσου Ελένη, Θανόπουλος Γεώργιος, *Αγροτική παράδοση και λαϊκή τέχνη*, Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη ΑΒΕ, 2000.

Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης στη μνήμη του Κίτσου Μακρή - «Οι νεότερες εξελίξεις στην ελληνική Λαογραφία», (Βόλος, 10 - 12 Ιανουαρίου 1997), Βόλος: Δημοτικό Κέντρο Ιστορικών Ερευνών Τεκμηρίωσης Αρχείων και Εκθεμάτων Βόλου, 1998.

Σπαθάρη - Μπεγλίτη, Ελένη, «Η Λαογραφία σε νέες κατευθύνσεις»,

Ανθρωποθεωρία 7, (1994), σσ. 157 - 176.

Ελληνική Εκπαιδευτική Εγκυκλοπαίδεια, (Φιλοσοφία και κοινωνικές επιστήμες) τ. 22, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1997.

<http://alex.eled.duth.gr/dromena/palies/index.html> (Πρακτικά του Α' Συνεδρίου (1994) «Λαϊκά δρώμενα. Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις», Κομοτηνή: Δήμος Κομοτηνής, Κέντρο Λαϊκών Δρώμενων Κομοτηνής, 1996)

β) *Ειδικές εφαρμογές – Παιδαγωγική Λαογραφία*

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (επιμ.), *Λαϊκή παράδοση και παιδί*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1999

Αναγνωστόπουλος, Β. Δ. (επιμ.), *Λαϊκή παράδοση και σχολείο*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1999.

Αναγνωστόπουλος, Βασίλης Δ. – Λιάπης, Κώστας (επιμ.), *Λαϊκό παραμύθι και παραμυθάδες*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1995.

Αργυροπούλου, Χρ., «Ενδεικτικές επισημάνσεις και προτάσεις για σχέδια εργασίας που βασίζονται σε κείμενα του πολυθεματικού βιβλίου», στο: *Οδηγός σχεδίων εργασίας (Πολυθεματικό βιβλίο, Ευέλικτη Ζώνη, Διαθεματικότητα)*, Για τον Εκπαιδευτικό, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2002, σσ. 49 – 66. [Μερικές από τις επισημάνσεις και τις προτεινόμενες δραστηριότητες άπτονται των θεμάτων της διατροφής, της Ελληνικής Τέχνης (λαϊκή ζωγραφική και θέατρο σκιών), της Παραδοσιακής Μεσογειακής Διατροφής.]

Αργυροπούλου, Χριστίνα, «Λαϊκός πολιτισμός», στο: *Οδηγός για την εφαρμογή της Ευέλικτης Ζώνης Καινοτόμων Δράσεων*, (Βιβλίο του Καθηγητή), Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001, σσ. 69 - 70. [Περιλαμβάνει διδακτικούς στόχους και ενδεικτικές δραστηριότητες για τη μελέτη του λαϊκού πολιτισμού στο σχολείο.]

Αυδίκος, Ευάγγελος Γρ., *Μια φορά κι έναν καιρό... αλλά ...μπορεί να γίνει και τώρα: Η εκπαίδευση ως χώρος διαμόρφωσης παραμυθάδων*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1999.

Γκιζελή, Βίκα Δ., «Για μια παιδαγωγική του πολιτισμού», στο, Μενδώνη, Λίνα Γ. - Μάργαρης, Νίκος (επιμ.), *Κυκλάδες. Ιστορία του τοπίου και τοπικές ιστορίες. Από το φυσικό περιβάλλον στο ιστορικό τοπίο*, Αθήνα: Κέντρο ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας – Εθνικόν Ίδρυμα ερευνών – Τμήμα περιβάλλοντος - Πανεπιστήμιο Αιγαίου, 1998, σ. 487 – 494.

Κακάμπουρα – Τίλη, Ρέα, «Γλωσσικά και λογοτεχνικά κείμενα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Η συμβολή της λαογραφίας στην πληρέστερη αξιοποίησή τους», στο: *Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ευέλικτη Ζώνη*

νη (Α' – Β' τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Αισθητική Αγωγή - Διδασκαλία της Ελληνικής Νοηματικής γλώσσας - Ενδυμασία - Λαϊκός πολιτισμός), Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001, σσ. 90 – 98.

Κακάμπουρα – Τίλη, Ρέα, «Δραματοποίηση λαϊκών δρώμενων στο σχολείο», στο: *Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ενέλικτη Ζώνη* (Α' – Β' τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Αισθητική Αγωγή - Διδασκαλία της Ελληνικής Νοηματικής γλώσσας - Ενδυμασία - Λαϊκός πολιτισμός), Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001, σσ. 99 – 108.

Κακάμπουρα, Ρέα (επιμ.), *Παιδαγωγικά της Λαογραφίας (Φάκελος βιβλιογραφικού υλικού)*, Αθήνα: Πανεπιστήμιο Αθηνών Π.Τ.Δ.Ε., 2002.

Κουλουμπή - Παπαπετροπούλου, Κούλα (επιμ.), *Η τέχνη της αφήγησης*, Αθήνα, εκδ. Πατάκης, 1997.

Μέγας, Γεωρ. Α., «Η Λαογραφία και η συμβολή των διδασκάλων εις το έργο αυτής», *Λαογραφία ΚΕ'*, Αθήνα, 1967, σσ. 43 – 56.

Μερακλής, Μ. Γ. (επιστημ. υπεύθυνος), και Κακάμπουρα, Ρέα (συνεργάτιδα), «Πρόγραμμα διδασκαλίας του λαϊκού πολιτισμού» στο: *Διαθεματικό Εκπαιδευτικό Υλικό για την Ενέλικτη Ζώνη* (Α' – Β' τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Αισθητική Αγωγή - Διδασκαλία της Ελληνικής Νοηματικής γλώσσας - Ενδυμασία - Λαϊκός πολιτισμός), Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001, σσ. 55 – 89.

Μερακλής, Μ. Γ., *Παιδαγωγικά της Λαογραφίας*, Αθήνα: Ιωλκός, 2001.

Σέρρης, Μανόλης και Χατζηθεοχάρους, Παναγιώτα, «Ελληνικό παραδοσιακό λαϊκό θέατρο με έμφαση στον καραγκιόζη», στο: *Οδηγός σχεδίων εργασίας (Πολυθεματικό βιβλίο, Ενέλικτη Ζώνη, Διαθεματικότητα)*, Για τον Εκπαιδευτικό, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2002, σσ. 86 – 87.

Σπαθάρη – Μπεγλίτη, Ελένη, *Πολιτισμική αισθητική αγωγή*, Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων, 2000.

<http://www.pi-schools.gr/programs/EuZin/> (Η ιστοσελίδα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, η οποία αναφέρεται στη μέθοδο σχεδίων εργασίας. Περιλαμβάνει επίσης και ενδεικτικά σχέδια εργασίας με άξονα αναφοράς το λαϊκό πολιτισμό.)

γ) *Ερωτηματολογία – Μεθοδολογία*

Βαρβούνης, Μ. Γ., *Συμβολή στη μεθοδολογία της επιτόπιας λαογραφικής έρευνας*, Αθήνα: Οδυσσεάς, 1994.

Ήμελλος, Στέφ. Δ. και Πολυμέρου – Καμηλάκη, Αικ., *Παραδοσιακός υλικός βίος του ελληνικού λαού (ερωτηματολόγιο)*, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών. Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, 1983. [Διατίθεται από το Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας.]
Σπυριδάκης, Γεώργ. Κ., *Οδηγία προς συλλογήν λαογραφικής ύλης*, Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1962. [Διατίθεται από το Κέντρο Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας.]
Λυδάκη, Άννα, *Ποιοτικές μέθοδοι της κοινωνικής έρευνας*, Αθήνα: Καστανιώτης, 2001.
Μαζαράκης, Ε. Δ., *Η λαογραφική έρευνα και η συστηματική οργάνωσή της*, Αθήνα 1964.

<http://alex.eled.duth.gr/dromena/a'drom/index.htm> (Πρακτικά από Α' Διεθνές Συνέδριο, *Δρώμενα: Σύγχρονα μέσα και τεχνικές καταγραφής τους*, Κομοτηνή: Κέντρο Λαϊκών Δρώμενων Κομοτηνής, 1996)
<http://alex.eled.duth.gr/DUTH/Laografiki/> (Λαογραφική συλλογή του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης)

2. Άλλοι φορείς

α) Υπουργείο Πολιτισμού – Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού

Η Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού του Υπουργείου Πολιτισμού στα πλαίσια του προγράμματος ΜΕΛΙΝΑ έχει συνεργαστεί με διάφορους πολιτιστικούς φορείς. Αποτέλεσμα αυτής της συνεργασίας είναι η έκδοση περίπου 50 εκπαιδευτικών φακέλων με θέμα το λαϊκό πολιτισμό.

Για σχετικές πληροφορίες μπορεί κανείς να επισκεφθεί την ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού:

<http://www.ekpaideutika.culture.gr/site/main2.html>

Η ιστοσελίδα περιλαμβάνει πληροφορίες για α) εκπαιδευτικές δράσεις σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά, β) ευρωπαϊκά προγράμματα, γ) εικαστικές τέχνες και σχετικά εκπαιδευτικά προγράμματα, δ) εκπαιδευτικές δράσεις του Υπουργείου Πολιτισμού για άτομα με ειδικές ανάγκες κ.ά. Ακόμη, στη «Διεύθυνση Νεότερης Πολιτιστικής Κληρονομιάς» καταχωρούνται οι διευθύνσεις των λαογραφικών μουσείων καθώς και πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητές τους, τα εκπαιδευτικά τους προγράμματα - έντυπα - παιχνίδια και τις εκπαιδευτικές μουσειοσκευές.

β) *Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση*

Η Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση έχει ένα πλήθος από ντοκιμαντέρ σχετικά με το λαϊκό πολιτισμό, τα οποία μπορεί κάποιος να τα χρησιμοποιήσει ως αφετηρία για τα διάφορα σχέδια εργασίας ή για τις πολιτιστικές εκδηλώσεις του σχολείου. Για την απόκτηση του υλικού θα πρέπει ο ενδιαφερόμενος να γνωρίζει ποιο ντοκιμαντέρ θέλει ώστε να ζητήσει την αναπαραγωγή του από την ΕΡΤ, εφόσον βέβαια τα πνευματικά δικαιώματα ανήκουν στην κρατική τηλεόραση. Για περισσότερες πληροφορίες: κος Κτενάς – τμήμα Ταινιοθήκης, τηλ. 2106066000, ΕΡΤ - Αγία Παρασκευή.

Ενδεικτικά αναφέρονται τέσσερις βιντεοταινίες, οι οποίες είναι παραγωγές της κρατικής τηλεόρασης από τη σειρά «Λαϊκά δρώμενα»:

1. Αναστενάρια (Αγία Ελένη Σερρών)
2. Γέρος και Κορέλα (Σκύρος)
3. Τα καρναβάλια του Σοχού (Σοχός Θεσσαλονίκης)
4. Οι Αράπηδες του Παργαίου

γ) *Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών*

Ηπίτου 3, Πλάκα 10558, Αθήνα

Τηλ. 2103318042 – 43

Φαξ: 2103313418

Ιστοσελίδα: <http://www.academyofathens.gr>

e-mail: keel@academyofathens.gr

[Πληροφορίες: κα Ανθούλα Μπάκολη από Δευτέρα μέχρι Παρασκευή (09.00 - 14.30)]

Το Κ.Ε.Ε.Α. είναι ένα ερευνητικό κέντρο το οποίο ιδρύθηκε το 1918 ως αυτοτελές ίδρυμα («Λαογραφικόν Αρχείον») και από το 1926 υπάγεται στην Ακαδημία Αθηνών. Στο Κ.Ε.Ε.Α. μπορεί να βρει κάποιος μία από τις πληρέστερες βιβλιοθήκες για ζητήματα σχετικά με το λαϊκό πολιτισμό καθώς επίσης και πλούσιο αρχαιολογικό υλικό από διάφορες περιοχές της Ελλάδας (αποτέλεσμα της εργασίας των ερευνητών του Κ.Ε.Ε.Α. αλλά και ερασιτεχνών λαογράφων). Για τη μελέτη και χρησιμοποίηση του αρχαιολογικού υλικού απαιτείται χορήγηση άδειας από το Κ.Ε.Ε.Α.

Μουσειοσκευές:

Από το Κ.Ε.Ε.Α. σε συνεργασία με το δημοτικό τοπικό μουσείο Μηλιές – Πηλίου διατίθενται μουσειοσκευές για μαθητές δημοτικού· ωστόσο με μια

κατάλληλη επεξεργασία και προσαρμογή από τον καθηγητή μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για το Γυμνάσιο. Ειδικότερα τα θέματα περιλαμβάνουν: α) *Η Ελιά και το λάδι* β) *Ο πεταλωτής* γ) *Από το στάρι στο Ψωμί*. Οι μουσειοσκευές περιλαμβάνουν ενημερωτικό υλικό για τον εκπαιδευτικό, φωτογραφικό υλικό για έκθεση στο σχολείο, σειρά διαφανειών για προβολή στην τάξη, αντικείμενα σχετικά με το θέμα κ.ά.

δ) *Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία*

Διδότου 12, Αθήνα, 10680

Τηλ. 2103633110

Ιδρύθηκε το 1908 από το Ν. Γ. Πολίτη και άλλους (Παύλο Νιρβάνα, Γρηγόριο Ξερόπουλο, Γ. Χατζηδάκι κ.ά.). Εκδίδει από το 1909 μέχρι σήμερα το επιστημονικό περιοδικό *Λαογραφία* και οργανώνει διάφορες εκδηλώσεις (ομιλίες, συνέδρια) για επιστημονικά ζητήματα γύρω από την Ελληνική λαογραφία.

ε) *Τοπικές Λαογραφικές Εταιρείες*

Κατά τόπους υπάρχουν διάφορες λαογραφικές εταιρείες οι οποίες ασχολούνται κυρίως με την ιστορία και τη λαογραφία του τόπου στον οποίο εδρεύουν ή στον οποίο αναφέρονται και εκδίδουν κατά καιρούς επιστημονικό περιοδικό με σχετική θεματολογία για τον συγκεκριμένο τόπο.

3. Μουσεία (ενδεικτικά)

α) *Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης*

Κυδαθηναίων 17, Αθήνα

Τηλ.: 2103229031, 2103239813

e-mail: tep@melt.culture.gr

Εκπαιδευτικά προγράμματα

1) Παραδοσιακή ζωή 2) Θέατρο σκιών 3) Παραδοσιακή ενδυμασία 4) Αργυροχοΐα 5) Υφαντική 6) Λαϊκή αρχιτεκτονική 7) Το μουσείο 8) Κεραμική 9) Το επάγγελμα του λαογράφου 10) Προγράμματα για τους Έλληνες Τσιγγάνους 11) Τα χριστουγεννιάτικα έθιμα 12) Η ελληνική Αποκριά 13) Η λαϊκή τέχνη (για ομάδες ατόμων με ειδικές ανάγκες) 14) Θέατρο σκιών (για ομάδες ατόμων με ειδικές ανάγκες).

Εκπαιδευτικό υλικό και μουσειοσκευές

1) «Του μουσείου τα μιλήματα» (για τη λαϊκή τέχνη) 2) «Το μπαουλάκι της Πανδώρας» (παραδοσιακά αντικείμενα) 3) «Καλησπέρα σας πέρα για πέρα! Η παράσταση αρχίζει...» (Καραγκιόζης) 4) «Ένα εργαλείο που το 'λέγαν αργαλειό» (υφαντική) 5) «Σφουγγάρι. Το χρυσάφι του βυθού» 6) «Ο κρονόλογος και η κυρά φουφού» (κεραμική) 7) «Το κέντημα είναι γλέντημα» 8) «Οι συλλογές του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης» 9) «Κάθε αγώνισμα και μια γιορτή!» (Λαϊκά αγωνίσματα σε εθιμικές εκδηλώσεις) 10) «Οι συλλογές του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης» (Εκπαιδευτικός φάκελος – η ελληνική λαϊκή τέχνη) 11) Θέατρο σκιών (για ομάδες απόμων με ειδικές ανάγκες)

Εκδόσεις

1) «*Το λαλουσάκι*»: (μηνιαίο περιοδικό με θέματα του λαϊκού πολιτισμού στον αντίστοιχο μήνα) 2) «*Οι μικροί Λαογράφοι*»: σειρά βιβλίων για παιδιά με θέματα: Χριστούγεννα, Πάσχα, Βαΐων, Απόκριες, έθιμο χαρταετού, κεραμική, λιθογλυπτική, βοτσαλωτά, λαϊκή ζωγραφική, κούκλες, κεντητική, σταμπωτό ύφασμα κ.ά. όπου μπορεί να βρει κάποιος και σχετική βιβλιογραφία επί των θεμάτων. 3) Έντυπα με θέματα την υφαντική, την σπογγαλεία, το θέατρο σκιών, τα λαϊκά αναγνώσματα (Ερωτόκριτος, Φυλλάδα του Μεγαλέξανδρου), λαϊκά αγωνίσματα.

β) *Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα*

Βασ. Αλεξάνδρου 1, 21100 Ναύπλιο

Τηλ.: 0752028379, 0752028947

Φαξ: 0752027960

e-mail: pff@otenet.gr, education@pli.gr

Εκπαιδευτικά προγράμματα

Κατά καιρούς έχουν εκπονηθεί: 1) Ο εθιμικός κύκλος 2) Λαϊκός χορός 3) Καραγκιόζης 4) Η μόδα 5) Η τεχνική των ψηφιδωτών 6) Τοπική ιστορία 7) Κεραμική 8) Κατασκευή παιχνιδιών 9) Υφαντικές ύλες

Εκπαιδευτικό υλικό

1) «Φτιάχνοντας το πουκάμισο» (λαϊκή ενδυμασία) 2) «Το αερόστατο της Ανάστασης» 3) «Το μήνυμα της Μπούλας» (Αποκριά) 4) «Γεύσεις από γάλα» (κτηνοτροφία και παράγωγα προϊόντα) 5) «Τι χορό να κάνω εγώ που παπούτσια δε φορώ» (υπόδηση) 6) «Θάλασσα. Ο μόνος δρόμος» (ακτοπλοία Πελοποννήσου) 7) «Η μαντολινάτα» (μουσική)

Μουσειοσκευές

«Φτιάχνοντας το πουκάμισο» (λαϊκή ενδυμασία)

γ) *Μουσείο Μπενάκη*

Κουμπάρη 1 και Βασ. Σοφίας 17, 10674 Αθήνα

Τηλ.: 2103671043 – 4 (ώρες 9:30 – 14:30)

Φαξ: 2103622547

e-mail: education@benaki.gr

Κατά καιρούς έχουν εκπονηθεί τα εξής εκπαιδευτικά προγράμματα:

1) Λαϊκή Τέχνη (ζωγραφική) 2) Παραδοσιακές ενδυμασίες (φορεσιές – καπέλα) 3) Παραδοσιακή οικιστική 4) Κουκλοθέατρο και παραμύθια 5) Υφαντική (ταπητουργία) 6) Ναύπλιο του 19^{ου} αι. 7) Εθιμικός κύκλος (Πάσχα – Χριστούγεννα – Αποκριές) 8) Αγροτική ζωή (ελιά – σιτάρι – αμπέλι) 9) Νομαδική ζωή 10) Σηροτροφία 11) Μελισσοκομική 12) Επικοινωνία (γεφύρια – σιδηρόδρομος) 13) Κάλαντα 14) Καλικάντζαροι 15) Χαρταετός 16) Λάζαρος

Εκπαιδευτικό υλικό

1) Εθιμικός κύκλος (Χριστούγεννα – Πάσχα - Χελιδονίσματα) 2) Λαϊκή τέχνη (Κεντητική, ξυλογλυπτική, κοσμηματοποιία, ζωγραφική κ.ά.) 3) Λαϊκή αρχιτεκτονική 4) Παραδοσιακή φορεσιά 5) Αγροτική ζωή (Καλλιέργειες και επαγγέλματα) 6) Καθημερινή ζωή 7) Οικιστική 8) Υφαντική (ταπητουργία) 9) Νομαδική ζωή 10) Σηροτροφία 11) Κεραμική 12) Μελισσοκομία – Κηροπλαστική 13) Επικοινωνία (γεφύρια – σιδηρόδρομος)

Μουσειοσκευές

1) «Ελληνικοί παραδοσιακοί κεφαλόδεσμοι» 2) «Το κασελάκι του αγιογράφου» 3) «Ελληνικά λαϊκά παιχνίδια» 4) «Γλώσσα και γραφή» 5) «Φωτογραφίζοντας την Παλιά Αθήνα 1833 – 1933» 6) «Η ζωή στην Παλιά Αθήνα» 7) «Ένα ταξίδι στη Μνήμη – Ένα ταξίδι στη Μορφή».

Εκδόσεις

1) Εκπαιδευτικά Προγράμματα από το Πρόγραμμα Μελίνα 2) Φάκελοι και Φυλλάδια με θέματα: Δωδεκαήμερο, Πάσχα, Χελιδονίσματα, Παναγία, Νεοελληνική Τέχνη κ.ά.

δ) Κέντρο Μελέτης Νεότερης Κεραμικής
Μελιδώνη 4 – 6, 10553 Αθήνα
Τηλ.: 2103318491 - 5
Φαξ: 2103318490

e-mail: kmnk@ath.forthnet.gr

Εκπαιδευτικά προγράμματα

1) Η τέχνη του πηλού 2) Με αφορμή μια στάμνα (και για ειδική αγωγή) 3)
Κι από το λαδοπίθαρο καμιά σταλιά λαδάκι

Εκπαιδευτικό υλικό

1) «Τ' άστρι και το φεγγαράκι εγινήκανε ταιράκι» (παραδοσιακός γάμος και αγγεία) 2) «Στης βεντέμας τον καιρό» (αγγειοπλαστική και αγγειοπλάστες) 3) «Οι θυγατέρες του ήλιου» (ελιές – ελαιόλαδο και πιθάρια) 4) «Στο σπίτι με τα πήλινα» (αρχιτεκτονική και χρηστικά αγγεία) 5) «Το πλουμιστό νησί» (διακόσμηση αγγείων) 6) «Ψάχνω για τα πήλινα» (οι μαθητές λαογράφοι – ερευνητές της κεραμικής) 7) «Ο κυρ – Κωστής ο τσουκαλάς κι ο μπαρμπα – Γιάννης ο κανατάς» (Κεραμική και η ζωή στο Μαρούσι)

Μουσειοσκευές

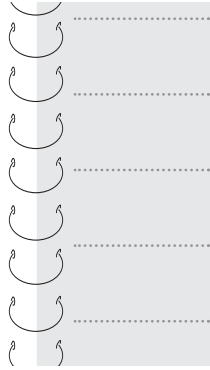
1) «Η τέχνη του πηλού» (κατασκευή κεραμικών αντικειμένων) 2) «Με αφορμή μια στάμνα» (η γνωριμία με τη στάμνα ως αποθηκευτικό μέσο)

II. Η γιορτή για τα Χριστούγεννα και την Πρωτοχρονιά

Η επιλογή

Από την κατηγορία των θρησκευτικών εορτών επιλέγουμε την εορτή των Χριστουγέννων ως θέμα της πολιτιστικής εκδήλωσης για το σχολείο. Στόχος μας είναι η οργάνωση μιας γιορτής για τα Χριστούγεννα μέσα από μια λαογραφική προσέγγιση και ερμηνεία λογοτεχνικών κειμένων που σχετίζονται με το συγκεκριμένο θέμα, σύμφωνα με τη μέθοδο σχεδίου εργασίας (project).

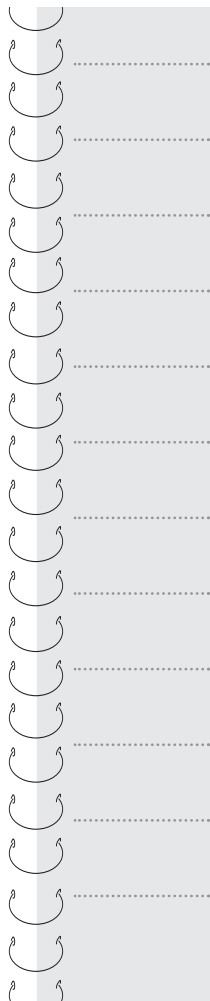
Σκοπός της γιορτής είναι η σύνδεση των μαθητών με την ελληνική λαϊκή παράδοση των προηγούμενων ιστορικών περιόδων, μέσα από την προβολή και ερμηνεία των διαφόρων κοινωνικών πρακτικών ή αντιλήψεων που σχετίζονται με τα Χριστούγεννα, και η αποτίμησή της.

Το κείμενο - γεννήτρια

Ως αφηγηρία ορίζεται ένα λογοτεχνικό κείμενο από την ελληνική, κατά προτίμηση, λογοτεχνία που σχετίζεται θεματικά άμεσα ή έμμεσα με τη γιορτή των Χριστουγέννων. Στην προκειμένη περίπτωση επιλέγεται το κείμενο του Παύλου Νιρβάνα: «Το μοιρασμένο φλουρί» (Παύλος Νιρβάνας, «Μικρές ιστορίες», *Άπαντα*, τομ. β', Αθήνα: Χρ. Γιοβάνης- Γαλάτεια Γρηγοριάδου – Σουρέλη, Μάνος Κοντολέων (ανθολόγηση), *Ελληνικά διηγήματα Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς*, τομ. α', Αθήνα: Πατάκης, 2000, σσ. 11 – 15.) Σε μία πρώτη ανάγνωση ανιχνεύεται το πολιτισμικό υπόβαθρο των θεμάτων που θίγει το κείμενο και με βάση το υπόβαθρο αυτό ερμηνεύεται το σύνολο του κειμένου. Σε ένα δεύτερο επίπεδο, προσπαθώντας να ανακαλύψουμε κρυμμένες διαστάσεις του κειμένου, συνδέουμε τα θέματα που θίγει το συγκεκριμένο έργο με διάφορες άλλες παραλλαγές τους, οι οποίες εμφανίζονται ως μοτίβα στη λαϊκή ή λόγια λογοτεχνία ή σε άλλες μορφές τέχνης (ζωγραφική, μουσική, θέατρο κ.λπ.). Αξίζει να προστεθεί πως στην κατηγορία των κειμένων εντάσσουμε τόσο τις «μαρτυρίες» ως μια απρόθετη λογοτεχνία, όσο και τα «δρώμενα» ως μια ιδιόζουσα λογοτεχνία.

Από τη λαϊκή μας παράδοση μπορεί κάποιος να βρει ένα πλήθος λαογραφικού υλικού που σχετίζεται γενικά με την περίοδο των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς. Η βιβλιογραφία που προτείνεται κάτω από κάθε ενότητα δεν επεκτείνεται στο σύνολο των εθίμων, των αντιλήψεων και των παραδόσεων της περιόδου των Χριστουγέννων - Πρωτοχρονιάς. Περιορίζεται σε λαϊκά και λόγια κείμενα με ολοκληρωμένη ή αποσπασματική

μορφή, καθώς και σε έργα άλλων μορφών τέχνης που συνδέονται στενά με τη θεματική του λογοτεχνικού κειμένου αφετηρίας. Οι προτεινόμενες αναφορές στη βιβλιογραφία μπορούν να λειτουργήσουν ως τόπος απ' όπου μπορεί κάποιος να αντλήσει παραλλαγές των πολιτισμικών μοτίβων που υπάρχουν στο κείμενο της αφόρμησης. Με αυτό τον τρόπο είναι δυνατό να φανεί ο περιφερόμενος χαρακτήρας των μοτίβων (από κείμενα σε δρώμενα και το αντίστροφο) καθώς και το πολιτισμικό υπόβαθρο πολλών εκφάνσεων της σύγχρονης ζωής.

Παρακάτω παρουσιάζεται «Βασική βιβλιογραφία (Ενδεικτική)», η οποία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη των θεματικών ενότητων. Στις επιμέρους υποενότητες παρατίθεται εξειδικευμένη, κυρίως από την άποψη της τέχνης, βιβλιογραφία.

Βασική Βιβλιογραφία (ενδεικτική)

Γιανναράς, Χρήστος, *Εορτολογικά παλινωδούμενα*, Αθήνα: Ακρίτας.

Ήμελλος, Στέφ. Δ., και Πολυμέρου – Καμηλάκη, Αικ., *Παραδοσιακός υλικός βίος του ελληνικού λαού (ερωτηματολόγιο)*, (Ακαδημία Αθηνών. Δημοσιεύματα του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας, αρ. 17), Αθήνα 1983.

Κυριακίδου – Νέστορος, Άλκη, *Οι 12 μήνες. Τα λαογραφικά*, Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης – Παιδεία, χ.χ.

Λαμνάτος, Βασίλης, *Οι μήνες στην αγροτική και ποιμενική ζωή του λαού μας*, Αθήνα - Γιάννινα 1987.

Λουκάτος, Δημ. Σ., «Το έθιμο της βασιλόπιτας», *Χριστουγεννιάτικα και των γιορτών*, Αθήνα: Φιλιππότης, ²1984, σσ. 124 – 133.

Μέγας, Γ. Α., *Ελληνικά έορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Αθήνα: 1979.

Μέγας, Γεώργιος Α., *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας*, τεύχ. τρίτον, ανάτυπον εκ της επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου 1942 – 1943 – 1944 – 1945 – 1949, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.

Μερακλής, Μ. Γ., *Νεοελληνικός λαϊκός βίος*, Αθήνα: Λιβάνη, 2001.

Μερακλής, Μ. Γ., *Παιδαγωγικά της Λαογραφίας*, Αθήνα: Ιωλκός, 2001.

Πολίτης, Νικ. Γ., *Παραδόσεις*, τομ. β', Αθήνα: Εκδόσεις «Ιστορική Έρευνα», χ.χ.

Πολυμέρου - Καμηλάκη, Αικατερίνη & Ανδρίτσου Ελένη, και Θανόπουλος Γεώργιος, *Αγροτική παράδοση και λαϊκή τέχνη*, Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο - Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη ΑΒΕ, 2000.

Δαλουσάκι (μηνιαίο περιοδικό του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης).

Το σχέδιο εργασίας προβλέπει προετοιμασία του θέματος, εφαρμογή στην τάξη η οποία έχει αναλάβει τη διεκπεραίωση της γιορτής, αξιολόγηση και παρουσίαση του ολοκληρωμένου αποτελέσματος σε ευρύτερο ακροατήριο.

Η όλη διαδικασία περιλαμβάνει, καταρχήν, ορισμό του κεντρικού θέματος και των επιμέρους ενοτήτων του, όπως αυτά παρουσιάζονται στο κείμενο. Στην πορεία της εργασίας, το κεντρικό ζήτημα που θίγει το κείμενο καθώς και οι παράμετροί του πρόκειται να διερευνηθούν και να συμπληρωθούν νοηματικά μέσα από την ανάγνωση, παράθεση και αντιπαράθεση διαφόρων άλλων παράλληλων λαϊκών και λόγιων κειμένων λογοτεχνίας. Οι μαθητές πρέπει να βρουν, δηλαδή, στο κείμενο της αφηγηρίας λαϊκά αφηγηματικά μοτίβα και να τα συνδέσουν με αντίστοιχα μοτίβα που υπάρχουν, ως παραλλαγές, στη λαϊκή και λόγια λογοτεχνία αλλά και στις άλλες μορφές τέχνης. Με αυτό τον τρόπο αναδεικνύονται οι ενδοκοινωνικές και πολιτισμικές διαδρομές των πολιτισμικών μοτίβων.

Από την αρχή περίπου της χρονιάς, μέσα από μια διερευνητική συζήτηση και κατάθεση προτάσεων τόσο από τη μεριά του καθηγητή όσο και από τη μεριά των μαθητών, οριστικοποιείται το κείμενο επάνω στο οποίο θα δομηθεί η γιορτή.

Στην προσπάθεια αναγνώρισης του κεντρικού ζητήματος και των επιμέρους ενοτήτων του κειμένου οι μαθητές εντοπίζουν λέξεις - κλειδιά που αποτελούν τον κεντρικό πυρήνα και γύρω από τις οποίες υφάινεται η υπόθεση του διηγήματος και λέξεις που εντάσσονται στην περιφέρεια του διηγήματος και συμπληρώνουν τις λέξεις - κλειδιά. Στην περίπτωση του κειμένου του Παύλου Νιρβάνα μπορεί να θεωρηθεί ότι τέτοιες είναι οι λέξεις: *αλλαγή χρόνου, βασιλόπιτα, φτωχός, φλουρί*. Μέσα από το διάλογο και με βάση τα συμφραζόμενα των λέξεων προσπαθούν, σε ένα δεύτερο επίπεδο, να αναγάγουν τις λέξεις - κλειδιά σε ευρύτερες έννοιες γύρω από τις οποίες δομείται το κείμενο. Σκοπός της συγκεκριμένης τακτικής είναι η ανάδειξη της διαχρονικότητας, όπου υπάρχει, των ζητημάτων που θίγονται στο κείμενο και απασχολούν το λαϊκό πολιτισμό. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, ως τέτοιες έννοιες μπορούν να ορισθούν ο *χρόνος*, η *διατροφή* και η *ετερότητα* σε σχέση με την *διαλεκτική* στη συγκρότηση του κόσμου.

Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες των τριών ή τεσσάρων ατόμων και καλούνται να αναλάβουν τη διερεύνηση των ζητημάτων που αυτά νομίζουν πως μπορούν να χειριστούν καλύτερα. Το θέμα που θα υιοθετήσει για να αναπτύξει η κάθε ομάδα εργασίας μπορεί να το μελετήσει μέσα από ένα σύνολο δραστηριοτήτων που θα ορισθούν από τον καθηγητή.

Ενότητα 1η: Χρόνος

Ο χρόνος είναι μία από τις βασικές συντεταγμένες της κοινωνικής ζωής, η οποία ως πλαίσιο προσδιορίζει και το νόημα των διαφόρων κοινωνικών πρακτικών που επιτελούνται μέσα σε αυτό. Έχει να κάνει με την έννοια της διάρκειας, της αρχής και του τέλους. Ο χρόνος στις παραδοσιακές κοινωνίες είναι ποιοτικός, ανομοιογενής, κυκλικός και επαναλαμβανόμενος, σε αντίθεση με το χρόνο της σύγχρονης κοινωνίας, ο οποίος είναι ποσοτικός, ομοιογενής, γραμμικός με προέκταση στο άπειρο.

α) Ο χρόνος στις παραδοσιακές και μη κοινωνίες

Ο μήνας Δεκέμβριος και ειδικότερα το χρονικό διάστημα που αποκαλείται Δωδεκαήμερο, το διάστημα από την 24^η Δεκεμβρίου (Παραμονή Χριστουγέννων) έως 6^η Ιανουαρίου (Θεοφάνια) είναι γεμάτο κοινωνικές πρακτικές και αντιλήψεις (κάλαντα, κοπή πίτας, μάντεμα της τύχης) που αποτυπώνουν την πανανθρώπινη αγωνία του ανθρώπου μπροστά στο τέλος μιας χρονικής περιόδου και στην αρχή μιας νέας.

Υλικό

Ονομασίες των μηνών, παροιμίες, αινίγματα, παραμύθια για το χρόνο, ποιήματα για τις διαστάσεις του χρόνου στην παραδοσιακή κοινωνία. Σχετικά βλέπε στη «βασική βιβλιογραφία» και στην ακόλουθη: 1) Μαρία Μιχαήλ – Δέδε, *360 ελληνικά αινίγματα*, Αθήνα: Μπογιατή, 1980, σελ. 61 – 62. 2) Μενέλαος Στεφανίδης, *Οι δώδεκα μήνες*, Αθήνα: Σίγμα, 1996. 3) Φανή Παπαλουκά, «Οι δώδεκα μήνες», *Ιστορίες σαν παραμύθια*, Αθήνα: Αστήρ, 1974, σελ. 118 – 120.

<http://www.benaki.gr/publications/gr/full/children.asp>

β) Δεκέμβριος και Ιανουάριος

Ο Δεκέμβριος βρίσκεται σε μια εποχιακά κρίσιμη καμπή για τον Έλληνα αγρότη. Ο μήνας αυτός σημαδεύεται από το δριμύ ψύχος γι' αυτό και ο λαός έχει πλάσει πολλές παροιμίες που συσχετίζουν το Δεκέμβριο και τις γιορτές του με το κρύο. Ο μήνας αυτός είναι συνδεδεμένος με πολλές γιορτές και ιδιαίτερα με τη γιορτή των Χριστουγέννων, γι' αυτό λέγεται και «Χριστουγεννάρης». Το Δεκέμβριο, καθώς και τον Ιανουάριο, συνοδεύουν πλήθος από έθιμα που σχετίζονται με τη γιορτή των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς, όπως είναι οι αγεραμοί των παιδιών και τα κάλαντα (έθιμα ευρέως διαδεδομένα και στους ορθόδοξους πληθυσμούς των υπόλοιπων Βαλκανικών χωρών), το Χριστουγεννιάτικο δένδρο (έθιμο που το έφεραν οι Βαυαροί στην Ελλάδα επί Όθωνα), ο στολισμός του σπιτιού

με διάφορα αποτρεπτικά σύμβολα. Κυρίαρχη θέση στις γιορτές αυτές κατέχει ο Άη-Βασίλης. Είναι σκόπιμο να τονιστεί η διαφορά του ελληνικού ασκητικού Άη-Βασίλη από το δυτικό, εύσωμο και ροδομάγουλο Άη-Βασίλη με την κόκκινη στολή. Μάλιστα στον ελληνικό αγροτικό πολιτισμό, ο Άγιος Βασίλης εκλαμβάνεται ως ζευγολάτης και όχι όπως τον περιγράφουν τα γνωστά κάλαντα, ως άνθρωπο των γραμμάτων.

Υλικό

Κείμενα που σχετίζονται με την παραπάνω θεματολογία (ονομασίες - παρετυμολογίες, παροιμίες, εκφράσεις, εθιμικές πρακτικές, λόγιους ζωγράφους και Χριστούγεννα, δραστηριότητες). Σχετικά βλέπε στη «βασική βιβλιογραφία» και στην ακόλουθη: 1) Αικατερίνη Τσοτάκου – Καρβέλη, *Λαογραφικό ημερολόγιο. Οι δώδεκα μήνες και τα έθιμά τους*, Αθήνα: Πατάκης, 1991, σελ. 11 και 241 – 243. 2) Νικηφόρος Λύτρας, «Τα κάλαντα», (1875), συλλογή: Ι. Σεργιέρης. 3) Σπυρίδων Βικάτος, «Το Χριστουγεννιάτικο Δένδρο», (1915), συλλογή: Εθνική Πινακοθήκη. 4) Μαρία Αργυριάδη, Μαρία – Χριστίνα Δεστούνη – Γιαννουλάτου, Νίκη Ψαράκη – Μπελεσιώτη, *Το Ελληνικό Δωδεκαήμερο. Εκπαιδευτικός φάκελος*, Αθήνα: 2000, Μουσείο Μπενάκη – Εκπαιδευτικά Προγράμματα.

Ο Δεκέμβριος παράλληλα είναι συνδεδεμένος στην ελληνική παράδοση με το ελάχιστο φως που διαθέτει, καθώς οι ημέρες του Δεκεμβρίου είναι μικρές και οι νύχτες αντίστοιχα μεγάλες («του Δεκέμβρη η μέρα, καλημέρα – καλησέρα»), καθώς και με την σταδιακή αύξηση του φωτός που γίνεται εμφανής με το μεγάλωμα της ημέρας στο χειμερινό ηλιοστάσιο. Το γεγονός αυτό αποτυπώνεται και στην υμνογραφία των Χριστουγέννων, καθώς και στη νεότερη έντεχνη λόγια ποίηση. Ο Ιανουάριος έχει συνδεθεί και αυτός με το φως αλλά τώρα πια το φως αυξάνει («Γιατί το Γενάρη το λένε Γενάρη; – Γιατί γεννά η μέρα και τ' αρνιά»). Στον πόλεμο του ήλιου με το σκοτάδι υπάρχουν και διάφορα δαιμονικά όντα που μάχονται με το μέρος του σκοταδιού και το συμβολίζουν. Πρόκειται για τους καλικάντζαρους της λαϊκής παράδοσης, οι οποίοι πριονίζουν για να κόψουν το δέντρο της ζωής και για τους οποίους υπάρχουν πλήθος παραδόσεις. Εμφανίζονται στη γη τα Χριστούγεννα και παραμένουν επάνω όλο το Δωδεκαήμερο μέχρι τα Θεοφάνια, οπότε και εξαφανίζονται γιατί τους κυνηγεί ο «παπάς με την αγιαστούρα του».

Υλικό

Κείμενα (παραμύθια, ύμνοι, παραδόσεις) σχετικά με την παραπάνω θεματολογία μπορεί κάποιος να βρει στη «βασική βιβλιογραφία» και στην ακόλουθη: 1) Γεώργιος Α. Μέγας, *Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας*, τεύχ. δεύτερον, ανάπτυπον εκ της επετηρίδος του Λαογραφικού Αρχείου 1941 – 1942, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, σελ. 141 – 142. 2) «*Ανέτειλας, Χριστέ, ..*»,

τροπάριο του εσπερινού των Χριστουγέννων. 3) Ζωή Βαλάση, *Το τεσσαροφύλλι*, Αθήνα: Κέδρος, 1996, σελ. 120 – 122. 4) Στρατής Μολίνος, *Οι καλικάντζαροι*, Αθήνα: Φιλιππότη, 1996. 5) Ι. Δ. Ιωαννίδης, «Το φωτισμένο παράθυρο», στο: Χάρης Σακελλαρίου (ανθολόγηση), *Διηγήματα Χριστουγέννων Πρωτοχρονιάς και Φώτων*, Αθήνα: Καστανιώτης, 1985, σελ. 124 – 128. 6) Χρήστος, Γιανναράς, *Εορτολογικά παλινωδούμενα*, Αθήνα: Ακρίτας, σελ. 135 – 137. 7) Ορφέας Περίδης «Καλικάντζαροι» από το cd: *Στο πρώτο πρώτο πέταγμα* 8) Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας στο cd: *Η αγέλα στη πολιτεία και οι Καλικάντζαροι*.

Ο Δεκέμβριος και ο Ιανουάριος, λοιπόν, εκλαμβάνονται συνολικά ως μεταβατικές περιόδους μέσα στη φυσική ροή του χρόνου και αυτό αποτυπώνεται στα κάλαντα καθώς και στις διάφορες παραδόσεις του ελληνικού λαϊκού πολιτισμού. Η μετάβαση από το παλιό στο καινούργιο είναι φορτισμένη με ανησυχία για το επερχόμενο άγνωστο μέλλον, το οποίο ο άνθρωπος προσπαθεί να προμαντέψει με διάφορες μαντικές ενέργειες και να εξασφαλίσει με μαγικοθρησκευτικές ενέργειες την ευνοϊκή εξέλιξη των πραγμάτων (καλή τύχη, υγεία, πλούτο). Ανάμεσα σε αυτές είναι και το έθιμο του φλουριού στη βασιλόπιτα για το οποίο υπάρχει και σχετική παράδοση που αναφέρεται στην προέλευση του εθίμου. Ο τυχερός που θα βρει το φλουρί θα έχει μία καλή χρονιά.

Υλικό

Για θρησκευτικά τραγούδια – κάλαντα βλέπε σχετικά στη «βασική βιβλιογραφία» και στην ακόλουθη: 1) Αικατερίνη Τσοτάκου – Καρβέλη, *ό.π.*, σελ. 12 – 17. 2) Δραματοποίηση του διηγήματος του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη «Γουτού – γουπατού», στο: *Άπαντα Α. Παπαδιαμάντη*, τομ. β', Αθήνα: Φυτράκη – Κουτσουμπού, 1966, σελ. 205 – 211.

Για την παράδοση σχετικά με το έθιμο της βασιλόπιτας και το φλουρί, καθώς και για την ποιότητα του χρόνου στις παραδοσιακές και σύγχρονες κοινωνίες με παράδειγμα την αλλαγή του χρόνου βλέπε στην «βασική βιβλιογραφία» και στην ακόλουθη: 1) Ζωή Βαλάση, *ό.π.*, σελ. 42 – 43. 2) Εμμανουήλ Λυκούδης, «Μια Πρωτοχρονιά», στο: Γαλάτεια Γρηγοριάδου – Σουρέλη και Μάνος Κοντολέων (ανθολόγηση), *Ελληνικά διηγήματα Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς*, τομ. β', Αθήνα: Πατάκης, 2001, σελ. 17 – 41. 3) Χρήστος, Γιανναράς, *Εορτολογικά παλινωδούμενα*, Αθήνα: Ακρίτας, σελ. 167 – 169.

<http://www.culture.gr/2/21/214/21401m/g21401m.html>

Δραστηριότητες

Τα παιδιά αναζητούν λογοτεχνικά κείμενα που σχετίζονται με διαστάσεις και δραστηριότητες του χρόνου στις παραδοσιακές κοινωνίες και στη σύγχρονη εποχή. Γράφουν σε δελτία τη λαϊκή ονομασία των μηνών με την παρετυμολογική τους ερμηνεία, ενώ στην πίσω πλευρά γράφονται οι αγροτικές εργασίες οι οποίες γίνονται σε αυτόν τον μήνα. Γράφουν τη δική τους εμπειρία από τον καθημερινό και εορταστικό χρόνο της πόλης. Ζωγραφίζουν το χρόνο και τους μήνες (στην πόλη και στο χωριό). Συγκεντρώνουν φωτογραφίες ή σλάιτς που αποτυπώνουν τις διάφορες στιγμές του χρόνου στις παραδοσιακές και στις σύγχρονες κοινωνίες. Παράγουν βίντεο με θέμα την πρωτοχρονιά στην πόλη ή το χωριό. Αναζητούν μουσικές συνθέσεις που σχετίζονται με τον χρόνο και τις εναλλαγές του. Συγκεντρώνουν κάλαντα (μουσική, λόγο, όργανα) από διάφορα μέρη της Ελλάδας σε συνεργασία με τους τοπικούς συλλόγους της περιοχής τους. Πειραματίζονται σε νέες μουσικές φόρμες επάνω στα κάλαντα. Ερευνούν για μουσικές συνθέσεις εμπνευσμένες από τις εναλλαγές του χρόνου (Vivaldi). Πραγματοποιούν αναπαράσταση ενός αντίστοιχου εθίμου των εορτών (π.χ. καλάντισμα) μετά από επιτόπια και βιβλιογραφική έρευνα.

Χώροι έρευνας: Τοπική βιβλιοθήκη, έρευνα πεδίου στη συνοικία ή, αν υπάρχει δυνατότητα, στον τόπο καταγωγής τους.

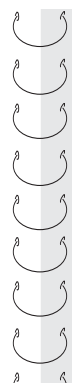
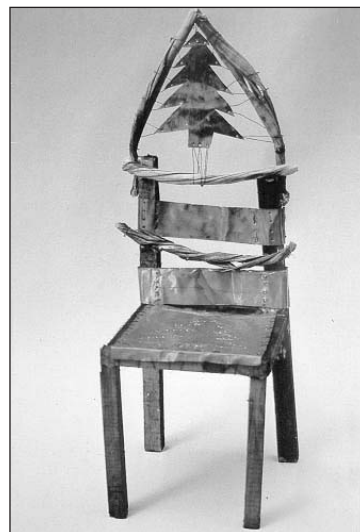
Αποτελέσματα: Κατανόηση των ποιοτήτων του χρόνου της ζωής στις παραδοσιακές κοινωνίες. Αναζήτηση της σημασίας της αλλαγής του χρόνου στις παραδοσιακές κοινωνίες. Βαθύτερη κατανόηση του παραδοσιακού πολιτισμού.

Ενότητα 2η: Διατροφή

Οι διατροφικές συνήθειες είναι ένα βασικό συστατικό στοιχείο του πολιτισμού μιας ομάδας. Συνδέεται άμεσα με τις πολιτισμικές ιεραρχήσεις της κοινωνίας και είναι διακριτό στοιχείο της ταυτότητας ενός ατόμου.

α) Το ψωμί

Το ψωμί είναι ένα σημαντικό στοιχείο της διατροφής και συνδέεται με πολλές πλευρές της καθημερινής και της εορταστικής ζωής του Έλληνα. Το ψωμί είναι, επίσης, βασικό τελετουργικό στοιχείο σε ένα πλήθος από κοινωνικές πρακτικές και χρησιμοποιείται σε όλες τις μεταβατικές περιόδους της ζωής του ανθρώπου, γεγονός που πιστοποιεί και την εξέχουσα – έως ιερή – θέση που κατέχει στη ζωή του Έλληνα αγρότη της παραδοσιακής κοινωνίας.

Υλικό

Σχετικά με διατροφή και ταυτότητα, ονομασίες ψωμιού, παραμύθια, παροιμίες, όρκους αινίγματα, χαρακτηρισμούς, εκφράσεις, αντιλήψεις και πρακτικές που σχετίζονται με το ψωμί και αναδεικνύουν τη σημασία του για τις παραδοσιακές κοινωνίες, καθώς και σχετικά με το συμβολικό νόημα που αυτό προσλαμβάνει μέσα από την εκάστοτε χρήση του, βλέπε στη «βασική βιβλιογραφία» και στην ακόλουθη: 1) Άγγελος Ν. Δευτεραίος, *Το ψωμί στα έθιμα των Ελλήνων. Η συμβολική και μαγική χρήση του από τους Νεοέλληνες*, Αθήνα: Legato, 2000. 2) Λογοτεχνικά κείμενα για την παράδοση του ψωμιού στο: Εύη Βουτσινά, *Το Ψωμί*, Αθήνα: Καστανιώτης 2000. 3) Όμηρος, *Οδύσσεια*, ραψωδία ι' (Λωτοφάγοι). 4) «Ο Ζαχαράκης», στο: Ζωή, Βαλάση, *Δείπνο με μάγισσες και κολατσιό με δράκους. Μια γαστρομαρτυρική περιπλάνηση στα λαϊκά δρώμενα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 207 – 215. 5) Νικ. Γύζη, «Ψωμιά» (Εθνική Πινακοθήκη). 6) Θόδωρου Παπαγιάννη, «Το ψωμί».

<http://www.academyofathens.gr/keel/index.htm>

β) Οι εορταστικοί άρτοι

Σε ειδική κατηγορία ψωμιού συγκαταλέγονται: οι εορταστικοί άρτοι (κυρίως των Χριστουγέννων, του Νέου Έτους και της Λαμπρής), οι άρτοι που δίνονται ως δώρα (στον ανάδοχο, στη νύφη, στο γαμπρό, στο δάσκαλο) και οι άρτοι που δίνονται στην εκκλησία. Η στενή σύνδεση των άρτων αυτών με τον ιερό χρόνο της κοινότητας και των επίσημων στιγμών της συνετέλεσε ώστε να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στην παρασκευή και στο στολισμό του. Η βασιλόπιτα, ως εορταστικός άρτος για το Νέο Έτος, αποτελεί ξεχωριστή τροφή και είναι φορτισμένη με πολλούς συμβολισμούς. Συνήθως στολίζεται με τα σύμβολα της επαγγελματικής ασχολίας της οικογένειας (αλέτρι, μαντρί, γκλίτσα, θημωνιά κ.ά.). Κόβεται, ακόμη και σήμερα, με ιδιαίτερο τελετουργικό τρόπο συνήθως από τον πρεσβύτερο του τραπέζιού ή από το νοικοκύρη και μοιράζεται στους συνδαιτυμόνες, στους φιλοξενούμενους, στους ξένους, αλλά και στον Άη - Βασίλη, στο Χριστό, στο σπίτι κ.ά.

Υλικό

Για μαρτυρίες που σχετίζονται αντίστοιχα με τους εορταστικούς άρτους, τις ονομασίες τους, διάφορες παροιμίες, επωδούς, ονομασίες της βασιλόπιτας, το τελετουργικό στο κόψιμο της πίτας, διηγήματα, κ.ά., βλέπε σχετικά στη «βασική βιβλιογραφία» και στην ακόλουθη: 1) Δημήτρης Λουκόπουλος, *Γεωργικά της Ρούμελης*, Αθήνα – Γιάννινα: «Δωδώνη», 1983, σελ.

171 - 173. 2) Αυγή Παπάκου – Λαγού, «Για την κουλουρίτσα του Κωστάκη», στο, Χάρης Σακελλαρίου (ανθολόγηση), *ό.π.*, σελ. 106 - 112. 3) Χρήστος Γ. Νικήτας, «Το αραποσίτι της θεομηνιάς», στο, Χάρης Σακελλαρίου (ανθολόγηση), *ό.π.*, σελ. 129 - 140. 4) Παντελής Καλιότσος, «Ο καλός Φραντζολάκης», στο: Γαλάτεια Γρηγοριάδου – Σουρέλη, Μάνος Κοντολέων (ανθολόγηση), *Ελληνικά διηγήματα Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς*, τομ. α', Αθήνα: Πατάκης, 2000, σελ. 96 - 103.

Δραστηριότητες

Από τις ομάδες εργασίας αναζητούνται μαρτυρίες και έντεχνα λόγια ή λαϊκά κείμενα, που σχετίζονται με τη διατροφή και αναδεικνύουν τις διαστάσεις της τροφής στην παραδοσιακή και στη σύγχρονη κοινωνία. Αναζητούν προφορικές μαρτυρίες από γονείς, παππού, γιαγιά) σχετικά με τα διατροφικά έθιμα κατά την περίοδο των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς στο χωριό. Γράφουν τις δικές τους εμπειρίες από τις γιορτές στην πόλη (τα κάλαντα, την προετοιμασία στο σπίτι, το γιορτινό τραπέζι, το Χριστόψωμο, τη Βασιλόπιτα, τα γλυκά, την αλλαγή του χρόνου, την κοπή της πίτας). Επισκέπτονται το φούρνο της γειτονιάς και μελετούν το καθημερινό και το γιορτινό ψωμί. Συγκεντρώνουν φωτογραφίες από το χριστόψωμο και τη βασιλόπιτα. Βιντεοσκοπούν την παρασκευή (ζύμωμα, στόλισμα, ψήσιμο) των εορταστικών άρτων. Εάν υπάρχει η δυνατότητα, επισκέπτονται το Μουσείο Άρτου στην Αμφικλεια Φθιώτιδας ή άλλο σχετικό τοπικό λαογραφικό μουσείο της περιοχής. Χρησιμοποιούν τη μουσειοσκευή από το Δημοτικό Τοπικό Μουσείο Μηλιές Πηλίου: «Από το σάρι στο ψωμί» (διατίθεται και από το Κ.Ε.Ε.Λ. Συγκεντρώνουν προς έκθεση σπιτικούς ή τυποποιημένους εορταστικούς άρτους. Μοιράζουν στο τέλος ή κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης σε όλους τους μαθητές από ένα κομμάτι παραδοσιακού χριστόψωμου.

Χώροι έρευνας: τοπική Βιβλιοθήκη, επιτόπια έρευνα στο σπίτι ή στη συνοικία, εάν μένουν σε πόλη, ή, εάν υπάρχει δυνατότητα, στον τόπο καταγωγής τους.

Αποτελέσματα: Κατανόηση της ποιότητας και λειτουργίας της διατροφής στις εορταστικές περιόδους.

Ενότητα 3η: Ετερότητα και συμβολική αναπαράσταση του κόσμου στο τραπέζι

Το τραπέζι στις παραδοσιακές κοινωνίες είναι μια τελετουργία έντονα φορτισμένη με τα κύρια πολιτισμικά σύμβολα της κοινότητας. Αυτό τουλάχιστον αποδεικνύεται από το σύνολο των μαγικοθηρησκευτικών πρακτικών και αντιλήψεων με τις οποίες είναι συνδεδεμένη η διαδικασία του φαγητού.

α) Το τραπέζι

Εξαιρετική σημασία δίνεται στο τραπέζι της πρώτης ημέρας του έτους και στα φαγητά με τα οποία πρόκειται να στρωθεί. Η πλησμονή των τροφών ταιριάζει με τη γιορτινή ατμόσφαιρα και προεξοφλεί την αφθονία των αγαθών για όλο το χρόνο. Την πρωτοχρονιά στο τραπέζι πραγματοποιείται ένα συμπόσιο στο οποίο εκτός από τους φυσικά παριστάμενους παρευρίσκονται και συμμετέχουν συμβολικά (όπως αυτό δηλώνεται με το μοίρασμα των κομματιών της πίτας) διάφορα ιερά πρόσωπα (ο Χριστός, ο Άγιος Βασίλης) καθώς και ο φτωχός ή ξένος. Το γιορτινό τραπέζι με τη βασιλόπιτα μετατρέπεται σε ένα τόπο στον οποίο αναπαριστάνεται συμβολικά, και σύμφωνα με την πρόσληψη του παραδοσιακού πολιτισμού, η διαλεκτική φύση (φτωχός - πλούσιος) και ο δισυπόστατος χαρακτήρας (ιερό - κοσμικό) της κοινωνικής πραγματικότητας.

Υλικό

Λογοτεχνικά κείμενα που σχολιάζουν τη διαλεκτική φύση της κοινωνικής πραγματικότητας, όπως αυτή αποτυπώνεται με πλαίσιο το παραδοσιακό γιορταστικό τραπέζι. Σχετικά βλέπε στη «βασική βιβλιογραφία» και στην ακόλουθη: 1) Γιάννης Βλαχογιάννης, «Της φτώχιας τα στερνά», στο: Χάρης Σακελλαρίου (ανθολόγηση), *ό.π.*, σσ. 71 – 78. 2) Κωστής Μπαστιάς, «Τα Χριστούγεννα του Θανάση Μερτίκα», στο, Γαλάτεια Γρηγοριάδου – Σουρέλη, Μάνος Κοντολέων (ανθολόγηση), *Ελληνικά διηγήματα Χριστούγεννων, Πρωτοχρονιάς*, τομ. β', Αθήνα: Πατάκης, 2001, σσ. 255 – 280. 3) Βλέπε αντιστιχικά τη σχέση κοινωνικής ομάδας - ετερότητας από τη ματιά όμως του άλλου, του ξένου, σε ένα «τραπέζι» της σύγχρονης εποχής: Ανδρέας Μήτσου, «Η πρόποση», *Ιστορίες συμπτωματικού ρεαλισμού*, Αθήνα 1990.

β) Η ετερότητα με τη μορφή του ξένου και του Αγίου στο τραπέζι

Στον ελληνικό παραδοσιακό πολιτισμό υπάρχουν πλήθος αντιλήψεις και κοινωνικές πρακτικές που δηλώνουν πως ο ξένος, είτε με τη μορφή του φτωχού είτε με τη μορφή του διαβατάρη, έχει ξεχωριστή θέση στο τραπέζι ενώ η φιλοξενία θεωρείται ιερή υποχρέωση. Ο ξένος επιβάλλεται να έχει την καλύτερη περιποίηση. Στην Ικαρία, όταν κάθονταν στο σπίτι για να φάνε, ο νοικοκύρης ξεχώριζε από το ψωμί και τα άλλα φαγητά ένα μέρος που ήταν το «πάρτε του Χριστού» και προοριζόταν για τους ξένους που τυχόν θα φανούν.

Υλικό

Για αρχαιοελληνικές και νεοελληνικές εθιμικές πρακτικές καθώς και για την πραγμάτευση του ζητήματος από τη διεθνή λογοτεχνία, βλέπε στη «βασική βιβλιογραφία» και στην ακόλουθη: 1) Louis Gernet, *Ανθρωπολο-*

γία της Αρχαίας Ελλάδας, μτφ. Αναστασία Α. Μεθενίτη - Αθανάσιος Δ. Στεφανής, Αθήνα: Πατάκης, 2000, σελ. 39 – 47 (με σχετικές παραπομπές σε πρωτογενείς πηγές στις οποίες μπορεί να ανατρέξει κάποιος για να βρει παραθέματα). 2) Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, *Το κοριτσάκι με τα σπύριτα*, μτφρ. Μίλσεν Μυρτώ, Αθήνα: Καστανιώτης, 1996.

Σχετικά με το κοινό τραπέζι και με την ετερότητα όπως αυτή εξειδικεύεται στην περίπτωση του άγνωστου επισκέπτη, βλέπε: 1) Στέφανος Δάφνης, «Ο ξένος των Χριστουγέννων», στο: Χάρης Σακελλαρίου (ανθολόγηση), *ό.π.*, σελ. 63 - 70. 2) Ως προέκταση του προηγούμενου θέματος, για τραπέζι φιλοξενίας Θεού από θνητό (Τηλέμαχος – Αθηνά) που δεν έχει φανερώσει ακόμη την ιδιότητά του, βλ. Όμηρος *Οδύσσεια*, ραψωδία α'. 3) Επίσης, σε συνέχεια του συγκεκριμένου μοτίβου βλ. Φώτης Κόντογλου, «Γιάννης ο βλογημένος», στο: Καρκαβίτσας – Μωραϊτίδης – Κόντογλου – Παπαδιαμάντης, *Διηγήματα των Χριστουγέννων*, Αθήνα: Εκδόσεις Αρμός, 1994, σελ. 102 – 107. 4) Γ. Α. Μέγας, *Ελληνικά εορταί και έθιμα της λαϊκής λατρείας*, Αθήνα: 1979 (σελ. 62 – 69 και 75).

Δραστηριότητες

Οι μαθητές αναζητούν λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται στον ξένο, στη σχέση του με διάφορες κοινωνικές ομάδες καθώς και στη φιλοξενία. «Ο ξένος στην πόλη»: φωτογραφική αναζήτηση μορφών κοινωνικής ετερότητας στην πόλη μέσα από επιτόπια έρευνα. «Η φτώχεια και ο πλούτος στην πόλη». Σε συνεργασία με τον καθηγητή των εικαστικών, εικαστική απόδοση είτε σε πίνακα είτε σε μορφή καρτ – ποστάλ σκηνών, λεπτομερειών και συμβόλων του κειμένου (η οικογένεια στο τραπέζι, ένα κομμάτι πίτα, το φλουρί, ο ζητιάνος). Για το σκοπό αυτό χρησιμοποιούν διάφορες τεχνικές και υλικά (κολάζ, ζωγραφική, μονοκοντυλιά, ακουαρέλα, στάμπα, άχρηστα υλικά, μικτές τεχνικές), γνωρίζουν τις δυνατότητες και τους περιορισμούς των υλικών αυτών, ενώ παράλληλα ανακαλύπτουν προσωπικούς τρόπους έκφρασης.

<http://www.childrensartmuseum.gr>

Χώροι έρευνας: τοπική Βιβλιοθήκη, επιτόπια έρευνα στη συνοικία.

Αποτελέσματα: Κατανόηση της κοσμοαντίληψης του παραδοσιακού πολιτισμού καθώς και της αντιμετώπισης της ετερότητας μέσα σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια (παραδοσιακές – νεότερικές κοινωνίες).

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση της όλης προσπάθειας γίνεται από τους ίδιους τους μαθητές μέσα στην τάξη μετά το πέρας της εκδήλωσης έχοντας ως κέντρο αναφοράς στο κατά πόσο ήταν αποτελεσματική η παρουσίαση του θέματος σε σχέση πάντα με τους επιδιωκόμενους σκοπούς της εργασίας.

Σκηνοθεσία

Η παρουσίαση του έργου σ' ένα ευρύτερο κοινό και στο επικοινωνιακό πλαίσιο μιας γιορτής απαιτεί να επιχειρήσουμε αναδιάταξη των ιεραρχήσεων χωρίς να ξεχνούμε τον παιδαγωγικό ρόλο του σχολείου. Σκοπός μας θα είναι η μεταφορά των αποτελεσμάτων που προέκυψαν κατά τη διαδικασία της προετοιμασίας του θέματος στην ευρύτερη σχολική κοινότητα μέσα, όμως, σε μια κατάσταση γιορτής. Το σκηνικό της γιορτής θεωρείται σκόπιμο να μην περιορίζεται στην πλαισίωση απλώς των δρώμενων, αλλά να προχωρά πιο πέρα, να πραγματεύεται και να ερμηνεύει σκηνικά το θέμα της γιορτής. Κατά την παράσταση κρίνεται σκόπιμο να αποφευχθεί η παρουσίαση του υλικού μέσα από μια απλή και παρατακτική ανάγνωση κειμένων. Αντίθετα, προτείνεται μια παρουσίαση που θα προωθεί το νόημα της γιορτής με παράλληλη χρήση οπτικού, ηχητικού υλικού και μουσικής. Ως παράδειγμα σκηνικής παρουσίας προτείνεται η σύνθετη και πολύτροπη παρουσίαση των κειμένων μέσα από διάφορες ομάδες που θα βρίσκονται επί σκηνής ή θα εναλλάσσονται επάνω σε αυτήν ή θα βρίσκονται ανάμεσα στους θεατές. Τα κείμενα αυτά θα μπορούσαν να παρουσιαστούν, εάν είναι τραγούδια, από μια μικρή χορωδία· εάν είναι διαλογικά μέρη ενός κειμένου, ως δραματοποιημένες μορφές· εάν είναι ποιήματα ή μονολογικές αφηγήσεις ως απαγγελίες· εάν είναι ηχογραφημένες ή βιντεοσκοπημένες μαρτυρίες, ως αυτούσια αναπαραγωγή του υλικού. Παράλληλα μπορούν να συνοδεύονται και από αναπαραγωγή ηχογραφημένης μουσικής ή cd, καθώς και από προβολή σλάιντς.

Το κείμενο της αφηγήσεως μπορεί παρουσιασθεί στην αρχή της εκδήλωσης με τη μορφή της ανάγνωσης ή της σύνθετης μορφής – δραματοποίηση με στοιχεία αφήγησης –, ώστε να αποτυπωθούν και οι σκέψεις του συγγραφέα. Για τη σύνδεση ανάμεσα στο νοηματικό περιεχόμενο του κειμένου της αφηγήσεως και στα παράλληλα κείμενα είναι θεμιτή η ανάγνωση ενός εισαγωγικού κειμένου σε κάθε ενότητα καθώς και μικρών σχολίων ανάμεσα στα λογοτεχνικά κείμενα.

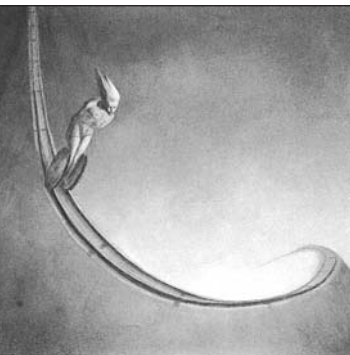

ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΠΕΤΕΙΑΚΟ ΚΥΚΛΟ

- I. Συνοπτική παρουσίαση ενός πλήρους ημερολογιακού κύκλου
- II. Η Παγκόσμια Ημέρα του Πρόσφυγα – Μετανάστη
- III. Έτος αφιερωμένο σε έναν Έλληνα λογοτέχνη ή καλλιτέχνη

I. Συνοπτική παρουσίαση ενός πλήρους ημερολογιακού κύκλου

*Τον κύκλο τα γυρίσματα που ανεβοκατεβαίνουν
και του τροχού που ώρες ψηλά κι ώρες στα βάθη πηαίνουν,
και του καιρού τ' αλλάματα που αναπαημό δεν έχουν,
μα στο καλό κ' εις το κακό περιπατού και τρέχουν...*

ΒΙΤΣΕΝΤΖΟΣ ΚΟΡΝΑΡΟΣ, Ερωτόκριτος

Η άντληση θεματολογίας πολιτιστικών προγραμμαμάτων από τον επε-
τειακό κύκλο αφενός μπορεί να κινηθεί σε ένα ευρύ πεδίο σύγκλισης
εξαιρετων στιγμών και ιστορικής μνήμης και αφετέρου να δώσει μια
άλλη διάσταση στη συνείδηση των παιδιών. Η τρέχουσα μέρα αποκτά
μια άλλη βαρύτητα μέσα στο αδιάφορο και ουδέτερο πήγαινε του χρόνου, εί-
ναι ένα βήμα στο πλάι, εκεί όπου ο ατομικός χρόνος ανάγεται στον ευρύτερο
ιστορικό και κοινωνικό. Όταν αυτές οι εξαιρετες στιγμές, που χαράσσουν
βαθύτερα το σώμα του χρόνου, βιώνονται μ' έναν τρόπο κατάλληλο να εντα-
χθούν στην προσωπική εμπειρία του μαθητή τότε αρχίζει να διαφοροποιείται
η ουδέτερη μάζα των ιστορικών γεγονότων και να αποκτούν σημασία στο πα-
ρόν. Όταν οι μαθητές με τη δική τους ενεργητική αναζήτηση έρχονται σε ε-
παφή με σημαντικά γεγονότα, πράξεις και δημιουργίες ανθρώπων ή παναν-
θρώπινες αξίες, έτσι όπως η ανάμνησή τους χαράσσεται σε κάθε μέρα του η-
μερολογίου, τότε γίνεται προσωπική τους υπόθεση με εφελήτρια δύναμη.

Οι κατηγορίες θεμάτων του επετειακού κύκλου που θα μπορούσαν να
τροφοδοτήσουν σχέδια δράσης στη διάρκεια της σχολικής χρονιάς είναι:
α) διεθνείς ημέρες και γεγονότα, β) εθνικές ημέρες - επέτειοι, γ) τοπικές
εξαιρετες ημέρες, δ) ημερομηνίες γέννησης ή θανάτου σημαντικών προ-
σώπων (του πολιτιστικού ή ιστορικού κύκλου).

Η οργάνωση ενός τέτοιου ημερολογιακού κύκλου είναι από μόνη της ένα
σημαντικό σχέδιο εργασίας, που θα βάλει τους μαθητές σε επαφή με ένα
πλήθος πληροφοριών, ανανεώνοντας τις γνώσεις τους από τα σχολικά μα-
θήματα, σαν να στήνουν σημαιούλες σε κατακτημένες βουνοκορφές. Αυ-
τή η έξαρση του σημαντικού, η συνείδηση του εξαιρετου, μπορεί να γίνει
αιτία απροσδόκητων διεργασιών που σημαδεύουν τον τρόπο με τον οποίο
τα παιδιά κοιτάζουν τον κόσμο.

Στο ημερολόγιο που ακολουθεί αναφέρονται:

α) Διεθνείς ημέρες και γεγονότα. Εδώ τοποθετούνται σχεδόν όλες οι διε-
θνείς ημέρες που έχουν καθιερωθεί από τα Ηνωμένα Έθνη και την Ου-
νέσκο, όπως επίσης τα έτη και οι δεκαετίες. Η φιλοσοφία με την οποία

καθιερώθηκαν, οι σχετικές αποφάσεις των οργανισμών και ντοκουμέντα από διάφορες χώρες βρίσκονται στις (συνδέσεις) links που παρατίθενται. Υπάρχει, ακόμα, ενδεικτική αναφορά μεγάλων διεθνών γεγονότων που μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενα επετειακής προσέγγισης.

- β) Εθνικές ημέρες – επέτειοι.** Αναφέρονται οι καθιερωμένες επέτειοι, αλλά το πεδίο παραμένει ανοιχτό για τις περιοδικά αναγγελλόμενες επετειακές διοργανώσεις διαφόρων οργανισμών ή φορέων. Αυτό που συνηθίζεται σε διάφορες χώρες είναι ο εορτασμός κάποιων ημερών ή η προσπάθεια ευαισθητοποίησης πάνω σε διάφορα κοινωνικά και πολιτιστικά θέματα, όπως η εβδομάδα για την προφορική παράδοση, για τα κατοικίδια ζώα, π.χ. για το ποδήλατο, για τη δυσλεξία κ.λπ.
- γ) Τοπικές εξαιρετές ημέρες.** Αντικείμενο εδώ είναι η ενδεικτική αναφορά, που μπορεί να δημιουργήσει συνειρμικές σκέψεις, επετείων τοπικής ιστορίας και λαϊκών παραδόσεων. Αναφέρονται, επίσης, γιατί οι περισσότερες απ' αυτές μπορούν να γίνουν αντικείμενο σχεδίων δράσης σε πανελλήνιο επίπεδο, μια και η σημασία τους υπερβαίνει την τοπική κλίμακα.
- δ) Ημερομηνίες γέννησης ή θανάτου σημαντικών προσώπων** (του πολιτιστικού ή ιστορικού κύκλου). Με την ίδια λογική που εκθέσαμε παραπάνω, αναφέρονται ενδεικτικά επέτειοι σημαντικών λογοτεχνών, καλλιτεχνών ή ιστορικών προσώπων που μπορούν να γίνουν αντικείμενο μιας ημερήσιας ενθύμησης ή μεγαλύτερων σχεδίων εργασίας που θα παρουσιάζονται στη σχετική επέτειο.

Ένα παιχνίδι το οποίο θα μπορούσε να χρησιμεύσει σαν πρώτο βήμα για μια τέτοια δουλειά θα ήταν η καθημερινή επαφή με το ημερολόγιο: στον πίνακα ή σε μια αναρτημένη ειδική οθόνη αναγράφεται το επιλεγμένο γεγονός της μέρας. Έχει προετοιμαστεί το σχετικό υλικό από μια μικρή ομάδα μαθητών για κάθε μήνα της σχολικής χρονιάς. Αφού συγκεντρωθούν τα αναλυτικά στοιχεία των σημαντικών ημερομηνιών, η ίδια ομάδα επιλέγει με τη δική της ιεράρχηση (την οποία αιτιολογεί και δέχεται σχετική κριτική από την ομάδα της τάξης) ποιο γεγονός ή πρόσωπο θα αναγραφεί κάθε μέρα στην οθόνη – μνήμης. Μια μικρή, δεκάλεπτη παρουσίαση από την ομάδα μελέτης και συζήτηση στην αρχή του μαθήματος μπορεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον κάθε παιδιού για παραπέρα αναζήτηση. Η σύνδεση, όμως, της τάξης με τον ιστορικό χρόνο θα έχει γίνει.

Πηγές γενικών πληροφοριών για τις διεθνείς κυρίως επετείους βρίσκει κανείς και στις παρακάτω συνδέσεις:

http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=7588&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
1		1981, Ελλάδα, 100 μέλος ΕΟΚ 2002, καθιέρωση Ευρώ	Καστοριά: Το παλαιό βάλι (Ρετροσποράδα). Στη διάρκεια του αναβιώσαν εθίμα που έχουν τις ρίζες τους στις διονυσιακές γιορτές. 	1926, Γέννηση Έλλης Λαμπέτη 1912, γ. Βρεπιάζου	1			Γοιμέσσοι: Παναγιώτι του Αγίου Τριφώνα, θυσία του ταύρου	
3				1911, Θάνατος Παπαδικαμάνη 1951, Θάνατος Δροοί-νη	2			Κόρινθος: Οι Αλκιονίδες μέγες λόγου και τέχνης	
4				1901, Θάνατος Γύζη	4				1843 θ. Κολοκορώνη
6			Αγία Παρασκευή, Λέσβος: Γιορτή του Ταύρου (Ταυροκαθάψια) Έδεσσα: "Τραμάλιασιν" - Παφλασιακό έθιμο Γάβου		9				1857 θ. Σολομού

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
7		1981, Ελλάδα, 10ο μέλος ΕΟΚ 2002, καθιέρωση Ευρώ		1904, θ. Ροδνί	14				1987 θ. Καρόλου Κουν
8			Μοναζήλινα, Σέρες: Το έθιμο της "γυναίκοχαρτίνας" "Η γιοστή της Μπαμπάως"	1926, γ. και 1970, θ. Γιάννη Χρήστου 	18				1914, γ. Κώστα Μόντη
14				1910, γ. Καββαδία 	21	Πεγκόρμα Ημέρα Μητροπής Γλώσσας http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=28497&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=205.html		1913 Απελευθέρωση Ιωαννίνων	
13				1859, γ. Παλαμά 	22				Ημέρα Σκέψης και Φυλλιάς

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
18				1984, θ. Τσιτσάνη 	23			1966 Ποσότο πρόγραμμα ελληνικής Τηλεόρασης ΕΡΤ	
21		Παγκόσμια ημέρα του Μπίστν Λουίθερ Κινγκ 		1911, Θάνατος Πατρισταμιάνη 1951, Θάνατος Δροσάνη	24		1821 Αλ. Υψηλάντης ζηλεύσει την Επανάσταση στο Ιόσιο 		1956, θ. Νίκου Νιζολάκη της Κύπρου
27			Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων του Ολοκαυτώματος		26				1906, γ. Χατζηγεωργίου - Γάζα
				1980, θ. Στραση Τσίτζα 	27				1943 θ. Παλαμά

ΜΑΡΤΙΟΣ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	
1	Διεθνής ημέρα κατά της θανασιμής πονίης	1981, Ελλάδα 10ο μέλος ΕΟΚ 2002, καθιέρωση Ευρώ	Χελάδωνιματα ανοιξιάτικα χόρταντα – Κηρύση της Αποκρίας στη Νάουσα οι Μπουλές και Γενίτσαοσι Στη Σαγόο οι Κουδουνατοί Στη Ζάουνο η Κηδεά της Μάσκας	1911, Θάνατοσ Παπαδιαμάντη	1				1955 Αεγή αργόνα ΕΟΚΑ 	1911, Θάνατοσ Παπαδιαμάντη
4				1911, Θάνατοσ Παπαδιαμάντη 	2	Παγκόσμια Ημέρα Παλιόσ Βιβλίου http://dim-rizou.pel.sch.gr/papers/04apr2003/paper7.htm http://www.ibby.org/			Κόρυθοσ: Ο Αλιουνοίδεσ μέρεσ Λόδοσ και Τέχνησ	1951, Θάνατοσ Δροοσίνη
6			1910, Εξέγερση του Κιλέλέφ	1994, θ. Μελίνασ Μερζοφίη	6	Ολυμπιακή ημέρα			Νευροκόπη, Δορίμα: αναστάσαση ηησ μάζησ του 1941	1843 θ. Κολοκοζόνη
8	Παγκόσμια ημέρα των γυναικών 				7	Παγκόσμια Ημέρα Οδοηησ Ασφάλειασ Παγκόσμια Ημέρα Υγείασ http://www.who.int/whorid-health-day/2004/en/			Παρομονη και την ημέρα του Λιάόου στην Αιανή: “Λιάόοινεσ”	

http://portal.unesco.org/ci/en.php?URL_ID=14266&URL_DÓ=DO_TOPIC&URL_SECTIÓN=201

ΜΑΡΤΙΟΣ

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
13				1900, γ. Σεφέρη 	8	Πεντάδοξια Ημέρα Μνημείων			
14			1959 Επετέλεση Ευαγέρ- στα Παύλου 		10			1826 Έξοδος Μεσο- λογγίου Επέτειος αάθε Σαββα- το του Λαζάρου	
15			1905 Κρίσιμη επανέ- στασης Κοίτης για έ- νοση		12				1961 Γκαργιάων, πρώτος άνθρωπος γύρω από τη γη
19			1945 Απελευθέρωση Δοδεκάνησων		14				Λαβίδι, Αρχαδιάς, πόση νηφόρα μάχη της Επανάστασης του '21

ΜΑΡΤΙΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
20	Παγκόσμια Ημέρα Πα- ιδου Θέατρον Παγκόσμια Ημέρα της Γης http://www.earthsite.org/				15			Κιρκασή του Θουρά, το ποντιάκο ταρκικό έθιμο στο νεχροαφείο στα Σούρμενα	1896, θ. Αβδηρργού Έθλια Δαυαρέμ
21	Διεθνής ημέρα για την Εξάλειψη του Φύθ επι- ζων Αναζωογόσιον (Καρά του Ρεατοιστοθ) http://portal.unesco.org/s ust/en/ev.php URL_ID=3080&URL _DO=DO_TOPIC&UR L_SECTION=201.html		Καλάβηρα: επέτειος της ανελευθέρωσης α- πό τους Τουρκούς		21		1967 Διαταροά		
22	Διεθνής ημέρα Ποίησης http://www.unesco.org/poetry/bienvenue.php?l=ita=english			1901, Θάνατος Γύνη	22	Παγκόσμια Ημέρα της Γης			
23	Παγκόσμια Ημέρα του Νέγου http://www.unesco.org/water/water_celebratio ns/		1821, κρίση της επα- νάστασης στην Καλα- μάτα		23	Παγκόσμια Ημέρα Βι- βλίου http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php@URL_ID=5125&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html	1988 Κανελλος Κανε- λόπουλος 74 μύλια πτήση Ηράζαλιο – Σα- νατονή - Παναγίρι του Αγίου Γεοργίου - «Κουρ- μπατί» και Λαϊκές ιπ- ποδρομίες σε πολλές περιοχές «Πεζ/βράνηδες» στη Θράκη	1821 θ. Διάζου 1827 θ. Κατατάζαζη	

ΜΑΡΤΙΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
25		Επανάσταση 1821			24	Ημέρα μνήμης της γενοκτονίας των Αρμενίων			1843 θ. Κολοκοτρώνη
26			1934 θ. Θεοφίλου 	1937 Καταστροφή της Γκουεφνίζα 	26	1986 Τοξόνομιπλ			
27	Παγκόσμια Ημέρα του Θεάτρου				27			1941 Κατάληψη Αθήνας από τους Ναζί	1864 θ. Μακαρυγιάννη 1941, αυτοκτονία Πηνελόπης Δέλτα
31			1822 Σφαγή της Χίου		29	Παγκόσμια Ημέρα Χορού			1933 γ. και θ. Καββάρη

ΜΑΪΟΣ

ΙΟΥΝΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
1	Εορτασική Προσημομαγία 1886 Σικάγο		1944 οι 200 της Κιουσιτικής - Αγία Άννα, Εικόνα: Πλατειά, πανάγιο εθίμο της Προσημομαγίας Στην Κάλιφο η τελετή αναχώρησης των σφουγγεράδων	1909 γ. Ρίτσο 1976 θ. Παναγιώδη 	1	Περγάζομα ημέρα δέσους		Κόσος: το ολοκαύτωμα του 1824 Άγρα: επέτειος ανελευθέρωσης της πόλης	
2			Σήμερα: το έθιμο του 'κουζουμά'		4	Διεθνής Ημέρα για τα αδύα παιδιά: θέματα επιθετικότητας http://www.acpp.org/sevents/0604.html http://www.countmeincalendar.info/countmeincampaigns.nsf/0/43B8133E200E1B4685256E240053DC57?OpenDocument&sub=Children+%7C+Youth			
3	Περγάζομα Ημέρα της Ελευθερίας του Υπνου http://portal.unesco.org/ci/ev.php?URL_ID=1204&URL_DO=DO_TOPIC http://www.um.org/evenis/pressday/		Δεύτερη μέρα της Πεντηκοστής, Μεσολόγγι: έθιμα του πανηγυριού του Αγ. Σημιού		5	Περγάζομα ημέρα για το Περίβλεπον http://www.unep.org/wed/2004/			
5	Περγάζομα Ημέρα Πολιτισμού				15				1994 θ. Χατζιδάκι 1945 θ. Άση Βελουγιώτη

ΜΑΪΟΣ**ΙΟΥΝΙΟΣ**

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
7		1981, Ελλάδα, 100 μέλος ΕΟΚ 2002, καθιέρωση Ευρώ	1821 Μάχη Γραβιάς		17	Διεθνής ημέρα κατά της Ψηφισίας http://www.unccd.int/publicinfo/june17/menu.php			
8			1936 Μάης του '36 Θεσσαλονίκη		19				1951 θ. Στεφάνου
9	Γιορτή της Μητέρας (2η Κυριακή Μαΐου) Ημέρα της Ενωσίας		1905 Ένωση Κρήτης		20	Παγκόσμια Ημέρα Προσφύγων			
10			1956 απαγκοινωνιός Καρασολή - Δημητρίου		21	Παγκόσμια Ημέρα Μουσικής		Κολάζ: αναπαράσταση της μάχης του Κιλίς-Λαζάνι	

ΜΑΪΟΣ**ΙΟΥΝΙΟΣ**

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
12			1821 Βαλκάνια - Κολοκορώνης		22			Επέτειος του ολοκαυτώματος των Ψαριών	
14			1920 Απελευθέρωση Κοινοτικής Αξέσπινδρουπόλης, Έλευθερία		23			Οι φοιτητές του Δι-Γιαννιού του Κιόβονα	
15	Διεθνής Ημέρα Οικογενείας http://www.un.org/esa/socdev/family/IntObs/IDF/IDFFrames/IDF2003.htm				26	Παγκόσμια ημέρα ενάντια στα ναρκωτικά http://www.unodc.org/unodc/event_2005-06-26_1.html Διεθνής ημέρα υιοθέτησης των θυμάτων βασανιστηρίων http://www.unog.ch/pe/ws2/documents/newsen/hr020606.htm http://www.unhchr.ch/hnml/menu2/6/cat/			
18	Διεθνής Ημέρα των Μουσείων		Ένωση των Επτανήσων		28			1946 Ένωση Δοδεκανήσων	

ΜΑΪΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
19	Γενοκτονία των Πολωνών		1980, θ. Νίκου Ξυλοφύση 	1				1923, θ. Κωνσταντίνου Θεοτόκη
20		1825 Μανιάτσι – Παπαφύσσας 1941, Μάρχη της Κρήτης		11	Ημέρα περιζώριτου αλιθιοφύτου 			
21	Περγάζομα ημέρα της Πολιτιστικής Ανάπτυξης http://www.un.org/dept/s/dhl/cultural_diversity/	Λεγκαδάς, Αγία Ελένη, Κερατή, Ανατολική νάξια – 		17			1912 Αρετή,εθέρωση Ικαρίας - Ικαριάζη Πο-Αρετα	
22	Διεθνής ημέρα βιοποικιλότητας http://www.biodiv.org/default.aspx 		1963 Δολοφονία Λαμπράκη	20	1969 Αχμιστοργι στο Φεγγάρι 	1974 Εισβολή στην Κίτσο		

ΜΑΪΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
25	Αρχή της Εβδομάδας Αλληλεγγύης στα Κινητήματα http://www.un.org/News/Press/docs/2001/gasm250.doc.htm				21					1928, αυτοκτονία Κε-θουράκη
29		1453 Άλωση της Πόλης	Μισογύας: Πιλάκοιλό-γεια	1921, γ. Ιάσση Ξενάκη 	23		1973 Κατάργηση της Χούντας			1911, γ. Στέφανη Τσιό-ζα
30										
31	Παγκόσμια ημέρα κατά του καπνιστήματος http://www.emro.who.int/tfi/AboutWNTD.htm		1941 Γκέζος - Σάντας σημάια Αντάρτικης 							

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
4	Διεθνής Ημέρα των αυτοχθόνων λαών του κόσμου http://portal.unesco.org/culture/admin/ev.php?url_ID=2946&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201 http://www.un.org/rights/indigenous/mediaadv.html			1975, Θ. Εμπειρίδου 	3				Αθήνα: έθιο της 21-δειάς του Λαϊκού, που έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα	
9	Διεθνής Ημέρα Νεο-λαίας http://www.un.org/csa/ocdev/nyin/youthday/index.html http://www.unesco.org/youth/				8	Διεθνής Ημέρα για την εξάλειψη του αναλφαριθμητισμού http://portal.unesco.org/education/en/ev.php?url_ID=22416&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html Διεθνής δεκαετία κατά του αναλφαριθμητισμού 2003-2012				
12					13					1873, γ. Κωνσταντίνου Καραϊσκάκη
18			1881, Απελευθέρωση Καρόβραυς		14			Ημέρα μνήμης Μιζοσοματικής Καταστροφής 		

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΕΠΕΤΕΙΟΙ
23	Διεθνής Ημέρα ενθάρρυνσης του δουλκαροβιου και της εξάλεηης του http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php?URL_ID=5420&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html				16	Διεθνής ημέρα για την προστασία του όζονου http://www.unep.org/ozone/ozone_day2003/index.shtml				1977 θ. Μαρίας Κάως
					17					1982, θ. Μάνου Λοιζου
					19					1970 Αυτοαπολετά ο Κόσμος Γιορτάζει στη Γένοβα
					20					1971, θ. Σερένη

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
1	Παγκόσμια Ημέρα της Τρίτης Ηλικίας http://www.un.org/Depts/dhl/olderpersons/		Η Περιφερειακή, το εθνικό για τις βρογχίτιδες και τη σπογγίτιδα		21	Διεθνής Ημέρα για την Ειρήνη http://www.un.org/events/peace/day/2003/			1937, αυτοκτονία Ιωάννη Σηκαυρούλη
4	Παγκόσμια Ημέρα των Ζώων 4-10 Οκτωβρίου Διεθνής εβδομάδα του Διαστημικού http://www.oosa.unviena.org/wsw/ http://www.worldanimalday.org.uk/				22	Παγκόσμια Ημέρα Χορδής αυτοκτονία		Κόσμος: Οι Άλζιμονδες μέρες λόγου και τεχνής	
5	Διεθνής Ημέρα του Εκπαιδευτικού http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=27389&URL_L_D=DO_TOPIC&URL_SECTION=-279.html				23			1821, Απελευθέρωση της Ήβροκράδας	
6	Διεθνής ημέρα οικιστικού περιβάλλοντος (κάθε τρίτη Δευτέρα του Οκτωβρίου) http://www.unhabitat.org/gwhd/2003/default.asp				26	Ευρωπαϊκή Ημέρα των γλωσσών			

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
8	Διεθνής ημέρα για τη ρεγιστρούλη των χημικών καταστροφών της φύσης http://www.un.org/Depts/dhl/dhl/disaster/				2				1911, γ. Ελσέτη
10	Ημέρα ψυχικής υγείας http://www.wfmh.org/				3				1869 θ. Κάλβου
13				1904 θ. Παύλου Μελά 	8			Ολοκαύτωμα της Μοχίνης Αρχαΐδου	1897 γ. Κόντογλου
15	Ημέρα Αγρότισσας και Τυφλών http://www.rural-womens-day.org/ http://www.ifap.org/				9	Αντιφασιστική μέρα			

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
16	Παγκόσμια ημέρα επιστημονικού/τεχνολογικού/γεωγرافίας http://www.fao.org/wfd/index_en.asp				10	Μέσα της επιστήμης για την ειρήνη και την ανάπτυξη http://www.unesco.org/science/index_wsd.shtml			
17	Παγκόσμια Ημέρα του ΟΗΕ κατά της φτώχειας http://www.un.org/esa/ocdev/poverty/poverty_link3.htm				11			Απελευθέρωση της Χίου	
18				1979 Νόμιματλ. Ελίτη	16	Διεθνής Ημέρα, κατά της μισαλλοδοξίας (α-νεξέθλιξίας) http://www.un.org/Dep ts/dh/tolerance/index.html			
20			1912, Απελευθέρωση των Γιαννιτσών		17			Πολιτεχνείο	1936, θ. Αλεξάνδρου Παπαναστασίου

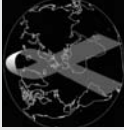

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
21				1910, γ. Εργονόστου- λου 	20	Παγκόσμια Ημέρα του Παιδιού http://www.un.org/Depts/dhl/children_day/ http://www.unicef.org/gmtc/			
23				1959, θ. Γιόσγιο Μπουζιάνη 1925, γ. Μάνου Χατζιδάκι	21	Ημέρα της Φιλοσοφίας http://portal.unesco.org/sbs/en/ev.php-URL_ID=3088&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html Παγκόσμια Ημέρα για την Τηλεόραση http://www.unesco.org/worldtv.shtml		Έθμα της Παναγίας της Μεσοποτασίας, γεωργικό έθιμο "Μπουμπουτσιέ-Λιμ" ή "Πολιτοπότα"	
24	Παγκόσμια Ημέρα του ΟΗΕ http://www.un.org/ 24-30 Εβδομάδα για τον Αποαρτισμό http://www.un.org/depts/dhl/disarmament/			1922 θ. Καρκαβίτσα 	25	Διεθνής ημέρα για την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών http://www.un.org/depts/dhl/violence/			
25	Διεθνής ημέρα σχολικών βιβλιοθηκών http://www.sla.org.uk/			Αγία Παρλακεινή, Λέσβος: Γιορτή του Ταύρου (Ταυροκαθάψια)	26				1942, Ανατράξη του Γοργολοτάμου

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ	ΗΜ	ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΕΘΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ	ΤΟΠΙΚΕΣ ΕΠΕΤΕΙΟΙ	ΕΠΕΤΕΙΟΙ ΠΡΟΣΩΠΩΝ
26			1912, Απελευθέρωση Θεσσαλονίκης	1957 θ. Καζαντζάκη 	1	Παγκόσμια Ημέρα κατά του έιτς http://www.un.org/events/aids/worldaidsday2003.html 		1913, Ένωση της Κορίθς	
30				1908, γ. Πεντζίκη 1896, γ. Καραυστάζη	2	Διεθνής Ημέρα για την κατάργηση της δουλείας http://portal.unesco.org/culture/en/ev.php?URL_ID=13974&URL_DID=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html			1944, γ. Διονύση Σαββίδουλου
31	Παγκόσμια ημέρα αποτμίεσης				3	Διεθνής Ημέρα Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες http://www.un.org/esa/socdev/enable/disid2003.htm http://www.dpi.org/en/re-sources/publications.htm Παγκόσμια Ημέρα Κατά τον Ναζισμό http://www.landmineaction.org/default.asp			
					5	Παγκόσμια Ημέρα Εθελοντισμού http://www.worldvolunteertweb.org/events/ivd/			

Διεθνείς δεκαετίες

1997-2006 – Δεκαετία των Ηνωμένων Εθνών για την Εξάλειψη της Φτώχειας

2001-2010 – Δεκαετία εξάλειψης της φυματίωσης – ιδιαίτερα στην Αφρική

2001-2010 – Δεύτερη δεκαετία για την εξάλειψη της αποικιοκρατίας

2001-2010 – Διεθνής δεκαετία για την αγωγή των παιδιών στην ειρήνη και τη μη βία

2003-2012 – Δεκαετία των Ηνωμένων Εθνών κατά του αναλφαριθμισμού: Παιδεία για όλους

Επέτειοι εκατονταετίας

Ένας επετειακός κύκλος με βαρύτητα είναι αυτός της συμπλήρωσης εκατό χρόνων από κάποιο γεγονός. Η απόσταση χρόνου σε έναν ακέραιο κύκλο παίρνει έναν συμβολικό χαρακτήρα, σχεδόν μαγικό.

α) Έλληνες λογοτέχνες:

Εμμανουήλ Ροΐδης: 1904 (θάνατος) – 2004

Λευκάδιος Χερν: 1904 (θάνατος) – 2004

Δημήτριος Βικέλας: 1908 (θάνατος) – 2008

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης: 1911 (θάνατος) – 2011

Γεράσιμος Μαροκοράς: 1911 (θάνατος) – 2011

Χρήστος Λεβάντας: 1904 (γέννηση) – 2004

Γιώργος Δενδρινός: 1904 (γέννηση) – 2004

Νίκος Σαράβας: 1904 (γέννηση) – 2004

Αρκάδιος Λευκός: 1905 (γέννηση) – 2005

Μαρία Πολυδούρη: 1905 (γέννηση) – 2005

Σοφία Μαυροειδή – Παπαδάκη: 1905 (γέννηση) – 2005

Κώστας Βάλβης: 1906 (γέννηση) – 2006

Μενέλαος Λουντέμης: 1906 (γέννηση) – 2006

Δ. Ι. Αντωνίου: 1906 (γέννηση) – 2006

Άγγελος Τερζάκης: 1907 (γέννηση) – 2007

Ναπολέον Παπαγεωργίου: 1907 (γέννηση) – 2007

Γιώργος Σαραντάρης: 1907 (γέννηση) – 2007

Ορέστης Λάσκος: 1907 (γέννηση) – 2007

Νίκος - Γαβριήλ Πεντζίκης: 1908 (γέννηση) – 2008

Θέμος Κορνάρος: 1908 (γέννηση) – 2008
Λουκής Ακρίτας: 1908 (γέννηση) – 2008
Μ. Καραγάτσης: 1908 (γέννηση) – 2008
Κλέων Παράσχος: 1908 (γέννηση) – 2008
Διδώ Σωτηρίου: 1909 (γέννηση) – 2009
Γιώργος Κοτζιούλας: 1909 (γέννηση) – 2009
Γιάννης Ρίτσος: 1909 (γέννηση) – 2009
Σταύρος Τσακίρης: 1909 (γέννηση) – 2009
Πίνδαρος Μπρεδήμας: 1909 (γέννηση) – 2009
Παντελής Πρεβελάκης: 1909 (γέννηση) – 2009
Γιάννης Μαγκλής: 1909 (γέννηση) – 2009
Νίκος Τσιφόρος: 1909 (γέννηση) – 2009
Νίκος Εγγονόπουλος: 1910 (γέννηση) – 2010
Μελισσάνθη: 1910 (γέννηση) – 2010
Νίκος Γκάτσος: 1911 (γέννηση) – 2011
Στρατής Τσίρκας: 1911 (γέννηση) – 2011

Ως εξαιρετική περίπτωση προσέγγισης, σε επίπεδο αφιερώματος για την τρέχουσα δεκαετία, θα μπορούσε να σταθεί η ζωή και το έργο της πρώτης Ελληνίδας πεζογράφου **Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου (1801–1832)**, καθώς συμπληρώθηκαν **200 χρόνια από τη γέννησή της**. Ο πρώτος συγκροτημένος γυναικείος λόγος που έχουμε στα νεότερα ελληνικά γράμματα, έχει πολύ ελλιπώς αναζητηθεί και θα ήταν πολύ σημαντικό να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με τις πηγές. Για μια πρώτη προσέγγιση υπάρχει το κείμενο της *Αυτοβιογραφίας* της, με εισαγωγή και σημειώσεις από τον Κ. Πορφύρη, εκδ. *Διγενής*, 1956, και σε νεότερη έκδοση από την *Ωκεανίδα*, 1997, με επιμέλεια του Βαγγέλη Αθανασόπουλου. Πρόσφορα για συγκριτική δουλειά πάνω στο θέμα της εξέλιξης της θέσης της Ελληνίδας και του γυναικείου λόγου στη νεότερη κοινωνία μας θα ήταν, ανάμεσα σε άλλα, και δυο σύγχρονα κείμενα: α) *Ο Γάμος* της Βάσιας Σολωμού – Ξανθάκη (*Ερμής*, 1994) ή στη θεατρική έκδοσή του κειμένου σε μια παράσταση της Άννας Βαγενά, β) *Flora Mirabilis*, της Κλαίρης Μητσοτάκη, εκδ. *Ροδακιά*, 1996. Ένα ευρύ πεδίο συνδέσεων και υλικού είναι ο γυναικείος λόγος στην ελληνική παραδοσιακή κοινωνία, από το δημοτικό τραγούδι και το παραμύθι ως τη χειροτεχνία και τη μαγειρική.

Βεβαίως, η επόμενη δεκαετία ανήκει δικαιωματικά στη βαθύτερη επαφή με το έργο του **Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη**, καθώς έχουμε πια μια απόσταση **εκατό χρόνων από τον θάνατό του** (1911).

Από τη διεθνή λογοτεχνία, η δεκαετία ανήκει στον **Ιούλιο Βερν**, καθώς το 2005 συμπληρώνονται **εκατό χρόνια από τον θάνατό του**. Και είναι σπαρταριστά επίκαιρος καθώς το πιο ακραίο φαντασιακό για παιδιά και εφήβους συναντά την εμμονή των σύγχρονων παιδιών στην επιστημονική φαντασία, τα video - games, τον κινηματογράφο του Σταρ Τρεκ και του Πολέμου των Άστρων. Η χρήση των νέων τεχνολογιών από τα παιδιά βρίσκει εδώ τον προνομιακό της χώρο. Η σύμπτωση να συμπληρώνονται επίσης εκατό χρόνια από τη δημοσίευση (1905) της Θεωρίας της Σχετικότητας του Αϊνστάιν ανοίγει το μεγάλο πεδίο Επιστήμη και Φαντασία, κατάλληλο για διαθεματικές και πολύτεχνες προσεγγίσεις. Αν εδώ προσθέσουμε και τη συμπλήρωση 500 χρόνων (με ορόσημο την *Τζοκόντα*, 1507) από τα μεγάλα φαντασιακά ταξίδια του **Λεονάρντο Ντα Βίντσι** με αεροπλάνα, αερόστατα και υποβρύχια αυτή η δεκαετία βρίσκει το καλύτερο επετειακό της περιεχόμενο.

Μια άλλη προσέγγιση για επετειακά αφιερώματα εκατό χρόνων θα ήταν η έκδοση σημαντικών κειμένων που καθόρισαν τον εθνικό και διεθνή λόγο. Για παράδειγμα, το 1907 θα μπορούσε να είναι αφιερωμένο στον λόγο του **Μακρυγιάννη**, μια και είναι η χρονιά που εκδίδει ο Γιάννης Βλαχογιάννης το αρχείο του. Σε διεθνές επίπεδο, είναι η δεκαετία των κειμένων του Φρόιντ, μια και εκατό χρόνια πριν γράφτηκαν τα βασικά του κείμενα, όπως η *Ερμηνεία των Ονείρων* (1900). Επίσης, η γέννηση και ανάπτυξη λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών ρευμάτων, με ορόσημο κάποια έκδοση, κάποια συναυλία ή έκθεση. Για παράδειγμα, η γέννηση του Φουτουρισμού (1909).

β) Λογοτέχνες άλλων χωρών:

Ιούλιος Βερν - Jules Gabriel Verne (1828 - 1905)

Λέων Τολστόι - Leo Nikolayevich Tolstoy (1828 - 1910)

Μαρκ Τουέν - Mark Twain (1835 - 1910)

Ζαν Πολ Σαρτρ - Jean Paul Sartre (1905 - 1980)

Ελίας Κανέτι - Elias Canetti (1905 - 1994)

Άρθουρ Κέσλερ - Arthur Koestler (1905 - 1983)

Σάμουελ Μπέκετ - Samuel Beckett (1906-1989)

Λεοπόλντ Σεγκόρ - Leopold Senghor (1906 - 2001)

Βιστάν Όντεν - A.W. H. Auden (1907 - 1973)

Μίρτσα Ελιάντ - Mircea Eliade (1907 - 1986)

Σιμόν Ντε Μποβουάρ - Simone de Beauvoir (1908 - 1986)

Ουίλιαμ Σάρογιαν - William Saroyan (1908 - 1981)

γ) Καλλιτέχνες:

Κωνσταντίνος Βολανάκης (1837 - 1907)

Μάρκος Βαμβακάρης (1905 - 1972)

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας (1906 - 1994)

Κάρολος Κουν (1908 - 1987)

Γιάννης Τσαρούχης (1910 - 1989)

Νίκος Εγγονόπουλος (1910 - 1985)

Θρασύβουλος Στανίτσας (1910 - 1987)

Ορέστης Κανέλλης (1910 - 1979)

δ) Καλλιτέχνες άλλων χωρών:

Φρανς Γιόζεφ Χάιντ - Franz Joseph Haydn (1732 - 1809)

Πολ Σεζάν - Paul Cezanne (1839 - 1906)

Ανρί Ρουσό - Henri Rousseau (1844 - 1910)

Ουμ Κουλθούμ - Um Kalthum (1904 - 1975)

Τσιατσίντο Τσέλι - Giacinto Scelsi (1905 - 1988)

Ντιμίτρι Σοστακόβιτς - Dmitry Shostakovich (1906 - 1975)

Φρίντα Κάλο - Frida Kahlo [de Rivera] (1907 - 1954)

Ολιβιέ Μεσιάν - Olivier Messiaen (1908 - 1992)

Χέρμπερτ Φον Κάραγιαν - Herbert von Karajan (1908 - 1989)

Μπαλτίς (Balthus) (1908 - 2001)

Ανρί Καρτιέ Μπρεσόν - Henri Cartier Bresson (1908-)

Φράνσις Μπέικον - Francis Bacon (1909 - 1992)

Μπένι Γκούτμαν - Benny Goodman (1909 - 1986)

Γκαλίνα Ουλάνοβα - Galina Ulanova (1910 - 1998)

ε) Συμπληρώνονται, επίσης, εκατό χρόνια από τη γέννηση τριών βασικών για την ελληνική παράδοση ερευνητών: α) του Σίμωνος Καρά (1905-1999), β) του Σάμουελ Μπο-Μποβί (Samuel Baud-Bovy) (1906-1986) και γ) του γλωσσολόγου Μανόλη Χατζηδάκη (1909).

II. Η Παγκόσμια Ημέρα του Πρόσφυγα-Μετανάστη

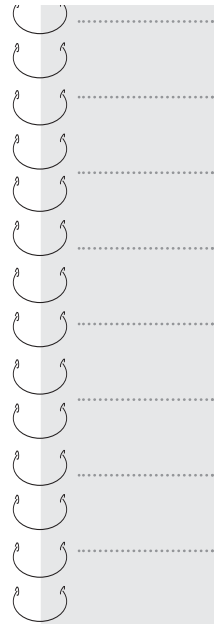
Η επιλογή

Σε μια αυξανόμενη πολυπολιτισμική Ελλάδα, με νωπό παρελθόν προσφυγιάς και παρόν μετανάστευσης, με πληθυσμό μαθητών στα σχολεία αρκετά πολύχρωμο φυλετικά, ο εορτασμός της Παγκόσμιας Μέρας του Πρόσφυγα – Μετανάστη αποκτάει όλο και μεγαλύτερη σημασία. Για την ελληνική αντίληψη, η εξοικείωση με τον «άλλον», με τον «ξένο», είναι μια πολιτιστική παράδοση που διατρέχει όλο το σώμα της ιστορίας της από τον Όμηρο μέχρι σήμερα. Η καινούρια πραγματικότητα που ζουν οι μαθητές στα σχολεία και στον κοινωνικό τους περίγυρο επιβάλλει την ανά-

γκη μιας αντιρατσιστικής παιδείας, μέσα από την ιστορική αυτογνωσία της ελληνικής ταυτότητας, τη βίωση της εμπειρίας του «ξένου», το άνοιγμα στους πολιτισμούς του κόσμου. Αν και η καθιερωμένη από τον ΟΗΕ μέρα (20 Ιουνίου) είναι έξω από το πλαίσιο της σχολικής χρονιάς, η επετειακή ευκαιρία μπορεί να μετατραπεί σε βαθύτερη διαδικασία με τον χαρακτήρα ενός ετήσιου σχεδίου εργασίας και καταληκτική παρουσίαση ανεξάρτητη από τη μέρα που είναι αφιερωμένη στους πρόσφυγες. Υπάρχει, βεβαίως, μέσα στο πλαίσιο της σχολικής χρονιάς η *Ημέρα ενάντια στον ρατσισμό* (21 Μαρτίου), που μπορεί να συνδυαστεί ως αφορμή. Επίσης, οι διαφοροποιήσεις σχετικά με την ορολογία μπορεί πρακτικά να μην έχουν καθοριστική σημασία, στο βαθμό που ο εξαναγκασμός, για οποιοδήποτε λόγο, βρίσκεται πίσω από την περιπέτεια κάθε ανθρώπου που εγκαταλείπει τον τόπο του και τους δικούς του για να φύγει στα “ξένα”. Τυπικά, πρόσφυγας είναι αυτός που εξαναγκάζεται στη μετανάστευση για λόγους πεποιθήσεων (πολιτικών, θρησκευτικών, κοινωνικών), μετανάστης αυτός που αποφασίζει μόνος του την μετακίνηση για κοινωνικο-οικονομικούς λόγους. Εμείς, σήμερα στην Ελλάδα, έχουμε και μια επιπλέον κατηγορία που προήλθε από την ιστορία της δικής μας μετανάστευσης και αφορά τους παλινοστούντες, αυτούς που επέστρεψαν από τις χώρες φιλοξενίας και αντιμετωπίζονται πολλές φορές σαν δεύτερη φορά μετανάστες στην ίδια τους τη χώρα.

Ακολουθώντας τη διαδικασία άντλησης λογοτεχνικών κειμένων, που προτείνεται στα εισαγωγικά αυτού του βιβλίου, ριζίζεται αφηρητικά το κείμενο του **Στρατή Δούκα** (απόσπασμα από την *Ιστορία Ενός Αιχμαλώτου*) που περιλαμβάνεται στο σχολικό βιβλίο *Κείμενα Νεοελληνικής λογοτεχνίας* της Β' Γυμνασίου (ΟΕΔΒ, 2000, σελ. 167 – 170). Ένα κείμενο σταθμός της νεοελληνικής λογοτεχνίας, γραμμένο με τον σπαρακτικό λόγο της άμεσης μαρτυρίας, «δοσμένης στο στοιχειωδέστερο στάδιο της γραπτής έκφρασης» (Κ. Παπαγεωργίου), που συμπυκνώνει με υψηλή δεξιότητα όλες τις πιθανές αποχρώσεις της εμπειρίας του πρόσφυγα. Απ' αυτή τη σκοπιά μπορεί να λειτουργήσει καθοδηγητικά και απελευθερωτικά για τον τύπο κειμένων και άμεσων μαρτυριών που μπορούν να επιλέξουν και να κατηγοριοποιήσουν οι μαθητές στην εξέλιξη του σχεδίου εργασίας. Η δομή της αφήγησης, με τον τρόπο αρχαίας τραγωδίας, μπορεί να γεννήσει ιδέες για τη σκηνοθετική υλοποίηση. Οι καθαρές, με τη δύναμη του αρχέτυπου, εικόνες του μπορούν να καθοδηγήσουν την εικαστική δημιουργικότητα. Και, τέλος, η σχεδόν σωματική αίσθηση των βιωμάτων μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά σε μια παιδευτική και λυτρωτική εμπειρία.

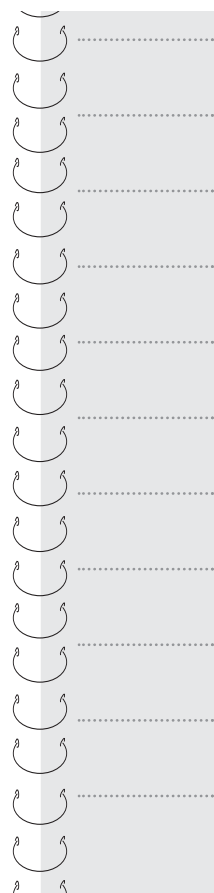
Οι νοηματικοί άξονες – παράλληλα κείμενα

α) Η απελπισμένη έξοδος - με το όπλο στην πλάτη: Αν στην αφήγηση του Στρατή Δούκα είναι η μήτρα του πολέμου και η βαρβαρότητα του νικητή που σπρώχνουν τα караβάνια των Μικρασιατών προσφύγων στις ακτές της Ελλάδας ίδιο είναι το όπλο που σημαδεύει τον εκπατριζόμενο αν προέρχεται από τη φτώχεια, τις πολιτικές διώξεις, την απελπισία μιας αδιέξοδης ζωής.

Βλέπε σχετικά: α) Θανάσης Βαλτινός, *Συναξάρι Ανδρέα Κορδοπάτη*, εκδ. Άγρα 1990, β) Φώτης Κόντογλου, *Το Αϊβαλί η Πατρίδα μου*, εκδ. Αστήρ - Παπαδημητρίου, 1975, γ) Διδώ Σωτηρίου, *Ματωμένα χρώματα*, εκδ. Κέδρος, δ) Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (εκδ.), *Η Έξοδος, Τόμος Α' & Β'*, Κ.Μ.Σ., Αθήνα 1980 - 1982, ε) *Συζητώντας με τη Λίντα*, της Ελένης Συρίγου, εκδ. Δικτύου Υποστήριξης Προσφύγων Μεταναστών, 2000, <http://users.hol.gr/~diktio/>).

β) Η απόκρυψη της ταυτότητας – μεταμπίεση:

Βλέπε σχετικά: α) Βιζυηνός, *Μοσκόβ Σελήμ*, Νεοελληνικά Διηγήματα, επιμέλεια Π. Μουλάς, εκδόσεις Ερμής, 1980, σελ. 238-240), β) Κ.Π. Καβάφης, *Ποσειδωνιάται, Ανέκδοτα ποιήματα*, από τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' Γυμνασίου, γ) Αντώνης Σουρούνης, *Μερό-*

νωχτα Φρανκφούρτης, εκδ. Καστανιώτης, 1988 δ) Μαρτυρίες - συνεντεύξεις με πρόσφυγες, από τους μαθητές του Δημοτικού σχολείου Ριζού, <http://dimrizou.pel.sch.gr/ergasies/mnhmes/1.htm>, ε) Μαρτυρίες προσφύγων, στο Κυριάκος Κατζουράκης, *Ο Δρόμος προς τη Δύση*, εκδ. Μεταίχμιο 2001, http://www.omadatechnis.gr/index_gr.html.

γ) Ο φόβος στην επαφή και υποταγή στον κυρίαρχο «άλλον»:

Βλέπε σχετικά: α) Μιχάλης Γκανάς *Μητριά Πατρίδα*, εκδ. Καστανιώτης 1989, β) Τσέχοφ, *Στα ξένα*, μετάφραση Κυριάκος Σιμόπουλος, εκδ. Θεμέλιο, 2000, σελ. 152-156, γ) Σωτήρη Δημητρίου, *Τους τα λέει ο Θεός*, εκδ. Μεταίχμιο, 2002, δ) Κάτια Γέρου, *Είμαι από κει*, στο Κυριάκος Κατζουράκης, *Ο Δρόμος προς τη Δύση*, εκδ. Μεταίχμιο 2001, http://www.omadatechnis.gr/index_gr.html, ε) *Η Μάγισσα*, δημοτικό τραγούδι της ξενιτιάς στο: Νικολάου Πολίτη, *Δημοτικά τραγούδια*, εκδ. Γράμματα 1991.

δ) Η αμοιβαία καχυποψία - μετέωρος μεταξύ δύο εχθροτήτων:

Βλέπε σχετικά: α) Σωτήρης Δημητρίου, *Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου*, εκδ. Κέδρος, 1983, β) Αλεξανδρόπουλος Μ., *Μικρό όργανο για τον επαναπατρισμό*, εκδ. Κέδρος, 1976, γ) Ηλίας Βενέζης, *Το νούμερο 31328*, εκδ. Εστία, 1978 δ) Γκουρογιάννης Β., *Το ασημόχορτο ανθίζει*, εκδ. Καστανιώτης, 1996 ε) Μαρία Ιορδανίδου, *Σαν τα τρελά πουλιά*, εκδ. Εστία, 1991.

ε) Η αναγνώριση – κάθαρση:

Βλέπε σχετικά: α) Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Ο ξεπεσμένος Δερβίσης*, β) Αλμπέρ Καμύ, *Ξένος*, εκδ. Ζαχαρόπουλος, γ) Γιώργος Ιωάννου, *Η Πρωτεύουσα των Προσφύγων*, εκδ. Κέδρος, 1984, δ) Γιώργος Σεφέρης, *Ο άλλος κόσμος*, από τις *Δοκιμές*, εκδ. Ίκαρος, 1990, ε) Δημήτρης Χατζής, *Ο γυρισμός*, από το *Διπλό Βιβλίο*, Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γυμνασίου, ΟΕΔΒ, 2000, στ) Ομήρου *Οδύσσεια*, ραψωδία ψ', στίχοι 190-280, μτφρ. Δ. Μαρωνίτης, στο αντίστοιχο σχολικό βιβλίο της Α' Γυμνασίου.

Η προετοιμασία

α) Ο λόγος

Η φιλολογική προετοιμασία αυτού του σχεδίου εργασίας μπορεί να κινηθεί σε τρεις κατευθύνσεις: μια ομάδα θα δουλέψει το κεντρικό και τα παραλλάγματα κείμενα, μια ομάδα θα συγκεντρώσει ζωντανές μαρτυρίες και μια ομάδα θα ασχοληθεί με τις εθνικές φιλολογίες και τις πολιτιστικές πα-

ραδόσεις των χωρών καταγωγής των προσφύγων που θα επιλεγούν. Ζωντανοί διαμεσολαβητές στη δουλειά των δύο ομάδων θα είναι οι μαθητές του σχολείου που προέρχονται από οικογένειες προσφύγων – μεταναστών. Εννοούμε εδώ, με τον όρο αυτό, τόσο τους μαθητές από άλλες εθνότητες όσο και τους Έλληνες που επέστρεψαν από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, τους απογόνους Μικρασιατών ή Ποντίων προσφύγων και παιδιά οικογενειών με νωπές μνήμες μετανάστευσης στο εξωτερικό ή τα μεγάλα αστικά κέντρα. Και μόνο η σύνθεση μεικτών τέτοιων ομάδων, όπου ο καθένας ομολογεί, αναγνωρίζει ή ανακαλύπτει ταυτότητες καταγωγής είναι ένα σημαντικό βήμα αντιρατσιστικής εκπαίδευσης. Η σύνθεση αυτών των ομάδων μπορεί να ξεκινήσει με μια μικρή γραπτή αφήγηση ιχνών τέτοιας καταγωγής που εντοπίζονται στις οικογένειες των συμμετεχόντων για να καταλήξει στο τέλος της διαδικασίας στη συνθετική και λυτρωτική αφήγηση της εξοικείωσης με τον «άλλον», όταν η διστακτικότητα ή τα ίχνη ντροπής θα μετασηματιστούν σε περηφάνια για την ταυτότητα και την καταγωγή.

Η ομάδα που θα επιλέξει και θα μελετήσει το κεντρικό και τα παράλληλα κείμενα θα δουλέψει με την τεχνική που εκτέθηκε στο κεφάλαιο για τη λογοτεχνία και την ιστορική μνήμη (σελ. 25) και ακολουθήθηκε στην παρουσίαση και των άλλων επετειών.

Η ομάδα συλλογής και συστηματοποίησης ζωντανών μαρτυριών, θα συγκροτήσει αρχικά, με την καθοδήγηση του φιλόλογου ή ιστορικού, ένα ερωτηματολόγιο έρευνας, με βάση το οποίο θα ληφθούν οι συνεντεύξεις. Με τη βοήθεια των συμμαθητών τους που έχουν διαφορετική καταγωγή, θα μπουν σε σπίτια μεταναστών αλλά θα ψάξουν και μέσα στις δικές τους οικογένειες, θα καταγράψουν αφηγήσεις – μαρτυρίες, χρησιμοποιώντας για την τεκμηρίωση όλα τα σύγχρονα μέσα: μαγνητόφωνο, βιντεοκάμερα, φωτογραφική μηχανή, σημειώσεις. Το πρωτογενές υλικό που θα προκύψει θα το ψηφιοποιήσουν για παραπέρα επεξεργασία και ταξινόμηση στον υπολογιστή. Κύριος στόχος: να φτιάξουν αφηγήσεις ζωής σε πολυμεσική μορφή.

Η ομάδα που αναλαμβάνει τη διερεύνηση της λογοτεχνίας και των πολιτιστικών παραδόσεων των χωρών καταγωγής των προσφύγων που θα επιλέξει να μελετήσει, είναι εκείνη που θα φέρει σε επαφή το σχολείο με τον κόσμο και τη ζωντανή ιστορία. Η έρευνα προσωποποιείται και οδηγείται από παιδιά με προσφυγική – μεταναστευτική καταγωγή (π.χ. αν υπάρχουν στο σχολείο, έναν Αλβανό, έναν Ρώσο, έναν Ρουμάνο, έναν Ιρακινό, ένα παιδί με μικρασιάτικη ή ποντιακή καταγωγή κ.λπ.). Σε συνεργασία με την ομάδα οπτικο-ακουστικού υλικού, με τη χρήση κυρίως του Διαδικτύου, η ομάδα θα ταξιδέψει σε χώρες και εποχές, “κατεβάζοντας” χάρτες και βασικές πληροφορίες για τις χώρες ή τις ομάδες, τις διαδρομές μεταναστεύ-

σεων, τα διασυνοριακά περάσματα για μια διαδρομή ενός πρόσφυγα π.χ. από το Αφγανιστάν, θα εντοπίσει και θα αναζητήσει έργα σημαντικών λογοτεχνών και ζωγράφων, θα συλλέξει κομμάτια από τη μουσική τους παράδοση, θα ηχογραφήσει ή θα καταγράψει τον ήχο και την εικόνα άλλων γλωσσών. Θα γίνει έτσι γι' αυτά ο πρόσφυγας ένα πολύχρωμο παράθυρο στον κόσμο τους.

β) Η εικαστική οπτική

Στόχος εδώ είναι να αποκτήσουν τα παιδιά μια σωματική - απτική σχέση με την εμπειρία του πρόσφυγα μέσα από εικαστικές δράσεις. Ένας πρόσφυγας δεν είναι παρά ένας ίσκιος στους δρόμους της πόλης, ίσως ένα αποτύπωμα του πέλματός του, ή τα δακτυλικά του αποτυπώματα σ' ένα αστυνομικό τμήμα. Δεν υπάρχει πρόσφυγας – μετανάστης που να μην έχει ζήσει την εμπειρία των δακτυλικών αποτυπωμάτων.

Μ' αυτά τα τρία στοιχεία (ίσκιος, αποτυπώματα πέλματος και δακτύλων) μπορούν να φτιάξουν τα παιδιά ένα εικαστικό λεξιλόγιο αυτής της εμπειρίας. Κάποιοι μπορούν με μια απλή ψηφιακή μηχανή να ασκηθούν να φωτογραφίζουν ανθρώπινους ίσκιους, όντας δημιουργικοί με το φόντο που αποτυπώνουν (έναν φθαρμένο τοίχο, μια βρόμικη σκάλα, ένα αστυνομικό σήμα κ.λπ.). Επίσης, με απλές βιντεοκάμερες να καταγράψουν (με τη βοήθεια του συντονιστή τους) χώρους κατοικίας, πλατείες ή στέκια συγέντηρωσης προσφύγων των οποίων τις μαρτυρίες που έχει καταγράψει η προηγούμενη ομάδα.

Κάποιοι άλλοι να απλώσουν μακριούς διαδρόμους από οντουλέ χαρτί και πατώντας σε χρώμα να αποτυπώσουν εκεί τα πέλματά τους. Με τον ίδιο τρόπο να τυπώσουν με ταμπόν μελανιού τα δακτυλικά τους αποτυπώματα. Άλλα παιδιά να συγκεντρώνουν αποκόμματα με φωτογραφίες και ανακοινώσεις για πρόσφυγες στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο. Κάποιοι μπορούν να κάνουν εικαστικές απόπειρες με θέμα τη γραφή άλλων γλωσσών (π.χ. με γοητευτικά κυριλλικά, αραβικά ή κινέζικα).

Όλο αυτό το υλικό μπορεί να αποτελέσει το υλικό μιας μακριάς εικαστικής αφήγησης: απλώνοντας σ' όλο τον περίγυρο του προσαυλίου έναν χάρτινο διάδρομο μπορούν να συνθέσουν ένα πρώτο στρώμα με κολάζ αποκομμάτων και φωτογραφιών, παρεμβαίνοντας με γράφτι πάνω σ' αυτά. Πάνω σ' αυτό, απλώνοντας διαφανές χαρτί, μπορούν να γράψουν αποσπάσματα του Τύπου, λογοτεχνικών κειμένων και μαρτυριών, από το υλικό που έχουν συγκεντρώσει οι άλλες ομάδες. Και πάνω σ' αυτό, ένα τρίτο με διαδρομές στο χάρτη. Πολλαπλές αναγνώσεις σαν να ξεφυλλίζεις τη μνήμη.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΜΕ ΤΑ ΙΧΝΗ

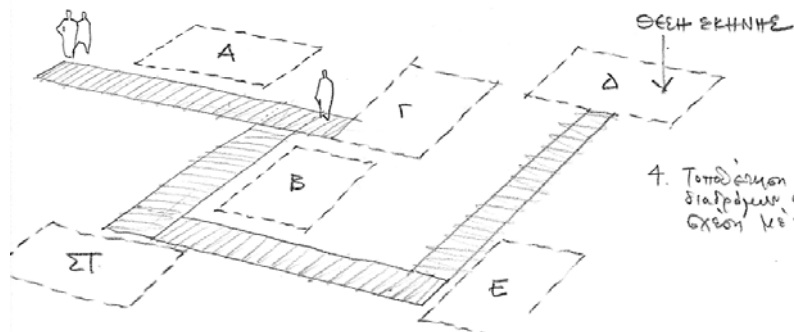
1. ΑΠΛΩΝΟΥΜΕ ΤΟ ΡΟΛΟ
ΚΑΙ ΟΥΤΩΝΑΙ ΧΑΡΤΟΝ

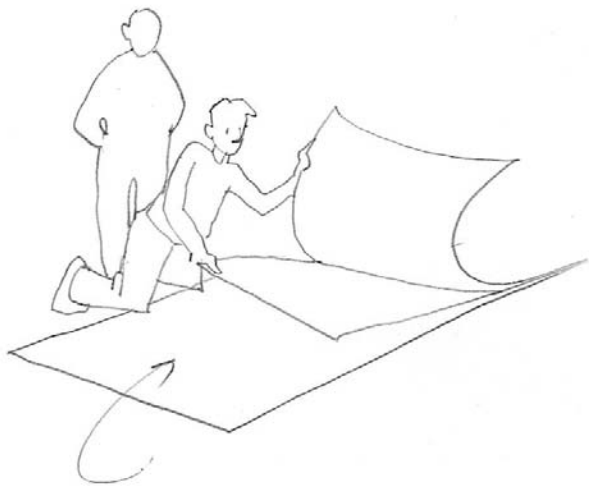
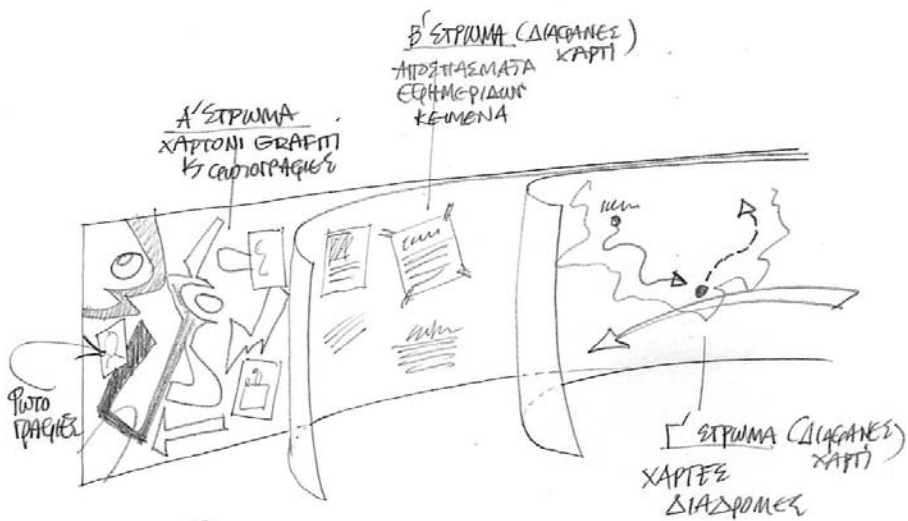
2. ΑΦΕΛΟΥΜΕ
ΕΣ ΚΕΦΑΛΟ ΣΤΑΙ
ΤΗΝ ΚΑΡΤΑΝΑΙ
(ΕΙΔΙΚΗ ΜΕΡΟΝ)

3. ΠΕΡΝΑΤΟΥΜΕ
ΠΡΩΝ ΟΤΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΟ

4. ΤΟΤΟΔΕΙΧΝΟΥΜΕ
ΔΙΑΔΡΟΜΩΝ ΟΤ
ΕΧΟΥΝ ΜΕ ΤΙΣ ΘΗΤΕΣ!

γ) Το οπτικο-ακουστικό υλικό

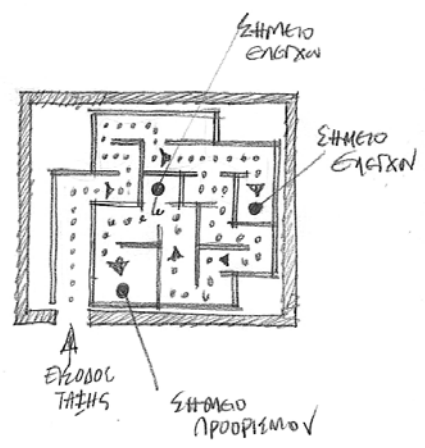
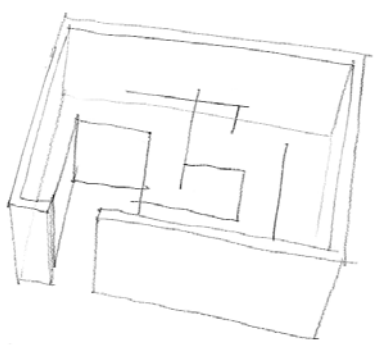
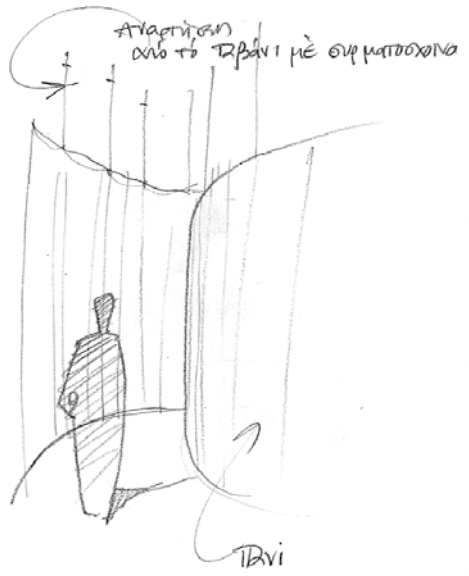
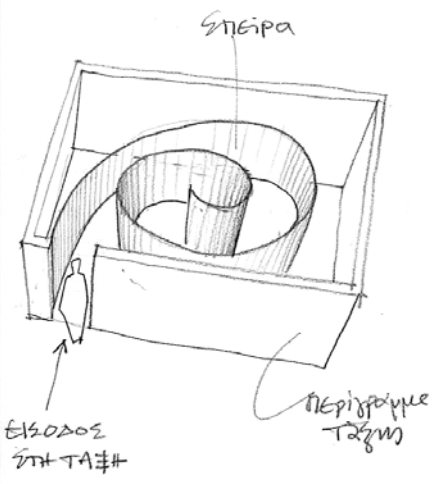
Το πρωτογενές υλικό που συγκεντρώνεται από τις παραπάνω ομάδες δουλειάς αναλαμβάνει αυτή η ομάδα να το ψηφιοποιήσει και να κάνει διαφορετικές συνθέσεις του σε διαφορετικές φόρμες. Κείμενα, εικόνες και μουσική που θα έχουν συγκεντρώσει οι ομάδες δουλειάς μπορούν να μονταριστούν σε μικρές ιστορίες που θα προβληθούν με τον βιντεοπροβολέα στη γιορτή, ή θα εντεθούν στην ιστοσελίδα του σχολείου. Με μια τέτοια βάση υλικού μπορούν μέσω δικτύου να έρθουν σε επαφή με άλλα σχολεία και οργανισμούς και να ανταλλάξουν υλικό. Μπορούν, επίσης, να «αδερφοποιηθούν» διαδικτυακά με ένα αντίστοιχο σχολείο σε χώρες καταγωγής των προσφύγων.

Οι μαθητές και οι συντονιστές μπορούν να απευθυνθούν για βοήθεια:

Στην Επιτροπή για την «Ευαισθητοποίηση των Νέων» του τοπικού Γραφείου της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες - τηλ. 210 6726462, 3 και 210 6756801 – (πληροφορίες κ. Κεχαγιόγλου και κ. Χαραλαμπίδου), ή στην Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους πρόσφυγες, Ταυγέτου 23-15452, Παλαιό Ψυχικό, τηλ. 210 - 67 26 462/3, <http://www.unhcr.gr/>, στο Δίκτυο Υποστήριξης Προσφύγων και Μεταναστών, τηλ. 210 3813928- 210 3304901, Fax: 210 3840390, <http://users.hol.gr/~diktio/diktio1.htm>, στους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα, Ξενίας 15, 11527, Αθήνα, Τηλ. 210 5200500, <http://www.msf.gr/>, στο Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες, τηλ. 210 3802508, 210 3806054, <http://www.gcr.gr/>. Επίσης, μέσω αυτών των οργανισμών μπορούν να βρουν επαφή με εθνικούς ή τοπικούς συλλόγους προσφύγων – μεταναστών.

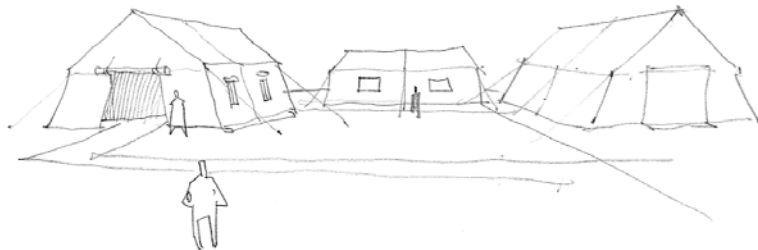
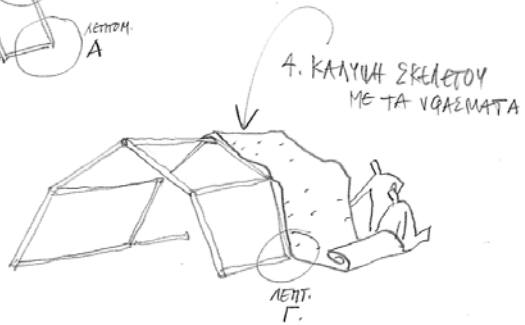
Η σκηνοθεσία της γιορτής

Θα μπορούσε να μεταβληθεί όλο το σχολείο για μια μέρα σε χώρο βίωσης της εμπειρίας του πρόσφυγα, μετασχηματιζόμενο σκηνοθετικά και εικαστικά σ' ένα στρατόπεδο προσφύγων. Αν οι ομάδες προετοιμασίας του υλικού είναι έξι, μπορούν να στηθούν στον αυλόγυρο του σχολείου έξι μεγάλες σκηνές (π.χ. να ζητηθούν από τμήμα Μηχανικού του Στρατού, <http://www.army.gr/n/g/structure/synthesis/>, ή να είναι συνηθισμένες μεγάλες σκηνές κάμπινγκ). Σε κάθε σκηνή, κάθε ομάδα παρουσιάζει στους μαθητές ή το κοινό τα αποτελέσματα της δουλειάς της, με κυκλικές επισκέψεις και αλλαγές ρόλων. Στις εσωτερικές αίθουσες του σχολείου, που με ήπιες παρεμβάσεις (π.χ. με τη διαμόρφωση μιας δύσκολης ή λαβυρινθικής εισόδου σε καθεμιά, ή με τη δημιουργία σκηνών «ελέγχου» των μαθητών που συνεπάγονται αναγκαστική αλλαγή ή προσθήκη στοιχείων της ενδυμασίας κ.λπ.) προσαρμόζονται στο γενικό κλίμα και φιλοξενούν προβολές, χρήση υπολογιστή με ζωντανές συνδέσεις ή ανοιχτές συζητήσεις.

ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΣΚΗΝΩΝ

1. ΜΕΤΑΛΛΙΚΑ ΤΜΗΜΑΤΑ ΣΚΕΛΕΤΟΥ
2. ΔΙΑΤΑΜΕΝΑ ΥΦΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΑΣΤΙΚΗ
3. ΣΤΗΣΙΜΟ ΣΚΕΛΕΤΟΥ
4. ΚΑΛΥΨΗ ΣΚΕΛΕΤΟΥ ΜΕ ΤΑ ΥΦΑΣΜΑΤΑ
5. ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΕΤΟΙΜΩΝ ΣΚΗΝΩΝ

Για υλικό προβολών, πέραν εκείνου που έχουν ετοιμάσει τα παιδιά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν: το ντοκιμαντέρ του Κυριάκου Κατζουράκη *Ο δρόμος προς τη Δύση* (http://www.omadatechnis.gr/index_gr.html), το ντοκιμαντέρ, *Παιδιά είμασταν τότε...οι Μικρασιάτες θυμούνται*, παραγωγή του Ιδρύματος Μείζονος Ελληνισμού, 1999, με μαρτυρίες 96 προσφύγων πρώτης γενιάς (<http://www.ime.gr/>), *Για λίγη ζεστασιά, Ένταξη των προσφύγων στην Ευρώπη*, φάκελος οπτικοακουστικού υλικού για νέους από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, (διατίθεται δωρεάν πληρ. 210-6726 296).

Οι σκηνές συνδέονται μεταξύ τους με τον περίγυρο του αυλόγυρου όπου είναι εκτεθειμένη η μακριά εικαστική αφήγηση και με τις αίθουσες με τους απλωμένους διαδρόμους από το οντουλέ χαρτί των αποτυπωμένων πελμάτων και δακτυλικών αποτυπωμάτων. Απ' αυτά περνάει κανείς και οδηγείται με σήματα από σημείο σε σημείο στα χάπενινγκς του αυλόγυρου ή των εσωτερικών χώρων του σχολείου. Το σάουντρακ της γιορτής έχει ήδη συγκεντρωθεί από τις ομάδες δουλειάς και κινείται κυρίως σε παραδοσιακές μουσικές των εθνικών και πολιτιστικών ομάδων.

III. Έτος αφιερωμένο σε έναν Έλληνα λογοτέχνη ή καλλιτέχνη

Ένας κύκλος δραστηριοτήτων για την έρευνα και προετοιμασία του υλικού μιας τελικής εκδήλωσης θα μπορούσε να περιλαμβάνει:

1. Συγκέντρωση βασικής βιβλιογραφίας. Οι σύγχρονες σχολικές βιβλιοθήκες είναι επαρκείς. Η βιβλιογραφική έρευνα αναλαμβάνεται από μαθητές.
2. Αγορά ορισμένων βιβλίων του λογοτέχνη, μη συμπεριλαμβανομένων στη σχολική βιβλιοθήκη με μαθητική αποταμίευση ή χρηματοδοτούμενη από τον σύλλογο γονέων ή δημόσιους φορείς (Νομαρχία, Δήμο κ.λπ.).
3. Διοργάνωση μικρής, διαρκούς έκθεσης βιβλίου με έργα του λογοτέχνη, ώστε να υπάρξει απτή σχέση, έστω και σε επίπεδο φυλλομετρήματος ή απλού κοιτάγματος των παιδιών και σ' ένα δεύτερο επίπεδο κάποια έργα να καταλήξουν στις προσωπικές βιβλιοθήκες των μαθητών (τρόπος οργάνωσης – κιόσκι, καροτσάκι κ.λπ.).
4. Αναζήτηση οπτικοποιημένων αποσπασμάτων του έργου του λογοτέχνη, είτε πρόκειται για ντοκιμαντέρ (δες περίπτωση σειράς Γ. Σμαραγδή για ΕΤ, - αφιερωμένης στους Έλληνες ποιητές) είτε για τηλεοπτική μεταφορά (Φόνισσα, Γυφτοπούλα του Παπαδιαμάντη) είτε για κινηματογραφική απόδοση (Κων. Θεοτόκης - Η τιμή της αγάπης, Αλέξης Ζορμπάς - Καζαντζάκης, Ναπολέον Λαπαθιώτης - Μετέωρο και Σκιά). Επιλογή προβολής οπτικού υλικού πριν ή μετά την πρώτη ανάγνωση, κατ' επιλογήν του εκπαιδευτικού.
5. Οργάνωση της ανάγνωσης

Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες (κατά προτίμηση με δική τους επιλογή, ώστε να υπάρξει κατάλληλη ατμόσφαιρα οικειότητας). Κάθε ομάδα αναλαμβάνει ένα έργο του συγγραφέα. Ένα μέρος ή και όλη η ανάγνωση πρέπει να γίνεται ομαδικά με παρουσία ή όχι των συντονιστών καθηγητών, προκειμένου να ενισχύεται ο “κοινωνικός” χαρακτήρας μιας διαδικασίας που η σιωπή και η απομόνωση την καθιστούν κάπως βαριά για την παιδική ψυχολογία. Καλό είναι να παροτρύνονται οι μαθητές να συζητούν επίμονα το κείμενο, είτε διακόπτοντας την ανάγνωση είτε στο τέλος κάθε ενότητας ή κεφαλαίου, ώστε να κάνουν τα πρώτα ερμηνευτικά βήματα στο έργο του λογοτέχνη. Αν, όπως είναι πιθανόν, τον έχουν συναντήσει στο ωρολόγιο πρόγραμμα (πράγμα που μπορεί να είναι θετικό ή και αρνητικό κριτήριο), μπορούν να επεκτείνουν τα σχόλια και τις ερμηνείες που έχουν ήδη αποκομίσει. Μια παράλληλη με την ανάγνωση δραστηριότητα είναι η

ανθολόγηση του κειμένου ή της συλλογής αν πρόκειται για ποιήματα ή διηγήματα και η ανάγνωση ορισμένων στην τάξη.

Πολλαπλά αποτελεσματικό θα μπορούσε να αποδειχθεί και το ενδεχόμενο δημιουργικής συνέργειας της οικογένειας στη διαδικασία των αναγνώσεων. Σ' αυτόν τον δρόμο πρώτος διδάξας είναι πιθανόν να θεωρηθεί ο Ρουσό (Rousseau), ο οποίος στις “εξομολογήσεις” του μας διαβεβαιώνει ότι η απολαυστικότερη εμπειρία της πολύ δύσκολης παιδικής του ηλικίας και βασικό εργαλείο της αυτομόρφωσής του (εφόσον δεν πήγε στο σχολείο) ήσαν οι κοινές αναγνώσεις μυθιστορημάτων – συχνά ολονύχτιες – με τον πατέρα του. Θα άξιζε τον κόπο να παροτρυνθούν οι γονείς να συμμετάσχουν σε κοινές αναγνώσεις με τα παιδιά τους, ώστε να αμφοβητηθεί κάπως το μονοπώλιο της τηλεόρασης στην κοινή οικογενειακή διασκέδαση.

Δεν θα έπρεπε να αγνοηθεί και η βιογραφική συνιστώσα του συγγραφέα, πιθανόν από κάποιες υπέρμετρα θεωρητικές κειμενοκεντρικές προσεγγίσεις. Είναι εύλογο να σκεφτούμε ότι συγκινεί τις μαθητικές ηλικίες η ανθρωπινή πλευρά ενός εξιδανικευμένου και επικά αποστασιοποιημένου όντος, όπως θα έλεγε ο Μπαχτίν (Bachtin). Ο “καβγάς” του Παπαδιαμάντη με τον θεολόγο του στα μαθητικά του χρόνια ή η οικονομική του δυσπραγία, ο παιδικός έρωτας του Δροσίνη στην Εύβοια, η δίκη του Σολωμού, ο πατριωτικός θάνατος του Μαβίλη, η κατάθλιψη του Καρωτάκη, η εξαφάνιση του Κάλβου και η σιωπηλή του αναμέτρηση με τον Σολωμό στους καθημερινούς περιπάτους τους στην κεντρική πλατεία της Κέρκυρας, μπορούν να αναρριπίσουν το ενδιαφέρον των παιδιών. Άλλωστε, πολλές φορές τα ίδια τα ημερολόγια των συγγραφέων αποτελούν βασικό στοιχείο της βιογραφίας και του έργου τους ενώ η ανακάλυψη βιογραφικών στοιχείων μέσα στο έργο αποτελεί σημαντική πτυχή της ανάγνωσης και της ερμηνείας.

Η αξιοποίηση του τοπικού ραδιοφώνου ή του δικτυακού ραδιοφώνου του σχολείου, με τακτικές ή έκτακτες εκπομπές με αναγνώσεις και σχετικές συζητήσεις, πιθανόν και με τη συνδρομή κάποιων ειδικών, είναι μια σημαντική συμπληρωματική μέθοδος.

6. Τελική εκδήλωση

Αν προκριθεί η λύση μιας καταληκτικής εκδήλωσης, αυτή θα μπορούσε ενδεικτικά να περιλαμβάνει:

α) Ανακοίνωση μαθητικών κειμένων σε σχέση με το τι αποκόμισαν από το σύνολο της διαδικασίας.

Προηγείται ανάθεση προαιρετικής εργασίας για την καταγραφή των εντυπώσεών τους και των γενικών τους εκτιμήσεων από τη διαδικασία εμπλοκής σ' αυτήν την προσπάθεια. Αφού έχει προηγηθεί μια ανοιχτή συζήτηση, όπου κάποιες απ' αυτές τις εντυπώσεις, θετικές και αρνητικές έχουν γίνει

ρητές, προτείνουμε να παροτρυνθούν τα παιδιά στην καταγραφή αυτής της διανοητικής και συναισθηματικής είσπραξης, διαδικασία που μπορεί να γίνει ακόμα και εν είδει προσωπικού ημερολογίου, όπου ο μαθητής καταγράφει όλες του τις καθιερωμένες κινήσεις και δραστηριότητες συμπεριλαμβανομένων και όσων αφορούν τον εορτασμό. Προτείνεται, ακόμη, εάν υπάρχει ενδιαφέρον για τη διαμόρφωση του σκηνικού χώρου, η φωτοτύπηση, η μεγέθυνση σε χαρτί Α3 π.χ. των σημειώσεων και των ημερολογίων, καθώς και μια προσπάθεια διαμόρφωσης ενός γιγάντιου κολάζ με όλα αυτά, εμπλουτισμένου με πιτσιλιές μελανιών και χρωμάτων.

β) Ανακοίνωση μαθητικών κειμένων σε σχέση με τα συμπεράσματά τους σε ό, τι αφορά τον συγγραφέα, το σύνολο του έργου του ή κάποιο απόσπασμά του.

Διαφοροποιείται από το (α), καθώς εδώ η εστίαση του ενδιαφέροντος δεν γίνεται στον διανοητικό και συναισθηματικό κόσμο του παιδιού, ούτε γίνεται αντιληπτή όλη η διαδικασία ως παίγνιο με αφορμή έναν συγγραφέα, αντίθετα, το ενδιαφέρον συγκεντρώνεται στον έλεγχο της δυναμικής των κειμένων του συγγραφέα στα σύγχρονα εφηβικά μαθητικά συμφραζόμενα, δηλαδή στο πλαίσιο του δικού τους ενδιαφέροντος και της δικής τους προσλαμβάνουσας. Προφανώς κι εδώ έχει προηγηθεί μια προαιρετική ανάθεση εργασίας σχετιζόμενης με τα συμπεράσματα που αντλήθηκαν από την ανάγνωση των κειμένων, τη θέαση του οπτικού υλικού και τις συζητήσεις, ενώ αυτά τα συμπεράσματα μπορούν να εστιάζουν είτε στον ίδιο τον συγγραφέα ως προσωπικότητα δημιουργική, είτε στο έργο του εν συνόλω, είτε σε κάποια κατ' επιλογήν αποσπάσματα του έργου του που ενδεχομένως οδηγούν τον μαθητή στη διαμόρφωση εντυπώσεων για τη φιλοσοφική, ιδεολογική, πολιτική, ηθική του ακόμα στάση. Παραδειγματικά, στην περίπτωση Παπαδιαμάντη, μπορεί να συνταχθεί ένα κείμενο για τον ίδιο τον συγγραφέα, τη στάση του έναντι του κόσμου, τη σχέση του με τη γραφή και τη λογοτεχνία, τη σχέση του με το θείο, τη γη, τον τόπο του, τις παραδόσεις, τους θρύλους, τις απολαύσεις. Στην ίδια όμως λογική, μπορεί να συνταχθεί ένα κείμενο για το ίχνος του Παπαδιαμάντη στη νεοελληνική γραμματεία μέσα από την πρωτοτυπία και τη μοναδικότητά του. Ένα άλλο θα μπορούσε να αφορά την έλξη, τη γοητεία που ενδεχομένως άσκησε η τριβή με τον Παπαδιαμαντικό λόγο στον μαθητή ή ακόμα και την άπωση ή τη δυσαρέσκεια.

γ) Ανάγνωση κειμένων μαθητών εν είδει δευτερογενούς δημιουργίας.

Δίχως να έχουμε σπρώξει τη διαδικασία προς αυτήν τη μορφή εργασίας, εάν προκύψει η διάθεση σύνταξης ελεύθερου, όχι δοκιμαστικού ούτε σχολιαστικού κειμένου με την αφορμή της ενασχόλησης με τον συγκεκριμένο συγγραφέα, προτείνουμε να μην υπάρξει πρακτική αποθάρρυνσης. Εάν υπάρχει μια περαιτέρω μυθοπλαστική διάθεση και κάποιος μαθητής επι-

θυμεί να γράψει μια ιστορία η οποία προκύπτει με αφορμή και έμπνευση το πρωτογενές υλικό, το ενισχύουμε.

Ενδεχομένως μ' αυτήν τη λογική να προκύψει μια σειρά κειμένων – ιστοριών στο φως της ανάγνωσης και μελέτης του συγγραφέα. Ενισχύουμε αυτήν την προοπτική, θέτοντας σε εγρήγορση τόσο την εφηβική φαντασία όσο και τα εκφραστικά μέσα των παιδιών κι ελέγχουμε τα κείμενα μόνο ως προς την προσπάθεια εξέλιξης αυτής της κλίσης, δηλαδή της αρετής της αφήγησης και της σύλληψης πρωτότυπων ιδεών. Μπορεί, έτσι, να αποκατασταθεί μια ακόμα πιο ζωντανή σχέση με το σύμπαν του συγγραφέα και με τη λογοτεχνία γενικά.

δ) Εισαγωγή σε όλα τα προηγούμενα από έναν ειδικό μελετητή του έργου του λογοτέχνη, ή ακόμα και καλλιτέχνη (σκηνοθέτη, κινηματογραφικού ή θεατρικού, μουσικού ή εικαστικού) που έχει καταθέσει έργο, προϊόν ενασχόλησης με τον συγγραφέα.

Πρότασή μας είναι ο εν λόγω μελετητής ή καλλιτέχνης να μην εμφανιστεί εμβόλιμος στον εορτασμό, αλλά να έχουν προηγηθεί συναντήσεις του με τα παιδιά, συνομιλίες του και προτάσεις του, ακόμα και μια εμπλοκή του στην σκηνοθεσία της παρουσίασης των α, β, και γ. Προκειμένου να αποφευχθεί ο ακαδημαϊκός και μάλλον μη δημιουργικός για το εφηβικό κοινό χαρακτήρας μιας έτοιμης ομιλίας περί του συγγραφέα και του έργου του, προτείνουμε την καλλιέργεια μιας σχέσης, μιας οικειότητας ανάμεσα στον μελετητή – καλλιτέχνη και τα παιδιά, ούτως ώστε να έχουν τεθεί οι προκείμενες ενός λογοτεχνικού εργαστηρίου και έτσι να προκύψει φυσικά μια εκδήλωση με την σύμπραξή του, σε συνδυασμό με την δραστηριότητα των παιδιών.

ε) Απόπειρα οπτικοποίησης σκηνών από το έργο του συγγραφέα, ολόκληρων διηγημάτων, ή ακόμα και απόπειρα οπτικοποίησης του πνεύματος και της ατμόσφαιρας που διατρέχει το έργο του.

Σημαντική σ' αυτό το σημείο μπορεί να αποδειχθεί και η συμβολή του μελετητή-καλλιτέχνη ειδικά στην περίπτωση που το γνωστικό του πεδίο συμπίπτει με το είδος της οπτικοποίησης το οποίο επιλέγουν τα παιδιά. Οι δυνατότητες διαμόρφωσης αυτής της οπτικοποίησης είναι πολλές. Όπως και στην ενότητα της εικαστικής προσέγγισης, έτσι κι εδώ τα παιδιά είναι ελεύθερα να επιλέξουν απ' όλα τα προσφερόμενα μέσα ό,τι νομίζουν τα ίδια πως μπορούν να χειριστούν επιδέξια. Από το χαρτί και το μολύβι, τα χρώματα και το μελάνι, μέχρι τον εκτυπωτή του υπολογιστή τους με την παράλληλη χρήση σχεδιαστικών προγραμμάτων, από το κολάζ, την πλαστική μακέτα, μέχρι την τρισδιάστατη κατασκευή με οποιαδήποτε φτηνά κι εύκολα στη χρήση τους υλικά (χώμα, πηλό, πλαστελίνες, κλωστές κ.λπ.), όλα είναι δεκτά. Εάν κάποιος είναι σε θέση να γυρίσει ολιγόλεπτο ταινιάκι σε βιντεοκάμερα ή επιθυμεί να τραβήξει σειρά φωτογραφιών φτιά-

χνοντας μια ιστορία με τη σύνθεσή του, ακόμα κι αυτό – που ενδεχομένως σημαίνει βοήθεια από γονιό – είναι δεκτό, αρκεί να εκφράζει την αίσθησή του για την εικόνα που γεννά η ανάγνωση του έργου του συγγραφέα. Μπορεί, ακόμα, να στηθεί μια φωτογραφική έκθεση που αποτυπώνει το φυσικό και οικιστικό περιβάλλον των κειμένων του, αλλά και φωτογραφίες ή πορτρέτα συγγενών και της ίδιας εποχής ομοτέχνων του.

Τέλος, εάν η σχέση με τη χειρωναξία σ' αυτήν την προσπάθεια οπτικοποίησης δεν ευοδοθεί, μπορούμε να αρκεστούμε σε μια δοκιμή θεατρικού παιγνίου με το συγγραφικό έργο. Στην περίπτωση του Παπαδιαμάντη, για παράδειγμα, η δραματοποίηση μπορεί να γεφυρώσει το χάσμα της κατανόησης. Διηγήματα όπως το *Γουτού Γουπατού*, *Ο τυφλοσύρτης*, *Η δασκαλομάνα*, *Ωχ βασανάκια*, μπορούν να δραματοποιηθούν αρκετά εύκολα, ιδιαιτέρως μάλιστα αν υπάρχει ένας αφηγητής που λειτουργεί ως γέφυρα και ενοποιεί τα παρουσιαζόμενα αποσπάσματα. Μπορεί, όμως, να καταφύγει κανείς και σε παράλληλα θεατρικά κείμενα που αποδίδουν την εποχή και το πνεύμα (π.χ. Τσέχοφ).

στ) Παρουσίαση μουσικών ευρημάτων μετά από έρευνα σχετικά με το μουσικό σύμπαν του συγγραφέα.

Η ανάγνωση των κειμένων, σε συνδυασμό με μια μικρή βιβλιογραφική έρευνα, ή ακόμα και έρευνα σε διαδικτυακούς τόπους που μπορεί να μας κομίσει χρήσιμα διαφωτιστικά στοιχεία για την εποχή και τον τόπο του συγγραφέα, οδηγεί επιπλέον σε μια υπόθεση εργασίας σχετικά με τους ήχους που πλαισιώνουν τόσο τη διαδικασία συγγραφής όσο και την ίδια την υπό αφήγηση ιστορία. Για παράδειγμα, αναφερόμενοι στην περίπτωση του Παπαδιαμάντη, το *Μοιρολόι της φώκιας* ήδη μας δίνει στοιχεία του μουσικού περιβάλλοντος. Η γριά Λούκαινα μέλπει το μοιρολόι της που σημαίνει ένα συγκεκριμένο τρόπο αντιμετώπισης του θρήνου, μακριά από την εικόνα του θορυβώδους κοπετού που συμβαίνει στο “βαρύ” μοιρολόι της Μάνης και της Κρήτης. Το ρήμα “μέλπω” σημαίνει εδώ, λοιπόν, κι ένα συγκεκριμένο τρόπο τραγουδίσματος. Πέρα από αυτό το στοιχείο, στη συνέχεια έχουμε τους φυσικούς ήχους του περιβάλλοντος, τη φλογέρα του βοσκού και το “μπλουμ” που ακούγεται με την πτώση της Ακριβούλας στη θάλασσα. Μπορεί κανείς να σταθεί εδώ και να προσπαθήσει ν' αναζητήσει μουσικές που να μοιάζουν μ' αυτούς τους ήχους, αποσπάσματα από τραγούδια, από μουσικές επενδύσεις ντοκιμαντέρ και ταινιών ακόμα κι από εγγραφή φυσικών ήχων. Με τη συνεισφορά του καθηγητή μουσικής, αυτά όλα μπορούν τεχνικά να δεχτούν κάποια επεξεργασία και να παρουσιαστούν ως μουσικό απείκασμα της συνολικής ενασχόλησης με τον κόσμο του συγγραφέα.

Ακόμα, στον *Ξεπεσμένο Δεοβίση*, ο ύμνος του Παπαδιαμάντη στο *νέι το γλυκύ το πράον* οδηγεί αυτόματα στη μουσική μας επιλογή. Το ίδιο και

στα *Αθηναϊκά διηγήματα*, *Ο γείτονας με το λαούτο* εμπεριέχει τον ήχο του. Μια επιλογή για έναν μακρύ αυτοσχεδιασμό σε νεί ή σακουχάτσι (δεξβίσηδων ή ζεν μοναχών) θα διεύρυνε τον γνωστό βυζαντινό ήχο που συνήθως χρησιμοποιείται. Επίσης, ίσως η ζωή του στις ταβέρνες και τα καπηλειά να ζητά μια πιο “αμαρτωλή” μουσική ατμόσφαιρα, ανατολίτικων λικνιστικών ήχων. Αν δε προσέξουμε την κλειστή λαϊκή αυλή της γειτονιάς ως χώρο δράσης στα *Αθηναϊκά του διηγήματα*, μπορούμε εύκολα να ακούσουμε τα τραγούδια της στον ελληνικό νεορεαλιστικό κινηματογράφο, που είχε τον ίδιο χώρο δράσης.

Ωστόσο, πέρα από τη μουσική που “ακούγεται” και προδίδεται με την ανάγνωση των κειμένων, μπορεί κανείς να ψάξει παραπέρα τις πιθανότητες εύρεσης του πραγματικού μουσικού περιβάλλοντος του συγγραφέα. Η εποχή του, ο τόπος του, τα ταξίδια του, οι αναζητήσεις του, οι αυτοβιογραφικές του σημειώσεις, μπορούν να μας τοποθετήσουν ως προς τον χρόνο και τα κυρίαρχα μουσικά ακούσματα. Να ψάξουμε και να ακούσουμε τον ήχο της Ελλάδας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, για να αποδώσουμε τον Παπαδιαμάντη, να δούμε αν σύχναζε στα “καφέ αμάν” της εποχής και ποια ήταν η μουσική τους ατμόσφαιρα, όπως και στις ταβέρνες που ήταν τακτικός πελάτης. Μπορεί από άλλους ομοτέχνους του στους οποίους αναφέρεται να βρούμε αυτές τις λύσεις. Για παράδειγμα, ο Σεφέρης στις *Μέρες* του έχει ρητές αναφορές για τις μουσικές του προτιμήσεις και αναζητήσεις, για τις συναυλίες που παρακολούθησε στο Λονδίνο, για τις συζητήσεις του πάνω στον Ντεμπισί και τον Μπαχ. Παράλληλα, όμως, αν καταφύγει κάποιος στις *Δοκιμές*, στο κείμενό του για τον Μικρασιατικό Ελληνισμό και τη Σμύρνη μπορεί να “ακούσει” το μουσικό περιβάλλον με τις Σμυρναϊκές Εσθοντιανίνες και την αρχή του ρεμπέτικου. Το ίδιο αν τον δει πρεσβευτή στο Ελμπασάν της Αλβανίας θα “ακούσει” πολυφωνικά τραγούδια και ποιμενικές φλογέρες, που κι εκείνος άκουσε. Όλα αυτά, μ’ ένα παράλληλο στον λόγο αφηγηματικό μοντάζ μπορούν να συνθέσουν το μουσικό σύμπαν του συγγραφέα.

ζ) Παρουσίαση εικαστικών στοιχείων κατόπιν εργασίας σε σχέση με το εικαστικό - σκηνικό, φυσικό και αρχιτεκτονικό περιβάλλον του συγγραφέα.

Αυτή η προσπάθεια μπορεί να χρησιμεύσει και ως προπομπός ή συνδετικός κρίκος με τις απόπειρες οπτικοποίησης του στίγματος του συγγραφέα. Με την ίδια λογική που έγινε η αναζήτηση της μουσικής του *καταγωγικής περιοχής*, δουλεύουμε και για την αναζήτηση και την αποκάλυψη της εικαστικής του *πατρίδας*. Ξεκινώντας με οδηγό τον χρόνο, την εποχή, τα κυρίαρχα αισθητικά ρεύματα και τις πιθανές επιρροές στον τόπο που γεννιέται και μεγαλώνει ο συγγραφέας, με τη βοήθεια μιας καλής ιστορίας τέχνης (π.χ. *Το χρονικό της τέχνης*, Ε.Η. Gombrich, ΜΙΕΤ, 1998) υποθέ-

του με ποια ήταν τα έργα τέχνης που είχε αντικρίσει, τι απ' όλα αυτά ενδέχεται να τον είχε συγκινήσει, και λαμβάνοντας υπ' όψιν τις ιδιαιτερότητες του τόπου καταγωγής και των τόπων όπου ταξίδεψε, ανιχνεύουμε το δυνητικό εικαστικό του περιβάλλον. Λαμβάνουμε υπ' όψιν μας ό, τι μπορεί να συνιστά την καθημερινή οπτική του πραγματικότητα, από την φύση και την ύπαιθρο μέχρι την πόλη και την αρχιτεκτονική της και από τα έργα τέχνης που φιλοξενούνται στο μουσείο της περιοχής μέχρι το είδος της λαϊκής τέχνης που είθισται να αναπτύσσεται εκεί.

Δομούμε κατά κάποιον τρόπο, μια απεικόνιση – κολάζ της εικαστικής του ενηλικίωσης. Σ' αυτήν την απεικόνιση, συμπεριλαμβάνουμε ακόμα και κινηματογραφικές εικόνες εάν βεβαίως, υποθέσουμε ότι αναφερόμαστε σε κάποιον τόσο σύγχρονο Έλληνα λογοτέχνη, ώστε να έχει προλάβει την έκρηξη του κινηματογράφου και κατά συνέπεια να έχει συνδεθεί με συγκεκριμένους σκηνοθέτες, ταινίες και εικόνες.

Μπορούμε, έτσι, να αναζητήσουμε – με μέθοδο παρόμοια μ' εκείνη που ακολουθήσαμε στο *Μοιρολόι της φώκιας* – και να συντάξουμε τη μουσική και εικαστική ταυτότητα συγκεκριμένων διηγημάτων, αφηγημάτων, μυθιστορημάτων ή ποιημάτων του εν λόγω δημιουργού.

Ειδικά σ' αυτό το σημείο, η προσπάθεια αυτή φαίνεται να συνδέεται με την αντίστοιχη της βαθμίδας (ε). Ωστόσο, εδώ το σκεπτικό είναι κάπως αντίστροφο, καθώς δεν κατασκευάζουμε την εικονοποίηση του ερεθίσματος που μας παρέχει η ανάγνωση και η ενασχόληση με τον δημιουργό όπως συμβαίνει εκεί, αλλά κατασκευάζουμε κομμάτι κομμάτι το οπτικό σύμπαν του έργου του.

Ε'

ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΠΑΡΑΓΩΓΕΣ

- I. Η έννοια του σχεδίου εργασίας (project) –
Μεθοδολογική προσέγγιση
- II. Λίστα θεμάτων και παραδειγματικές αναλύσεις ανά θεματική ενότητα
 1. Ο λαϊκός πολιτισμός
 2. Η τοπική ιστορία
 3. Από τον κόσμο των τεχνών
 4. Τα τεχνικά – καλλιτεχνικά εργαστήρια
 5. Η επαφή με τα στοιχεία της φύσης
 6. Ταξιδεύοντας στον κόσμο – μαθαίνοντας τους πολιτισμούς του
 7. Η «Οδύσσεια» του Ελληνισμού
- III. Σχέδια δράσης στην καθημερινή σχολική πράξη
 1. Η επίσκεψη σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς
 2. Η επίσκεψη σε επαγγελματικούς χώρους
 3. Η παρακολούθηση ενός καλλιτεχνικού γεγονότος
- IV. Μέσα και μέθοδοι τεκμηρίωσης, πληροφόρησης και επικοινωνίας

I. Η έννοια του σχεδίου εργασίας (project) – Μεθοδολογική προσέγγιση

Η εισαγωγή του *project* (σχεδίου εργασίας) ως μεθοδολογικού εργαλείου δουλειάς στη σχολική πράξη επιβάλλει επαναπροσδιορισμό του περιεχομένου του όρου με τον εντοπισμό του στην ιστορία των παιδαγωγικών μεθόδων. Καταγόμενος ο όρος από τη λατινική *projicere*, που σημαίνει σχεδιάζω, σκοπεύω, βάζω κάτι στο μυαλό μου πρωτοχρησιμοποιήθηκε απ' τους παιδαγωγούς στις αρχές του αιώνα μας. Την χρησιμοποίησε πρώτος ο παιδαγωγός Κιλπάτρικ (Kilpatrick) το 1918, στο άρθρο του για τη μέθοδο *project*, ως παιδαγωγική μέθοδο που πέρανε το κέντρο βάρους στην πρωτοβουλία των μαθητών και τη συνεργατική μάθηση.

Εισάγοντας τη μέθοδο του σχεδίου εργασίας ο Κ. Φρέι (K. Frey) λέει:

«Μια ομάδα ατόμων (π.χ. τα μέλη ενός πολιτιστικού συλλόγου) αποφασίζει να ασχοληθεί με ένα συγκεκριμένο θέμα (π.χ. με την συλλογή και καταγραφή των μύθων της περιοχής), προγραμματίζει από μόνη της την πορεία των ενεργειών (κατανομή εργασίας, εύρεση οικονομικών πηγών, καθορισμός των προσώπων που, αν και δεν είναι μέλη της ομάδας, όμως θα συνεργαστούν μαζί της κ.λπ.) και διεκπεραιώνει αυτά που είχε προγραμματίσει. Καρπός της συλλογικής αυτής εργασίας μπορεί να αποτελέσει π.χ. η δημοσίευση ενός βιβλίου ή ενός άρθρου στην τοπική εφημερίδα, με θέμα την λαογραφία της περιοχής.

Η ομάδα μπορεί να αποτελείται από μια σχολική τάξη, από τμήμα μιας τάξης ή και από ένα ολόκληρο σχολείο, από ένα συνοικιακό σύλλογο ή από τα μέλη ενός σωματείου εργαζομένων. Είναι επίσης πιθανό ορισμένα άτομα να συγκροτηθούν σε ομάδα με αποκλειστικό σκοπό τη συλλογική διεξαγωγή ενός έργου.

Ερέθισμα για την διεξαγωγή του έργου μπορεί να αποτελέσει μια πρόταση του δασκάλου ή ενός μαθητή ή οποιουδήποτε μέλους της ομάδας. Όλα τα μέλη πρέπει να εκφέρουν άποψη πάνω στην πρόταση που έγινε, να αποφασίσουν από κοινού για την τελική μορφή του θέματος και να συμβάλουν στη διεξαγωγή των εργασιών. Αυτές οι τρεις διαδικασίες, δηλ. η ελευθερία των μελών να προτείνουν ένα θέμα, η από κοινού διαμόρφωση του και διεξαγωγή του, αποτελούν τα βασικά χαρακτηριστικά ενός σχεδίου εργασίας (*project*) και, αν διεξαχθούν σωστά, αποβαίνουν ουσιαστικές διαδικασίες μάθησης, γιατί η εμπειρία που αποκτούν τα μέλη κατά την διάρκεια των εργασιών αποτελεί σημαντική πηγή μάθησης. Ακόμη το γεγονός ότι το θέμα ενός σχεδίου εργασίας μπορεί να μην έχει σχέση με τις καθιερωμένες σχολικές εργασίες μπορεί να αποτελέσει ανεξάντλητη πη-

γή εμπειρίας για τους μαθητές, γιατί έτσι η κλειστή κοινωνία του σχολείου ανοίγεται προς τον «έξω κόσμο». Στη μέθοδο του σχεδίου εργασίας παίζουν σημαντικό ρόλο οι ανάγκες, οι προδιαθέσεις και τα ενδιαφέροντα αυτών που συμμετέχουν. Γιατί αυτά τα στοιχεία λαμβάνονται σοβαρά υπόψη, όταν ξεκινά ένα σχέδιο εργασίας. Η συνεργασία περισσότερων από έναν συντονιστών – καθοδηγητών κατά την εκτέλεση του σχεδίου εργασίας βοηθά καθώς φαίνεται συχνά στην αντιμετώπιση διάφορων δύσκολων καταστάσεων και την επίλυση δύσκολων προβλημάτων, δεν είναι όμως πάντα και οπωσδήποτε αναγκαία. Η επεξεργασία τέλος του θέματος γίνεται με τέτοιον τρόπο, ώστε ο τερατισμός των εργασιών να συνοδεύεται και από ένα προϊόν (π.χ. μια έκθεση, ένα βιβλίο, μια εκδήλωση)».

Έτσι πολύ απλά θα λέγαμε ότι η μέθοδος project για την εκπαιδευτική διαδικασία σημαίνει ένα τρόπο ομαδικής εργασίας στην οποία συμμετέχουν αποφασιστικά όλα τα μέλη της σχολικής τάξης. Συμμετέχουν όλοι αλλά και η ίδια η διδασκαλία διαμορφώνεται και διεξάγεται από όλους. Όλοι μαζί αποφασίζουν το θέμα που θα τους απασχολήσει, προγραμματίζουν τα βήματα της έρευνάς τους, διεξάγουν από μόνοι τους τις ενέργειες που απαιτούνται για να δοθούν οι απαντήσεις στο πρόβλημα, αναθεωρούν πιθανές αρχικές τους σκέψεις, καταλήγουν τέλος σε αποτελέσματα που τα αξιολογούν και, αν θέλουν, τα κοινοποιούν στην ευρύτερη κοινότητα του σχολείου ή τα δημοσιεύουν στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Στο σημείο αυτό πάντως πρέπει να τονιστεί ότι σ' αυτή τη μέθοδο δεν έχει και τόσο μεγάλη σημασία το αν θα παραχθεί στο τέλος κάποιο αποτέλεσμα και πόσο σημαντικό θα 'ναι αυτό. Γιατί είναι αλήθεια, πως εδώ, στο τελικό αποτέλεσμα, βρίσκεται και η αγωνία του εκπαιδευτικού. Στη μέθοδο αυτή, όμως, έχει μεγαλύτερη σημασία ο δρόμος που οδηγεί στο όποιο αποτέλεσμα, οι διάφορες εμπειρίες που αποκτά κανείς στην πορεία προς τον αρχικό σκοπό του. Γιατί μέσα από τις διάφορες καταστάσεις που θα συναντήσει κανείς, τις εμπειρίες και τις προσπάθειες επίλυσης των προβλημάτων, που φυσικό είναι να ανακύπτουν στην πορεία, πηγάζει τελικά η μόρφωση και η απόκτηση ποικίλων δεξιοτήτων (Γρόλλιος, Γ. - Κοτίνης, Χ. - Σμήλιος, Η. - Χατζηνικολάου, Α. *Πρακτικές ασκήσεις και μέθοδος Project: θεωρητικά προβλήματα και προοπτικές, Εκπαιδευτική Κοινότητα, τεύχος 46, 1998*).

Χρήσιμα βοηθήματα για τη μέθοδο και την παιδαγωγική σημασία του σχεδίου εργασίας είναι:

Kilpatrick, W.H., *The project Method*, Teacher's College Record 19, 1918 (σε ψηφιακή μορφή στη σελίδα <http://historymatters.gmu.edu/search.php?function=print&id=49540>)

Frey, K., *Η μέθοδος project – Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη* (μφωρ. Κ. Μάτζιου), Κυριακίδης, 1986.

Ταρατόρη – Τσαλκατίδου, Ελένη, *Η μέθοδος project στη θεωρία και στην πράξη*, Κυριακίδης, 2002

Χρυσουφίδης, Κ., *Βιωματική-επικοινωνιακή διδασκαλία – Η εισαγωγή της μεθόδου Project στο σχολείο*, Gutenberg, 1994

Ματσαγγούρας, Η.Γ., *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία*, Γρηγόρης, 1995

Κανάκης, Ι.Ν., *Η οργάνωση της διδασκαλίας-μάθησης σε ομάδες εργασίας*, Αθήνα, 1987

Γρόλλιος, Γ. - Κοτίνης, Χ. - Σμήλιος, Η. - Χατζηνικολάου, Α. *Πρακτικές ασκήσεις και μέθοδος Project: θεωρητικά προβλήματα και προοπτικές, Εκπαιδευτική Κοινότητα*, τεύχος 46, 1998

II. Λίστα θεμάτων και παραδειγματικές αναλύσεις ανά θεματική ενότητα

Από τη σχολική χρονιά 2003-2004 με την **Υ.Α. Γ7/69259/10-07-03** θεσπίστηκε ο θεσμός των Υπευθύνων Πολιτιστικών Θεμάτων και Καλλιτεχνικών Αγώνων «με σκοπό την προώθηση των Πολιτιστικών Θεμάτων και την ενίσχυση των Καλλιτεχνικών Αγώνων. Παράλληλα με την υπ' αριθμ. **106137/Γ7/30-09-03** εγκύκλιο καθορίστηκε το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Πολιτιστικών Προγραμμάτων.

Σύμφωνα μ' αυτό το πλαίσιο, «ως **Πολιτιστικό Πρόγραμμα** ορίζεται κάθε δημιουργική διαδικασία που έχει ως αντικείμενό της την ανάδειξη και προώθηση στοιχείων πολιτισμού όπως: σύνθεση πληθυσμού, κοινωνική οργάνωση, οικονομική οργάνωση, πεποιθήσεις, αντιλήψεις, ιδέες (κοινωνία, ιδεολογία, θρησκεία κ.λπ.), κοινωνική συμβίωση – επικοινωνία, γλώσσα, έθιμα, ήθη, τελετουργίες, επαγγέλματα, υπηρεσίες, οικογένεια, σχολείο, γειτονιά, σωματείο, ξενοφοβία – ρατσισμός, σχέσεις των δύο φύλων, αστυφιλία, βία, ανεργία, τεχνολογικά επιτεύγματα, αρχιτεκτονήματα, καλλιτεχνικά δημιουργήματα, αντικείμενα καθημερινής χρήσης”.

1. Ο λαϊκός πολιτισμός

Ο λαϊκός πολιτισμός έχει εύρος και βάθος το οποίο δεν μπορεί να καλυφθεί επαρκώς σε μερικές σελίδες ενός βιβλίου. Καλείται, λοιπόν, ο εκπαιδευτικός, λαμβάνοντας υπόψη την ιδιομορφία του τοπικού πολιτισμού, να ανακαλύψει τις πολλαπλές, και κάποτε κρυφές, διαστάσεις του και να μελετήσει τα επιμέρους θέματα τα οποία κρίνει πως παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του τοπικού πολιτισμού και μπορούν, ταυτόχρονα, να προσελκύσουν το ενδιαφέρον των μαθητών για τη μελέτη τους.

Στην παρούσα ενότητα περιλαμβάνονται ορισμένες προτάσεις έρευνας του λαϊκού πολιτισμού με τη μορφή της μεθόδου project, οι οποίες βρίσκονται στο ενδιαμέσο κενό μεταξύ της κατηγορίας των εορταστικών εκδηλώσεων, οι οποίες γίνονται κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς και τις παρακολουθεί όλο το σχολείο, και της κατηγορίας των μελετών κοινότητας που γίνονται κυρίως από μικρές ομάδες (τμήματα τάξεων) μαθητών. Οι συγκεκριμένες προτάσεις συγκροτούν μια ιδιαίτερη, πολυσυλλεκτική κατηγορία και χαρακτηρίζονται από μία θεματική ποικιλία και μία συνθετικότητα στη μέθοδο προσέγγισης. Η τοπική κοινότητα δεν αποτελεί πάντοτε το πλαίσιο μέσα στο οποίο καλούνται να δουλέψουν οι μαθητές. Η επιτόπια έρευνα δεν κατέχει σε όλες τις περιπτώσεις πρωτεύοντα ρόλο στη μεθοδολογία τους αλλά κρίνεται απαραίτητη η χρήση και άλλων μεθόδων (αρχαιολογική έρευνα, συγκριτική έρευνα, ιστορική έρευνα, φιλολογική έρευνα). Κάποιες από αυτές ανήκουν στην κατηγορία των πολιτιστικών δραστηριοτήτων (επισκέψεις σε μουσεία κ.λπ.).

Στο τέλος κάθε πρότασης έρευνας υπάρχει και μία ενδεικτική βιβλιογραφία που φυσικά δεν φιλοδοξεί να καλύψει το θέμα αλλά να αποτελέσει αρχή για την ενασχόληση με το συγκεκριμένο αντικείμενο έρευνας.

α) Αποδελτίωση των στοιχείων του λαϊκού πολιτισμού μέσα από λογοτεχνικά κείμενα (Παπαδιαμάντης, Ιορδανίδου, Μπουλώτης, Καρκαβίτσας, Σολωμός κ.ά.)

Ο λαϊκός πολιτισμός είναι ένα από τα βασικά συστατικά στοιχεία του έργου διαφόρων λογοτεχνών. Η ανάλυση και εξεύρεση των στοιχείων αυτών μπορούν να αναδείξουν τη βασική πηγή έμπνευσης πολλών μεγάλων μας λογοτεχνών και τη δυναμική της ίδιας της παράδοσης. Κάθε μήνας του χρόνου θα μπορούσε να αφιερωθεί σε ένα συγγραφέα και στην καταγραφή όλων των στοιχείων της λαϊκής παράδοσης που υπάρχουν μέσα στο έργο του.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Μερακλής, Μ. Γ., *Παιδαγωγικά της Λαογραφίας*, Αθήνα: Ιωλκός, 2001, σελ. 143 – 219.

Πούχνης, Βάλτερ, *Ο Γεώργιος Βιζυηνός και το αρχαίο θέατρο. Λογοτεχνία και λαογραφία στην Αθήνα της μετέπειτα εποχής*, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2002.

Λουκάτος, Δημήτριος Σ., *Εισαγωγή στην ελληνική Λαογραφία*, Αθήνα: Μ. Ι. Ε. Τ., 1992, σελ. 286 - 291.

β) Η παραδοσιακή φορεσιά της περιοχής και η σύγκριση με τη νεότερη ενδυμασία

Το ρούχο είναι ένα από τα στοιχεία ταυτότητας του ανθρώπου. Η φορεσιά σύμφωνα με τη Λαογραφία αποτυπώνει την ταυτότητα μιας κοινότητας καθώς και τις σχέσεις των μελών της κοινότητας ενώ από την άλλη μεριά μας δείχνει και την πρόοδο της τεχνικής στην επεξεργασία των πρώτων υλών στη συγκεκριμένη περιοχή. Η μελέτη της παραδοσιακής φορεσιάς θα μπορούσε να γίνει συγκριτικά με τη νεότερη ενδυμασία για να δειχθούν περισσότερο δραματικά οι αλλαγές στην τεχνική, την επεξεργασία και στην ιδεολογία που κρύβεται πίσω από το ρούχο.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Περ. *Εθνογραφικά*, (αφιέρωμα στην ενδυματολογία), τ. 7 (1989).

Βρέλλη – Ζάχου, Μαρίνα, *Η ενδυμασία στη Ζάκυνθο μετά την Ένωση (1864 – 1910). Συμβολή στη μελέτη της ιστορικότητας και της κοινωνιολογίας του ενδύματος*, Ιωάννινα, 1985.

γ) Οι διατροφικές συνήθειες τότε και τώρα: οι παραδοσιακές συνταγές της περιοχής και η τωρινή διαιτητική

Η τροφή εκτός από τη φυσική της λειτουργία είναι ένα ιερό και κοινωνικό σύμβολο. Αναφέρεται μεταφορικά σε βασικές πλευρές της ύπαρξης του ανθρώπου και σχετίζεται άμεσα με τα ζητήματα της ταυτότητας καθώς μπορεί να λειτουργήσει ως ένα διαφοροποιητικό γνώρισμα από άλλα άτομα ή άλλες κοινωνικές ομάδες.

Ένα πρώτο και βασικό βήμα στη μελέτη της διατροφής και των διατροφικών συνηθειών μιας κοινότητας είναι η συγκέντρωση λαογραφικού υλικού σχετικά με τον τρόπο μαγειρέματος διαφόρων φαγητών στην τοπική κοινότητα με απώτερο σκοπό την έκδοση ενός βιβλίου σχετικά με τα παραδοσιακά φαγητά της τοπικής κοινότητας στην οποία είναι ενταγμένο το σχολείο.

Ένα δεύτερο βήμα είναι η συσχέτιση των φαγητών αυτών με τα ήθη και έθιμα με τα οποία είναι συνδεδεμένα, με τις ιστορίες και τις παραδόσεις που υπάρχουν για κάθε ένα φαγητό στο πλαίσιο της κοινότητας, με τη συντήρησή τους κ.ά. Στενά συνδεδεμένο με τα παραπάνω θέματα είναι και η παρατήρηση του τρόπου κατανάλωσης του φαγητού είτε σε επίπεδο οικογένειας είτε σε επίπεδο κοινότητας (συμπόσιο στο οποίο συμμετέχει όλη η κοινότητα).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Ήμελος, Στεφ. Δ., *Ζητήματα Παραδοσιακού υλικού βίου (Ενδεικτικές επισημάνσεις)*, Αθήνα: Σύλλογος προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων, 1993, σελ. 65 – 108

Δευτεραίος, Άγγελος Ν., *Το ψωμί στα έθιμα των Ελλήνων. Η συμβολική και μαγική χρήση τους από τους Νεοέλληνες*, Αθήνα: Legato, 2000

Βουτσινά, Εύη, *Το ψωμί*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1999

Βουτσινά, Εύη, *Γεύση ελληνική*, τόμοι 1-4, Αθήνα: Καστανιώτης, 2000

“Ο άρτος ημών” - από το σιτάρι στο ψωμί, Γ' τριήμερο εργασίας, Πήλιο 1992, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1994

Ιστορία του ελληνικού κρασιού, Β' τριήμερο εργασίας, Σαντορίνη 1990, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1994

Η ελιά και το λάδι, Δ' τριήμερο εργασίας, Καλαμάτα 1993, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 1996

Το ελληνικό αλάτι, Η' τριήμερο εργασίας, Μυτιλήνη 1998, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, 2001

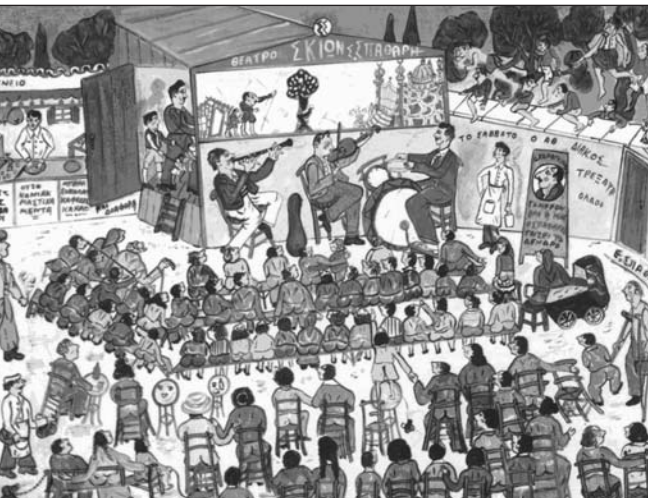
δ) Η συλλογή συγκεντρωτικού λαογραφικού υλικού (υλικός, κοινωνικός, πνευματικός βίος) από την περιοχή του σχολείου μου

Ο λαϊκός πολιτισμός ανήκει σε εκείνη την κατηγορία των αντικειμένων τα οποία για να γίνουν κατανοητά θα πρέπει πρώτα από όλα να βιωθούν. Ένας πολύ ωραίος τρόπος για να κατανοήσουν τα παιδιά το λαϊκό πολιτισμό είναι η παρατήρηση και συλλογή λαογραφικού υλικού μέσα στο φυσικό του περιβάλλον, την κοινότητα.

Μία συλλογή λαογραφικού υλικού για να έχει αποτελέσματα ικανοποιητικά θα πρέπει ο συλλογέας να έχει προσδιορίσει από πριν τον τόπο συλλογής, το είδος του υλικού που θέλει να συλλέξει, πώς θα το συλλέξει και τέλος πώς θα το καταγράψει ώστε να είναι χρηστικό στους αναγνώστες και μελετητές.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Βλ. τη σχετική βιβλιογραφία στην υποενότητα: «Υποστηρικτικό υλικό για τον λαϊκό πολιτισμό» που βρίσκεται στο εισαγωγικό κεφάλαιο για το λαϊκό πολιτισμό με τίτλο: «Λαϊκός πολιτισμός, λαογραφία και σχολείο».

ε) Το λαϊκό θέατρο μέσα από τη μελέτη του θεάτρου σκιών. Η σημερινή μορφή του μέσα από τις παραστάσεις ενός καρναγιοζοπαίχτη της πόλης μου.

Το θέατρο σκιών αποτελεί μία επεξεργασμένη μορφή του λαϊκού θεάτρου. Πρόκειται για ένα θέαμα, το οποίο, όπως φαίνεται, μας ήρθε από έξω αλλά όμως γρήγορα εξελληνίστηκε και εκκοσμηκώθηκε με κατεύθυνση προς τα αστικά κέντρα. Η ειρωνεία, ο αντισυμβατικός και ανατρεπτικός χαρακτήρας του καρναγιοζή τον κατέστησαν γρήγορα σε ένα λαϊκό

θέαμα. Στον καρναγιοζή μπορεί κάποιος να βρει έργα με έντονα ανατρεπτικό χαρακτήρα αλλά και έργα των οποίων οι υποθέσεις είναι εμπνευσμένες από τον απελευθερωτικό αγώνα, όπως καπετάν Γκρης, ο Αθανάσιος Διάκος κ.ά.

Μια μελέτη για τον καρναγιοζή στην πόλη του σχολείου θα μπορούσε να στραφεί στον καρναγιοζοπαίχτη της πόλης, στη βιογραφία του, στο ρεπερτόριό του, στις φιγούρες του, στις ρεκλάμες του, στα σκηνικά του, στα λαϊκά φυλλάδια, στη διαντίδραση που αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια των παραστάσεων ανάμεσα στον καρναγιοζοπαίχτη και τους θεατές (: μελέτη του τρόπου παιξίματος του καρναγιοζοπαίχτη, της σκηνης και του κοινού, των δράσεων και των αντιδράσεων), στη σκηνοθεσία, τους ήχους και τη μουσική της παράστασης.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Κιουρτσάκης, Γιάννης, *Καρναβάλι και Καρναγιοζής. Οι ρίζες και οι μεταμορφώσεις του λαϊκού γέλιου*, Αθήνα: Κέδρος, 1985.

Πούχγεο, Βάλτεο, *Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια (συγκριτική μελέτη)*, Αθήνα: Πατάκη, 1989.

Βλ. σχετικά και τη βιβλιογραφία στη θεματική (Νο 6) για τη μάσκα και το καρναβάλι.

στ) Η μάσκα στο καρναβάλι της περιοχής του σχολείου μου

Η μάσκα είναι ένα έργο τέχνης αλλά και ένα μέσο επικοινωνίας. Συνδέεται με την αλλαγή ταυτότητας και με την, κατά κάποιο τρόπο, μετουσίωση του μεταμφιεσμένου σε εκείνο που παριστάνει η μεταμφίεση. Αν και σή-

μερα διαθέτουν ένα εύθυμο χαρακτήρα εντούτοις είναι συνδεδεμένη με ένα πολύ σοβαρό σκοπό, την ευετηρία, δηλαδή, την αίσια έκβαση της χρονιάς.

Μια ολοκληρωμένη μελέτη της μάσκας θα μπορούσε να ερευνήσει την ιστορία της (ενδιαφέρον θα ήταν ένας, τυχόν, παραλληλισμός με τις μάσκες της αρχαίας τραγωδίας), τις τεχνικές μαζί με τα υλικά κατασκευής της, τη λειτουργία της (πότε χρησιμοποιείται, πώς δρα ο μεταμφιεσμένος κ.ά.).

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Αικατερινίδης, Γ. Ν., «Μεταμφιέσεις Δωδεκαήμερου», στο, *Πρακτικά Β' Συνεδρίου Λαογραφίας Βορειοελλαδικού χώρου*, Θεσσαλονίκη: Ι.Μ.Χ.Α., 1976, σελ. 13 – 27.

<http://alex.eled.duth.gr/dromena/a'drom/index.htm>

<http://alex.eled.duth.gr/dromena/palies/index.html>

ζ) Η υφαντική του τόπου μου

Η παραδοσιακή υφαντική (οικιακή και εργαστηριακή τέχνη) αποτυπώνει μέσα της την τεχνολογία και την τεχνογνωσία της εποχής. Ωστόσο, δεν υπάγεται μόνο στον τομέα της τεχνικής και της οικονομίας αλλά επεκτείνεται και στον τομέα της κοινωνίας και του πολιτισμού καθώς αποτυπώνει μέσα της και στοιχεία της κοινωνίας μέσα στην οποία αναπτύχθηκε και του πολιτισμού της.

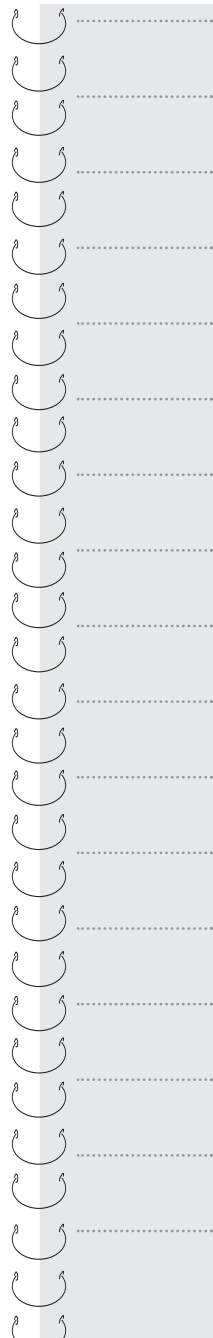
Μια σχετική μελέτη θα μπορούσε να δώσει βαρύτητα α) στην τεχνική β) στα χρώματα γ) στα διακοσμητικά θέματα δ) στην κοινωνική τους χρήση.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Κυριακίδου – Νέστορος, Α. *Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης*, (Ε.Ο.Ε.Χ.), Αθήνα, 1965.

Μακρής Κ., «Υφαντική», στο *Νεοελληνική Χειροτεχνία* (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος), Αθήνα, 1969.

<http://alex.eled.duth.gr/DUTH/Laografiki/yfanta.htm>

η) Η κεντητική του τόπου μου

Το διακοσμητικό κέντημα με τη βοήθεια βελόνας επάνω σε ύφασμα το οποίο προορίζεται για ενδυμασία ή διακόσμηση του σπιτιού αποτελεί μία σπουδαία ελληνική λαϊκή τέχνη. Από την άποψη της τεχνικής διακρίνεται στην α) μετροπή ή ξομπλιαστή και β) στη γραφή ή πλουμιστή. Όπως και στην περίπτωση της υφαντικής η κεντητική αποτυπώνει μέσα της στοιχεία της κοινωνίας μέσα στην οποία αναπτύχθηκε και του πολιτισμού της.

Όπως και στην υφαντική η μελέτη σχετικά με τα κεντήματα θα μπορούσε να δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα α) στην τεχνική, β) στα χρώματα, γ) στα διακοσμητικά θέματα, δ) στην κοινωνική τους χρήση.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Ζώρα, Καλλιόπη, *Κεντήματα και κοσμήματα της ελληνικής φορεσιάς*, Αθήνα, 1981.

Γουήλ - Μπαδιεριτάκη, Άννα, *Το γυναικείο παραδοσιακό πουκάμισο της ηπειρωτικής Ελλάδας*, Αθήνα, 1980.

<http://alex.eled.duth.gr/DUTH/Laografiki/kentimata.htm>

θ) Η παροιμία στη δημοσιογραφία

Η παροιμία, σύμφωνα με τη λαογραφία, είναι μία δήλωση που έχει φτάσει μέχρι εμάς μέσα από την προφορική κυρίως παράδοση σε μία τυποποιημένη μορφή και η οποία εμπεριέχει ηθικές και φιλοσοφικές αξίες. Ένα ιδιαίτερα πρόσφορο θέμα για μελέτη είναι οι παροιμίες μέσα στα διάφορα ρεπορτάζ ή ακόμη και στις διαφημίσεις των εφημερίδων και περιοδικών και ο τρόπος χρήσης τους από τους αρθρογράφους.

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Αλεξιάδης, Μηνάς Αλ., «Δημοσιογραφικός λόγος και παροιμία», στο, Χατζητάκη - Καψομένου, Χρυσούλα (επιμ.), *Ελληνικός Παραδοσιακός Πολιτισμός: Λαογραφία και Ιστορία*, Συνέδριο στη μνήμη της Άλκης Κυριακίδου - Νέστορος, Θεσσαλονίκη: παρατηρητής, 2001, σελ. 284 - 296.

Λουκάτος Δημ. Σ. «Η παροιμία στη διαφήμιση» στο *Σύγχρονα Λαογραφικά (Folklorica Contemporanea)*, Αθήναι, 1963, σελ. 33 - 37.

ι) Η δημιουργία ενός δίγλωσσου «τοπικού πολιτιστικού οδηγού» με τη μορφή CD – Rom για ευρεία χρήση (τουριστικά πρακτορεία, επισκέπτες), στο οποίο θα παρουσιάζεται μία πτυχή του τοπικού λαϊκού πολιτισμού ή και ο συνολικός τοπικός λαϊκός πολιτισμός.

ια) Επίσκεψη σε ένα μουσείο λαϊκής τέχνης και γνωριμία με τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας ενός τέτοιου μουσείου.

2. Η τοπική ιστορία

Καταρχάς να ορίσουμε το πεδίο του αντικειμένου. Θα διευρύνουμε τον όρο τοπική ιστορία για να περιλάβει όχι μόνο τα γεγονότα και τα πρόσωπα της τοπικής πολιτικής και στρατιωτικής ιστορίας αλλά το σύνολο της εξέλιξης της τοπικής κοινωνίας. Στην πρόσκληση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου για τη συγγραφή βιβλίου για την τοπική ιστορία αναφέρεται:

Επειδή η Γενική Ιστορία είναι κατά κανόνα γνώση αφηρημένη (γι' άλλους τόπους, άλλους χρόνους, άλλες κοινωνικές περιστάσεις), η Τοπική Ιστορία προσφέρεται ως πεδίο μελέτης ορατό και ερευνησίμο για να επιδιωχθούν οι παρακάτω στόχοι:

1. Να έρθουν σε επαφή οι μαθητές με ιστορικά στοιχεία ερευνησίμα και κατανοητά.
2. Να κατανοήσουν ότι η Ιστορία είναι ανθρώπινη δραστηριότητα με ανθρώπινα κίνητρα, ενταγμένη μέσα σε ανθρώπινα μέτρα.
3. Να εθιστούν στην παρατήρηση, στην έρευνα και την ερμηνεία συγκεκριμένων ιστορικών μνημείων, ξεκινώντας από τα ίχνη του και από πρωτογενές υλικό.
4. Να εθιστούν στην ακρόαση αντίθετων πληροφοριών και εκτιμήσεων για το ίδιο θέμα και να νιώθουν την ανάγκη και την ευθύνη απόφασης γι' αυτό.
5. Να ευαισθητοποιηθούν για προβλήματα της τοπικής κοινωνίας μέσα στην οποία ζουν και για την ανάγκη συμμετοχής τους προς αναζήτηση λύσης των προβλημάτων αυτών.
6. Να προετοιμαστούν ή να διευκολυνθούν για την κατανόηση της Γενικής Ιστορίας και της ευρύτερης κοινωνίας.

Τα θέματα για επεξεργασία, από τα οποία μπορούν να προκύψουν σχετικά σχέδια εργασίας, κινούνται σε πολύ ευρεία κλίμακα: το οικιστικό περιβάλλον και η ιστορία του, τα επαγγέλματα των κατοίκων του, η μετανάστευση, το ίδιο το σχολείο και η μέσω των αρχείων του βιογραφική προ-

σέγγιση για τους κατοίκους και τις εκπαιδευτικές μεθόδους (σχολικός πληθυσμός, δραστηριότητες και εκδηλώσεις, αποφάσεις του συλλόγου, τιμωρητικό σύστημα άλλων εποχών, αρχεία εκπαιδευτικού υλικού), ο λαϊκός πολιτισμός (αντικείμενα και εργαλεία χαμένων επαγγελματιών, η αγροτική ζωή, οι προφορικές παραδόσεις, η λαϊκή χειροτεχνία, ο γυναικείος πολιτισμός, λαϊκές φιγούρες που ταυτοποιούσαν το ειδικό χρώμα του οικισμού, οι παραδοσιακές παραγωγικές διαδικασίες), η τοπική μουσική ζωή (φημισμένοι οργανοπαίχτες, τραγούδια της περιοχής, πανηγύρια και κοινωνικές εκδηλώσεις, αρχεία ηχογραφημένου υλικού και συλλογές, έρευνα και μελέτες πάνω στην τοπική παράδοση), η λογοτεχνική ζωή (εκδοτική δραστηριότητα της περιοχής, λογοτέχνες, αρχεία εντύπων και χειρογράφων, συνεντεύξεις και μαρτυρίες), τα διακεκριμένα, σε όλους τους τομείς, τέκνα του τόπου, η επιστήμη και έρευνα σε όλα τα πεδία.

Στο καθοδηγητικό υλικό που εξέδωσε το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο για την Ευέλικτη Ζώνη (*Διαθεματικό εκπαιδευτικό υλικό για την ευέλικτη ζώνη καινοτόμων δράσεων, Γυμνάσιο, τόμος Α', 2001*) υπάρχει η υποδειγματική προσέγγιση ενός θέματος τοπικής ιστορίας σχετικά με το Ορφανοτροφείο της Αίγινας.

Θυμίζουμε ότι αναλυτικότερη διαπραγμάτευση για όλα γίνεται στο κεφάλαιο για την Πολιτιστική Ταυτότητα του Σχολείου. Η διαφορά είναι ότι εκεί η προσέγγιση είναι συνολικότερη, ο στόχος της δουλειάς των παιδιών συνθετικός και η διάρκεια του σχεδίου καλύπτει όλη τη χρονιά. Εδώ μπορούν να προκύψουν μικρά θεματικά σχέδια εργασίας στη διάρκεια της χρονιάς ενταγμένα στον κύκλο των μαθημάτων ή των σχολικών εκδηλώσεων και τοπικών επετείων.

3. Από τον κόσμο των τεχνών

Μουσική

α) Το Δικτυακό Ραδιόφωνο

Αν ο Μιχάλης Δερτούζος, ο δημιουργός του Διαδικτύου στο MIT (Τεχνολογικό Ινστιτούτο της Μασαχουσέτης), βάσισε τη λειτουργία του στην ατμόσφαιρα που ζούσε ο ίδιος στο Μοναστηράκι τη δεκαετία του '50 ψάχνοντας και συγκεντρώνοντας κομμάτια για ερασιτεχνικούς ραδιοσταθμούς, τώρα με τη επαναστατική του εφεύρεση μας ξαναδίνει τη δυνατότητα να στήσουμε εύκολα και ανέξοδα τους δικούς μας δικτυακούς ραδιοσταθμούς για επικοινωνία και προβολή των μουσικών μας προτιμήσεων.

Μ' ένα κοινό PC και το κατάλληλο software, κάθε σχολείο, κάθε τάξη ή παρέα μπορεί να ετοιμάσει σε επίπεδο σχεδίου εργασίας ένα πολύ σημαντικό επικοινωνιακό βήμα που οι προηγούμενες γενιές μόνο στα όνειρά τους ή στα βιβλία επιστημονικής φαντασίας θα μπορούσαν να δουν.

Ο όρος **Δικτυακό Ραδιόφωνο** (*web radio* ή *Internet radio*) αναφέρεται σε υπηρεσία ραδιοφωνικής εκπομπής που μπορεί ο καθένας να δεχτεί και να ακούσει μέσω του διαδικτύου. Δεδομένου ότι το ραδιοφωνικό σήμα μεταφέρεται μέσω του διαδικτυακού ιστού είναι δυνατό να έχει κανείς πρόσβαση στους δικτυακούς ραδιοφωνικούς σταθμούς από οποιοδήποτε μέρος του πλανήτη. Μπορεί π.χ. να ακούει Αυστραλιανούς ραδιοφωνικούς σταθμούς από τη Ευρώπη ή την Αμερική. Αυτό καθιστά την υπηρεσία αυτή πολύ δημοφιλή στους μετανάστες αλλά και σε όσους έχουν ειδικά ενδιαφέροντα που δεν μπορούν να καλυφθούν από τους τοπικούς τους ραδιοσταθμούς (π.χ. μουσικές του κόσμου). Οι δικτυακοί ραδιοφωνικοί σταθμοί προσφέρουν διάφορες θεματολογίες όπως νέα, αθλητικές ειδήσεις, συζητήσεις και διάφορα είδη μουσικής, οτιδήποτε δηλαδή εκπέμπεται από τους συμβατικούς ραδιοσταθμούς μπορεί να εκπεμφθεί και από τους δικτυακούς ραδιοσταθμούς.

Η τεχνολογία του δικτυακού ραδιοφώνου είναι σήμερα διαθέσιμη εύκολα σε κάθε τελικό χρήστη. Οι δικτυακοί ραδιοσταθμοί είτε επανεκπέμπουν εκπομπές των τοπικών ραδιοσταθμών είτε είναι αποκλειστικά δικτυακοί με αυτόνομο πρόγραμμα χωρίς να υπάρχει σύνδεση με τοπικούς. Η εκπομπή στο διαδίκτυο αναφέρεται και ως *ιστοεκπομπή* (*webcasting*).

Ένας από τους πιο συνήθεις τρόπους δικτυακής εκπομπής είναι μέσω της τεχνολογίας *MP3 ροής* (*streaming MP3*) που χρησιμοποιεί το πολύ γνωστό τύπο συμπίεσης ήχου MP3. Οι ηχητικές πληροφορίες μεταφέρονται ως ροή από bits μέσω του πρωτόκολλου TCP/IP τα οποία επανασυνδέονται και παίζονται μέσα σε 2 δευτερόλεπτα. Για τον λόγο αυτό το MP3 ροής έχει καθυστέρηση περίπου 2 δευτερόλεπτα. Τρεις είναι οι συνιστώσες του MP3 ροής: α) η πηγή της ηχητικής ροής, β) ο αποστολέας της ηχητικής ροής σε όλο το διαδίκτυο (διακομιστής - εξυπηρετητής - server), γ) Το σύστημα αναπαραγωγής της ηχητικής ροής.

Υπάρχουν πολλοί τρόποι δημιουργίας πηγής ηχητικής ροής. Ένας από του ευκολότερους και πιο δημοφιλής για την παραγωγή της ροής είναι το η δικτυακή υπηρεσία Live365 (<http://www.live365.com>) που επιτρέπει σε χρήστες με πολύ λίγες τεχνικές γνώσεις να ξεκινήσουν την εκπομπή νόμιμων ηχητικών ροών σε MP3 ή MP3Pro μορφή μέσα σε μερικά λεπτά. Οι πιο έμπειροι τεχνολογικά μπορούν να απευθυνθούν στην υπηρεσία SOUTcast (<http://www.shoutcast.com>) που χρησιμοποιεί το πρόγραμμα Winamp και το αντίστοιχο προσάρτημα (DSP plug-in) της SHOUTcast για

την παραγωγή MP3 ήχου καλύτερης ποιότητας. Άλλοι τρόποι περιλαμβάνουν τεχνολογίες ανοικτού κώδικα όπως τα Streamcast, stream-db, και IceS. Χρησιμοποιώντας ροή ανοικτού κώδικα επιτρέπεται η δυνατότητα χρήσης πιο ενδιαφέροντος δικτυακού περιβάλλοντος όπως το phpStreamcast.

Όπως αναφέραμε λοιπόν δυο από τα πιο δημοφιλή διαδικτυακά ραδιοφωνικά δίκτυα είναι τα Live365 και SHOUTcast. Οι εναλλακτικές δυνατότητες ανοικτού κώδικα είναι τα Icast και Xiph.org, που περιλαμβάνει και τύπο ροής Ogg Vorbis (που παίζεται από τα Winamp και Zinf). Αυτά τα δίκτυα έχουν καταλόγους από χιλιάδες δικτυακούς ραδιοσταθμούς που καλύπτουν μια συνεχώς αυξανόμενη ποικιλία ειδών. Ο πρώτος δικτυακός ραδιοφωνικός σταθμός με την ονομασία Internet Talk Radio αναπτύχθηκε από τον Carl Malumud το 1993 χρησιμοποιώντας την παλιότερη τεχνολογία MBONE. Τον Φεβρουάριο 1995 ξεκινά ο πρώτος αποκλειστικά διαδικτυακός ραδιοσταθμός συνεχούς εκπομπής, το *Radio HK*, που εκπέμπει μουσική ανεξάρτητων μουσικών σχημάτων. Το Radio HK χρησιμοποιούσε πρόγραμμα διαδικτυακής τηλεσυνδιάσκεψης CU-SeeMe. Αργότερα χρησιμοποίησε την τεχνολογία RealAudio.

Μέσα από ένα σχολικό διαδικτυακό ραδιοφωνικό σταθμό μπορούν να προετοιμαστούν εκπομπές με διάφορες θεματολογίες. Τέτοιες μπορεί να είναι:

- Θεματικές συλλογές (ρεμπέτικο, τζαζ, επαναστατικό τραγούδι, τραγούδι με παράξενες φωνές, γεωγραφικές ενότητες παραδόσεων) με εισαγωγικά κείμενα κάθε φορά (πηγές – Ocora, Unesco, Rough guide ή εγκυκλοπαίδειες). Η μετάδοσή τους από τον δικτυακό ραδιοσταθμό μπορεί να γίνει σε συσχετισμό με κάποια εορτή ή εκδήλωση. Η εκπομπή μπορεί να χωρίζεται σε ενότητες και συνοδεύεται με τα κατάλληλα σχόλια που θα έχουν συντάξει οι μαθητές. Για παράδειγμα στην εορτή του Πάσχα μπορούν να προετοιμαστούν προς διαδικτυακή εκπομπή τραγούδια του Πάσχα, ύμνοι, τοπικά ή εθνικά έθιμα, συνεντεύξεις με διηγήσεις ηλικιωμένων, πασχαλινά διηγήματα, πασχαλινά τραγούδια από άλλους πολιτισμούς, η πασχαλινή εορτή στο σχολείο, αναμετάδοση μιας ενδιαφέρουσας εκπομπής από ένα τοπικό ραδιοσταθμό κ.ο.κ.

Άλλες διαδικτυακές εκπομπές μπορεί να είναι συγκεκριμένες σειρές: Π.χ.

- Επικές παραδόσεις των λαών. Η διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας κάθε λαού είναι στηριγμένη σε κάποιο μεγάλο έπος: Γκιλγαμές για τη Μεσοποταμία, Όμηρος για μας, Μαχαμπαράτα για τους Ινδούς, Μανάς για τους Κιργίσιους, Καλεβάλα για τους Φινλανδούς κ.λπ. Αφρικάνοι Γκράιτς, Ρουμάνοι ραψωδοί, Τούρκοι Ασίκηδες δημιουργούν το

πιο σημαντικό τραγούδι – αφήγηση των περιπετειών κάθε λαού και τα κατορθώματα των ηρώων του.

- Μουσικές από λαϊκές τελετουργίες: αναστενάγια σε μας, κρουστά σε αφρικάνικες τελετές, τελετές έκστασης των Δερβίσηδων, αγροτικές ασχολίες και γιορτές (θερισμός, τρύγος, κουρμπάνια, αργαλειός και νήματα στη Σκοτία), θρησκευτικές τελετές σε διαφορετικούς πολιτισμούς (κυκλοφορούν σε συλλογές μουσικές από όλες τις θρησκείες και τις τελετές τους).
- Αστικά μουσικά είδη και συγκριτική δουλειά με παραδόσεις (π.χ. τζαζ και μαύρη μουσική παράδοση – σκυλάδικο και ρεμπέτικο – ροκ και μπλουζ).

Μπορούν επίσης να μεταδίδονται συνθέσεις των μαθητών, ραδιοφωνικά θεατρικά έργα, μουσικά σχήματα του σχολείου, τοπικές ειδήσεις κ.ο.κ.

Βεβαίως, όλες οι γιορτές του σχολείου, ειδικές εκδηλώσεις και ομιλίες, παρουσίαση κάποιου σχεδίου εργασίας που θα έχει λόγο ή ήχο, είναι δυνατόν να μεταδίδονται, είτε ζωντανά είτε μετά από επεξεργασία και μοντάζ. Τη διαδικασία ψηφιοποίησης ενός ηχητικού ντοκουμέντου (μουσικής, λόγου, συνεντεύξεων κ.λπ.) για να είναι κατάλληλα για μετάδοση μπορεί να αναλάβει μια ομάδα μαθητών με την επιμέλεια του καθηγητή πληροφορικής, γιατί μπορεί να είναι πάρα πολύ απλή (με τη χρήση π.χ. του wavelab) αλλά μπορούν τα παιδιά να εισάγονται και στην πολύ υψηλή τεχνολογικά και επιστημονικά περιοχή της ψηφιοποίησης και επεξεργασίας του ήχου. Εδώ μπορεί να ανακαλύψουν ένα μεγάλο πεδίο επιστημονικής και επαγγελματικής τους προοπτικής για το μέλλον.

Αυτό που είναι πάντως σημαντικό πέρα από την ποικιλία και ποιότητα των εκπομπών, ο διαδικτυακός ραδιοσταθμός θα πρέπει να διαφημιστεί τόσο στην τοπική κοινωνία όσο και πέρα απ' αυτή έτσι ώστε να αποκτήσει διαδικτυακούς ακροατές.

Η δημιουργία λοιπόν ενός σχολικού διαδικτυακού ραδιοσταθμού είναι μια απλή υπόθεση που μπορεί να υλοποιηθεί σε κάθε σχολείο που διαθέτει σύνδεση με το διαδίκτυο ενώ η λειτουργία του αφενός ενεργοποιεί τους μαθητές στη συλλογή και οργάνωση πολιτιστικών πληροφοριών, αφετέρου προσφέρει δυνατότητα επικοινωνίας με ένα πολύ μεγάλο αριθμό ακροατών.

<http://www.live-radio.net/info.shtml>

<http://www.radio-directory.com/>

<http://www.live365.com/listen>

<http://www.radio-locator.com/cgi-bin/home>

<http://teacher.scholastic.com/teacherradio/index.htm>

http://www.assoa.nt.edu.au/how_it_began.html#top

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Internet_stations

<http://www.e-radio.gr>

β) Οι ήχοι και ο κόσμος

Στην ταινία του Βιμ Βέντερς “Lisbon story” (1994), υπάρχει μια μαγική μέθοδος να ανακαλύπτει κανένας την ταυτότητα μιας πόλης μέσα από τους ήχους της. Εκεί, ο αποκομμένος στη Λισαβόνα από το υπόλοιπο συνηγείο υπεύθυνος ήχου μιας κινηματογραφικής παραγωγής περιπλανιέται στην πόλη και με το μικρόφωνό του καταγράφει τις ηχητικές εικόνες κάθε περιοχής της ακολουθώντας το μουσικό συγκρότημα “Madredeus”.

Είναι φορές που δεν χρειαζόμαστε καν εικόνες για να «δούμε» την ψυχή ενός τόπου, εκτός ίσως την εκλεπτυσμένη ακοή ενός τυφλού, που ταξιδεύει με οδηγό τους ήχους και τις μυρωδιές του. Σε μια τέτοια εκλεπτυσση του αισθητηρίου των παιδιών θα μπορούσε να συμβάλει ένα τέτοιο σχέδιο εργασίας. Τα παιδιά μπορούν να επιλέξουν “ενδιαφέρουσες” ηχητικά γειτονιές, ή σημεία στην πόλη και την ύπαιθρο (μια λαϊκή αγορά, έναν χώρο εργασίας από σιδεράδικο ως οδοντιατρείο, σημεία περιπάτου, έναν αθλητικό χώρο, τη διαδρομή του νερού κ.λπ.) και με απλά μέσα να καταγράψουν τους ήχους, να μοντάρουν τα αποτελέσματα στον υπολογιστή και να παίξουν παιχνίδια, σε ζεύγη ομάδων, αναγνώρισης και φανταστικών αφηγήσεων. Θα είναι έκπληξη ο τρόπος που θα οδηγούνται ή θα ξεστρατίζουν σε γνωστά ή άγνωστα τους μέρη.

γ) Γνωριμία με τον κόσμο των οργάνων και τους μουσικούς πολιτισμούς

Αυτό το σχέδιο εργασίας μπορεί να είναι μέρος του μεγαλύτερου σχεδίου για την επαφή με τους πολιτισμούς του κόσμου, αλλά και κάποιες φορές, αντίστροφα, μια καλή αφορμή για να ασχοληθούν με τον κόσμο και την ιστορία που φέρνει ο ήχος π.χ. ενός ινδικού σιτάρ. Θα προτείναμε τρία βασικά εργαλεία που θα βοηθήσουν στην υλοποίηση ενός τέτοιου σχεδίου: α) το CD-ROM της Microsoft, “Musical Instruments”, β) το μεγάλο λεξικό, “Grove dictionary of music and musicians”, και γ) το βιβλίο του Κρίστοφερ Σμολ, “Μουσική, κοινωνία και παιδεία” (Νεφέλη, 1983). Το πρώτο βρίσκεται σε όλα τα καταστήματα πολυμέσων και περιλαμβάνει έναν διαδραστικό παγκόσμιο χάρτη με τα όργανα κάθε περιοχής (περίπου 200), φωτογραφίες, ηχητικά παραδείγματα, βιογραφικά κατασκευαστών και μουσικών, περιγραφή των μουσικών ειδών στο οποίο απαντάται. Είναι μια καλή γενική αρχή για να ξεκινήσει κάποιος το πιο εξειδικευμένο ταξίδι στις υποκατηγορίες ή στα πιο σπάνια όργανα. Μπορεί επίσης το παιδί να συνδέσει την εικόνα με τον ήχο και να παίξει παιχνίδια αναγνω-

ρίσεων. Το λεξικό Grove είναι ο εικοστόμος θησαυρός της παγκόσμιας μουσικής, δυστυχώς είναι μόνο στα αγγλικά (αλλά κι αυτό μπορεί να κινητοποιήσει την αλληλοβοήθεια μέσα στην ομάδα), βρίσκεται και σε ψηφιακή μορφή και μπορεί το σχολείο να αποκτήσει πρόσβαση μέσω ίσως μιας κεντρικότερης συμφωνίας (www.grovemusic.com). Το βιβλίο του Σμολ είναι το σημαντικότερο, κατά την άποψή μας, μεθοδολογικό εγχειρίδιο καθοδήγησης στον κόσμο της παγκόσμιας μουσικής κληρονομιάς, καθώς ανατρέπει προκαταλήψεις και κατεστημένες ιεραρχίες, κάνοντάς μας να ξαναδούμε από την αρχή τη σχέση μας με τη μουσική ιστορία.

δ) Γνωριμία με τον κόσμο της μουσικής παραγωγής

Ένα τέτοιο σχέδιο εργασίας θα μπορούσε να είναι εικονικό ή και πραγματικό. Η διοργάνωση μιας σχολικής μουσικής εκδήλωσης, με ένα δικό τους ή καλεσμένο από έξω μουσικό συγκρότημα θα τους βάλει στην πραγματική ανάγκη να δοκιμάσουν τις αντοχές τους στην προετοιμασία και την υλοποίηση:

- Να φροντίσουν και να δικαιολογήσουν την καταλληλότητα της επιλογής
- Να ετοιμάσουν κείμενα προβολής και επικοινωνίας, να φτιάξουν αφίσα ή μικρό φυλλάδιο, χρησιμοποιώντας εναλλακτικά μέσα εκτύπωσης
- Να φροντίσουν για την προβολή της εκδήλωσης (να φτιάξουν ραδιοφωνικό σποτάκι για τον δικτυακό τους ή τον τοπικό ραδιοφωνικό σταθμό, να κάνουν χαριτωμένες καταχωρήσεις σε τοπικά έντυπα, να πάρουν συνέντευξη από τον καλεσμένο)
- Να ψάξουν για τα καλύτερα και φτηνότερα ηχητικά
- Να στήσουν μόνοι τους σκηνή
- Να τεκμηριώσουν ηχητικά και οπτικά τη συναυλία και να τα επεξεργαστούν στον υπολογιστή. Με το υλικό αυτό μπορούν να κάνουν μια πραγματική παραγωγή ενός CD μέσω του υπολογιστή, μαθαίνοντας όλη την περίπλοκη διαδικασία, αναπαραγωγής, εξωφύλλου, κειμένων προβολής κ.λπ.

Η προσομοίωση μιας επαγγελματικής συναυλίας με το αγαπημένο τους συγκρότημα θα άνοιγε ίσως σε κάποια παιδιά το ενδιαφέρον μιας μελλοντικής απασχόλησης με το αντικείμενο. Η διαδικασία αυτή μπορεί να φτάσει σε αρκετά προχωρημένο επίπεδο σε όλα τα στάδια προετοιμασίας, χωρίς την τελική υλοποίηση. Π.χ. να βρουν στο διαδίκτυο διεύθυνση και επαφή, να κάνουν ρητά εικονική διαπραγμάτευση και συμφωνία, να φτιάξουν συμβόλαια, να κλείσουν εισιτήρια και ξενοδοχεία, να διαπραγματευτούν χώρο, σκηνή και ηχητικά, να πάρουν συνεντεύξεις και να ετοιμάσουν υλικό προβολής.

α) Σημείο – γραμμή – χωροχρόνος

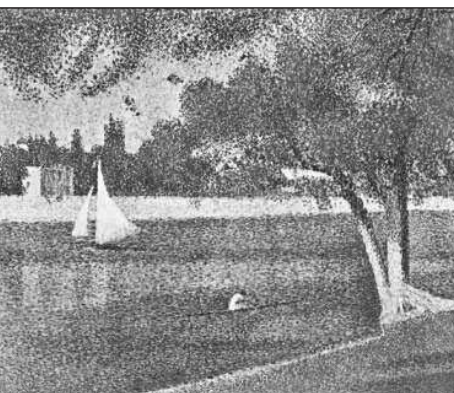
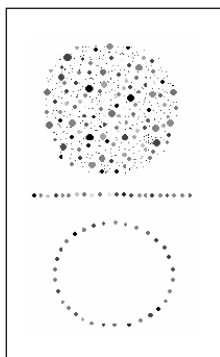
Προτείνεται εδώ ένα σύστημα εικαστικής ανάλυσης και επανασυγκρότησης του κοσμοειδώλου του παιδιού με υλικό τα βασικά στοιχεία της εικαστικής γλώσσας. Στόχος μας είναι να ξαναδούν τα παιδιά με άλλα μάτια το περιβάλλον και τον εαυτό τους μέσα σ' αυτό, κατακτώντας βιωματικά – σωματικά αυτό το βασικό λεξιλόγιο, για να είναι σε θέση να οργανώσουν συνειδησιακά με βάση αυτό την εικόνα τους για τον κόσμο.

Σε μια πρώτη φάση η ομάδα εργασίας επεξεργάζεται ξεχωριστά τις τρεις ενότητες – έννοιες, δουλεύοντας το εικαστικό αλλά και το εννοιολογικό τους περιεχόμενο.

Το σημείο

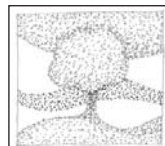
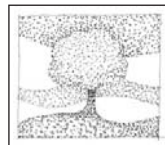
Ως πρωταρχικό, αδιάσπαστο, δομικό στοιχείο κάθε εικόνας, κάθε μορφής, το σημείο μπορεί να ιδωθεί ως απαρχή για το χτίσιμο όλων των μορφών ή ως κατάληξη, αν αποδομήσει κανείς τις μορφές θεωρώντας τις σύνολο σημείων. Τα παιδιά μπορούν να βάλουν σε ένα φύλλο χαρτί τελίτσες διαφορετικού χρώματος ή πάχους, ανάλογα με το μολύβι, τον μαρκαδόρο το κάρβουνο κ.λπ. για να νιώσουν ήδη ότι, αν τις παρατηρήσουν αρκετή ώρα σε επίπεδο οπτικής ψευδαίσθησης, αυτές αρχίζουν να κινούνται τείνοντας να σχηματίσουν μορφές. Αν τις βάλουν τη μια δίπλα στην άλλη, θα σχηματίσουν γραμμή· αν τις βάλουν σε κυκλική διάταξη, θα σχηματίσουν κύκλο. Αυτό το παιχνίδι κατανόησης του ρόλου του σημείου μπορεί να συνεχιστεί πολλαπλά: στη θέση των γραφικών σημείων μπορούν να βάλουν μικρά στρογγυλά αντικείμενα (π.χ. βόλους, πόνια τριλίζας) και να δημιουργήσουν παρόμοιους σχηματισμούς. Στη θέση των μικρών αντικειμένων μπορούν να θεωρήσουν το ίδιο τους το σώμα ως αρχικό σημείο, δημιουργώντας άτακτους, τυχαίους και στη συνέχεια τάξεις σχηματισμών στο χώρο. Το ίδιο μπορούν να θεωρηθούν τα κτίρια ως σημεία μιας πόλης, οι πόλεις ως σημεία ενός χάρτη, τα δέντρα ως σημεία ενός δάσους, η ίδια η Γη ως σημείο των άπειρων πλανητικών συστημάτων του σύμπαντος.

Ξαναγυρνώντας στο εικαστικό επίπεδο, τα παιδιά μπορούν να καταλάβουν καλύτερα τον ρόλο του σημείου στην εικόνα βλέποντας κάποιους από τους πίνακες του ρεύματος του «πουαντισμού», που

αναπτύχθηκε ως συνέχεια του ιμπρεσιονισμού και στηρίχθηκε στην πολύ καθαρή παρουσία των σημείων που συνθέτουν μια απεικόνιση. Κύριοι εκπρόσωποι του ήσαν οι: Ζορζ Σερά (Georges Seurat, 1859-1891), Καμίλ Πισσάρο (Camille Pissarro, 1830-1903), Ανρί-Έντμοντ Κρος (Henri-Edmond Cross, 1856-1910), Πολ Σινιάκ (Paul Signac, 1863-1935). Στον διπλανό πίνακα του Σερά βλέπουμε ένα τοπίο ως σύνθεση ευκρινών σημείων. Ως πειραματική δοκιμή τα παιδιά μπορούν να δοκιμάσουν να αποτυπώσουν μια δεδομένη φωτογραφία ή ζωγραφιά με σημεία. Αν βάλουν ένα ρυζόχαρτο από πάνω, μπορούν να το αντιγράψουν με τελίτσες ίδιου χρώματος μ' αυτό που έχει κάθε περιοχή του πρωτότυπου. Σ' ένα δεύτερο επίπεδο, μπορούν, κάνοντας το πρώτο αντίγραφο πρωτότυπο, να χρησιμοποιήσουν διαφορετικά χρώματα (π.χ. κυριαρχία των κόκκινων σημείων για τον ουρανό ή των μπλε για το χορτάρι) και παραπέρα, κάνοντας το δεύτερο αντίγραφο πρωτότυπο, να ξεφύγουν δημιουργικά από τις δεδομένες μορφές και σχήματα.

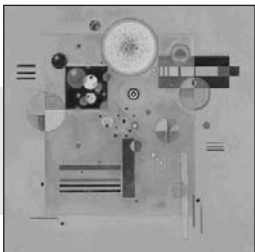
Μια χρήσιμη, επίσης, άσκηση θα ήταν να δουν με τον μεγεθυντικό φακό ανάλυσης της τετραχρωμίας (που έχουν όλα τα ατελιέ) μια τυπωμένη σε χαρτί φωτογραφία για να διαπιστώσουν ότι είναι φτιαγμένη με μικρές κουκκίδες (pixels, στη γλώσσα των ψηφιακών μέσων) των τεσσάρων βασικών χρωμάτων (μαύρο, κόκκινο, κίτρινο, μπλε). Τα παραπάνω παιχνίδια ανάλυσης και σύνθεσης με κουκκίδες μπορούν πιο εύκολα να τα κάνουν στον υπολογιστή με πίξελς.

Η γραμμή

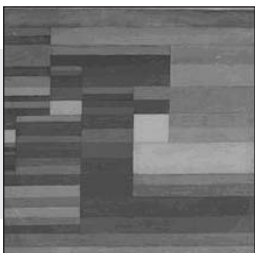
Είδαμε τη γραμμή ως σύνολο σημείων που αναπτύσσονται στο χώρο. Αυτή η ακολουθία είναι η γραφική παράσταση μιας κίνησης. Μιας κίνησης σε ευθεία ή σε καμπύλη και κατ' επέκταση σε τεθλασμένη ή κυκλική. Μ' αυτή την έννοια μια γραμμή είναι πορεία, δρόμος, τροχιά, ταξίδι, ρυθμός. Αναπτύσσεται και κινείται μέσα στο χώρο και παράλληλα, αν κινηθεί ως οντότητα, δημιουργεί χώρο. Μαζί με τα σημεία συνιστά όλη την πρώτη ύλη για την εικαστική πρόσληψη του κόσμου από τη ματιά μας. Παράλληλα, ορίζει τους δυο βασικούς άξονες με τους οποίους οργανώνεται αυτός ο κόσμος στη συνείδησή μας: τον οριζόντιο και τον κάθετο. Ο οριζόντιος είναι η γραμμή της ματιάς μας, ο κάθετος το σώμα μας στην όρθια στάση (έτσι όπως το κρατεί η βαρύτητα που συνέχει τα του πλανήτη μας).

Αν δούμε κάποιες ζωγραφιές, εξπρεσιονιστών κυρίως ζωγράφων (όπως οι Καντίνσκι, Κλε, Μιρό, Μοντριάν κ.λπ.), όπου από τις μορφές αφαιρείται καθετί έξω από το πλέγμα του πυρήνα τους, που είναι τα σημεία και οι

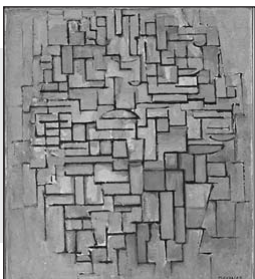

γραμμές, θα καταλάβουμε τι είναι πίσω από κάθε ρεαλιστική απεικόνιση. Οι θέσεις τους μέσα στο κάδρο, οι αλληλουχίες τους και οι χρωματισμοί τους είναι αυτά που εκπέμπουν τα συναισθήματα που αποτυπώνει ο ζωγράφος στον πίνακά του.

Έτσι, βλέπουμε (με τη σειρά) στους διπλανούς πίνακες τίτλους όπως: «Ελαφρά πίεση» (Kandinsky), «Φωτιά στο βραδινό» (Klee), «Σύνθεση σε καφέ και γκριζό» (Modrián), «Φθινοπωρινός ρυθμός» (Pollock).

Αν κάνουμε τις εννοιολογικές αναγωγές που κάναμε και για το σημείο, θα δούμε το πλέγμα γραμμών που συγκροτεί κάθε μορφή (το ίδιο μας το σώμα, το σπίτι ή το σχολείο, την εικόνα που διαγράφει το κάδρο του παραθύρου μας), αλλά και αποτυπώνει συμβολικά έναν δρόμο, ένα ποτάμι, τις θαλάσσιες ακτές, τις κορυφογραμμές, τις γραμμές πάνω στον χάρτη, κάθε γραμμική εξέλιξη μέσα στον χρόνο, την ανάπτυξη ενός μουσικού ή χορευτικού κομματιού, την ίδια την ανέλιξη της ιστορίας. Δουλεύοντας συνθετικά με τα παιδιά και με τους τέσσερις καλλιτεχνικούς άξονες (εικαστικά, κίνηση, λόγο, μουσική) μπορούμε να αναπτύξουμε σωματικά παιχνίδια που βοηθούν στη βιωματική κατανόηση της οντότητας της γραμμής και του ρόλου των πλεγμάτων τους στην κατανόηση του κόσμου:

- α) σημείο – γραμμή
- β) αποτύπωση με γραμμές
- γ) παιχνίδια στον οριζόντιο και κάθετο άξονα

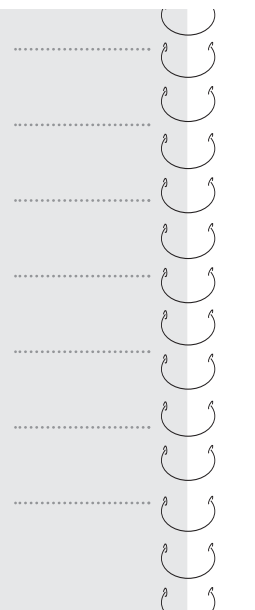
Ο χωροχρόνος

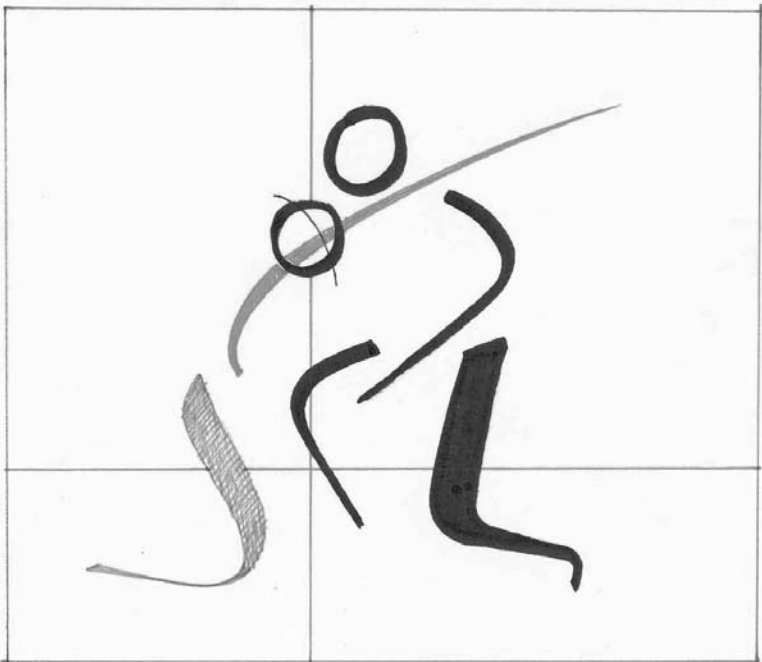

Αν δύο σημεία ορίζουν μια γραμμή, μια γραμμή κι ένα σημείο ορίζουν ένα επίπεδο και ένα επίπεδο κι ένα σημείο ορίζουν τον τρισδιάστατο χώρο. Η τέταρτη διάσταση αυτού του χώρου είναι ο χρόνος. Μια συνθετική δουλειά, που θα μπορεί να ολοκληρώσει την έρευνα των παιδιών με το σημείο και τη γραμμή και να τα εισαγάγει στην εμπειρία του χώρου μέσα στο χρόνο είναι το παρακάτω.

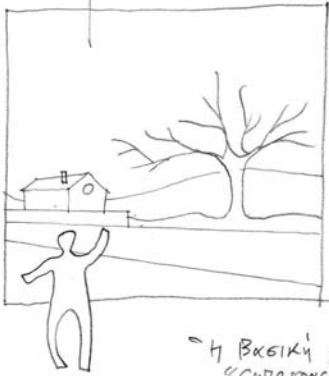
β) Ένα συνθετικό σχέδιο: η ιστορία ενός πλάνου

Ο χώρος εξελίσσεται μέσα στον χρόνο, ο κόσμος αλλάζει κι εμείς μαζί του. Για να το διαπιστώσουμε εικαστικά δεν έχουμε παρά να στήσουμε σε σταθερό τρίποδο και γωνία λήψης μια φωτογραφική ή κινηματογραφική μηχανή και να αποτυπώνουμε το πλάνο που δεσμεύει σε διαφορετικές, καθορισμένες ώρες, μέρες και εποχές, στη διάρκεια μιας χρονιάς. Τις ίδιες στιγμές ο φωτογράφος αποτυπώνει μέσα στο ίδιο πλάνο το δικό του πορτρέτο και στην περίπτωση βίντεο-κάμερας μια μικρή αφήγηση συμβάντων ή συναισθημάτων. Το αποτέλεσμα του μοντάζ αυτών των σταθερών,

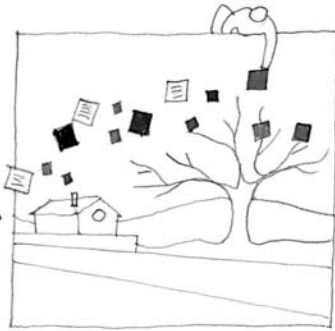

A/M Γωτοπραγία
ΓΩ ΙΝΑΥΡΟΘΩ

Η Βασική εικόνα
«Γωτοπραγία»

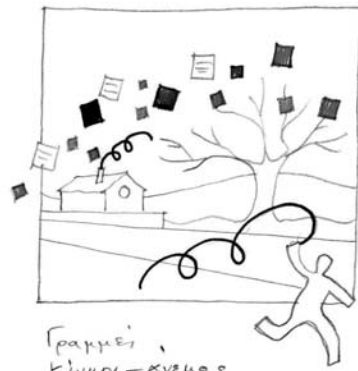

Τοποθέτηση
«Χρημάτων»
ή μικρών εικονιών +
κειμένων (Collage)

Collage
(στοίχισμα ελεύθερο)
H.X

Διαγράψω
χωρίς
πιεζοχαρτί
για αναγραφή
στοιχείων - ιστοριών
ή ορίσεων

Γραμμές,
Κίνηση - κενός

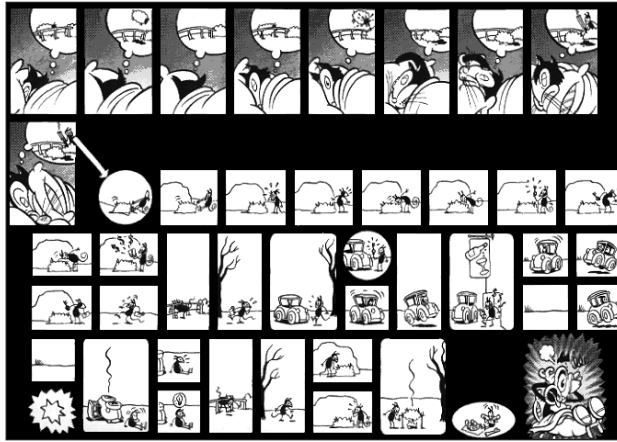
αλλά με πολύ διαφορετικό εικαστικό περιεχόμενο, πλάνων συνιστά μια γοητευτική αφήγηση της εξέλιξης και των αλλαγών ενός κομματιού του περιβάλλοντος και του εαυτού μας μέσα στο χρόνο. Αυτό το υλικό μπορεί να αποτελέσει τη βάση πολλαπλών σχεδίων εργασίας:

- α) μια σχολιασμένη με κείμενα ή διαλόγους φωτο-αφήγηση, κατά τον τύπο των παλιών «φωτορομάντζων» σε λαϊκά περιοδικά,
- β) τη μετατροπή του σε κόμικς, που θα βάλει τα παιδιά σε μια διαδικασία να εντοπίσουν σε κάθε πλάνο το ουσιαστικό και να συναρθερώσουν αφηγήσεις,
- γ) μια ταινία μικρού μήκους με επιλογή μιας θεματικής σκοπιάς και την συμπερίληψη κατάλληλων κειμένων, ποιημάτων, διαλόγων,
- δ) τη δημιουργία διαφορετικών σεναρίων πάνω στην ίδια σειρά εικόνων και συγκριτική δουλειά πάνω στις διαφοροποιήσεις τους,
- ε) τη σύνθεση φωτογραφιών επιλεγμένων στιγμών σε μια μεγάλη επιφάνεια και την εικαστική παρέμβαση πάνω σ' αυτές έτσι που να αποτελέσουν έναν μεικτών μέσων πίνακα (σ' ένα κομμάτι ριζόχαρτο κολλημένο πάνω σ' ένα κάδρο της σύνθεσης μπορεί να μπει ένα χρωματιστό τετράγωνο που συμπυκνώνει το συναίσθημα της εικόνας, ένα πλέγμα γραμμών, ένα κειμενάκι ή ακόμα μια λέξη),
- στ) με τη χρήση των πολυμέσων να υλοποιήσουν με πρακτικά πιο εύκολο τρόπο τα περισσότερα από τα πιο πάνω παιχνίδια (ψηφιακή επεξεργασία, μοντάζ, αλλοιώσεις και ενθέσεις εικόνων, δημιουργικές μεταμορφώσεις με pixel και γραμμές κ.λπ.).

Τα κόμικς

Ίσως η πιο κοντινή, γι' αυτό και προνομιακή, γλώσσα στην εμπειρία των παιδιών είναι αυτή του κόμικς. Σε όλα τα σχέδια εργασίας θα μπορούσε να στηρίξει θαυμάσια ένα υποστηρικτικό υλικό. Αλλά θα χρειαζόταν να αποτελέσει η ίδια η γνώση των βασικών της στοιχεί-

ων αντικείμενο ενός ολοκληρωμένου σχεδίου εργασίας και εργαστηρίου.

Η τέχνη του κόμικς (η ένατη όπως λέγεται πια - με όγδοη τη φωτογραφία) οριοθετείται από τις δύο γειτονικές

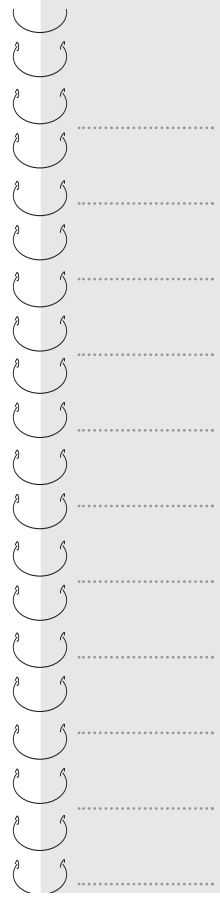
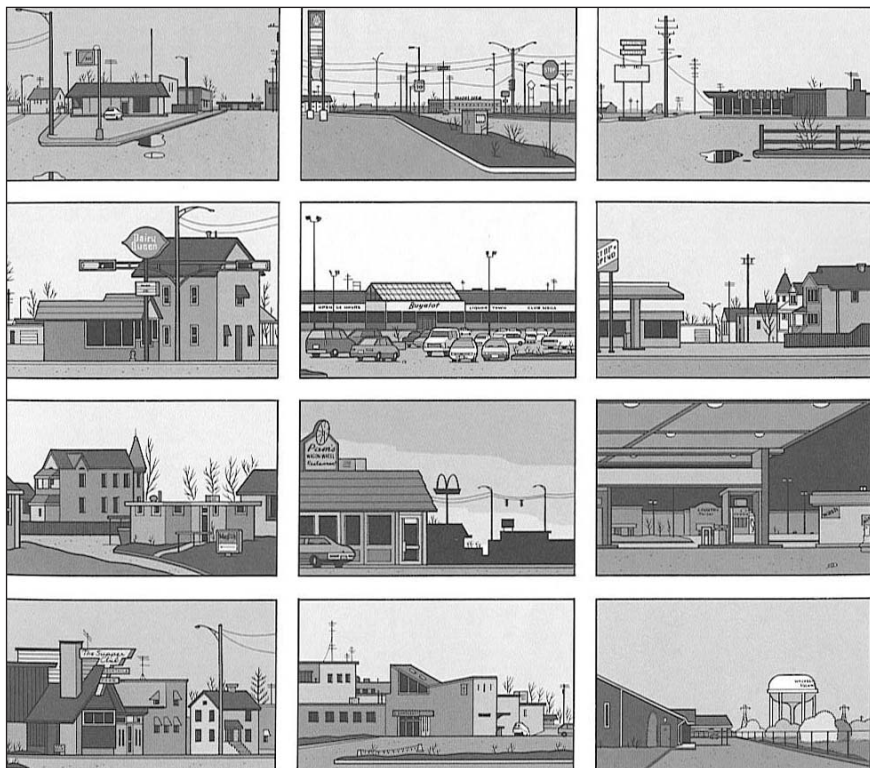
της τέχνης - τη ζωγραφική και τον κινηματογράφο - ως εξής: στη ζωγραφική το έργο και το μήνυμά του τελειώνουν στο κάδρο της ζωγραφιάς και αναπτύσσονται σε τρεις διαστάσεις. Η διάσταση του χρόνου αποκαθίσταται με τη σχέση του θεατή. Ο κινηματογράφος αρχίζει εκεί που τελειώνει το κόμικς: στο ντεκουπάζ. Κάνει κινούμενες τις στατικές εικόνες με την αλληλουχία της αφήγησης και εξέλιξη μέσα στον χρόνο.

Στο κόμικς κάθε κάδρο είναι ένα απόσπασμα χρόνου, ανολοκλήρωτο, προϋποθέτει προηγούμενο και επόμενο και επεκτείνεται για να ολοκληρωθεί στη φαντασία του θεατή. Εδώ βρίσκεται και η μαγεία αυτής της τέχνης.

Η μικρότερη μονάδα κατασκευής ενός κόμικς είναι τα σταθερά καρτέ (κάδρα) δεν είναι νοήματα που μετασχηματίζονται σε εικόνες, έτσι όπως τα ποιήματα δεν είναι φτιαγμένα από νοήματα αλλά κατασκευάζονται με λέξεις. Κάθε καρτέ είναι το καταστάλαγμα ενός μεγάλου υλικού από το οποίο έχει επιλεγεί. Η σειρά των κάδρων επιλέγεται για να υπάρξει μια συνεχής ροή εικόνων μέσα στον χρόνο που συνιστά την αφήγηση. Οι εικόνες μέσα στα κάδρα ακολουθούν την τεχνική του κινηματογράφου σχετικώς με τις οπτικές γωνίες της κάμερας: γενικό πλάνο, μεσαίο, κοντινό.

Για να καταλάβουμε καλύτερα την αλληλουχία των καρτέ που φτιάχνουν μια αφήγηση μπορούμε να δούμε μια τοιχογραφία με ιερογλυφικά στις πυραμίδες ή την αφήγηση για τα κατορθώματα κάποιου ήρωα ή θεού στα αρχαιοελληνικά αγγεία ή ακόμη πιο πίσω τις αφηγήσεις του κυνηγιού στις σπηλιές της Αλταμίρα (Altamira) ή στη ζωγραφική των βράχων στους Αυτόχθονες της Αυστραλίας. Ακόμα πιο κοντά μας, στο τέμπλο μιας εκκλησίας υπάρχει η σειρά εικόνων που αφηγείται την ιστορία του Χριστού από τη γέννησή του ως την ανάληψη.

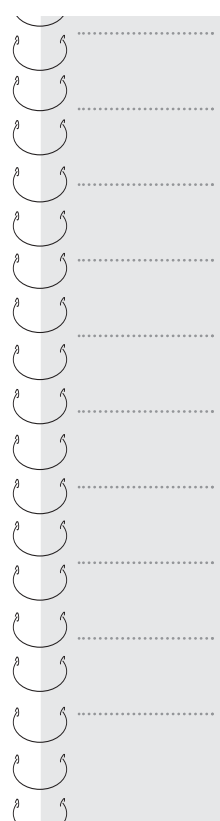
Υποδειγματική δουλειά για την κατανόηση αυτών των βασικών στοιχείων της γλώσσας των κόμικς και έντονα κινηματογραφική είναι αυτή του Κρις Γουέαρ (Chris Were), κομμάτια της οποίας μπορείτε να δείτε εδώ:

4. Τα τεχνικά – καλλιτεχνικά εργαστήρια

Η σημασία της λειτουργίας τους είναι βασική για την πολιτιστική παραγωγή στο σχολείο. Είναι, κατά κάποιον τρόπο, ο μηχανισμός οργάνωσης και εκτέλεσης της παραγωγής. Όλα τα σχέδια εργασίας αλλά και οι γιορτές και εκδηλώσεις του σχολείου έχουν ανάγκη τεχνικής υποστήριξης για την υλοποίησή τους.

Η λέξη τέχνη με τη σημερινή της σημασία δεν υπάρχει στην αρχαιοελληνική γλώσσα και σκέψη. Η χρήση της λέξης γινόταν πάντα με τη σημασία αυτού που σήμερα θα λέγαμε τεχνική δεξιότητα. Κατά τον Αριστοτέλη, είναι *ποιητική έξις*, το αντίθετό της είναι η ατεχνία (*η μεν ουν τέχνη έξις τις μετά λόγου αληθούς ποιητική εστιν, η δ' ατεχνία τουναντίον μετά λόγου ψευδούς ποιητική έξις...* *Ηθικά Νικομάχεια*, 1094a), διακρίνεται από τη φύση (*πάσα γαρ τέχνη και παιδεία το προσλείπον βούλεται της φύσεως αναπληρούν - Πολιτικά, 1337a- και τέχνη γαρ κρατούμεν, ων φύσει νικώμεθα, στα Μηχανικά, 847a*) και την τύχη (*παν άρα ένεκά του γίννεται το κατά τέχνην, και το τέλος αυτής το βέλτιστον, το μέντοι δια τύχην ού γίννεται ένεκά του, Προτρεπτικός προς Θεμισώνα, 12.1*). Τέχνες, λοιπόν, ήσαν η μουσική, η ρητορική, η ορχηστική, η καθαριστική, η γραμματική αλλά και

η ιατρική, η οψοποιητική, η μυρεψική, η οικοδομική, η μεταλλευτική, η υλοτομική, η χαλκευτική, η τεκτονική, η πολεμική κ.λπ. Η περίφημη μαιευτική του Σωκράτη κι αυτή τέχνη ήταν.

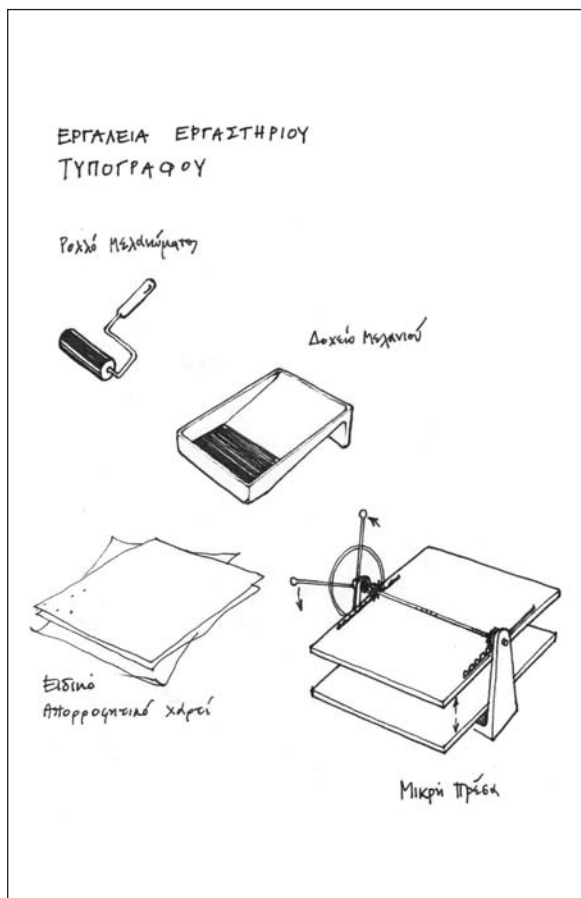
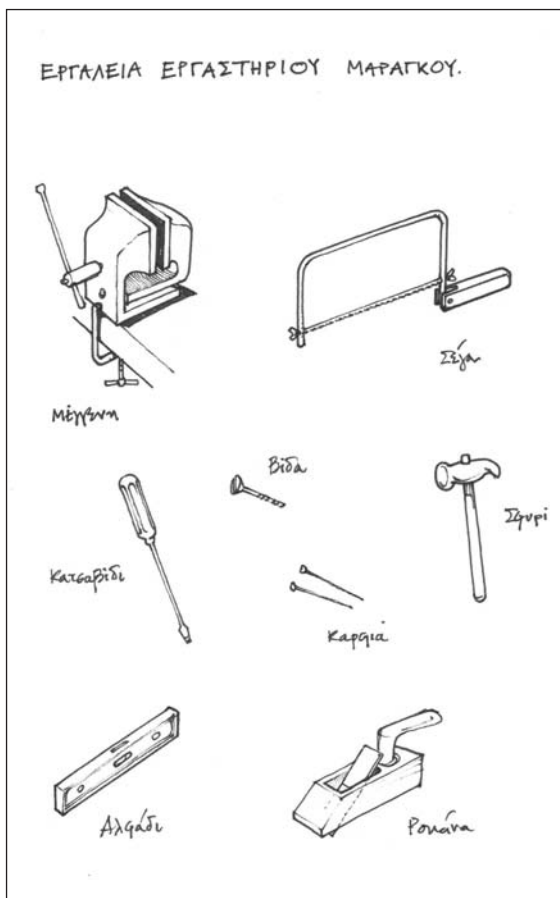
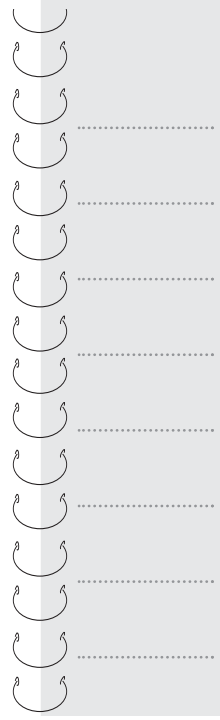
Στόχος καθενός που ασχολείται με κάποια τέχνη είναι πρωταρχικά η γνώση και η κυριαρχία στα μέσα, όπως θα λέγαμε σήμερα, ή όπως θα έλεγε ο Αριστοτέλης: *ὡσπερ δε τα υπό της τέχνης γινόμενα γίνεται δια των οργάνων, ἔστι δ' αληθέστερον εἰπεῖν δια της κινήσεως αὐτῶν (Μηχανικά, 847)*. Με αυτή την οπτική, βρίσκουμε στο λεξικό Σούδα, στο λήμμα *Ασκληπιόδοτος*, έναν καταπληκτικό ύμνο στις δεξιότητες αυτού του Αλεξανδρινού εφηβου, που τον καθιστούσαν υποδείγμα στους συνομιλίκους του, κι ίσως θα έπρεπε και σημερινό: *οὗτος εκ παιδων ευθύς ωμολογείτο οξύτατος και πολυμαθέστατος είναι των ηλικιωτών, ὡστε και πολυπραγμωνών ουδέν επαύετο περί εκάστου των παραπιπτότων, ὡν η τε φύσις απεργάζεται θαυμασιών και τέχνη εκάστη παρέχεται δημιουργημάτων*. Καταγινόταν, λοιπόν, με της φύσης τα μυστήρια και της τέχνης τα έργα, έχοντας αποκτήσει δεξιότητες που του επέτρεπαν: να γνωρίζει τις ιδιότητες των χρωμάτων και τις μείξεις τους, να κατασκευάζει βαφές για νήματα και υφάσματα, να ξέρει καλά το ξύλο και τις μύριες ποικιλίες του που αναγνώριζε από τη σύνθεση των ινών του, να ξέρει και να αναγνωρίζει όλες τις ποικιλίες φυτών και ζώων (αναγνωρίζοντάς τα από την όψη αλλά και από τη φωνή τους), πετρωμάτων και βοτάνων. Επιπλέον, ερευνώντας εξονυχιστικά τα είδη δεν έπαυε να ρωτά με μεγάλη επιμονή συλλέγοντας πληροφορίες από τους πρεσβύτερους, *ὅσα τε τοις πρεσβύταις αναγράφεται περί τούτων αναλεγόμενος*. Μ' αυτόν τον εξοπλισμό, οδηγήθηκε στη μελέτη της φιλοσοφίας, αλλά και στη γλυπτική και την ποίηση. Σε μεγαλύτερη ηλικία, ξεχρέωσε τα χρέη που του άφησε ο πατέρας του ενεργοποιώντας τη γνώση του στη γεωργία και τη λογιστική (Βασίλης Κουτσούγερας, από σημειώσεις σε μάθημά του).

Αυτή η ιδανική ενότητα διασπάστηκε αργότερα, για να φτάσει στον Μεσαίωνα στη ριζική διάκριση καλλιτεχνών και μαστόρων, που οι μεν πρώτοι εκπαιδεύονταν στα νεοσύστατα τότε πανεπιστήμια οι δε δεύτεροι στα εργαστήρια των συντεχνιών. Την υπέρβαση αυτού του μοντέλου παιδείας επιχείρησε, με υποδειγματικό και για μας σήμερα τρόπο, το ρεύμα του Μπιαουχάους (Bauhaus). Στη Γερμανία του Μεσοπολέμου, 1919-1933, μια ομάδα οραματιστών δασκάλων (Ίτεν, Γκρόπιους, Μοχόλι Νάγκι, Καντίνσκι, Κλε), δημιούργησε ένα ρεύμα παιδείας και τέχνης με καθοδηγητικές αρχές: το σχολείο να επιστρέψει στο εργαστήριο και ο καλλιτέχνης να ξαναγίνει χειροτέχνης. Εστιάζοντας στη γνώση των υλικών και τον μετασχηματισμό τους μέσα σε πρακτικά εργαστήρια, αλλά και στην εμπειρία των βασικών χαρακτηριστικών της φόρμας και του χρώματος, άνοιξαν το σχολείο σε ένα μη ταξινομημένο κοινό μαθητών, αφήνοντας να συνυπάρχει σ'

ένα εργαστήρι ένας μαθητής δημοτικού μ' έναν ολοκληρωμένο ακαδημαϊκό. Η διδασκαλία αυτού του ανατρεπτικού ρεύματος είναι σήμερα επίκαιρη όσο ποτέ, αλλά και πολύ χρήσιμη ως καθοδηγητική γραμμή για την πολιτιστική – καλλιτεχνική παραγωγή στο σημερινό σχολείο.

Με οδηγό αυτή την αντίληψη αλλά και το μοντέλο του ολοκληρωμένου εφήβου Ασκληπιόδοτου, θα προτείνουμε τη λειτουργία στα σχολεία κάποιων από μια σειρά τεχνικά – καλλιτεχνικά εργαστήρια. Την αποκατάσταση μιας σχέσης των παιδιών με το χαρτί, το μελάνι, το ξύλο, τον πηλό, τις χορδές. Με τη μυρωδιά και την αφή τους. Αλλά και με τα εργαλεία που τα μετασηματίζουν σε έργα τέχνης, επιτρέποντας την είσοδο της ομάδας στους χώρους εκείνους που η υλοποίηση της αρχικής σύλληψης χιτίζεται ψηφίδα-ψηφίδα, ενισχύοντας το ομαδικό πνεύμα δημιουργικότητας.

Τα υλικά και τα εργαλεία τις περισσότερες φορές είναι ταπεινά, φθηνά, διαθέσιμα. Η συνεισφορά του ειδικού (του προσφερόμενου τεχνίτη) και οι προτάσεις ασκήσεων που θα προκύψουν από τη γνωριμία αυτή, θα αποτελέσουν το πεδίο αναμέτρησης της παρορμητικής ανταγωνιστικότητας

με το ομαδικό πνεύμα και τη δημιουργική διάθεση. Το αποτέλεσμα όλων αυτών των ωσμώσεων, θα είναι πιθανότατα μια σειρά από έργα-τεκμήρια της κρυμμένης σε ένα σχολικό συγκρότημα εφηβικής καλλιτεχνικής δημιουργικότητας.

Με βάση τα υλικά, τα εργαστήρια που μπορούν να οργανωθούν είναι: α) επεξεργασίας ξύλου β) γραφικών τεχνών και τυπογραφίας, γ) χρώματος δ) χαρακτικής, ε) κεραμικής, στ) οργανοποιίας και ήχου, ζ) νήματος - υφάσματος, η) φωτογραφίας, θ) κουκλοθέατρου και κατασκευής κούκλας, ι) κινηματογραφικό εργαστήριο. Επιπλέον, ένα συνολικό εργαστήριο, που θα ενσωμάτωνε κάποια από τα εξειδικευμένα και θα λειτουργούσε ως βασική μηχανή για την πολιτιστική - καλλιτεχνική παραγωγή του σχολείου, θα ήταν το εργαστήριο κατασκευών για γιορτές και σχέδια εργασίας. Έτσι κι αλλιώς, έκτακτα και άτυπα σε κάθε ευκαιρία στήνεται ένα τέτοιο εργαστήριο για να διεκπεραιώσει συγκεκριμένες ανάγκες. Δεν έχει παρά να πάρει έναν πιο ολοκληρωμένο και θεσμικό χαρακτήρα. Βεβαίως, ένα σημαντικό του κομμάτι θα είχε να κάνει με τα πολυμέσα και τις σύγχρονες τεχνολογίες.

Στον άλλον άξονα, “της φύσης τα μυστήρια”, θα μπορούσαν να αναπτυχθούν μια σειρά από θεματικά σχέδια εργασίας (αυτά που παρουσιάζουμε υπό τον τίτλο: “Να συγγενέσουμε με το χρώμα”), αλλά και να πάρουν τη μορφή εργαστηρίου. Εδώ, προτείνουμε δύο βασικά: α) εργαστήριο βιοποικιλότητας και β) γεωλογικό εργαστήριο. Επιπλέον, ως βασικό εργαλείο για την επαφή με τις ποικιλίες των φυτών και το θαύμα της ανάπτυξης τους προτείνουμε το πειραματικό φυτώριο - εργαστήριο του σχολείου.

Παραδειγματικά, και πιο αναλυτικά θα θέλαμε να παρουσιάσουμε το περιεχόμενο κάποιων απ’ αυτά.

Εργαστήριο οργανοποιίας και ήχου

Με απλά μέσα και δημιουργική φαντασία μπορούν τα παιδιά να κατασκευάζουν αυτοσχέδια όργανα, αλλά και να αφεθούν στο παιχνίδι ηχητικών πηγών: ένα λάστιχο στο αυτί που δονείται με το δάχτυλο, χαρτινος σωλήνας από χαρτί κουζίνας μέσα στο οποίο μπορούμε να παράγουμε ήχο με τη φωνή μας ανοιγοκλείνοντας το στόμό του, διαφορετικού ύψους νερό σε γυάλινα μπουκάλια, ποτήρια με διαφορετική στάθμη νερού και ήχος με το δάχτυλο, όλων των ειδών μεταλλικές ή ξύλινες επιφάνειες που παράγουν ήχο με κρούση, μια ντίτσα και μια σειρά ροδέλες που τις αφήνουμε να κυλήσουν αργά παράγοντας ήχο που μπορούμε να μεγεθύνουμε στηρίζοντάς την σε μια μεταλλική λεκάνη με ένα τεντωμένο δέρμα ή ρυζόχαρτο στην επιφάνειά της, λαστιχένιο εύκαμπτοι σωλήνες που αν τους γυρίζουμε κυκλικά στον αέρα

παράγουν τον ήχο του σφυρίγματος του ανέμου, παιχνίδια σε συνδυασμό με το μάθημα της φυσικής με τους μαγνήτες και πηνία που αλλάζουν την πολικότητά τους κρούοντας μεταξύ τους δύο ηχητικά σώματα, νεροκολοκύθες ως ιδανικό ηχείο αν συνδεθούν με μια τεντωμένη χορδή, το πρωτόγονο μπάσο της Νέας Ορλεάνης – μια μεγάλη τεντωμένη χορδή που απολήγει σε μια αναποδογυρισμένη μεταλλική λεκάνη-ηχείο και αναρτάται σε ένα ξύλινο τόξο που είναι στερεωμένο στην επιφάνεια του ανάποδου πάτου της. Βεβαίως, η γκάμα των κρουστών που μπορούν να κατασκευάσουν είναι ατελείωτη (δες και το βιβλίο του Νικόλα Τσαφαριδίδη, *Αυτοσχέδια μουσικά όργανα - κατασκευές*, Νικολαΐδης, 1996).

Αν όλα αυτά συνδυαστούν με τη φυσική δεξιότητα των παιδιών στην ηλεκτρονική επεξεργασία των ήχων μπορούν να πολλαπλασιάσουν τα αποτελέσματα των αυτοσχέδιων ηχητικών πηγών.

Εργαστήρι κεραμικής

Σημαντικό για ένα τέτοιο εργαστήρι είναι να στηθεί με τα πιο απλά μέσα, όχι για λόγους οικονομίας ή ευκολίας αλλά κυρίως για να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά τις πρωταρχικές διαδικασίες με τις οποίες ο άνθρωπος χρησιμοποίησε τη φωτιά για να μετασηματίσει την ύλη και να φτιάξει από χημικά αντικείμενα για την καθημερινή του ζωή ως έργο τέχνης.

Ελάχιστα αναγκαία εργαλεία είναι ένας ευρύχωρος πάγκος (φτιαγμένος από τα ίδια τα παιδιά στο εργαστήρι ξυλουργικής), από δύο τρίποδα και μερικές τάβλες ξύλου, ένας ποδοκίνητος τροχός, δυο πλαστικές λεκάνες για νερό και αραίωση του πηλού και ο αναγκαίος κόκκινος και άσπρος πηλός.

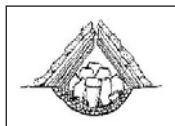
Σίγουρα ο δάσκαλος θα χρειαστεί την καθοδήγηση κάποιου κεραμίστα της περιοχής του σχολείου για τα εισαγωγικά στη χρήση του τροχού, την επεξεργασία του πηλού και των υλικών που χρησιμοποιούνται για το γυάλωμά του, που μόνο πρακτικά είναι εφικτό να μεταδοθούν.

Εκείνο που θα θέλαμε να περιγράψουμε λίγο πιο αναλυτικά είναι η αο-

χέγωνα μέθοδος της ανοιχτής φωτιάς για το ψήσιμο του κεραμικού αντικείμενου. Είναι αυτή που μπορεί να κάνει τα παιδιά να νιώσουν αντάρκτη στο εργαστήρι τους για την παραγωγή κεραμικών, χωρίς τους μεγάλους επαγγελματικούς φούρνους, και να τα καταστήσει κοινωνούς στις πανάρχαιες τελετουργίες της φωτιάς που καθόρισαν την πορεία της ιστορίας και του πολιτισμού. Η φωτιά και τα κεραμικά δεν ήταν μόνο τα βασικά στοιχεία σ' όλους τους καταγραμμένους πολιτισμούς αλλά ήταν και τα βασικά ντοκουμέντα και φορείς των πληροφοριών μας γι' αυτούς εδώ και 5.500 χρόνια. Μ' αυτή τη μέθοδο ψήθηκαν τα πρώτα κεραμικά που έχουμε σήμερα στα μουσεία, πριν περάσουμε στα χτιστά καμίνια και τους μηχανικούς φούρνους.

Αυτό το πρωτόγονο καμίνι μπορεί να στηθεί σε μια ανοιχτή έκταση με χώμα ή ακόμα πιο εύκολα σε μια εκδρομή στη θάλασσα πάνω στην άμμο.

Ανοίγουμε μια λακκούβα βάθους 10-20 εκατοστών, με διάμετρο ικανή να χωρέσει τα πήλινα που έχουμε ετοιμάσει. Στην περίπτωση που έχουμε χώμα είναι προτιμότερο να τοποθετήσουμε στον πάτο συμπαγή τούβλα, όχι της οικοδομής αλλά τα παλιά, που θα συγκρατήσουν καλύτερα τη θερμότητα. Μέσα εκεί στήνουμε τα αντικείμενα σε πυραμίδα, το ένα πάνω από το άλλο. Τα πιάτα ή παρόμοιες ανοιχτές φόρμες τα τοποθετούμε κάθετα. Συγκεντρώνουμε σε τρεις σωρούς αρκετά διαφορετικά ξύλα ξεκινώντας από λεπτά κλαδιά, μεσαίου πάχους και φτάνοντας καυσόξυλα που βάζουμε στο τζάκι. Σε απόσταση δύο περίπου μέτρων από το κέντρο της λακκούβας φτιάχνουμε τον πρώτο κύκλο ξεκινώντας από λεπτά κλαδιά. Τα ανάβουμε κι έχουμε την πρώτη πύρινη περιφέρεια. Ήδη αυτή η πρώτη θερμότητα αρχίζει να στεγνώνει τον πηλό. Σιγά σιγά τροφοδοτούμε τη φωτιά όλο με μεγαλύτερα κλαδιά κλείνοντας τον πύρινο κύκλο προς το κέντρο όπου βρίσκονται τα αντικείμενά μας, ώσπου να ανάψουμε τα κλαδιά που βρίσκονται πάνω στα κεραμικά.

Συνολικά η όλη διαδικασία κρατάει περίπου τέσσερις ώρες, δυόμισι για την περιφερειακή φωτιά και μιάμιση πάνω στη πυραμίδα των αντικειμένων. Σε μια θερμοκρασία που φτάνει περίπου στους 700 - 900 βαθμούς Κελσίου, εκτός από το ψήσιμο του κεραμικού γίνονται και οι αναγκαίες χημικές αναγωγές και τα διάφορα οξείδια και άλατα που υπάρχουν ή έχουν προστεθεί στον πηλό δίνουν το κόκκινο το μαύρο ή άλλες αποχρώσεις στο κεραμικό.

5. Η επαφή με τα στοιχεία της φύσης

Να συγγενέψουμε με το χώμα

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

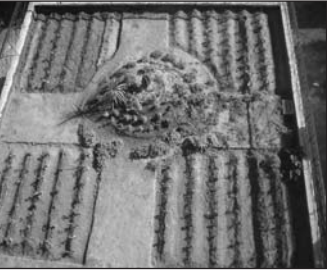
Το θέμα αυτό σχετίζεται μ' αυτό που γενικά ασκείται στο σχολείο ως περιβαλλοντική εκπαίδευση. Εδώ θα προσθέσουμε μια πλευρά που έχει να κάνει με τη διάσταση της σχέσης με το περιβάλλον ως πολιτιστικού αιτούμενου.

Η διαστολή του χρόνου: η φαντασία, η καλλιέργεια της τέχνης, η σκέψη ανθούν εκεί ακριβώς που κάνουμε ένα βήμα στο πλάι του τρέχοντα, οργανωμένου κοινωνικού χρόνου. Η βιωματική εμπειρία της υψηλής πολιτιστικά ποιότητας του διεσταλμένου χρόνου είναι και ο πυρήνας κάθε απελευθερωτικής διαδικασίας παιδείας. Στις παραδοσιακά οργανωμένες κοινωνίες αυτή η αξία πήγαζε στην αργή ροή του χρόνου και στην αργία, στο χωρίς χρησιμοθηρικούς στόχους παιχνίδι, στη μεταφυσική πύλη του καλοκαιριάτικου μεσημεριού. Στον αστικό χώρο όλα αυτά χάθηκαν και απαιτούνται κοπιαστικές διαδικασίες αποκαλύψεων, αντιστάσεων, αρνήσεων για να ξεδιαλύνει κανείς το δάσος των άχρηστων, επίπλαστων αναγκών και να δει το ξέφωτο αυτού του μαγικού χρόνου: προτροπές για την οργάνωση του ελεύθερου χρόνου, τεχνικές αυτοσυγκέντρωσης (meditation), θρησκευτικές-πολιτιστικές αντιλήψεις για ταξίδι στο εσωτερικό του εγώ.

Η εναλλαγή των εποχών – η βίωση του κύκλου του χρόνου: καιρικά φαινόμενα, προϊόντα της γης, ασχολίες των αγροτικών πληθυσμών, τελετές στα περάσματα, ευετηρικά έθιμα, η σχέση με το μέγαλωμα των ζώων, η διδασχή της χελώνας, οι αντιλήψεις των άλλων πολιτισμών, η διαδικασία φυτέματος – ανάπτυξης – καρποφορίας με τους κύκλους του χρόνου, θεωρία της Γαίας, τα παλιά μαθητικά «φυτολόγια».

Πειραματικό φυτώριο

Στο πλαίσιο αυτό, θεωρούμε ότι δεν είναι αδύνατο ένα πολύ απλό και φιλόδοξο πρόγραμμα επαφής των παιδιών με το χώμα και τη βλάστηση, ως παιδευτικής ισορροπίας, ευαισθητοποίησης στα οικολογικά προβλήματα του πλανήτη άρα και πολιτιστικής αξίας. Είναι η δημιουργία ενός πειραματικού φυτώριου του σχολείου. Για τις αγροτικές περιοχές, είναι απλό να απευθυνθεί το σχολείο στον Δήμο, τον αγροτικό συνεταιρισμό ή ακόμα και σ' έναν καλοδιάθετο κτηματία για να παραχωρηθεί ένα μικρό κομμάτι γης που θα υιοθετηθεί και θα υιοθετήσει τους μαθητές για ένα δημιουργικό παιχνίδι. Για τους αστικούς χώρους, υπάρχουν δημόσια πάρκα, ανεκμετάλλευτοι δημοτικοί χώροι, ακάλυπτοι χώροι πολυκατοικιών ή ταράτσες κτιρίων. Επίσης, ακόμα και οργανωμένα ιδιωτικά φυτώρια (απευθυνθήκαμε στους καλλιεργητές κάποιων και διαπιστώσαμε την ευμενή διαθεσιμότητα

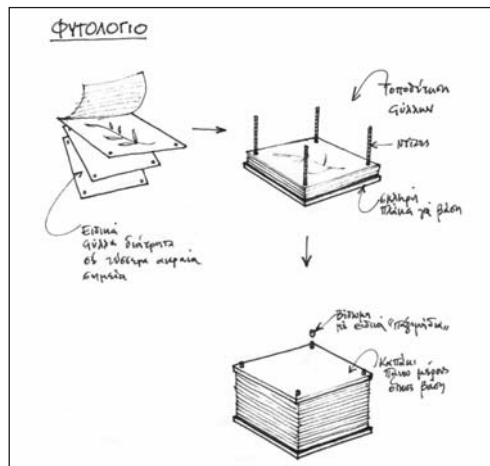

τητά τους). Ασκούμενοι γεωπόνοι ή ακόμα και φοιτητές σχετικών σχολών θα ήσαν διαθέσιμοι για βοήθεια και καθοδήγηση. Πολύ περισσότερο, βέβαια, ηλικιωμένοι αγρότες που θα είχαν να δώσουν στα παιδιά πολύ περισσότερα από τεχνικές και συνταγές.

Δεν χρειάζεται να περιγράψουμε τις παιδευτικές δυνατότητες ενός τέτοιου φυτώριου. Αν πάρουμε υπόψη και τις κατευθύνσεις αγροτικής βιοποικιλότητας που περιγράφουμε παρακάτω θα δούμε να πολλαπλασιάζονται. Τα παιδιά θα γνωρίσουν τα φυτά και τα λουλούδια του τόπου καθώς τα βλέπουν να μεγαλώνουν μέσα από τα χέρια τους.

Ας θυμηθούμε και το παλιό “φυτολόγιο” και τον “φασίολο” των μεταπολεμικών σχολικών δεκαετιών. Σε συνεργασία με τα καλλιτεχνικά εργαστήρια μπορεί να φτιαχτούν ευφάνταστα χειροτεχνήματα με αποξηραμένα φύλλα, που καταγράφουν τα ονόματα και παίζουν με τα παλιά υλικά (το κλασικό μπλε χαρτί του ντύματος των τετραδίων, το στρατσόχαρτο, ο σπάγκος, η ετικέτα κ.λπ.).

Πέρα από τις δικές τους καλλιέργειες, οι μαθητές θα έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν παραπέρα αυτή την επαφή και με την καταγραφή του φυσικού περιβάλλοντος στο σχέδιο εργασίας για την πολιτιστική ταυτότητα του σχολείου αλλά και με την καλλιέργεια μιας άλλης ματιάς στις σχολικές εκδρομές και εκπαιδευτικούς περιπάτους. Ένα ενδιαφέρον παιχνίδι θα ήταν να υιοθετήσουν ένα δέντρο της περιοχής τους, να μάθουν την ιστορία του, να υπερασπιστούν τη διάσωση και ανάπτυξή του. Ποιος ξέρει, μπορεί να βρουν πίσω του τον μύθο για τη δίδυμη φτελιά στη Φρυγία, όπου ο Φιλήμων και η Βαυκίς, οι μόνοι φιλόξενοι του τόπου που καλοδέχτηκαν τον μεταμορφωμένο Δία κι αυτός ικανοποίησε την επιθυμία τους να πεθάνουν μαζί, μεταμορφώνοντας τους σε δυο δέντρα με ενωμένα κλαδιά.

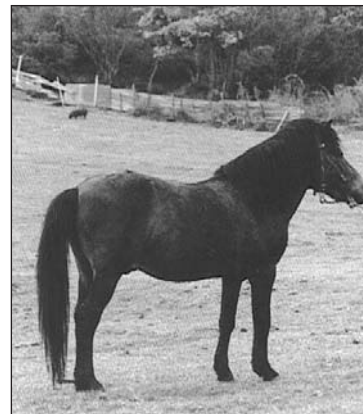

Μια πολύτιμη συνάντηση της περιβαλλοντικής αγωγής και δραστηριότητας στο σχολείο με την πολιτιστική μπορεί να είναι ένα γοητευτικό ταξίδι των παιδιών στη βιοποικιλότητα. Εκεί που η αναζήτηση της ιστορίας και της εξέλιξης των χιλιάδων φυτικών και ζωικών ειδών και της ανθρώπινης συμπεριφοράς απέναντί τους οδηγεί στη συνάντηση με τους μεγάλους ιστορικούς κύκλους, τις πολιτιστικές αλλαγές (διατροφή, επαγγέλματα κ.λπ.), τις αλλαγές στις συνήθειες και την καθημερινή ζωή. Η Ελλάδα θεωρείται ότι διαθέτει τη μεγαλύτερη βιοποικιλότητα στην Ευρώπη. Αλλά βρίσκεται, όπως όλος ο πλανήτης, στην επικίνδυνη για το μέλλον του ανθρώπου και του πολιτισμού τροχιά των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων που ενδιαφέρονται για ομοιόμορφα, τυποποιημένα, και τώρα πια γενετικά τροποποιημένα προϊόντα, με τα οποία θα ελέγχουν την παγκόσμια αγορά. Η μνήμη των ανθρώπων που συνδέεται με την πλούσια ευφορία της πολύχρωμης ποικιλίας φυτών και ζώων και, ως εκ τούτου, τροφίμων και συνηθειών, πρέπει να σβήσει κάτω από την απειλητική ομοιομορφία του χάμπουργκερ και όσα αυτό συνεπάγεται.

Η περιπέτεια και οι διαδρομές των προϊόντων στη λεκάνη της Μεσογείου είναι η ίδια η ιστορία των λαών της, των μετακινήσεών τους, των συγκρούσεων και των πολέμων, του πολιτισμού τους. Αν ακολουθήσουμε τον Μπροντέλ (Φερνάν Μπροντέλ, *Η Μεσόγειος*, τρεις τόμοι, εκδόσεις Μ.Ι.Ε.Τ., 1993-1998) στο γοητευτικό του ταξίδι των προϊόντων και του πολιτισμού της Μεσογείου, θα δούμε τις διαδρομές του σταριού με τις εκατοντάδες ποικιλίες του να ταξιδεύει στις ακτές της, να γίνεται αιτία πολέμων και πολιτικών αλλαγών, το ίδιο και οι εκατοντάδες ποικιλίες της ελιάς και του αμπελιού, κι όταν ανοίξει η επαφή με τον Νέο Κόσμο να εγκλιματίζονται στα δικά μας χώματα η ντομάτα, η πατάτα, ο καπνός, το αραποσίτι.

Ο Πλούταρχος αναφέρει την πάλη και νίκη του Αλέξανδρου με το λιοντάρι και το χάλκινο ανάθημά του στους Δελφούς που το περιγράφει. Τι απέγιναν τα λιοντάρια από τους τόπους που σήμερα είναι η Ελλάδα; Τα περίφημα Θεσσαλικά άλογα του Αχιλλέα στην Ιλιάδα, που ενέπνευσαν το μύθο των Κενταύρων και του Βουκεφάλα, μια σπάνια ράτσα που ταξίδεψε “ως μέσα στη Βακτριανή” ζουν ακόμα στον Θεσσαλικό κάμπο.

Αν ρωτήσουμε ένα παιδί για τα σταφύλια το πολύ να μας πει ότι είναι μαύρα ή άσπρα. Αν όμως μπει σε γοητευτικά ονόματα, όπως

αετονύχι, ροζακί, φράουλα, ασπρούδα, αλεπού, φιλέρι, κ.ά. κι από κει στις ατελείωτες ποικιλίες κρασιού που δίνουν, και ανακαλύψει πίσω απ' αυτά τις ιστορίες του Διόνυσου και τις αφηγήσεις των παλιότερων για το γλέντι του τρύγου, για το πατητήρι και τον μούστο, θα αρχίσει να γίνεται ο κόσμος πιο πολύχρωμος και το τελάρο του μανάβη με το ίδιο συνέχεια άσπρο σταφύλι μίξερo και φτωχό στα μάτια τους.

Αν πίσω από το ίδιο άθλιο άσπρο και μαύρο, πάλι, ψωμί του ενιαίου πια αλευριού των βιομηχανιών ανακαλύψει την ατελείωτη ποικιλία των ελληνικών σταριών που ολοένα εξαφανίζεται, μπορεί να αντισταθεί στον απειλητικό για την υγεία του φούρναρη και να ζητήσει την επιστροφή – πρόοδο στην ποικιλία. Αν ακούσει ονόματα όπως, καπλουτζάς (που καλλιέργειται στη Θράκη από το 9.000 π.Χ. μέχρι σήμερα – δεν ξέρουμε για αύριο), μαυραγάνι, διμηνίτσα, γρεμμενιά, μονολόγι κ.ά. μπορεί κάποια απ' αυτά να ενδιαφερθούν να πιάσουν τους σπόρους στα χέρια τους και ίσως να τους φυτέψουν για να δουν τις διαφορές.

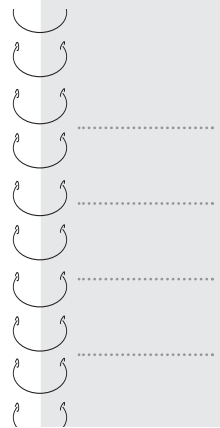
Για την ποιητικότερη υποβολή της μαγείας των ονομάτων θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί με πολλούς τρόπους (αφηγηματικά, με μουσική έμμετρη απαγγελία κ.λπ.) ο περίφημος *Κανόνας* του Kaisάριου Δαπόντε (1713-1784), πραγμάτων εξαιρέτων (Λέσχη, 1991, επιμέλεια Σαββίδης).

Ένα εργαστήρι – συλλεκτήριο των ντοκουμέντων της μεγάλης βιοποικιλότητας της ελληνικής γης θα ήταν πολύτιμη βάση για την αγωγή των μαθητών στη σχέση πολιτισμού (και αιτημάτων του ανθρώπου για μια καλύτερη ζωή) και αγροτικών προϊόντων.

Οι μαθητές μπορούν, με την ίδια χαρά και τεχνική που συλλέγουν γραμματόσημα ή κάρτες ποδοσφαιριστών να συναγωνίζονται στη συλλογή σπόρων σταριού ή καλαμποκιού, ονομάτων φυτών και ζώων αλλά με όλες τις ποικίλες ράτσες τους, φωτογραφιών κ.λπ. Δοκιμές στο πειραματικό φυτώριο του σχολείου, αν έχει φτιαχτεί, ή σε γλάστρες στο εργαστήριο βιοποικιλότητας θα έδιναν τη χαρά να δουν τα φυτά να γεννιούνται αλλά και κίνητρο για αναζήτηση μύθων και αφηγήσεων που συνδέονται μ' αυτά.

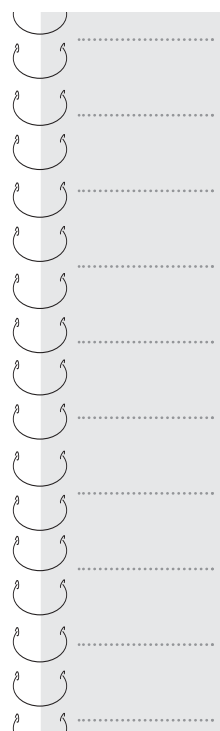
Κάποιοι καθηγητές της Γεωπονικής ή και φοιτητές θα μπορούσαν να καθοδηγήσουν τα παιδιά σ' αυτό το έργο (<http://www.aua.gr>, τηλ. 210 529 4842, 210 529 4901). Επίσης, το περιοδικό “Νέα Οικολογία – Φίλοι της Γης” (ecologia@hol.gr) και ο συνεργάτης του Βαγγέλης Στογιάννης, που είναι ίσως ο πιο ειδικευμένος στο θέμα, έχοντας εκδώσει σε συνεργασία με το Δίκτυο Οδύσσεια (www.odysplus.net) το βιβλίο *Η Οδύσσεια της ελληνικής βιοποικιλότητας* (Αθήνα 2001). Υπάρχει, επίσης, το ΕΘΙΑΓΕ (Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας, <http://www.ethiage.gr>, τηλ. 210

8175410) με ειδικευμένα ινστιτούτα αγροτικών και κτηνοτροφικών ειδών, και κυρίως με την πολύτιμη Τράπεζα Γενετικού Υλικού της Θεσσαλονίκης (τηλ. 2310 471110) και τους παθιασμένους ερευνητές της σαν τον Στέλιο Σαμαρά. Επίσης, με ένα πρόγραμμα “Μέτρων για τη διατήρηση και προστασία αυτοχθόνων φυλών αγροτικών ζώων” και με το μεγάλης εμβέλει-ας πρόγραμμα αύξησης της βιοποικιλότητας “Φύση 2000”. Δες, επίσης, τα δημοσιευμένα πρακτικά από το Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα της ΕΤΒΑ των συνεδρίων που οργάνωσε για το λάδι, το κρασί κι το ψωμί και το αλάτι.

Γεωλογικό εργαστήριο

Ίδιας κατεύθυνσης μπορεί να είναι και το γεωλογικό εργαστήριο – εκθετήριο του σχολείου. Τα παιδιά γοητεύονται από τα περιέργα πετρώματα και έτσι κι αλλιώς κάποια απ’ αυτά κάνουν συλλογές. Μια συστηματικότερη αποτύπωση της γεωλογικής σύνθεσης της περιοχής τους, η όξυνση της παρατηρητικότητάς τους στις εκδρομές και τους σχολικούς περιπάτους μπορεί να κοσμήσει το σχολείο με εντυπωσιακές συλλογές. Αλλά πέρα από το εντυπωσιακό, η γνωριμία με τους διαφορετικούς τύπους χώματος, η σχέση τους με τις διαφορετικές ποικιλίες βλάστησης, η οικολογική του καταστροφή με λιπάσματα, είναι ο δρόμος της σύνδεσης της περιβαλλοντικής με την πολιτιστική δραστηριότητα.

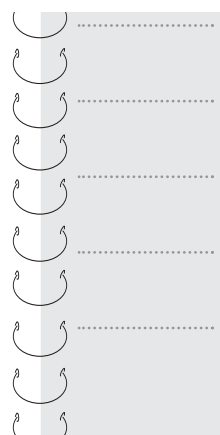
Ο καλύτερος αρωγός για ποικίλα εκπαιδευτικά προγράμματα σ’ αυτόν τον τομέα είναι το ΙΓΜΕ (Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών <http://www.igme.gr>). Το ΙΓΜΕ ιδρύθηκε το 1976 και είναι ο θεσμοθετημένος τεχνικός σύμβουλος της πολιτείας, σε θέματα γεωεπιστημών. Βασικός σκοπός του, είναι η γεωλογική μελέτη της χώρας, η έρευνα και η αξιολόγηση των ορυκτών πρώτων υλών και υπογείων νερών.

Από τους αναλυτικούς γεωλογικούς χάρτες των διαμερισμάτων της Ελλάδας παραθέτουμε αυτόν της Αττικής, με το υπόμνημά του των περιεργων πετρωμάτων που μπορεί να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των παιδιών:

6. Ταξιδεύοντας στον κόσμο – μαθαίνοντας τους πολιτισμούς του

*Αυτήν την εποχή, όλοι έχουμε συναίσθηση ότι το είδος μας
και ο πλανήτης μας βρίσκεται σε μια κρίσιμη καμπή.
Πρέπει να αποκτήσουμε, και θα αποκτήσουμε νέες δεξιότητες.
Πρέπει να αλλάξουμε, και θα αλλάξουμε, για να επιβιώσουμε.
Και είναι ειρωνείας άξιο ότι οι Αυστραλοί Αντόχθονες,
που ζουν με την αρχαιότερη κουλτούρα και θρησκεία στον σημερινό κόσμο,
διαθέτουν πολλές από τις δεξιότητες που χρειαζόμαστε.*

(<http://www.eniar.org>)

Από την έρευνα στα σχέδια εργασίας των σχολείων είδαμε να απουσιάζει, σχεδόν εντελώς, αυτή η μεγάλη θεματική ενότητα, που θα έδινε τη δυνατότητα στο σχολείο να φέρει σε επαφή τα παιδιά με τους πολιτισμούς του κόσμου. Αυτή τη στιγμή το ελληνικό σχολείο έχει κάποια σημαντικά προνόμια ως προς αυτό τον στόχο: α) κάθε τάξη έχει έστω και έναν μαθητή από άλλη χώρα, πρεσβευτή του δικού του πολιτισμού, β) κάθε μαθήτης θα βρει έναν άλλον πρεσβευτή στο οικογενειακό του δέντρο, έστω και έναν πρόγονο μετανάστη ή πρόσφυγα, από και προς τα πιο παράξενα μέρη του κόσμου, γ) και η πιο απομακρυσμένη σχολική βιβλιοθήκη έχει δικτυακή πρόσβαση, που σημαίνει εικονική επαφή με όλα τα σημεία του πλανήτη.

Κάθε σχολείο, κάθε τάξη μπορεί σήμερα να έρθει σε επαφή και να μελετήσει έναν πολιτισμό του κόσμου (την ιστορία του, τη γλώσσα του, τις παραδόσεις του στη μουσική, τις λαϊκές τελετουργίες, τις εκπαιδευτικές μεθόδους κ.λπ.) με τον πιο εύκολο σήμερα τρόπο που είναι η σχεδόν ζωντανή επαφή μέσω του διαδικτύου.

Το σύνθημα είναι: *Ένα σχολείο – Ένας πολιτισμός*. Στόχος, κάθε σχολείο να υιοθετήσει και να υιοθετηθεί, μ' ένα σχεδόν προσωποποιημένο τρόπο, από μια πολιτιστική ομάδα του κόσμου (σε μια βάση των 450 περίπου αναγνωρισμένων εθνότητων, που οδηγούν σε περίπου 2.500 πολιτιστικά γκρουπ, που μιλούν περίπου 7.000 ζώσες σήμερα γλώσσες).

Θα προτείνουμε ως υποδειγματική τη ματιά της Μάγιας Τσόκλη (εκπομπή “Ταξιδεύοντας”, NET). Αν την ακολουθήσουμε ως οδηγό σε, εικονικές μέσω διαδικτύου εμείς, επισκέψεις στις χώρες και τους πολιτισμούς του κόσμου θα φτάσουμε μέσα από τον καλύτερο δρόμο στην καρδιά τους. Από τα πολύχρωμα παζάρια, τις προφορικές αφηγήσεις, τις γεύσεις και τις μυρωδιές της καθημερινής ζωής ως την ιστορία, τις λαϊκές τελετές και παραδόσεις δημιουργεί μια τέλεια ισορροπία με σκοπό να καταλάβουμε τον τρόπο που ζει και ονειρεύεται ένα παιδί σ' ένα άλλο σημείο του κόσμου. Για να καταλάβουμε τους λόγους που πονάει ή χαίρεται, να συγκινηθούμε από την πολυχρωμία των γλωσσών, της ενδυμασίας, των πιάτων της κουζίνας τους, των ήχων της μουσικής τους και του φυσικού περιβάλλοντος, της ελπίδας για έναν άλλο κόσμο αλληλοκατανόησης και επαφής μεταξύ των ανθρώπων. Για να καταλάβουμε τις ανακατατάξεις και την περιπέτεια των λαών από τη δόξα στην ήττα, από τον πλούτο στη φτώχεια, συμπυκνωμένα στο κλάμα ή το γέλιο ενός παιδιού που κοιτάζει τον φακό της κι όχι με την ακαδημαϊκή σοβαροφάνεια ή τη δημοσιογραφική επιφανειακότητα.

Ανάμεσα στα σχολεία που αναπτύσσουν αυτό το σχέδιο δράσης μπορούν να δημιουργηθούν δικτυακές κοινότητες κατά περιοχές ή θέματα (η σχο-

λική κοινότητα της Αφρικής, της Ασίας, των αυτόχθονων πολιτισμών, των λαϊκών τελετουργιών κ.λπ.).

Με τον τρόπο αυτόν, μπορούν οι μαθητές να συμβάλουν στη διαμόρφωση του περιβάλλοντος του σχολείου ως πύλη επαφής με τον κόσμο και συνείδησης ότι δεν είμαστε παρά μια μικρή κουκκίδα σ' αυτόν, με την προβολή σε τακτά χρονικά διαστήματα της δουλειάς μιας ομάδας, ακόμα και μιας μικρής, που συνδέεται με το μάθημα της γεωγραφίας.

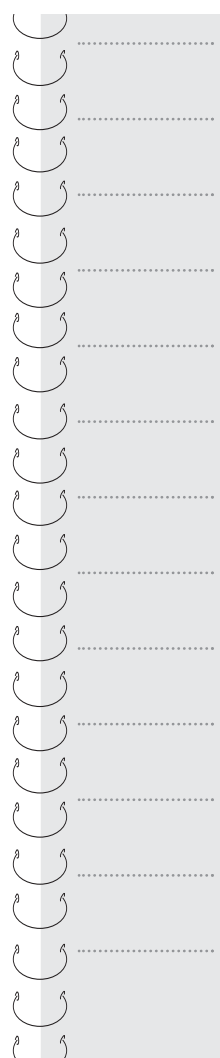
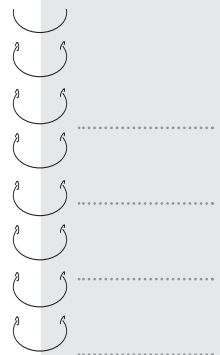
Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, οι Διευθύνσεις πολιτιστικών δραστηριοτήτων και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης μπορούν να συλλέξουν υλικό σε συνεργασία με ειδικούς φορείς όπως τα τμήματα ανθρωπολογίας των Πανεπιστημίων.

Αυτή η αποσπασματική, πρωτοβουλιακή διαδικασία θα μπορούσε να αποκτήσει έναν πιο συντονισμένο και αποτελεσματικό τρόπο. Στόχος ενός τέτοιου κεντρικού σχεδίου δράσης θα ήταν να δημιουργηθεί ένα δίκτυο σχολείων, με συγκεκριμένο ρόλο το καθένα, με τη μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχική βάση νέων στο πρόγραμμα, για τη βαθύτερη επαφή του σχολείου με τους πολιτισμούς του κόσμου, και παράλληλα να αναπτυχθεί μια μεγάλη βάση πληροφοριών, επαφών και έρευνας στην ελληνική εκπαίδευση.

Με τον τρόπο αυτόν, η ομάδα εργασίας του σχεδίου θα μπει σ' ένα μακρύ ταξίδι αναζήτησης πληροφοριών, ήχων, εικόνων και λόγων από ανθρώπους που ούτε καν διανοούνταν μέχρι τότε την ύπαρξή τους και θ' αρχίσουν σιγά σιγά να γίνονται δικοί τους οικείοι φίλοι. Οι ανταλλαγές πληροφοριών, τρόπων και θεμάτων έρευνας, συγκινήσεων και προσωπικών επαφών μέσα στο σχολικό δίκτυο στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης θα συμβάλουν με αλληλοδιδακτικό τρόπο στο να κάνουν τα παιδιά δικό τους το ταξίδι και παράλληλα θα δώσουν στην εκπαίδευσή μας μια ανοιχτή στον κόσμο στάση.

Θα αναφερθούμε σε δυο ιδιαίτερα παραδείγματα που προβάλλουν την επαφή της ελληνικής εκπαιδευτικής κοινότητας με δυο “μακρινές” πολιτιστικές ομάδες, μέσω της προσπάθειας να αναλάβει το χτίσιμο ενός σχολείου σε κάθε περιοχή. Μιλάμε: α) για τους ιθαγενείς λαούς της περιοχής Τσιάπας του Μεξικού, που βρίσκεται στη ζώνη του κινήματος των Ζαπατίστας και β) τη φυλή των Καλάς, στον Ινδικό Καύκασο του Πακιστάν. Στο πλαίσιο του σχεδίου εργασίας που επεξεργαζόμαστε εδώ, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον η δικτυακή επικοινωνία κάποιων σχολικών ομάδων μ' αυτές τις κοινότητες και η ανταλλαγή εμπειρίας με τα συγκεκριμένα σχολεία που χτίστηκαν εκεί.

α) Ένα μεγάλο κίνημα συμπαράστασης αναπτύχθηκε τα τελευταία τέσσερα χρόνια, με σύνθημα “Ένα σχολείο για την Τσιάπας”, για τους εξεγερομέ-

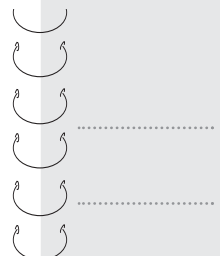
νους ιθαγενείς λαούς αυτής της περιοχής. Τον Οκτώβριο του 2004, τελείωσε και εγκαινιάστηκε το “Κέντρο Επιμόρφωσης Δασκάλων” που χτίστηκε εκεί με έξοδα που συγκεντρώθηκαν στην Ελλάδα, με τον σχεδιασμό φοιτητών κυρίως του Πολυτεχνείου και τη συμβολή της προσωπικής εργασίας πολλών εθελοντών. Ο συντονισμός έγινε από την ανεξάρτητη κοινωνική οργάνωση “Enlace Civil” (Δεσμός Πολιτών, <http://www.enlacecivil.org.mx>), που εδρεύει στο Σαν Κριστόμπαλ της Τσιάπας, με βάση τις ανάγκες και τις υποδείξεις των ξεγεργμένων κοινοτήτων. Συντονίζει, επίσης, τα προγράμματα των αδελφοποιήσεων: “Μέσα απ’ αυτές η εθνική και η διεθνής κοινωνία των πολιτών στηρί-

ζουν τους ιθαγενείς λαούς στην υγεία, την αγροτική παραγωγή, την εκπαίδευση, την περίθαλψη των προσφύγων, και ανταλλάσσουν ιδέες, εμπειρίες και παραδόσεις”. Για βοήθεια στην επαφή με την κοινότητα και το σχολείο μπορείτε να απευθυνθείτε στην ελληνική επιτροπή “Ένα σχολείο για την Τσιάπας” (<http://www.escuelazapatista.gr>, e-mail: escuelapara@yahoo.com, τηλ. 210 3303991, 210 3304901, 210 7522248).

- β) Η φυλή των Καλάς ζει στον Ινδικό Καύκασο του Πακιστάν, σε 30 κοινότητες και σε υψόμετρο 2.500 μέτρων. Σύμφωνα με τις παραδόσεις τους, κρατούν καταγωγή από τους στρατιώτες του Μεγαλέξανδρου που έφτασαν ως τη Βακτριανή, σώζοντας αρχαιοελληνικές λέξεις, θρησκευτικές λατρείες, σύμβολα και κυκλικούς χορούς ως τα σήμερα. Το 1994, ένας εκπαιδευτικός, ο Αθανάσιος Λερούνης (<http://www.poa.gr/periodiko/no13/kalas.htm>), επισκέφτηκε τους Καλάς και πήρε την πρωτοβουλία να ανταποκριθεί στο αίτημά τους για το χτίσιμο στο χωριό Κρακάλ ενός σχολείου. Κινητοποιήθηκε η ελληνική εκπαιδευτική κοινότητα, υπό την αιγίδα της ΔΟΕ και της ΟΛΜΕ, τους καλοκαιρινούς μήνες του 1995 και 1996 ομάδες εκπαιδευτικών συμμετείχαν στην αποστολή αυτή, συγκεντρώθηκαν τα αναγκαία χρήματα και το 1997 το σχολείο έγινε πραγματικότητα. Από τότε, πολλά σχολεία ήρθαν σε επαφή μαζί τους. Το 3^ο Δημοτικό Σχολείο Φιλιατρών σημειώνει στην ιστοσελίδα του (<http://3dim-filiatr.mes.sch.gr>), ότι έστειλαν γράμμα σε παιδιά

δημοτικού σχολείου των Καλός και έκαναν εργασία στο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης”. Οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Ριζού, Νομού Πέλλας, περιγράφουν στην εφημερίδα τους την επίσκεψη που δέχτηκαν από μια ομάδα Καλός, το 2001 (<http://dim-rizou.pel.sch.gr/index.html>).

Για μια πρώτη επαφή με το πλήθος των λαών στην ιστορία παραθέτουμε τη λίστα που δίνει το “Smithsonian Institute” (<http://www.si.edu>). Φυσικά, κάτω από κάθε όνομα βρίσκονται οι κλάδοι και τα ιστορικά στρώματα κάθε λαού, όπως και τα ονόματα των χωρών που συγκροτούν. Για παράδειγμα, κάτω από το όνομα Πολυνήσιοι βρίσκεται η πολυχρωμία 700 περίπου κλάδων, που απαρτίζουν αντίστοιχες πολιτιστικές κοινότητες, που μιλούν αντίστοιχες γλώσσες. Σ’ έναν κόσμο που μαζί με τα άλλα τείνει να εξαφανίσει την τεράστια πολυχρωμία των πολιτισμών, απειλεί βέβαια και τη γλωσσική ποικιλία. Όταν το παγκόσμιο χωριό δεν επικοινωνεί πια παρά μόνο στα Αγγλικά, είναι ίδιας σημασίας με τη διάσωση των δασών του Αμαζονίου ή της φάλαινας η στήριξη και επιβίωση π.χ. και των 700 ομιλούμενων γλωσσών των Παπούα της Νέας Γουινέας. Και μόνο ο ήχος κάποιων απ’ αυτά τα ονόματα (έχουν μπει στα αγγλικά για ευκολότερη αναζήτηση στο διαδίκτυο) μπορεί να προκαλέσουν την περιέργεια και το ενδιαφέρον κάποιων παιδιών.

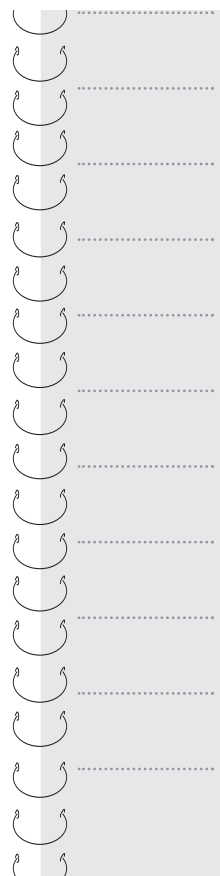

Αφρική

Afars, Afrikaners, Amhara, Ashanti, Azande, Bantu, Baqqarah, Barotse, Bemba, Bushmen, Dinka, Edo, Efik, Ewe, Fang, Galla, Ganda, Hausa, Herero, Hottentot, Ibo, Ik, Issas, Kabyle, Khoisan, Kikuyu, Lozi, Lunda, Luo, Malinke, Mandingo, Masai, Nguni, Nyoro, Pondo, Pygmies, Rif, Somali, Sotho, Swazi, Teuso, Xhosa, Yoruba, Zulu

Ευρώπη

Angles, AngloSaxons, Aryans, Basque, Belgians, Bosnians, Bretons, Britons, Bulgar, Catalonians, Celts, Croatians, Czechs, Dorians, Estonians, Etruscans, Flemings, French, Frisians, Gauls, Germans, Ghegs, Goths, Gypsies, Hellenes, Iberia, Jutes, Lapps, Lithuanians, Magyars, Picts, Poles, Saxons, Scots, Serbs, Slavs, Tosks, Visigoths, Walloons

Μέση Ανατολή

Amalekites, Amorites, Arabs, Armenians, Babylonians, Bakhtyari, Bedouin, Cumans, Fulani, Hittites, Hurrians, Israelis, Jews, Kassites, Kazakh, Kurds, Palestinians, Phoenicians, Semites

Ασία

Ainu, Andamanese, Bashkir, Bengalis, Burmese, Chinese, Chukchi, Cossacks, Dards, Georgians, Hui, Kaffirs, Karen, Khmer, Maratha, Mon, Munda, Pashtuns, Samoyed, Sherpas, Sinhalese, Tai, Talaing, Tamils, Tatars, Turkmen

Αυστραλία

Aborigines, Dayak, Maoris, Melanesians, Polynesians, Tagalog

Εσκιμώοι

Aleut, Inuit, Yupik

Ινδιάνοι της Βόρειας Αμερικής

Algonquin, Apache, Arapaho, Arikara, Assiniboine, Athapascan, Bannock, Blackfoot, Caddo, Cherokee, Cheyenne, Chickasaw, Chinook, Chippewa, Chitimacha, Choctaw, Comanche, Coushatla, Cree, Creek, Crow, Goshute, Haida, Hidatsa, Hopi, Hupa, Huron, Illinois, Iowa, Iroquois, Karok, Kickapoo, Kiowa, Kutenai, Kwakiutl, Lummi, Maliseet, Mandan, Miccosukee, Mohawk, Mohican, Narraganset, Natchez, Navaho, Nez, Percé, Nootka, Ojibwa, Olmec, Omaha, Oneida, Onondaga, Osage, Ottawa, Paiute, Papago, Passamaquoddy, Pawnee, Penobscot, Pequot, Pima, Potawatomi, Powhatan, Pueblo, Quinault, Seminole, Seneca, Shoshoni, Siletz, Sioux, Tiwa, Tlingit, Tsimshian, Tunica, Biloxi, Umatilla, Ute, Washoe, Winnebago, Yakima, Yavapai, Yurok, Zuñi

Ινδιάνοι της Νότιας Αμερικής

Araucanians, Aymara, Aztec, Cashinahua, Chibcha, Chimú, Ge, Guarani, Inca, Makuna, Maya, Mixtec, Toltec, Tupi, Zapotec

Καραιβική

Arawaks, Carib

7. Η Οδύσσεια του Ελληνισμού

Ένα από τα σημεία αιχμής της πολιτιστικής πολιτικής της χώρας μας συνολικά είναι η σύνδεσή μας με τον Ελληνισμό της Διασποράς.

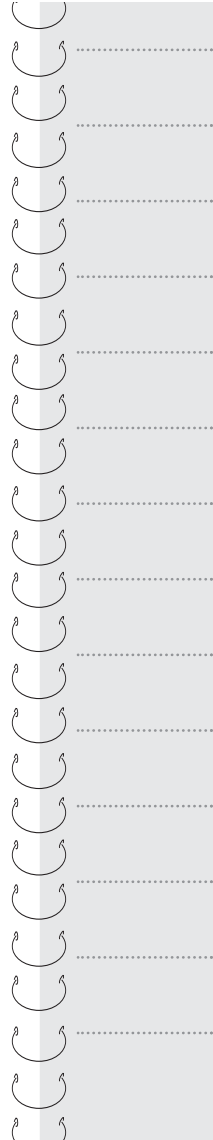
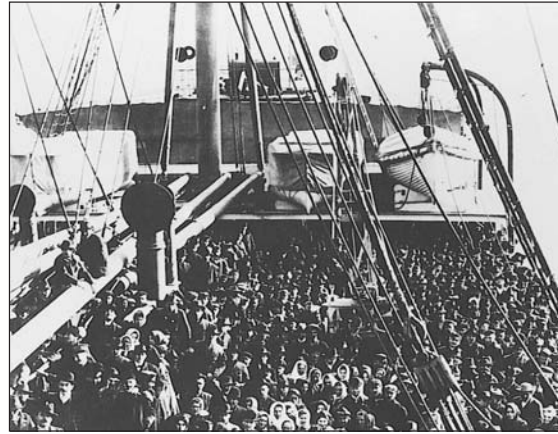
Στόχος ενός ετήσιου σχεδίου εργασίας μ' αυτό το θέμα είναι:

1. να συνειδητοποιήσουν τα παιδιά την έκταση του Ελληνισμού, στην ιστορική εξέλιξη και στη σημερινή πραγματικότητα,
2. να χρησιμοποιήσουν αυτή τη συνείδηση ως εφαλτήριο προς μια τριπλή σημασία της οικουμενικότητας: α) οι ίδιες οι αρχές της ταυτότητάς μας συνδέονται με αυτή τη διαστολή, β) να είσαι πολίτης του κόσμου χωρίς να χάνεις τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της ταυτότητάς σου, γ) να αποδέχεσαι τον «άλλον», με τα στοιχεία που φέρνει, ως πηγή εμπλουτισμού του κοσμοειδώλου σου.

Αν συνειδητοποιήσει κανείς ότι η σημερινή πραγματικότητα του ελληνικού έθνους – κράτους προέκυψε από μια βίαιη συστολή των εξαπλωμένων ορίων του Ελληνισμού, θα καταλάβει γιατί πάντα η ελληνική συνείδηση το ένωσε σαν στενό ρούχο που πάντα ήθελε να δραπετεύσει από αυτό. Από κει προκύπτει η αθεράπευτη απόπειρα διαστολής στη γεωγραφία των ελληνικών κοινοτήτων.

Κάποιες από αυτές έμειναν «απ' έξω», περισεύοντας από την προκρούστεια κλίνη που έστησαν οι εκάστοτε «μεγάλες δυνάμεις», κι έμειναν εκεί, σε τόπους που γίνονταν όλο και πιο ξένοι, αντιστεκόμενοι στην εξαφάνιση με ό,τι τους έμενε ελληνικό: τα ονόματα, τη γλώσσα, τα τραγούδια, τις γεύσεις. Οι άλλες γεννήθηκαν και ρίζωσαν μέσα στην παραζάλη των μεγάλων μητροπόλεων του κόσμου, διωγμένοι από τους πολέμους και τις οικονομικές καταστροφές, αλλά και πιο απλά ακολουθώντας την πανάρχαια λαχτάρα για τους καινούργιους κόσμους. Δεν έμεινε γωνιά του πλανήτη χωρίς μια, έστω μικρή, ελληνική κοινότητα.

Αν δεν εντάξουμε την πολιτιστική κυρίως σημασία αυτής της γεωγραφίας της Διασποράς στο σύγχρονο είδωλό μας θα μείνουμε φτωχοί και ανάπηροι ως λαός. Το σχολείο, πέραν του να εισάγει τα παιδιά σε αυτή τη διάσταση του Ελληνισμού, μπορεί να μετατραπεί σε πολύτιμο αρχείο των αφηγήσεων της Διασποράς και σε χιλιάδες σημεία ενός αόρατου συνεκτικού δικτύου με τις πιο απομακρυσμένες εστίες του.

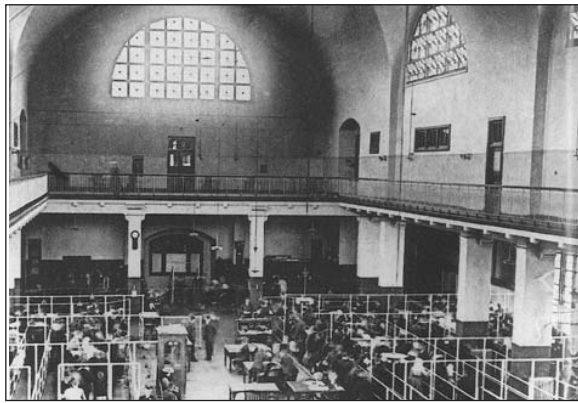
Εμείς θα προσπαθήσουμε να δώσουμε έναν χάρτη της ελληνικής Διασποράς, τα διαθέσιμα αριθμητικά στοιχεία, τα δίκτυα των κοινοτήτων και τα θεσμικά τους όργανα, τις πηγές για την έρευνα και τις επαφές.

Μεθοδολογικά, η έρευνα και η εμπλοκή των μαθητών θα κινηθεί σε δύο κύκλους: α) τον οικογενειακό, β) τον τοπικό (του χωριού, της γειτονιάς, του περιβάλλοντος το σχολείο χώρου).

Πολύτιμο εργαλείο και εδώ, ως προς το πρώτο, είναι οι πληροφορίες που προκύπτουν από την έρευνα του οικογενειακού δέντρου. Ελάχιστες είναι οι οικογένειες που δεν έχουν, σε δυο τρεις γενιές πίσω, μέλη τους που να εντάσσονται στη διασπορά. Μικρά βιογραφικά με τις διαδρομές τους, προσωπικές ιστορίες και αφηγήσεις, αλληλογραφία, παλιές φωτογραφίες ή αντικείμενα θα αποτελέσουν το υλικό για την αφήγηση της σχέσης κάθε μαθητή με την ελληνική Διασπορά. Το τμήμα πληροφορικής του σχολείου μπορεί να βοηθήσει για την ψηφιοποίηση, καταλογογράφηση και αρχειοθέτηση αυτού του υλικού. Μυθοπλαστικά παιχνίδια σε κείμενα ή θεατρικούς αυτοσχεδιασμούς μπορούν να διευρύνουν αυτή την σχέση.

Για τη συλλογή του πρωταρχικού υλικού ο μαθητής ξεκινά από το οικογενειακό δέντρο, εντοπίζοντας τα μέλη που είναι ή ήταν Έλληνες της Διασποράς. Συμπληρώνει ένα μικρό ιστορικό βιογραφικό που αποτυπώνει τη διαδρομή του. Αν ο ίδιος ζει και βρίσκεται στον οικογενειακό χώρο, αυτά τα στοιχεία θα προκύψουν με μια συνέντευξη (το τυπικό της θα δώσουμε σε ψηφιακή μορφή). Αν ζει εκτός οικογενειακού χώρου (στην Ελλάδα ή το εξωτερικό) αυτά τα στοιχεία θα προκύψουν διπλά: α) από άλλα μέλη της οικογένειας, συγγενείς ή φίλους που τον γνωρίζουν και θυμούνται και β) από άμεση αλληλογραφία μαζί του (γράμμα, τηλέφωνο, e-mail).

Αν, όμως, δεν ζει ή είναι χρονικά απομακρυσμένη η ζωή του από το παρόν, τότε η έρευνα για το βιογραφικό και τη διαδρομή του θα είναι πιο

περίπλοκη. Πέραν των ανωτέρω (οικογενειακού κύκλου, συγγενών, φίλων) μια πηγή είναι τα δημοτολόγια και λοιπά αρχεία του Δήμου ή της Κοινότητας. Μια άλλη είναι οι τοπικοί ή οι ευρύτεροι σύλλογοι μεταναστών στις χώρες διαμονής.

Την περίοδο αυτή το Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού (ΣΑΕ) δουλεύει προς την κατεύθυνση σύνταξης ενός ληξιαρχείου του Απόδημου Ελληνισμού που, όταν εξελιχθεί, θα είναι πολύτιμη πηγή.

Σημαντική πηγή πληροφοριών, που αφορά τους μετανάστες που πήγαν στην Αμερική από το 1892 ως το 1924, είναι τα αρχεία του Ellis Island (της Νήσου Έλις). Πρόκειται για το νησάκι που κλείνει τον κόλπο της Νέας Υόρκης από το οποίο περνούσαν υποχρεωτικά όλοι οι μετανάστες εκείνη την περίοδο για ιατρικό και τυπικό έλεγχο. Οι τραγωδίες που εκτυλίχθηκαν εκεί συνοδεύουν τις αφηγήσεις όλων των μεταναστών. Σήμερα έχει αναδιαμορφωθεί σε ένα πολύτιμο αρχείο για τη μετανάστευση.

Τα στοιχεία του είναι προσβάσιμα και μέσω του Διαδικτύου στη διεύθυνση www.ellisland.org. Με την απλή εισαγωγή των στοιχείων σας μπορείτε να αναζητήσετε το όνομα ενός μετανάστη και να βρείτε στοιχεία καταγωγής, ηλικίας, ημερομηνίας άφιξης, όνομα πλοίου με το οποίο ταξίδεψε, λιμάνι αναχώρησης, το υπογεγραμμένο από τον ίδιο πιστοποιητικό επιβίβασης στο πλοίο, φωτογραφία του πλοίου και το όνομα του συγγενή που τον περιέμενε.

Η σύνδεση με το Δίκτυο Πολιτισμού του ΣΑΕ που έχει στόχο την ανάπτυξη των πολιτιστικών δεσμών με την Ελλάδα και την ανταλλαγή προγραμμάτων και εκδηλώσεων μπορεί να δώσει ιδέες και πληροφορίες για συνδέσεις ενός σχολείου με εκπαιδευτικές μονάδες των μεταναστών και να αποκαταστήσει μια ανοιχτή γραμμή ανάμεσα στις δυο πλευρές. Το email επαφής τους είναι hellenes@saeamerica.org. Η διεύθυνση του ΣΑΕ είναι www.sae-world.org και του ελληνικού γραφείου του στη Θεσσαλονίκη <http://sae.gr>. Η Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού βρίσκεται στη διεύθυνση www.ggae.gr.

Σε θεσμικό επίπεδο, η επίσημη ελληνική πολιτική εστιάζει τα τελευταία χρόνια στο μεγάλο αυτό θέμα, ανοίγοντας ένα ευρύ πλαίσιο για δραστηριότητες της εκπαίδευσης σ' αυτό.

Ο νόμος 2413/96 (ΦΕΚ 124 τ. Α'/17.6.96) του Υπουργείου Παιδείας, με τίτλο «Η Ελληνική Παιδεία στο Εξωτερικό και η Διαπολιτισμική Εκπαίδευση», θέτει τις βάσεις για τις νέες κατευθύνσεις της εκπαιδευτικής πολιτικής για τη γλώσσα, την παιδεία, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό. Η πολιτική αυτή αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο μιας Διαπολιτισμικής Στρατηγικής που αποσκοπεί στην ευρεία διάδοση της Ελληνικής Παιδείας σε ολόκληρο τον κόσμο.

The Statue of Liberty-
Ellis Island Foundation, Inc.

First Name: Nicolaos
 Last Name: Dimitropoulos
 Ethnicity: Greek, Greek
 Last Place of Residence: Azoli, Greece
 Date of Arrival: November 27, 1913
 Age at Arrival: 36 Gender: M Marital Status: M
 Ship of Travel: Patris
 Port of Departure: Piraeus
 Manifest Line Number: 0015

© 2001 by Intellectual Reserve, Inc. All rights reserved.

SALOON, CABIN, AND STEERAGE ALIENS MUST BE COMPLETELY MANIFESTED.

LIST OR MANIFEST OF ALIEN PASSENGERS FOR THE UNITED STATES
 Required by the regulations of the Secretary of Commerce and Labor of the United States, under Act of Congress approved February 20, 1907, to be delivered

S. S. PATRIS sailing from PIRAEUS 7 NOV 1913

No. on List	NAME IN FULL	Age	Sex	Color of Hair	Color of Eyes	Place of Birth	Nationality (Country of which subject is a citizen)	Place of Birth	Last Previous Residence		The name and number of vessel on which he is being transported	Date of Departure
									Country	City or Town		
1	Caradonias Georgis	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
2	Vassilakis Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
3	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
4	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
5	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
6	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
7	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
8	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
9	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
10	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
11	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
12	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
13	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
14	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
15	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
16	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
17	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
18	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
19	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
20	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
21	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
22	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
23	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
24	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
25	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
26	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
27	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
28	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
29	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris
30	Stavros Konstantinos	32	M	Brown	Blue	Greek	Greek	Patris	Patris	Patris	Patris	Patris

J. H. Thompson
 Greek

Κύριοι άξονες του εν λόγω νόμου είναι:

1. Η πολυμορφία της οργάνωσης της Ελληνικής Παιδείας στο εξωτερικό και των μέσων στήριξής της.
2. Η συμμετοχή και ο συντονισμός των ομογενών στη διαμόρφωση της πολιτικής για την Παιδεία.
3. Η ενίσχυση της ευρύτερης ακτινοβολίας του ελληνικού πολιτισμού και της Παιδείας και της θέσης της ελληνικής κοινότητας στο χώρο που ζει και εργάζεται.
4. Η σωστή επιλογή και προετοιμασία, καθώς και η κατάρτιση των ομογενών εκπαιδευτικών και των αποσπώμενων στο εξωτερικό.

Στο άρθρο 9 αυτού του Νόμου αναφέρεται σε πρόγραμμα ανταλλαγών:

- Το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, σε συνεργασία με αρμόδιους φορείς του εσωτερικού και του εξωτερικού, μπορεί να οργανώνει προγράμματα ανταλλαγών Ελλήνων μαθητών και εκπαιδευτικών της ημεδαπής με μαθητές και εκπαιδευτικούς ελληνικής ή ξένης καταγωγής από άλλες χώρες.
- Οι εκπαιδευτικοί που επισκέπτονται την Ελλάδα στα πλαίσια προγραμμάτων ανταλλαγών μπορεί να αναλαμβάνουν και διδακτικό έργο στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και σε προγράμματα επιμόρφωσης ή να συμμετέχουν στην κατάρτιση προγραμμάτων των σχολείων και προγραμμάτων επιμόρφωσης, καθώς και διδακτικού υλικού, ύστερα από απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Αλλά και η κεντρική Πολιτιστική Πολιτική για τον Απόδημο Ελληνισμό στοχεύει:

- Στην ενίσχυση της πολιτιστικής ταυτότητας και των πολιτιστικών δεσμών των Απόδημων συμπατριωτών μας και ιδιαίτερα των νεότερων γενεών με τη Μητρόπολη.
- Στην ενίσχυση της πολιτιστικής, οικονομικής και πολιτικής παρουσίας των ομογενών στις κοινωνίες που ζουν και εργάζονται.
- Στην παρουσίαση του δημιουργικού έργου των Απόδημων καλλιτεχνών και ανθρώπων του πνεύματος και στην προβολή του έργου τους στη χώρα υποδοχής, μαζί με τις άλλες εθνότητες.
- Στη συσπείρωση των ομογενεακών φορέων και στη συνεργασία μεταξύ τους μέσα από αναβαθμισμένα ποιοτικά πολιτιστικά προγράμματα (http://www.government.gr/world/1_2.html).

Η φιλολογία της Διασποράς – Η φιλολογία για τη Διασπορά

Η αποδημία και το ταξίδι, η κουλτούρα του αποχωρισμού, ήσαν πάντα, με αρχέτυπο το έπος της Οδύσσειας, τα κύρια συστατικά της Ελληνικής λογοτεχνίας όλων των εποχών:

Τα δημοτικά τραγούδια της Ξενιτιάς, Καβάφης – *Ιθάκη*, Βιζυηνός – *Το μόνον της ζωής του ταξίδιον*, Παπαδιαμάντης – *Η μετανάστις*, Βικέλας – *Λουκής Λάρας*, Σεφέρης – *Μυθιστόρημα – Κίχλη*, Βαλτινός – *Το συναξάρι του Ανδρέα Κορδοπάτη*, Δημητριάδης – *Εντυπώσεις μετανάστου*, Θεοτοκάς – *Δοκίμιο για την Αμερική*, Βενέζης – *Αμερικάνικη γη*, Βασίλης Αλεξιάκης – *Μητρική Γλώσσα*, Μιχάλης Γκανάς – *Μητρία πατρίδα*, Σώτη Τριανταφύλλου – *Σάββατο βράδυ στην άκρη της πόλης*, Σωτήρης Δημητρίου – *Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου*, Μαριάννα Κορομηλά – *Εντυχιμένος που έκανε το ταξίδι του Οδυσσέα*, Χρήστος Ζαφειρός – *Βαλκάνιος πραματευτής*, Ι. Χασιώτης – *Επισκόπηση της ιστορίας της νεοελληνικής Διασποράς*, Συλλογικό στις εκδόσεις Αλέξανδρος (2002) – *Ο άτλας της ελληνικής Διασποράς – η ιστορία του απόδημου ελληνισμού*, Βλάσσης Αγτζίδης – *Παραεξεϊνίος Διασπορά – Ποντιακός ελληνισμός*, Χρήστος Σαμουηλίδης – *Ιστορία του Ποντιακού ελληνισμού*, Κ. Βακαλόπουλος - *Ο ελληνισμός της Βόρειας Θράκης και του Θρακικού Εύξεινου Πόντου*, Κασσιανή Πανουτσοπούλου – *Η Ελληνίδα στη μετανάστευση*.

Θεματικά σχέδια εργασίας

- Η πύλη του Ellis Island α) τα δεδομένα από το αρχείο του και το φιλμ, β) μαρτυρίες από τα αρχεία του Αμερικανικού Κογκρέσου, γ) μνήμες – μαρτυρίες δεύτερης και τρίτης γενιάς.
- Το σχολείο Saheti της Νότιας Αφρικής, ένα μοντέλο αντιρατσιστικής εκπαίδευσης από έναν εμπνευσμένο Έλληνα μαχητή του απαρτχάιντ και συνήγορο του Μαντέλα τον Γιώργο Μπίζο (<http://www.saheti.co.za>).
- Η σχέση του Έλληνα μετανάστη με την κυρίαρχη κουλτούρα της χώρας διαμονής. Ερωτηματολόγιο που μπορεί να συμβάλει στην αλλαγή της σχέσης με τον εδώ φιλοξενούμενο μετανάστη.
- Ο παλιννοστήσας ομογενής – ο οικονομικός μετανάστης δυο παράλληλες ιστορίες
- Αδελφοποιήσεις με σχολεία ομογενειακών κοινοτήτων και δικτυακές συνδέσεις.

Πληθυσμιακή κατανομή του Απόδημου Ελληνισμού

Αυτή τη στιγμή (με βάση τα στοιχεία της ΓΓΑΕ και του ΣΑΕ) έχουμε 2877 οργανώσεις Απόδημου Ελληνισμού, 38 ομοσπονδίες κοινοτήτων και 50 ομοσπονδίες εθnikοτοπικών οργανώσεων.

<u>ΧΩΡΑ</u>	<u>ΠΛΗΘ.</u>	<u>ΧΩΡΑ</u>	<u>ΠΛΗΘ.</u>	<u>ΧΩΡΑ</u>	<u>ΠΛΗΘ.</u>
ΗΠΑ	3.000.000	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	2.500	ΠΕΡΟΥ	150
ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ	700.000	ΤΣΕΧΙΑ	2.500	ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	150
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	354.500	ΛΙΒΑΝΟΣ	1.500	ΦΙΛΑΝΔΙΑ	150
ΚΑΝΑΔΑΣ	350.000	ΟΜΑΝ	1.500	ΤΖΙΜΠΟΥΤΙ	150
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	250.000	ΙΣΡΑΗΛ	1.500	ΜΠΟΤΣΟΥΑΝΑ	150
ΒΡΕΤΑΝΙΑ	212.000	Σ. ΑΡΑΒΙΑ	1.300	ΚΟΥΒΕΪΤ	150
ΡΩΣΙΑ	150.000	ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	1.200	ΜΠΑΧΡΕΪΝ	150
ΓΕΩΡΓΙΑ	120.000	ΚΑΜΕΡΟΥΝ	1.200	ΧΟΝΓΚ - ΚΟΝΓΚ	150
Ν. ΑΦΡΙΚΗ	120.000	ΜΕΞΙΚΟ	1.000	ΒΟΛΙΒΙΑ	100
ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ	50.000	ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΗ	1.000	ΙΑΠΩΝΙΑ	100
ΓΑΛΛΙΑ	35.000	ΧΙΛΗ	1.000	ΚΟΣΤΑ ΡΙΚΑ	80
ΒΡΑΖΙΛΙΑ	25.000	ΣΥΡΙΑ	1.000	ΠΑΠΟΥΑ	70
ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	25.000	ΠΑΝΑΜΑΣ	800	ΜΑΔΑΓΑΣΚΑΡΗ	60
ΒΕΛΓΙΟ	25.000	ΜΑΛΔΟΥΙ	800	ΑΚΤΗ ΕΛΕΦ.	60
ΙΤΑΛΙΑ	21.000	ΖΑΜΠΙΑ	700	ΙΡΑΝ	60
ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ	20.000	ΑΙΘΙΟΠΙΑ	700	ΤΥΝΗΣΙΑ	50
ΣΟΥΗΔΙΑ	20.000	ΣΟΥΔΑΝ	700	ΣΕΝΕΓΑΛΗ	50
ΑΡΜΕΝΙΑ	15.000	ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	580	ΚΑΝΤ. ΑΦ. ΔΗΜ.	40
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	14.000	ΔΑΝΙΑ	500	ΚΑΤΑΡ	40
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	10.500	ΙΟΡΔΑΝΙΑ	400	ΚΟΥΒΑ	30
Ν. ΖΗΛΑΝΔΙΑ	10.000	ΝΟΡΒΗΓΙΑ	350	ΑΛΓΕΡΙΑ	30
ΛΕΤΟΝΙΑ	10.000	ΜΠΑΧΑΜΕΣ	300	ΕΡΥΘΡΑΙΑ	30
ΕΛΒΕΤΙΑ	8.340	ΙΣΠΑΝΙΑ	300	ΠΑΡΑΓΟΥΑΗ	20
ΑΥΣΤΡΙΑ	6.500	ΝΙΓΗΡΙΑ	300	ΓΟΥΑΤΕΜΑΛΑ	20
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	5.000	ΤΑΝΖΑΝΙΑ	300	ΙΣΗΜΕΡΙΝΟΣ	20
ΖΑΪΡ	5.000	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	250	ΤΟΓΚΟ	20
ΠΟΛΩΝΙΑ	4.300	ΚΟΛΟΜΒΙΑ	200	ΤΣΑΝΤ	20
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	4.000	ΙΡΑΝΔΙΑ	200	ΜΟΖΑΜΒΙΚΗ	20
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	4.000	ΚΕΝΥΑ	200	ΝΑΜΙΜΠΙΑ	20
ΖΙΜΠΑΜΠΟΥΕ	4.000	Η.Α.Ε.	200	ΚΟΓΚΟ	10
ΒΕΝΕΖΟΥΕΛΑ	2.500	ΜΑΡΟΚΟ	180	ΣΥΝΟΛΟ	5.607.950

<http://dim-sapon.rod.sch.gr/> (Διαπολιτισμικό Σχολείο Σαπών Ροδόπης – εργασία για τον Απόδημο) **Χρήσιμες συνδέσεις με ιστοσελίδες:**
<http://www.ggae.gr/gabroad/nodes.el.asp> (Των Ελλήνων οι Κόμβοι)
<http://www.ggae.gr/diaspora/edu-main.el.asp> (Ελληνική παιδεία στη Διασπορά)
<http://www.sae.gr/gr/default.asp> (Συμβούλιο Απόδημου Ελληνισμού)
<http://www.ime.gr> (Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού)

<http://dim-sapon.rod.sch.gr/> (Διαπολιτισμικό Σχολείο Σαπών Ροδόπης – εργασία για τον Απόδημο)

<http://dim-sapon.rod.sch.gr/ERGASIES/APODHMOI/apodimos.htm>

<http://www.scholeio.dk>

<http://hellenic-education>

uk.europe.sch.gr/sch/schools/hellenicSch/hellenicSch.html (Ελληνικό Σχολείο Λονδίνου)

http://www.metanastis.com/SAE_TO_IDIO_SYNEDRIO.htm (ηλεκτρονικό περιοδικό για τον απόδημο ελληνισμό)

<http://www.ggae.gr/ggae/studies/intro/default.el.asp> (Μια μελέτη δια τον Απόδημο από το Πανεπιστήμιο Αιγαίου και την ΓΓΑΕ)

<http://www.ggae.gr/default.el.asp> (ΓΓΑΕ)

http://www.pio.gov.cy/greek/cyprusmag/may_aug2002/p17.htm

(Πρόγραμμα «οίκαδε» στην Κύπρο, με την υποστήριξη της Τράπεζας Κύπρου για την επαφή με τα ελληνόπουλα σ' όλο τον κόσμο)

<http://durabond.ca/gdouridas> (Λογοτεχνική και γενική σελίδα του Κ. Δουρίδα από τον Καναδά)

<http://europe.sae.gr>

http://2opseis.neolaia.de/DaneiaeeU/Oay_io_1i/_eeciao_aduaciie/_eeciao_a duaciie.html (Νέοι απόδημοι στη Γερμανία)

<http://www.e-yliko.sch.gr/index.html> (Η εκπαιδευτική πύλη του ΥΠΕΠΘ)

<http://www2.sch.gr/index.jsp>

<http://stuttgart.europe.sch.gr/indexgr.htm> (Ελληνικό Σχολείο Στουτγκάρδης)

<http://dim-neapol-italy.europe.sch.gr> (Νεάπολη Ιταλίας)

<http://ticino.europe.sch.gr> (Ελβετία)

<http://contest.csd.auth.gr/2002/index.html> (Διαγωνισμός “Βεργίνα” για απόδημους μαθητές)

<http://www.apodimos.com> (Ηλεκτρονικό περιοδικό)

<http://www.apodimosstudents.com>

<http://www.kalami.net> (Ηλεκτρονικό περιοδικό)

<http://www.patrides.com> (Ηλεκτρονικό περιοδικό των ΗΠΑ)

<http://www.koutouzis.gr/logotexnes.htm> (Ένωση Ελλήνων Λογοτεχνών-Συγγραφέων 5 Ηπείρων)

<http://www.koutouzis.gr/metanastes.htm> (Πρώτοι Έλληνες μετανάστες)

<http://yourope.gr> (ΣΑΕ Δίκτυο Νεολαίας Ευρώπης)

<http://www.greekvillage.com/commun/commun.htm> (Links Διασποράς)

<http://www.emoreiro.com/GAFS/about.htm> (Greek-American Folklore Society)

<http://www.ahepa.org> (Ο οργανισμός Αποδήμων Αμερικής ΑΧΕΠΑ)

<http://www.hri.org/hri> (Hellenic Resources Institute, Σύνδεσμος Διασποράς - ακαδημαϊκής κοινότητας)

<http://www.coopkama.com/index.html> (Ελληνόφωνοι στην Καλημέρα του Σαλέντο)

<http://www.poa.gr/periodiko/no13/kalas.htm> (Για τους Καλάς στο Πακιστάν)

<http://www.mani.org.gr/periodikomani/2/metanastes.htm> (Περιοδικό Μάνη, για τους Μανιάτες μετανάστες στην Αμερική και τρόπο έρευνας στα αρχεία του Ellis Island)

<http://www.daddezio.com/grekgen.html> (Greek Genealogy)

<http://memory.loc.gov> (Στοιχεία και αφηγήσεις στη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου)

http://www.geocities.com/Athens/Cyprus/8777/Ta_Grika1.html (Συντονιστική Επιτροπή Συλλόγων του Ελληνόφωνου Σαλέντο)

<http://groups.yahoo.com/group/magnagraecia> (Το mailing list της Ελληνόφωνης Κάτω Ιταλίας)

<http://www.grikamilume.com> (Ελληνόφωνο Σαλέντο)

<http://www.gruppoghetonia.it> (Η ιστοσελίδα του γνωστού Ελληνόφωνου συγκροτήματος από την Καλημέρα της Κάτω Ιταλίας "Ghetonia")

<http://atlante.clio.it> (Ελληνόφωνο portal)

<http://www.diaspora-net.org>

<http://www.elia.org.gr/pages.fds?pagecode=03.03&langid=1> (Αρχεία του ΕΛΙΑ)

<http://www.greeklanguage.gr> (Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας)

http://www.archives.gov/research_room/genealogy/index.html (Γενεαλογική έρευνα στα Εθνικά Αρχεία της Αμερικής)

<http://metanastis.com> (Ηλεκτρονικό περιοδικό)

<http://metanastis.com/indexlogos.htm> («Ένωση Ελλήνων Λογοτεχνών Συγγραφέων των Πέντε Ηπείρων» «Δεύτερη Ανθολογία της Ξενιτιάς»)

<http://www.omhros.gr/kat/p/km/txt/od> (Το κείμενο της Οδύσσειας)

<http://alex.eled.duth.gr/Eldoseis/vergeti/text/books.htm> (Βιβλιογραφία για την Παλιννόστηση)

III. Σχέδια δράσης στην καθημερινή σχολική πράξη

Στο κεφάλαιο αυτό θα προσπαθήσουμε να δούμε εναλλακτικούς τρόπους προετοιμασίας και υλοποίησης των συνηθισμένων χρόνια τώρα «εξόδων» από το σχολείο των μαθητών στη διάρκεια της χρονιάς. Το θετικό πλαίσιο μέσα στο οποίο πραγματοποιούνται, η χαρά και η ανακούφιση για τη λειτουργία έξω από το καθημερινό σχολικό πλαίσιο της τάξης, είναι ίσως το καθοδηγητικό νήμα που μας οδηγεί στην επιλογή εναλλακτικών παιδαγωγικών μεθόδων που κάνουν το περιθώριο προτεούν.

Αν ξεκινήσουμε από τις ανάγκες των θεματικών ενοτήτων των μαθημάτων, θα δούμε ότι η διαπραγμάτευση μεγάλης πλειοψηφίας θεμάτων θα ήταν πιο δημιουργικό να γίνεται, επιτόπια, αντλώντας τα παιδιά από την επιτόπια επίσκεψη τη βιωματική σχέση που θα τα κάνει να νιώσουν δικούς τους το θέμα και το περιβάλλον του.

Για να αποκτήσει το περιθωριακό παιδαγωγικό χαρακτήρα και να μπει στο κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, χρειάζεται ο οδηγός να οργανώσει σε τρία επίπεδα αυτή την έξοδο: ως προς την προετοιμασία, τη βιωματική σχέση, σύνθεση των αποτελεσμάτων.

Καθεμιά απ' αυτές τις διαδικασίες είναι απαραίτητος παράγοντας για την επιτυχή έκβαση μιας τέτοιας εναλλακτικής διαδικασίας. Καταρχάς η επιλογή της εξόδου εξαρτάται από την χρησιμότητα που θα της αποδώσει ο δάσκαλος σε σχέση με τους στόχους του μαθήματος. Είναι φορές που το ίδιο το θέμα ενός μαθήματος «σπρώχνει» την τάξη προς τα έξω. Τι να πεις για την Ακρόπολη, όταν τη βλέπεις από το παράθυρο του σχολείου, αν δεν περπατήσεις στο βράχο της και δεν έρθεις σε επαφή με τα μάρμαρά της; Πώς να μιλήσεις για γεωγραφία και γήινη επιφάνεια, αν δεν περπατήσεις στις όχθες ενός ποταμού, δεν μυρίσεις το θειάφι ενός ηφαιστείου και δεν μαζέψεις πετρώματα; Τι να πεις για τοπική ιστορία, όταν το σπίτι που γεννήθηκε ο Καρυωτάκης είναι δίπλα στην αυλή του σχολείου και ποτέ δεν το έχεις επισκεφθεί; Θα χρειάζονται ατελείωτες ώρες για να εξηγήσεις την τεχνολογία ενός υδροηλεκτρικού φράγματος και τη σημασία του για την καθημερινή μας ζωή και μια ημερήσια εκδρομή στον Λάδωνα ή τον Αχελώο για να γίνει κτήμα της εμπειρίας των παιδιών. Θα ήταν αδύνατο να κατανοήσουν τα παιδιά την περίπλοκη διαδικασία εκτύπωσης ενός βιβλίου αν δεν το δουν και μυρίσουν το φρεσκοτυπωμένο μελάνι.

Αναζητούμε, λοιπόν, την τεράστια σημασία της βιωματικής μάθησης, τη δημιουργική διαδικασία της εμπειρίας.

1. Η επίσκεψη σε χώρους πολιτισμικής αναφοράς

Η εμπειρία μας έχει δείξει ότι κατά κανόνα η επίσκεψη στον χώρο πολιτισμικής αναφοράς δεν έχει την απαιτούμενη ανατροφοδότηση από το εφηβικό κοινό. Αυτό οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στο γεγονός της καθιερωμένης φόρτισης οιαδήποτε πολιτιστικού γεγονότος και οιαδήποτε χώρου πολιτισμικής αναφοράς, με τη γνωστή υπερβολική δόση δέους και θαυμασμού. Είτε πρόκειται, λοιπόν, για το αρχαιολογικό μουσείο, είτε για το βυζαντινό, το θεατρικό είτε για μια έκθεση της Πινακοθήκης, είτε για μια μικρότερων φιλοδοξιών έκθεση ενός εικαστικού, είτε για μια συναυλία, είτε για το εργαστήριο ενός χαρακτήρα, είθισται από πριν να στιγματίζουμε αυτήν την εκδρομή με μια υποχρέωση θάμβους. Οφείλουμε να θαυμάσουμε από το αρχαιοελληνικό κάλλος, τις βυζαντινές αγιογραφίες, να αιχμαλωτιστούμε από την ενέργεια που εκλύει το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, να θαυμάσουμε τις καταπληκτικές δημιουργίες του κάθε καλλιτέχνη που θεωρούμε ότι αξίζει να γνωρίσουμε κ.λπ. Τι εισπράττει, ωστόσο, τελικά το εφηβικό κοινό από αυτήν την υπερβολική δόση λατρείας τεχνών και γραμμάτων; Το πλέον σύνηθες είναι να εισπράττει τη γραφικότητα όλων των λεχθέντων με αδιαφορία και να αντιμετωπίζει εκ του προχείρου την επίσκεψη αυτή, ως ώρασχόλης, δεδομένου ότι δεν γίνεται μάθημα και κατά συνέπεια δεν αισθάνεται τόσο δεσμευμένο.

Η πρότασή μας προφανώς δεν είναι να χλευάσουμε εκ των προτέρων τη δημιουργία ή να την απαξιώσουμε. Ωστόσο, κρίνουμε ότι δεν θα ήταν εσφαλμένη κίνηση εάν η εισαγωγή μας γι' αυτήν τη σειρά συναντήσεων ξεκινούσε με μια εκτενή συζήτηση – προφανώς συντονισμένη από τον εκπαιδευτικό – για τη σημασία της έννοιας «πολιτισμός» στα σύγχρονα συμφραζόμενα. Εάν ξεκινήσει όλη αυτή η εκπαιδευτική περιοδεία με μια επιμονή στο ερώτημα του τι σημαίνει «πολιτισμός», «κουλτούρα», πώς το αντιλαμβάνονται τα παιδιά, εάν γίνουν αναφορές στις αντικρουόμενες προσπάθειες προσδιορισμού αυτών των εννοιών από ειδικούς που κατά καιρούς έχουν εκφράσει διαφορετικές ιδεολογικοπολιτικές θέσεις, τότε ίσως να αρχίσει να καλλιεργείται ένα γόνιμο έδαφος προκειμένου να γίνει αντιληπτό ότι ο πολιτισμός δεν είναι μια υπόθεση θάμβους, κοσμικότητας, δέους και χειροκροτήματος, δεν είναι μια υπόθεση άκριτης υπεραποδοχής, αλλά ότι αντίθετα πρόκειται για μια ιστορία μάχης, συγκρούσεων και επαναπροσδιορισμού ρόλου κάθε φορά, ως προς το κοινωνικοιστορικό πλαίσιο, ως προς τις ανθρώπινες ανάγκες και τις επιθυμίες.

Εν συνεχεία προτείνουμε την ανάγνωση του αποσπασμάτων τριών ιδρυτικών κειμένων της επιστήμης της κοινωνικής ανθρωπολογίας. Πρόκειται για το *Δοκίμιο για τους κανιβάλους* του Μοντέν, (*Δοκίμια*, μτφ. Φίλιππος

Δρακονταειδής, Εστία 1999), για τις *Περσικές Επιστολές* του Μοντεσκιέ (μτφ. Νίκη Μολφέτα, Καστανιώτης 1998), και για τους *Αγρίους και Πολιτισμένους* του Ντενίς Ντιντερό (μτφ. Ζήσης Σαρίκας, Θεσσαλονίκη, Βάνιας 1994). Κατόπιν προσεκτικής ανάγνωσης αποσπασμάτων αυτών των κειμένων, θα τεθεί προφανώς το ζήτημα των ορίων ανάμεσα στον πολιτισμό και τη βαρβαρότητα. Τίθεται επίσης το θέμα της ανοχής του διαφορετικού, του «άλλου», ειδικά σε όρους πολιτιστικού εθνικισμού.

Τα παιδιά θα είναι έτοιμα να κρίνουν τα ήθη και τις συνήθειες των «πολιτισμένων» δυτικών έναντι των «απολίτιστων» μη δυτικών και συνακόλουθα να κουβεντιάσουν με επάρκεια πάνω στο ζήτημα που θέσαμε και προηγούμενα, της μονομερούς λατρείας και του θάμβους έναντι της δημιουργίας.

Μετά από δυο τουλάχιστον τέτοιες εισαγωγικές συναντήσεις, μπορούμε να ξεκινήσουμε το πρόγραμμα επισκέψεων σε χώρους πολιτιστικής αναφοράς με την ελαχιστότερη δυνατή προετοιμασία, δηλαδή με ένα και μόνο ενημερωτικό κείμενο μίας σελίδας Α4 περί του χώρου, της ιστορίας του καθώς και των όρων με τους οποίους υπόκειται στη σύγχρονη πολιτιστική διαχείριση, εάν βεβαίως υπάρχει τέτοια συγκυρία (Βλ. Μουσεία, αρχαία θέατρα, Πινακοθήκη, σχολές καλλιτεχνικές κ.λπ). Σημασία δεν έχει τόσο η προετοιμασία αυτής της επίσκεψης, αλλά η γόνιμη εκμετάλλευση των τεκταινόμενων στην επομένη από την επίσκεψη συνάντηση. Αφήνουμε τα παιδιά ελεύθερα να συμπεριφερθούν όπως νομίζουν. Τα παρακολουθούμε, ωστόσο, προσπαθώντας να δούμε εάν κάτι τους συγκινεί, τι είναι αυτό, απέναντι σε τι αντιδρούν αρνητικά, πώς αντιμετωπίζουν την εξουσία του κάθε χώρου (τον έφορο του μουσείου, τον ξεναγό, τον καλλιτέχνη, τον εκπρόσωπο του Υπ.Πο. κ.λπ.), απέναντι σε τι αδιαφορούν, πώς επιλέγουν να κινηθούν στον χώρο, εάν διακατέχονται από αμηχανία, από τάσεις βανδαλισμού κ.λπ.

Η επόμενη συνάντηση βασίζεται στην επεξεργασία αυτών των παρατηρήσεων, προφανώς όχι με την λογική της ποινής και της κύρωσης, αλλά με την προσπάθεια εμβάθυνσης κι ανάλυσης αυτών των αντιδράσεων. Τελικά είναι κυρίως οι αντιδράσεις αυτές που οδηγούν και προσδιορίζουν τον χάρτη και το πρόγραμμα των επισκέψεων παρά η αρχική μας σύλληψη. Εάν για παράδειγμα τα παιδιά σε μια υπαίθρια έκθεση έργων τέχνης λειτουργούν σαν σε πάρκο, αγνοούν τα έργα και εκμεταλλεύονται μονομερώς τη δυνατότητα της βόλτας και του κυνηγητού, αυτό από μόνο του μας οδηγεί αφενός στο να ενθαρρύνουμε την σχέση τους με τους ανοιχτούς χώρους (δες ενότητα «η επαφή με τα στοιχεία της φύσης») αφετέρου να προσπαθήσουμε να προσανατολίσουμε την επόμενη φορά τη ματιά τους σε πεδία πιο εύκολα όπως οι κλειστοί ελεγχόμενοι χώροι. Εάν επίσης επιλέξουμε να τους δείξουμε είτε ζωντανά (εάν αυτό γίνεται) είτε σε μια

προβολή έργα “βανδαλισμένα”, θα έχει μεγάλο ενδιαφέρον να δούμε εάν κάποια απ’ αυτά τους φαίνονται εξ’ αρχής «ελκυστικά» για μια τέτοια βίαιη κίνηση, και να παρακολουθήσουμε πώς «προάγεται» αυτή η γοητεία, εάν δηλαδή το πρόβλημα είναι καθαρά αισθητικό ή ακόμα και ιδεολογικοπολιτικό (δες πρόσφατη περίπτωση, έκθεση “Athina by art”, διοργάνωση Πολιτιστικής Ολυμπιάδας, με τον βανδαλισμό του έργου του εικαστικού Άγγελου Σκούρτη που απεικόνιζε μεταξύ άλλων ανθρώπους με διαφανείς σακούλες στο κεφάλι τους, ευθεία παραπομπή σε εικόνες βασανιστηρίων).

Κρίνουμε ότι το μείζον ζήτημα αυτού του προγράμματος είναι η ανασυγκρότηση και τα συμπεράσματα την επομένη της επίσκεψης στον χώρο της πολιτισμικής αναφοράς και όχι η προετοιμασία της. Η ανασυγκρότηση της μνήμης, και η προσπάθεια συνειδητοποίησης από πλευράς παιδιών των ανθόρμητων αντιδράσεών τους θεωρούμε ότι είναι θεμέλιος λίθος στην κατεύθυνση αποκατάστασης μιας υγιούς σχέσης με την περιοχή των πολιτιστικών γεγονότων. Θεωρούμε ότι ένα τέτοιο πρόγραμμα, με τις προαναφερθείσες εισαγωγές και την απαλλαγή από κάθε έννοια «σχολικής προετοιμασίας», εγγράφεται σίγουρα στην εφηβική μνήμη και είναι προτιμότερο από μια προσπάθεια πολλαπλασιασμού των επισκέψεων αυτών, δίχως περαιτέρω επεξεργασία (Σοφία Τσούρτη, από διάλεξη στη Σχολή Βακαλό).

Βιβλιογραφία – βοήθημα για τον εκπαιδευτικό:

- Μπροντέλ Φερνάν, *Η γραμματική των πολιτισμών*, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα 2001
Ίγκλετον Τέρι, *Η έννοια της κουλτούρας*, Πόλις 2003
Ίγκλετον Τέρι, *Οι ανταπάτες της μετανεωτερικότητας*, Καστανιώτης 2003
Ντιντερό Ντενί, *Αγριοι και πολιτισμένοι*, Βάνιας 1993
Μισέλ ντε Μοντέν, *Δοκίμια*, Εστία 2003
Μοντεσκιέ, *Περσικές Επιστολές*, Καστανιώτης 1998

2. Η επίσκεψη σε επαγγελματικούς χώρους

Ένα ενδιαφέρον παιχνίδι, ίσως στο μάθημα του επαγγελματικού προσανατολισμού, θα ήταν στην αρχή της σχολικής χρονιάς να γίνει η κλασική ερώτηση στην τάξη, «τι θα ήθελες να γίνεις σαν μεγαλώσεις». Αν οι απαντήσεις ομαδοποιηθούν (π.χ. γραφίστας, τυπογράφος, σχεδιαστής, σε γραφικές τέχνες), μπορεί να επιλεγεί συλλογικά ένας χώρος δουλειάς που συγκεντρώνει αντιπροσωπευτικά αυτή την κατεύθυνση και να φτιαχτεί μια λίστα επισκέψεων που καλύπτει τις επιθυμίες των παιδιών. Μια πρώτη δουλειά στην τάξη θα ήταν να κάνουν μια στατιστική των απαντήσεων

(πόσοι για γιατροί, για δάσκαλοι ή πιλότοι) και να γίνει μια συζήτηση για την εικόνα της τάξης με βάση αυτές τις επιλογές.

Η σύνταξη ενός μικρού ερωτηματολόγιου θα έδινε ενδιαφέρουσες πληροφορίες: από πού έμαθες γι' αυτό το επάγγελμα, τι δουλειά κάνουν οι γονείς σου, ποιο πρόσωπο είναι το πρότυπό σου σ' αυτό το επάγγελμα, ποιος ο λόγος που το διαλέγεις, ποιος θα ήθελες να σου παρουσιάσει το μέλλον αυτού του επαγγέλματος, ποια μαθήματα είναι τα αγαπημένα σου, νομίζεις ότι οι γονείς σου είναι ευτυχισμένοι με το επάγγελμα που έχουν, το οικονομικό ή το δημιουργικό κριτήριο προτεύουν στην επιλογή σου, ποιον άνθρωπο γνωρίζεις ευτυχισμένον στο επάγγελμα που διάλεξες και γιατί νομίζεις, πώς φαντάζεσαι ότι θα είναι η ζωή σου αν έχεις αυτό το επάγγελμα (περίγραψε συνοπτικά μια μέρα). Μετά απ' αυτή τη συστηματοποίηση η ομάδα μπορεί να διαπιστώσει ποιες μεγάλες ομάδες επαγγελματιών λείπουν από τις αυθόρμητες επιλογές και κάποιοι εθελοντές να αναλάβουν να τις διερευνήσουν και να τις υποστηρίξουν. Κάθε ομάδα αρχίζει να συγκεντρώνει πληροφορίες για την ταυτότητα του επαγγέλματος (π.χ. ιστορικά στοιχεία, στατιστικά στην ελληνική κοινωνία, επαγγελματική προοπτική οικονομικά και δημιουργικά, βιογραφίες σημαντικών εκπροσώπων του), για τον τρόπο που φτάνει κανένας σ' αυτό (σπουδές, εξετάσεις, εφόδια, χαρακτήρα), για τις δυσκολίες και τα αρνητικά του χαρακτηριστικά, για τους χώρους στην πόλη ή τη γειτονιά που μπορεί κανένας να δει την επαγγελματική αυτή δραστηριότητα.

Προφανώς ο δάσκαλος ασκεί κάποια πολιτική στην επιλογή των επισκέψιμων χώρων με κριτήριο την ανάγκη να γνωρίσουν τα παιδιά όχι τόσο γνωστά επαγγέλματα (σαν του γιατρού, του δάσκαλου ή του μηχανικού), να αποκτήσουν διευρυμένη γνώση για την κοινωνική λειτουργία όχι της αγοράς (για πολλά παιδιά προϊόντα είναι αυτά που βρίσκουμε στα σούπερ μάρκετ και τα αγοράζουμε) αλλά της παραγωγής (π.χ. κάποιοι δουλεύουν και πού για το νερό που πίνουμε, για τα τρόφιμα που τρώμε, για το μέταλλο που έχει το ποδήλατό μας, για τα σκουπίδια που πετάμε, για το χαρτί που γράφουμε, για τα βιβλία που διαβάζουμε, για την παραγωγή ενός καλλιτεχνικού θεάματος, για τη μουσική που ακούμε κ.λπ.).

Έτσι, τη μέρα της επίσκεψης θα υπάρχει αρκετή προετοιμασία ερωτημάτων και προβληματισμού που θα αναζητά απαντήσεις.

3. Η παρακολούθηση ενός καλλιτεχνικού γεγονότος

Συνήθως υπάρχουν δύο επιλογές: η απροετοίμαστη και ακαθοδήγητη παρακολούθηση ή η από καθέδρας εισήγηση στη σχολική ρουτίνα. Δύο εναλλακτικές στάσεις: η συγκέντρωση από ομάδα μαθητών πληροφοριών

για το θέμα και τους παράγοντες του γεγονότος και η παρουσίασή τους πριν απ' αυτό – η αισθητική προσέγγιση – αποτίμηση εκ των υστέρων. Στη δεύτερη περίπτωση θα είχε ενδιαφέρον η ζωντανή αντιπαράθεση επιχειρημάτων από δύο διαφορετικές, αντιθετικές σκοπιές δύο ομάδων μαθητών. Κι αυτό όχι απροετοίμαστα (του τύπου “πέστε μας τις εντυπώσεις σας από το θέμα που παρακολούθησατε”) αλλά μετά από συστηματική προετοιμασία των επιχειρημάτων. Ο καθηγητής θα μπορούσε να βοηθήσει με το ξεκαθάρισμα των δύο γραμμών και με βοήθεια στη βιβλιογραφία για τις δύο διαφορετικές αισθητικές αντιλήψεις που οι δύο ομάδες θα αναλάμβαναν την υποστήριξή τους. Σε μια εποχή που η μετα-μοντέρνα ανεκτικότητα και εκλεκτικισμός έχουν αμβλύνει τις αισθητικές αντιπαραθέσεις που ανθούσαν την εποχή του μοντερνισμού, είναι πολύ χρήσιμο για τα παιδιά να ασκηθούν στη μετά πάθους υποστήριξη κάποιων αισθητικών ιδεολογιών που ταιριάζουν καλύτερα στη δική τους ψυχοσύνθεση και αισθητήριο. Αν ο καθηγητής προτείνει π.χ. ένα ντιμπέιτ μεταξύ σύγχρονου χορού και κλασικού μπαλέτου (μετά την παρακολούθηση μιας παράστασης χορού), οι ομάδες που θα σχηματιστούν μετά από έναν αρχικό αδιαφοροποίητο σχηματισμό θα μπορούσαν στη διάρκεια της μελέτης των επιχειρημάτων κάποιοι μαθητές να αλλάξουν ομάδα, ή να νιώσουν μια διαφορούμενη τοποθέτηση. Βαθαίνοντας τον προβληματισμό τους θα μπορούσαν να ανακαλύψουν και να προτείνουν δευτερεύουσες αντιθέσεις μέσα στην ίδια αισθητική γραμμή ακόμα πιο αγεφύρωτες από τη βασική αντίθεση. Π.χ. ο κλασικός μοντερνισμός της Γκράχαμ (Graham) απέναντι σε νεότερα ρεύματα σαν το *contact improvisation*. Μέσα απ' αυτές τις αντιπαραθέσεις τα παιδιά μπορούν να καταλάβουν καλύτερα και τα αισθητικά ρεύματα αλλά και τη σύνδεσή τους με τις κοινωνικές συνθήκες που τα γέννησαν, τους βασικούς δημιουργούς, τον τρόπο που εξελίσσονται οι αντιλήψεις σε μια τέχνη και να διαμορφώσουν το προσωπικό τους αισθητικό κριτήριο.

IV. Μέσα και μέθοδοι τεκμηρίωσης, πληροφόρησης και επικοινωνίας

Αν σε άλλα σημεία του βιβλίου επεξεργαστήκαμε τις μεθόδους οργάνωσης των πολιτιστικών δραστηριοτήτων στο σχολείο, εδώ θα προσπαθήσουμε να εκθέσουμε τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να τεκμηριωθεί το περιεχόμενό τους και να προβληθεί στην εκπαιδευτική κοινότητα και έξω απ' αυτήν.

Σ' έναν κόσμο όπου η «πληροφορία» έχει μετατραπεί από μέσο σε αγαθό με αξία καθαυτή, και μάλιστα με τη μεγαλύτερη δύναμη επιρροής στις συνειδήσεις και στα συστήματα εξουσίας, κάθε γεγονός έχει δύο, σχεδόν ισοτίμες, πλευρές: α) το ίδιο το σώμα υλοποίησής του, β) την εικόνα του και τους τρόπους προβολής της. Με τις Νέες Τεχνολογίες, η «πληροφορία» έγινε αυτό το άυλο υλικό που σαν τεράστιο δίκτυο τύλιξε τον πλανήτη, σαν μια τεχνητή, νέα στιβάδα της ατμόσφαιρας. Εκεί διαμορφώνονται πια τα ρεύματα σκέψης, η εμπειρία του κόσμου και η ανταλλαγή της και στα πιο απομακρυσμένα σημεία.

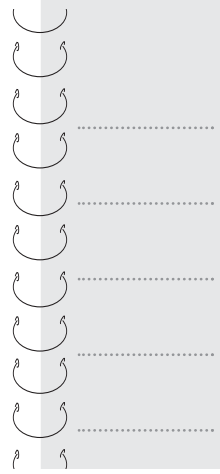
Η εκπαιδευτική πράξη δεν μπορεί σήμερα να μην περιλαμβάνει την εξοικείωση των νέων παιδιών μ' αυτές τις νέες γλώσσες διαμόρφωσης και διανομής της «πληροφορίας», γιατί αλλιώς θα μιλάμε για μια νέα μορφή αναλφαβητισμού, ίδιας πια βαρύτητας μ' εκείνον της γραφής και ανάγνωσης. Σ' ένα περιβάλλον όπου η «πληροφορία» μπορεί να είναι απαλλαγμένη από τη σκληρότητα της εμπορευματικής της αξίας, οι μαθητές μπορούν να αρχίσουν να οικοδομούν το δικό τους αλφαβητάρι, να «παιζουν» με μια μεγάλη ποικιλία υλικών, να ανακαλύπτουν τη χαρά της δημιουργικότητας που έχουν αυτές οι γλώσσες, να αρχίσουν να είναι «υποψιασμένα» για τις κρυμμένες διαδικασίες κατασκευής των πληροφοριών, να φαντάζονται μια επαγγελματική προοπτική μέσα σ' αυτόν τον ευρύ κόσμο των μέσων επικοινωνίας.

Μεθοδολογικά, παρόλο που είναι πλευρές της ίδιας διαδικασίας, έχουμε να κάνουμε με την καταγραφή και τη διανομή των πληροφοριών, με την **τεκμηρίωση, την πληροφόρηση και την επικοινωνία**. Οι φόρμες που μπορεί να έχει το υλικό και για τις τρεις διαδικασίες είναι:

- το έντυπο (όποιας μορφής)
- ο ήχος
- η εικόνα
- τα πολυμέσα.

Αυτό που μπορεί να καταγραφεί και να αποτελέσει αντικείμενο επικοινωνίας είναι:

- η πρωτογενής έρευνα των μαθητών στο πλαίσιο των σχεδίων εργασίας
- το υλικό ή η περιγραφή των δραστηριοτήτων τους στο σχολείο
- οι εργασίες τους στον βασικό κύκλο μάθησης ή στη διαθεματική προσέγγιση
- το σύνολο των σκέψεων και απόψεών τους π.χ. σε θεματικές αντιπαράθεσεις
- τα καλλιτεχνικά τους προϊόντα
- το αρχαιακό υλικό του σχολείου
- το υλικό της σχολικής βιβλιοθήκης.

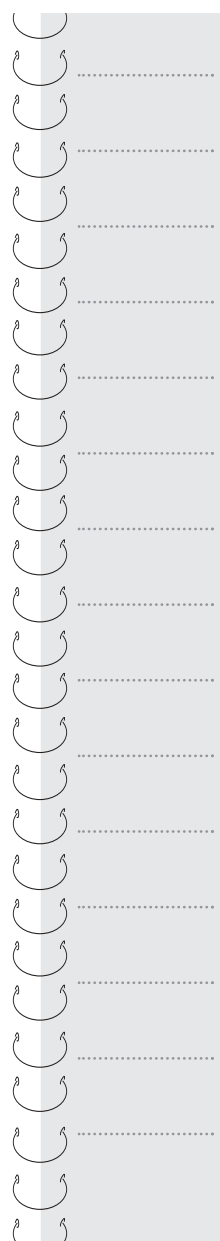

Τεκμηρίωση

Όλος ο κύκλος της εκπαιδευτικής διαδικασίας μπορεί, με σχετικά εύκολο τρόπο και μέσα, να τεκμηριώνεται και να καθίσταται επεξεργάσιμο υλικό που θα ανατροφοδοτεί την εξέλιξή της. Ό, τι προκύπτει ως προϊόν αυτής της διαδικασίας δεν είναι παρά γραπτό κείμενο, προφορικός λόγος - ήχος, εικόνα και πολυμέσα. Η μετατροπή τους σε διατηρήσιμη μορφή που μπορεί να αναπαραχθεί και να διανεμηθεί μπορεί να γίνει αφενός με τα παραδοσιακά μέσα και αφετέρου με τη σύγχρονη μορφή της ψηφιοποίησης.

Παραδοσιακά μέσα είναι η εκτύπωση με πολλούς τρόπους (κείμενο και εικόνας) και η μαγνητική εγγραφή ήχου και εικόνας. Έτσι τα τεκμήρια με όλες τους τις μορφές μπορούν να γίνουν: έντυπο, μαγνητοταινία, κασέτα, κινηματογραφική ταινία, βιντεοταινία. Οι περισσότερες από αυτές τις μορφές για να πολλαπλασιαστούν χρειάζονται την επαγγελματική παρέμβαση, με βαριά και ακριβά μηχανήματα, που δεν μπορούν να χειριστούν οι ίδιοι οι μαθητές.

Από τις μορφές του εντύπου (φείγ βολάν, φυλλάδιο, αφίσα, εφημερίδα, περιοδικό, βιβλίο), μπορούν να παραχθούν στην κλίμακα του σχολείου με τις δυνατότητες των μαθητών εκείνες που γίνονται εναλλακτικά, με τις γοητευτικές παλιές χειροτεχνικές μεθόδους. Η εξοικείωση των παιδιών με τέτοιες μεθόδους που ανασύρουν την απτή μυρωδιά του χαρτιού και του μελανιού μπορεί να αποτελέσει παιδευτικά τον άλλο πόλο στην εικονική πραγματικότητα που ολοένα και πιο πολύ μεταφέρονται. Η πρόθεσή μας δεν είναι κάποια διάθεση νοσταλγίας σε ό,τι χάνεται, αλλά τα παιδιά να μάθουν να χρησιμοποιούν και να ελέγχουν τις νέες τεχνολογίες έχοντας βιώσει σωματικά την τέχνη και τις τεχνικές που για αιώνες κράτησαν τον γραπτό λόγο αλλά χρειάστηκαν μόνο λίγα χρόνια για να ανατραπούν επαναστατικά με την είσοδο της πληροφορικής. Αν σκεφτούμε το έντονο ρεύμα που υπάρχει στα νέα παιδιά να γράψουν τελετουργικά πάνω στο σώμα τους (τατουάζ, χειροποίητες στάμπες στις μπλούζες τους, σκουλαρί-

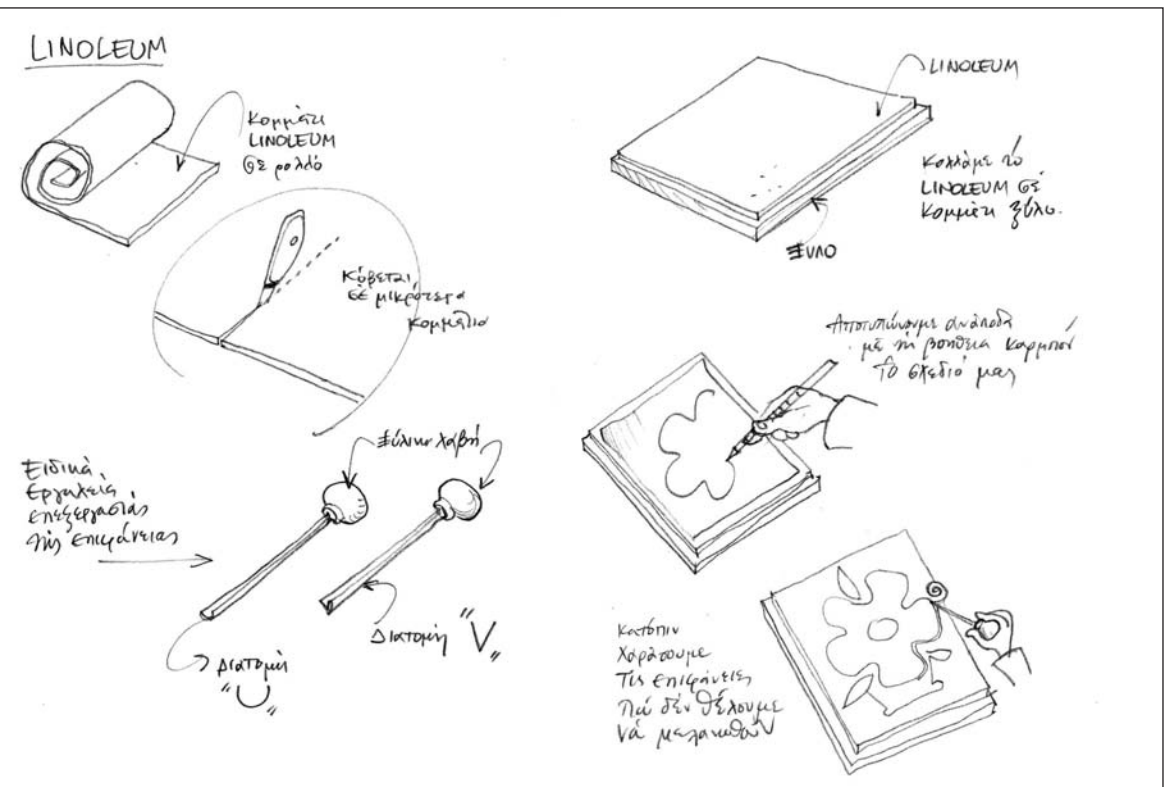

για παντού), μπορούμε να καταλάβουμε την ανάγκη τους για πιο άμεσα σωματικά βιώματα.

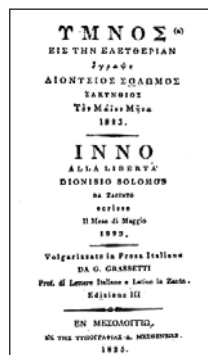
Η έντυπη μορφή του γραπτού λόγου και η εικόνα μπορούν να γίνουν μονόφυλλα, φυλλάδια, αφίσες, εφημερίδα με τις παρακάτω χειροτεχνικές μεθόδους, ή με συνδυασμούς τους.

α) Χαρακτικό – στάμπα: κάποια σχέδια ή μικρές φράσεις με μεγάλα γράμματα μπορούν να τυπωθούν σε μονόφυλλα, αφού πρώτα χαραχθούν σε κάποιο μαλακό υλικό (από πατάτα κομμένη στη μέση ως το επαγγελματικό λινόλεουμ). Η χάραξη στο λινόλεουμ είναι σχετικά εύκολη και θα γοητεύσει τα παιδιά. Με δυο – τρία διαφορετικών διατομών κοπίδια χαράζεται το προσχεδιασμένο κείμενο ή σκίτσο για να αποκτήσει εσώγλυφη εμφάνιση. Το χαραγμένο κομμάτι κολλείται σε ένα κομμάτι ξύλο για να γίνει σαν σφραγίδα. Η επάλειψή του με μελάνι θα κάνει τα εξώγλυφά του μέρη να τυπωθούν στο χαρτί. Η εκτύπωσή του γίνεται υπό πίεση, είτε χειροκίνητα είτε με την εφαρμογή του λινόλεουμ σε ένα χειροκίνητο πιεστήριο που συσφίγγεται με έναν οδοντωτό τροχό. Μπορεί να βρεθεί στο Μοναστηράκι όχι πολύ δύσκολα και σχετικά φτηνά.

β) Τυπογραφική μέθοδος των κινητών στοιχείων: από τον Γουτεμβέργιο τον 15^ο αιώνα ως το τέλος του 19^{ου} αι. που εφευρέθηκε η λινοτυπία όλες οι εκτυπώσεις γίνονταν με την κλασική τυπογραφική μέθοδο της σύνθεσης των κινητών στοιχείων και του επίπεδου πιεστηρίου. Κινητά στοιχεία ήσαν μεταλλικές ψηφίδες με χαραγμένα εξώγλυφα τα γράμματα του αλφαβήτου. Ο τεχνίτης τυπογράφος έπρεπε να συνθέσει τη σελίδα του ένα - ένα γράμμα σε ένα ξύλινο στέρεο πλαίσιο και με το μελανωμένο επίπεδο πιεστήριο να κάνει την εκτύπωση. Σήμερα, επειδή πέρασαν στην αχρηστία, μπορούν να βρεθούν στην αγορά πλήρεις κάσες με τυπογραφικά, όπως και παλιά χειροκίνητα πιεστήρια. Μ' αυτόν τον παραδοσιακό τρόπο μπορούν τα παιδιά να στήσουν φυλλάδια ή μικρές εφημεριδούλες. Η εικόνα των τυπογραφικών γραμμάτων που με την πίεση σφραγίζονται μέσα στο χαρτί θα τους δώσει μια άλλη εικόνα για το έντυπο, που δεν τη βρίσκουν στα σημερινά τους βιβλία. Για παράδειγμα, μπορείτε να δείτε στη φωτογραφία τον Εθνικό Ύμνο μ' αυτή τη μορφή εκτύπωσης.

γ) Μεταξοτυπία: εδώ περνάμε στην πιο περίπλοκη αλλά και μεγαλύτερων δυνατοτήτων μέθοδο για εκτύπωση κειμένων αλλά κυρίως εικαστικών έργων και φωτογραφιών ή σε συνδυασμό. Στηρίζεται στη δυνατότητα που έχει μια μεταξωτή μεμβράνη μετά από επεξεργασία (με το χέρι ή φωτογραφική) να κλείνουν κάποιοι πόροι της, άρα να μην αφήνουν να περάσει το μελάνι ή το χρώμα, ενώ αυτοί που μένουν ανοιχτοί επιτρέπουν να περνά και να τυπώνεται υπό πίεση στο χαρτί. Το τελάρο πάνω στο οποίο τετώνεται η μεμβράνη, η μεταλλική υποδοχή που τη συγκρατεί και συλλέγει το χρώμα, όπως και ο λαστιχένιος κύλινδρος που το απλώνει, είναι κάπως περίπλοκη κατασκευή που πρέπει να φτιαχτεί από ειδικό ή να αγοραστεί. Επίσης, η μέθοδος χρήσης πρέπει να αποτελέσει αντικείμενο εργαστηρίου, ίσως από τον καθηγητή των εικαστικών ή ειδικό προσκεκλημένο. Αν κάποια παιδιά εξοικειωθούν μ' αυτή τη μέθοδο, μπορεί το σχολείο να φτιάχνει τις αφίσες του ή να τυπώνει τα εικαστικά έργα των μαθητών, με πολύ δημιουργικό τρόπο και μικρό κόστος. Τα παιδιά μπορούν να εμπνευστούν από κάποια παρουσίαση έργων από μεταξοτυπία κι αν μάθουν την επιρροή της στην εξέλιξη της τέχνης θα δουν τη μεγάλη συμβολή της στη σύγχρονη ποπ κουλτούρα, με τα έργα π.χ. του Άντι Γουόρχολ (Andy Warhol) και του Ρόι Λίχτενστάιν (Roy Lichtenstein).

δ) Προετοιμασία για τη μηχανή Όφσεντ: για να φτάσουμε σε μια όφσεντ εκτύπωση χρειάζεται να προηγηθεί το στήσιμο του εντύπου σε ψηφιακή μορφή για να γίνει φιλμ, τσίγκος και να μπει στον κύλινδρο της μηχανής που θα τυπώσει. Αυτή την πρώτη διαδικασία μπορούν τα παιδιά να

την υλοποιήσουν στον υπολογιστή τους, με τη χρήση κάποιων βασικών λογισμικών επεξεργασίας εντύπου (“Corel”, “Quark”, “In design” κ.λπ.) και βεβαίως με την καθοδήγηση του καθηγητή πληροφορικής γιατί είναι αρκετά περίπλοκη διαδικασία.

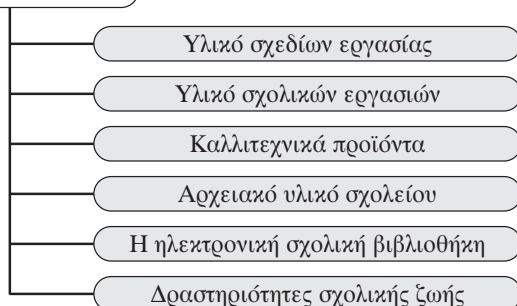
Από δω και πέρα τελειώνει η επικράτεια του χαρτιού και περνάμε στην Εποχή (όπως λέγαμε του Χαλκού κ.λπ.) του Ψηφιακού Πολιτισμού. Όλο το προς τεκμηρίωση υλικό, σε όλες του τις μορφές, μπορεί να πάρει ψηφιακή μορφή και να το δει κάποιος ως εικόνα και ήχο, είτε ατομικά στην οθόνη του υπολογιστή του είτε συλλογικά στην τάξη με έναν βιντεο-προβολέα ή να το τυπώσει στον ατομικό εκτυπωτή του. Όσο για την αποθήκευσή του, όλο το υλικό ενός σχολείου μεταφέρεται σε μερικά DVD που μπαίνουν σε μια σχολική τσάντα.

Ο ιδιαίτερος τρόπος ψηφιακής τεκμηρίωσης για κάθε τύπο υλικού αποτελεί αντικείμενο συστηματικής εκμάθησης της χρήσης των αναγκαίων εργαλείων (Word, OCR, Photoshop, Wavelab κ.λπ.). Βέβαια, οι σημερινοί μαθητές μαθαίνουν πολύ γρήγορα όλα αυτά τα εργαλεία, αρκεί να τους δίνεται η δυνατότητα εφαρμογής τους στην καθημερινή σχολική ζωή.

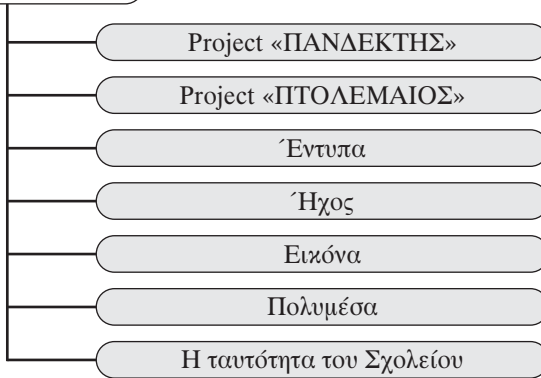
Οργάνωση μιας σχολικής ιστοσελίδας

Το υλικό που προκύπτει από την τεκμηρίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας πρέπει να ταξινομηθεί έτσι ώστε να παρουσιάζεται με τον καλύτερο τρόπο στο εσωτερικό ή έξω από τη σχολική κοινότητα. Ο πιο εύχρηστος και αποτελεσματικός τρόπος για τη διάχυση αυτού του υλικού είναι η οργάνωση και προβολή του μέσω ενός δικτυακού ιστότοπου. Τα περιεχόμενα μιας σχολικής ιστοσελίδας και ο τρόπος οργάνωσής τους φαίνονται στο παρακάτω σχεδιάγραμμα. Το υπόδειγμα κατασκευής της και η εικόνα της ως ενεργή σελίδα στο Διαδίκτυο βρίσκεται προσωρινά στη διεύθυνση: <http://www.musicportal.gr/politistika/vivlio> (αργότερα, αναπτυγμένη με έτοιμα υποδείγματα ευέλικτης κατασκευής και τα αναγκαία εργαλεία, θα διατίθεται στην ιστοσελίδα του βιβλίου).

ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Πρότζεκτ «ΠΑΝΔΕΚΤΗΣ»

Ένα από τα μεγάλα προβλήματα διατήρησης της μνήμης στην εκπαίδευση είναι η αδυναμία να τεκμηριωθεί και να αρχειοθετηθεί ο μεγάλος πλούτος της καθημερινής σχολικής δουλειάς των μαθητών και των δασκάλων τους. Χιλιάδες εργασίες (σε δέκα χιλιάδες ετησίως υπολογίζονται περίπου οι συνθετικές εργασίες των μαθητών), πολιτιστικές παραγωγές και δραστηριότητες χάνονται στη λήθη ή στην καλύτερη περίπτωση δημοσιεύονται σε κάποιο τοπικό έντυπο ή φυλάσσονται για λίγο σε κάποια σκονισμένα κουτιά.

Οι τεράστιες δυνατότητες των νέων τεχνολογιών μπορούν να σταθούν σωτήριες σ' αυτόν τον τομέα. Αν κάποτε το Αρχείο ήταν τόπος απρόσιτος, εκεί απ' όπου ασκούσαν η «αρχή» (εξουσία) άρα και εκεί που φυλάσσονταν οι καταγραμμένοι νόμοι που τη στήριζαν, σήμερα έχουμε την υψηλή «δημοκρατική» δυνατότητα κάθε κοινότητα να μπορεί να συγκροτεί και να φυλάσσει τη δική της καταγραμμένη μνήμη αλλά και να έχει πρόσβαση σε όλες τις άλλες.

Αυτή είναι η σημασία και ο σκοπός του προτεινόμενου πρότζεκτ «Πανδέκτης» για το σύνολο της ελληνικής εκπαίδευσης. Βασικό εργαλείο είναι η ιστοσελίδα του κάθε σχολείου. Εκεί, σε μια βάση δεδομένων – αρχείο τοποθετούνται σε ψηφιακή μορφή όλα εκείνα που μπορούν να στοιχειοθετούν τη σχολική μνήμη, έτσι όπως περιγράφθηκαν πιο πάνω, σχετικά με την τεκμηρίωση και πληροφόρηση. Τα τεκμήρια που μπορούν να εισαχθούν σ' αυτή τη βάση είτε έχουν μια πρωτογενή ψηφιακή μορφή είτε πρέπει να την αποκτήσουν εκ των υστέρων. Γι' αυτή τη δεύτερη εργασία υπεύθυνη μπορεί να είναι η Συντονιστική Επιτροπή Μνήμης του Σχολείου.

Η Επιτροπή αυτή, υπεύθυνη για τον συντονισμό και των δύο ψηφιακών πρότζεκτ (*Πανδέκτης* και *Πτολεμαίος*), μπορεί να συγκροτείται στην αρχή της χρονιάς με εκλεγμένους εκπροσώπους από όλα τα τμήματα και των τριών τάξεων του σχολείου. Που σημαίνει ότι μπορεί να είναι μια ομάδα 6-10 παιδιών, με τη συμμετοχή και του υπεύθυνου Πληροφορικής του σχολείου.

Η δουλειά αυτής της ομάδας είναι να συγκεντρώνει, σ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς, όλα τα τεκμήρια εργασιών του σχολείου ή δραστηριοτήτων του και να τα αρχειοθετεί στη βάση δεδομένων της ιστοσελίδας. Επίσης, να ορίζει μια ομάδα εθελοντών που θα βοηθήσει στην ψηφιοποίηση τεκμηρίων με παραδοσιακότερη μορφή (χειρόγραφο κείμενο, φωτογραφία, ήχος κ.λπ.). Παράλληλα, με αναλυτική ταυτότητα θα καταλογογραφούνται αυτά τα τεκμήρια, δίνοντας λέξεις – κλειδιά για την εύκολη πρόσβαση στην αναζήτησή τους. Για παράδειγμα, μια συνθετική εργασία για το αερόστατο στο μάθημα φυσικής μπορεί να έχει την εξής ταυτότητα:

Είδος: Μαθητική εργασία

Τίτλος: Το Αερόστατο

Συγγραφέας: A.B., Γ.Δ.

Ημερομηνία: 1.1.2004

Μάθημα: Φυσική

Σχολείο: 1^ο Αθηνών

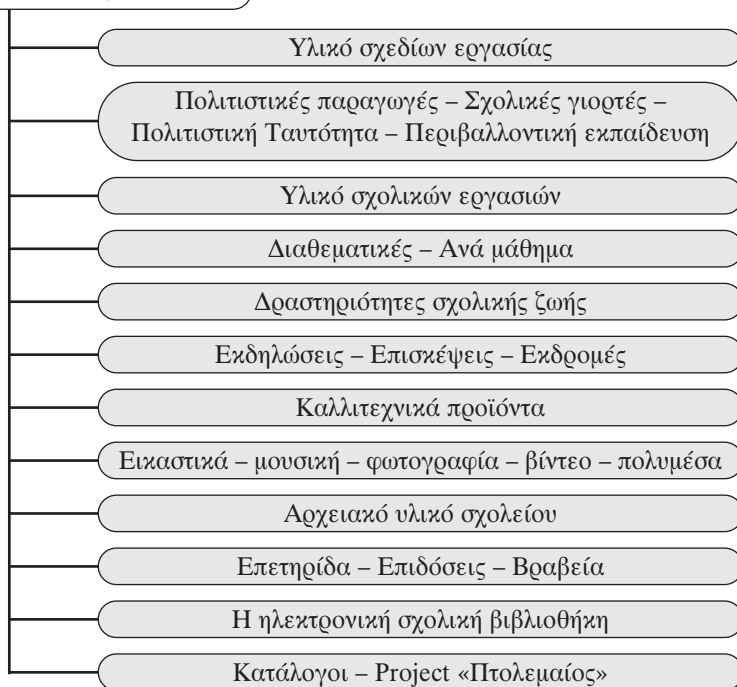
Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης: Ανατολική Αττική

Ψηφιακή αποθήκευση: Πρωτόζεκτ «Πανδέκτης»

Λέξεις κλειδιά: Μαθητική εργασία, Φυσική, Αερόστατο, Πτήση, Άνωση, Ατμόσφαιρα, Αρχιμήδης...

Μ' αυτή την ταυτότητα και με αναζητήσιμες τις λέξεις κλειδιά (ως υπερ-συνδέσεις) θα μπορεί να εντοπιστεί και στην ιστοσελίδα του σχολείου αλλά και στην κεντρική βάση δεδομένων αυτού του σχεδίου εργασίας. Η ταξινόμηση των τεκμηρίων μπορεί να γίνει κάτω από τις εξής κατηγορίες, που θα αποτελούν και ενότητες «φυλλομέτρησης (browse) ή αναζήτησης (search):

ΠΡΟΤΖΕΚΤ "ΠΑΝΔΕΚΤΗΣ"

Σχετικά με την κεντρική τράπεζα συγκέντρωσης του υλικού όλων των σχολείων, ο φυσικός της τόπος είναι το Ψηφιακό Σχολικό Δίκτυο (<http://www.school.gr>), που δημιουργήθηκε το 1999 από το Ελληνικό Ινστιτούτο Παιδείας & Νέων Τεχνολογιών (<http://www.hienet.com/about/indexgr.htm>) σε συνεργασία με το Εθνικό Δίκτυο Έρευνας και Τεχνολογίας (<http://www.grnet.gr>). Θεωρούμε ότι για ένα τόσο σημαντικό δίκτυο που κάνει πράξη τη σύνδεση των σχολείων και των εκπαιδευτικών σε μια μεγάλη κοινότητα είναι απλώς ζήτημα χρόνου η δημιουργία μιας τέτοιας κεντρικής τράπεζας για τη φιλοξενία και ανάκτηση του ψηφιακού υλικού

που καταγράφεται στο σύνολο των σχολείων και αφορά πολιτιστικές παραγωγές και συνθετικές εργασίες.

Παραδείγματα τεκμηρίωσης και προβολής σχολικών εργασιών μπορείτε να δείτε στις παρακάτω διευθύνσεις:

<http://www.spin.gr/static/sections/schools/mathites/intro.html> (Η πύλη εισόδου στο ελληνικό διαδίκτυο για θέματα επιστήμης και τεχνολογίας)

http://www.hellenic-schools.gr/pages/Exemplary_school_works_via_internet (εκπαιδευτικός οδηγός του *e-Πρωτοβάθμια*)

<http://19dim-ioann.ioa.sch.gr/lexico> (19ο Δημοτικό Σχολείο Ιωαννίνων – Λεξικό Ντοπιολαλιάς)

Πρότζεκτ «ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ»

Αν η συμβολική χρήση του τίτλου τρομάζει ως προς την έπαρσή του, δεν έχετε παρά «παίξετε» λίγο με τα, μη συγκρίσιμα βέβαια, μεγέθη (των χειρόγραφων παπύρων και των ψηφιακών κειμένων): οι 500.000 περίπου πάπυροι του Πτολεμαίου αποθηκεύονται σήμερα σε ένα απλό DVD αν πάρουν ψηφιακή μορφή. Έτσι ξεκίνησε το 1972, για να καταλήξει σε ένα απλό CD-ROM το 1985, η ψηφιακή τεκμηρίωση όλης της ελληνικής φιλολογίας από τον Όμηρο ως το τέλος του Βυζαντίου, το περίφημο TLG (*Thesaurus Linguae Graecae* – <http://www.tlg.uci.edu>). 80 εκατομμύρια λέξεις, 3.500 συγγραφέων, κάνουν προσιτό στο πρωτότυπο όλον τον κλασικό ελληνικό λόγο.

Μια άλλη μεγάλη διεθνής πρωτοβουλία, το *Project Gutenberg*, (<http://www.gutenberg.net>) ψηφιοποιεί και θέτει σε ελεύθερη πρόσβαση το κείμενο 10.000 περίπου μέχρι σήμερα βιβλίων που έχουν απελευθερωθεί από πνευματικά δικαιώματα. Ένα επίσης διεθνές εθελοντικό δίκτυο επιμελητών διορθώνει αυτά τα κείμενα από πιθανά λάθη (<http://dp.rastko.net/default.php>).

Με οδηγό αυτά τα δύο μεγάλα σχέδια εργασίας, και αφετηρία την ανάγκη της εκπαιδευτικής κοινότητας για ευκολότερη πρόσβαση και χρήση στη σχολική πράξη μεγάλου αριθμού δυσπρόσιτων κειμένων λογοτεχνίας, ιστοριογραφίας και έρευνας, προτείνεται η δημιουργία μιας τέτοιας ψηφιακής δεξαμενής κειμένων από τους ίδιους τους μαθητές. Όλα τα κείμενα που οι συγγραφείς τους έχουν πεθάνει μέχρι πριν από 70 χρόνια έχουν απελευθερωθεί από πνευματικά δικαιώματα. Που σημαίνει ότι τα έργα του Βιζυηνού, του Παπαδιαμάντη ή τα Απομνημονεύματα του Κολοκοτρώνη είναι διαθέσιμα στο σύνολό τους για ψηφιοποίηση και ελεύθερη πρόσβα-

ση. Αυτό, βέβαια, δεν περιλαμβάνει τα στοιχεία φιλολογικής επιμέλειας (εισαγωγικά, σχόλια, εικαστική εμφάνιση κ.λπ.) που υπάρχουν σε σύγχρονες εκδόσεις από όπου μπορεί κανένας να πάρει το πρωτότυπο κείμενο.

Η ψηφιοποίηση ενός κειμένου από μια έκδοση μπορεί πολύ απλά να γίνει με το λογισμικό οπτικής αναγνώρισης (OCR) με το οποίο είναι πια εφοδιασμένοι όλοι οι σαρωτές (scanner). Μετά την αρχική σάρωση και αναγνώριση χαρακτήρων θα χρειαστεί μια επιμέλεια στη διόρθωση του τελικού κειμένου, που πρέπει να έχει την απλή, ελαφριά μορφή ενός αρχείου Word.

Η μαθητική εκλεγμένη επιτροπή συντονισμού των δύο μεγάλων ψηφιακών τραπεζών που προτείνονται, μπορεί να οργανώσει εθελοντικά στο σχολείο ομάδες ή άτομα που θα ήσαν διατεθειμένοι να αναλάβουν την ψηφιοποίηση κάποιου συγγραφέα ή έργου. Το τελικό αποτέλεσμα αρχειοθετείται διπλά: και στην ιστοσελίδα του σχολείου, υπό την κατηγορία «Πρότζεκτ Πτολεμαίος», και στην κεντρική ψηφιακή τράπεζα του Σχολικού Δικτύου. Για να μην γίνονται περιττές, διπλές δουλειές θα πρέπει κάθε σχολείο, πριν ξεκινήσει, να παρακολουθεί τους καταλόγους των έργων που διατίθενται στην πύλη του Σχολικού Δικτύου. Επίσης, μια ομάδα πρέπει να αναζητήσει στο διαδίκτυο τα ήδη ψηφιοποιημένα έργα και να τα συλλέξει στην κεντρική τράπεζα.

Έτσι, και ένα μόνο έργο να ψηφιοποιήσει κάθε σχολικό τμήμα μέσα στη χρονιά θα έχουμε αμέσως μια τεράστια ψηφιακή τράπεζα χιλιάδων πολύτιμων κειμένων. Η πολυτιμότητα στη χρήση αυτών των κειμένων εντείνεται για τρεις ακόμα λόγους: α) κάθε λέξη τέτοιων κειμένων είναι αναζητήσιμη, μπορεί δηλαδή κάποιος να βρει σχετικά αποσπάσματα με το θέμα της εργασίας του πολύ εύκολα μέσα στο σύνολο αυτών των κειμένων, β) κείμενα τοπικής ιστορίας και πολιτισμού, μέσα από βιβλία και περιοδικά περιφερειακών βιβλιοθηκών και αρχείων, μπορούν να καταστούν προσιτά σε όλο τον εκπαιδευτικό κόσμο, όπου κι αν βρίσκονται, γ) οι μαθητές αρχίζουν να βλέπουν τον υπολογιστή τους με τη μορφή μιας μεγάλης διαθέσιμης βιβλιοθήκης στο σχολείο ή στο σπίτι τους.

Παραδείγματα τέτοιων ψηφιακών συλλογών κειμένων μπορείτε να δείτε στις παρακάτω διευθύνσεις:

<http://www.snhell.gr/home.html> (το Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού της Φιλοσοφικής Θεσσαλονίκης),

<http://alex.eled.duth.gr> (θρακιώτικη λογοτεχνία),

http://members.tripod.com/~sarant_2/nka.html (ιδιωτική συλλογή),

<http://users.otenet.gr/~lost> (το έργο του Καρυωτάκη),

<http://durabond.ca/gdouridas/poetry.html#elytis> (συλλογή νεοελληνικής λογοτεχνίας),
<http://genesis.ee.auth.gr/dimakis/poetry.html> (ελληνική ποίηση και περιοδικά),
<http://www.omhros.com/Makr> (Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη),
http://www.papaki.panteion.gr/teuxos1/_private/kalvos/index.htm (Κάλβος).